

768501

**YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**OSMANLI SİVİL MİMARLIĞINDA
İSTANBUL'DAKİ TAŞ ODALAR
VE
FENER EVLERİ**

Y. Mimar S. İrem DİZDAR

**FBE Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve-Restorasyon Programında
Hazırlanan**

DOKTORA TEZİ

Tez Savunma Tarihi : 8 Mart 2005

Tez Danışmanı

: Prof. Dr. Neslihan SÖNMEZ (YTÜ)

Jüri Üyeleri

: Prof. Dr. Nur AKIN (İTÜ)

: Prof. Dr. İlgi Yüce AŞKUN (MSÜ)

: Doç. Dr. Nadide SEÇKİN (YTÜ)

: Doç. Dr. Yegan KAHYA (İTÜ)

h. Akın
Nadide
Yegan

İSTANBUL, 2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ.....	i
ŞEKİL LİSTESİ.....	ii
HARİTA LİSTESİ.....	iv
ÇİZELGE LİSTESİ.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. TAŞ ODALARIN ANA İŞLEVİ OLARAK "SAKLAMA" KAVRAMI VE YAPILARDAKİ FİZİKSEL BİÇİMLENİŞİ.....	9
2.1 İlk Çağ'da Anadolu'da Saklama Kavramı.....	9
2.2 İlk Çağ'dan Osmanlı Devletine Kadar Anadolu'da Saklama Kavramı.....	17
2.2.1 Dini Yapılarda Saklama.....	17
2.2.1.1 Camiler.....	17
2.2.1.2 Kiliseler ve Sinagoglar.....	21
2.2.2 Ticari Yapılarda Saklama.....	23
2.2.3 İdari Yapılarda Saklama.....	26
2.2.4 Konutlarda Saklama.....	29
2.3 Osmanlı Döneminde Saklama Kavramı.....	30
2.3.1 Dini Yapılarda Saklama.....	31
2.3.1.1 Camiler.....	31
2.3.1.2 Kiliseler.....	33
2.3.2 Ticari Yapılarda Saklama.....	34
2.3.3 İdari Yapılarda Saklama.....	38
2.3.4 Konutlarda Saklama.....	47
2.3.4.1 18. Yüzyılda Batı Etkileriyle İstanbul Konutlarında Görülen Değişimin Saklama Mekanına Etkileri.....	51
2.3.4.2 Anadolu Konutlarında Saklama.....	54
2.3.4.3 Güney Eyaletleri Konutlarında Saklama.....	59
2.3.4.4 Balkan Eyaletleri Konutlarında Saklama.....	61
3. TAŞ ODALAR.....	64
3.1 Saklama İle İlgili Düzenlemeler Açısından İstanbul'daki Taş Oda Yapıları.....	64
3.2 Taş Odalar Kataloğu.....	75
3.2.1 Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası, Eminönü (BTO-1).....	76
3.2.2 Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası, Emirgan (BTO-2).....	81
3.2.3 Memduh Paşa Köşkü Taş Odası, Kuruçeşme (BTO-3).....	86
3.2.4 Tarabya Kasrı Taş Odası, Tarabya (ÇY.BTO-4).....	92
3.2.5 Arnavutköy'de Taş Oda, Arnavutköy (ÇY.BTO-5).....	95
3.2.6 Cağaloğlu Acımusluk'da Taş Oda, Cağaloğlu (MO.BTO-1).....	98

3.2.7	Nispetiye Kasrı Taş Odası, Bebek (MO.BTO-2).....	102
3.2.8	Şair Nabi Evi Taş Odası, Üsküdar (ETO-1).....	105
3.2.9	Edip Efendi Yalısı Harem Bölümü Taş Odası, Üsküdar (ETO-2).....	110
3.2.10	Yılanlı Yalı Harem Bölümü Taş Odası, Bebek (ÇY.ETO-3).....	114
3.2.11	Yılanlı Yalı Selamlık Bölümü Taş Odası, Bebek (STO-1).....	117
3.2.12	Ragıp Paşa Yalısı Taş Odası, Sarıyer (STO-2)	121
3.2.13	Fethi Paşa Yalısı Harem ve Selamlık Bölümü Taş Odaları, Kuzguncuk (ÇY.STO-3)	124
3.3	Taş Oda Yapılarının Mimari Özellikleri	127
3.3.1	Plan Özellikleri ve Mekan Kurgusu	127
3.3.2	Strüktür Özellikleri ve Malzeme Kullanımı	134
3.3.3	Cephe Biçimlenmesi ve Üslup Özellikleri	141
3.3.4	İç Mekan Düzenlemeleri	143
3.3.4.1	Anıtsal Etki ve Oran	143
3.3.4.2	Malzeme Etkisi.....	144
3.3.4.3	Işık ve Renk Etkisi	145
3.4	Mekan Kurgusu Olarak Taş Odaların Geleneksel Türk Odası ile Karşılaştırılması.....	146
4.	FENER EVLERİ	152
4.1	Fener Beyleri ve Saklama İle İlgili Düzenlemeler Açısından İstanbul Fener Evleri	152
4.2	Fener Evleri Kataloğu	159
4.2.1	Macarlar Yokuşu'nda Bulunan Kagir Yapı, Balat (F1).....	160
4.2.2	Fodlacı Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Fatih (F2)	164
4.3.3	Alişan Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Kumkapı (F3).....	168
4.3.4	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'nin Güneydoğusunda Bulunan "A" Kagir Yapısı, Fener (F4).....	172
4.3.5	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'nin Güneydoğusunda Bulunan "B" Kagir Yapısı, Fener (F5).....	176
4.3.6	Ioannes Prodromos Metokhion Kilisesi'nin Güneydoğusunda Bulunan Kagir Yapı, Balat (F6).....	180
4.3	Fener Evlerinin Mimari Analizi	184
4.3.1	Plan Özellikleri ve Mekan Kurgusu	184
4.3.2	Strüktür Özellikleri ve Malzeme Kullanımı	187
4.3.3	Cephe Biçimlenmesi ve Üslup Özellikleri	194
4.3.4	İç Mekan Düzenlemeleri	195
4.3.4.1	Anıtsal Etki ve Oran	195
4.3.4.2	Malzeme Etkisi.....	196
4.3.4.3	Işık ve Renk Etkisi	196
4.4	Saklama Düzenlemeleri Açısından Fener Evlerinin Taş Odalarla Karşılaştırılması.....	197
5.	DEĞERLENDİRME VE SONUÇ	200
	KAYNAKLAR.....	208
	EKLER	217
EK 1	Şehit Ali Paşa Taş Odası Rölövesi, Eminönü (BTO-1)	218
EK 2	Macarlar Yokuşu'nda Bulunan Kagir Yapı Rölövesi, Balat (F1).....	219

EK 3	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'nin Güneydoğusunda Bulunan "A" Kagir Yapısının Rölövesi, Fener (F4)	220
EK 4	Başbakanlık Osmanlı Arşivi D.BŞM.MHF Muhallefat Defteri Kayıtları	221
	Tarihsiz, Belge No: 13609, Merhum Çelebi Efendi'nin Eşya Listesi	222
	Tarihsiz, Belge No: 13624, İsmi Belli Olmayan Konağın Taş Odasındaki Eşyaların Listesi	227
	7.10.1213/1797 tarihli, Belge No: 13062, Eflak Voyvodası Magnol Konstantin'in Eşya Listesi	230
	21.9.1191/1775 tarihli, Belge No: 12836, Boğdan Voyvodası Ligor'un Eşya Listesi	234
	1251/1835 tarihli, Belge No. 13553, Beyzade Mehmet Ağa'nın Taş Odası'ndaki Eşyaların Listesi	238
EK 5	Başbakanlık Osmanlı Arşivi D.BŞM.MHF Muhallefat Defteri Kayıtları'nda Adı Geçen Eşya ve Diğer Terimler Sözlüğü	255
ÖZGEÇMİŞ		259

KISALTMA LİSTESİ

B.T.O.	Bağımsız Taş Oda
bxhxd	Genişlik x yükseklik x derinlik
bxhxx	Genişlik x yükseklik x kalınlık
Ç.Y.	Çalışma Yapılamayan
D.BŞM.MHF	Bab-1 Defteri Baş Muhasebe Kalemi Muhallefat Halifesi-Defterleri
E.T.O.	Eklenti Nitelikli Taş Oda
K.T.V.K.K	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
M.O.	Mevcut Olmayan
S.T.O.	Set Altı Taş Odası
Ü.K.	Üst Kat
Z.K.	Zemin Kat

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1	Saklama mekanının ana yapıya göre konumlanması.....	11
Şekil 2.2	Dinsel işlevli yapılarda saklama mekanının yeri	12
Şekil 2.3	Boğazköy Tapınak I'de avlu etrafında konumlanan ambar yapıları.....	13
Şekil 2.4	Norşuntepe'de erken Tunç Çağı'na ait saray yapısında, oda sıraları arkasında konumlanan ambarlar.....	14
Şekil 2.5	Boğazköy'de arşiv yapısı içinde bulunan saklama işlevli odalar	14
Şekil 2.6	Tell Açana Sarayı'nda resmi bölüm ile bağlantısı avlu aracılığı ile sağlanan saklama mekanları	15
Şekil 2.7	Değişik işlevli yapılarda kubbeli orta mekan motifinin kullanımı	18
Şekil 2.8	Talhatan Baba Camisi'nde işlevi belirlenemeyen yan mekanlar.....	19
Şekil 2.9	Şam- Emeviye Camisi hazine yapısı.....	20
Şekil 2.10	Fatimiler Dönemi yapısı olan El Cuyuşi ve Kahire El Akmer Camisi'nde hazine olarak tanımlanan mekanlar	21
Şekil 2.11	Saklama mekanları olan Pastophorion hücrelerinin kilise içinde konumlanması.....	22
Şekil 2.12	11.yy.'da Harzem Daye Hatun Kervansarayı.....	24
Şekil 2.13	Selçuklu Dönemi kervansaray plan tipleri.....	25
Şekil 2.14	Beylikler Dönemi kervansaray/ han plan tipleri	25
Şekil 2.15	Leşker-i Bazaar'da yatay ve düşey simetri eksenini etrafında konumlanan, avlu etrafını çevreleyen dışa kapalı birimler.....	27
Şekil 2.16	Kubadabad Sarayı yerleşim şemasının 18.yy. Osmanlı konut yapılarındaki plan şeması ile benzerliği.....	28
Şekil 2.17	10.yy. yapısı olan Leşker-i Bazaar Camisi	32
Şekil 2.18	Orta Asya ve Anadolu'daki dini yapılarda kubbeli orta mekanın ters T tipi camilerin mekan kurgusunda tekrarlanması	32
Şekil 2.19	Kiliselerde mimari biçimdeki farklılığa karşın, saklama mekanlarının konum değiştirmeden varlığını sürdürmeleri.....	34
Şekil 2.20	Bedesten yapılarında dükkan ve saklama mekanlarının birbirine göre konumu.....	37
Şekil 2.21	Avlu etrafında konumlanan birimlerden oluşan Edirne Sarayı	40
Şekil 2.22	Topkapı Sarayı genel yerleşiminde İç ve Dış Hazine'nin konumu.....	42
Şekil 2.23	Topkapı Sarayı'nda İç ve Dış Hazine yapılarının mekansal kurgusu	42
Şekil 2.24	Dolmabahçe Sarayı'nda Hazine-i Hassa Dairesi ve Harem bölümüne ait hazine dairesi	45
Şekil 2.25	Yıldız Sarayı içinde müzik odası ile ilişkili Hususi Daire'nin plan ve cephesi	46
Şekil 2.26	Kayseri'de Hazn Odası.....	56
Şekil 2.27	Gaziantep'de yaşama mekanı arkasında Hazna	56
Şekil 2.28	Diyarbakır'da bir 18.yy. konutunda Koltuk Odası adını alan özel mekanlar....	57
Şekil 2.29	Diyarbakır Evi zemin katında konumlanan Serdab	57
Şekil 2.30	Foça'da Kule Ev	58
Şekil 2.31	Bodrum ve zemin kat arasında konumlanan Neem, bodrum katta bulunan Serdab	60
Şekil 2.32	Tunus'da dış mekanla bağlantılı mahzen uygulaması.....	60
Şekil 2.33	Bulgaristan'daki konutlarda sığınak mekanlarının kullanımı	62
Şekil 2.34	Yunanistan'da kagir bodrum katta konumlanan saklama/depolama mekanı	63
Şekil 3.1	Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası üst kata ulaşımı sağlayan dış merdivenler...	80
Şekil 3.2	Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası üst katta seki altı, sütun ve giriş kapısı.....	80
Şekil 3.3	Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası üst katta seki altı, sütun ve ek nitelikli duvarlar	80

Şekil 3.4	Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası zemin kat iç mekan.....	80
Şekil 3.5	Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası Hakim Tahsin Sokak cephesi	85
Şekil 3.6	Hüsrev Paşa Yalısı güneydoğu cephesi	85
Şekil 3.7	Hüsrev Paşa Yalısı zemin kat iç mekan.....	85
Şekil 3.8	Memduh Paşa Köşkü'nün 1960 yıllarındaki durumu	90
Şekil 3.9	Memduh Paşa Köşkü'nün Kuruçeşme Caddesi'nden görünümü	90
Şekil 3.10	Memduh Paşa Köşkü Taş Odası üst kat güneydoğu ve kuzeydoğu cepheleri..	91
Şekil 3.11	Memduh Paşa Köşkü Taş Odası kuzeydoğu girişi	91
Şekil 3.12	Memduh Paşa Köşkü Taş Odası kuzeybatı girişi	91
Şekil 3.13	Memduh Paşa Köşkü Taş Odası zemin kat iç mekan.....	91
Şekil 3.14	Eldem'e ait restitüsyon denemesine göre Acımusluk Sokak'da bulunan taş oda yapısı.....	100
Şekil 3.15	Şair Nabi Evi Taş Odası zemin kat girişi.....	109
Şekil 3.16	Şair Nabi Evi Taş Odası üst katta mevcut hamamın günümüzdeki durumu ..	109
Şekil 3.17	Şair Nabi Evi Taş Odası mevcut tavan bezemesi	109
Şekil 3.18	Edib Efendi Yalısı ve Taş Oda'sının konumu.....	111
Şekil 3.19	Edip Efendi Yalısı Taş Odası "A" cephesinin görünüşü	113
Şekil 3.20	Edip Efendi Yalısı Taş Odası "C" ve "A" cephelerinin görünüşü.....	113
Şekil 3.21	Edip Efendi Yalısı Taş Odası "B" cephesinde kapatılan pencere ve kapı boşlukları	113
Şekil 3.22	Yılanlı Yalı Selamlık Bölümü Taş Odası giriş cephesi pencere ayrıntısı.....	120
Şekil 3.23	Yılanlı Yalı Selamlık Bölümü Taş Odası giriş cephesinde kapı lento ayrıntısı.....	120
Şekil 3.24	Yılanlı Yalı Selamlık Bölümü Taş Odası giriş kapısının iç mekandan görünüşü	120
Şekil 3.25	Ragıp Paşa Yalısı set altında konumlanan taş odaya ait giriş kapısı	122
Şekil 4.1	Macarlar Yokuşu'nda bulunan kagir yapının güney cephesi	163
Şekil 4.2	Macarlar Yokuşu'nda bulunan kagir yapının kuzey cephesi	163
Şekil 4.3	Macarlar Yokuşu'nda bulunan kagir yapıda bodrum kat iç mekanda tonoz...	163
Şekil 4.4	Fodlacı Sokak'da bulunan kagir yapının güneydoğu cephesi	167
Şekil 4.5	Fodlacı Sokak'da bulunan kagir yapının kuzeybatı cephesi	167
Şekil 4.6	Fodlacı Sokak'da bulunan kagir yapıda üst kat iç mekan	167
Şekil 4.7	Alişan Sokak'da bulunan kagir yapının kuzey cephesi.....	171
Şekil 4.8	Alişan Sokak'da bulunan kagir yapıda üst kat iç mekan	171
Şekil 4.9	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi güneydoğusunda bulunan "A" kagir yapısının güneydoğu cephesi.....	175
Şekil 4.10	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi güneydoğusunda bulunan "A" kagir yapısının kuzeydoğu cephesi	175
Şekil 4.11	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi güneydoğusunda bulunan "A" kagir yapısında üst katta sekî altı-sekî üstünü ayıran kemerli geçiş	175
Şekil 4.12	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi güneydoğusunda bulunan "B" kagir yapısının üst katta aynalı tonoz mekan örtüsü.....	179
Şekil 4.13	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi güneydoğusunda bulunan "B" kagir yapısının kuzeydoğu cephesi	179
Şekil 4.14	Ioannes Prodromos Metokhion Kilisesi güneydoğusunda bulunan kagir yapının üst kat görünüşü	183
Şekil 4.15	Ioannes Prodromos Metokhion Kilisesi güneydoğusunda bulunan kagir yapının kuzeydoğu cephesi	183

HARİTA LİSTESİ

Harita 3.1	1997 tarihli halihazır haritada Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası ve yakın çevresi konum planı	79
Harita 3.2	1952 tarihli Nirven Haritası pafta no. 82'de Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası ve yakın çevresi	79
Harita 3.3	Ayasofya-Sirkeci arasını gösteren ve tarihi bilinmeyen bir harita (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi No: 1549)	79
Harita 3.4	1997 tarihli halihazır haritada Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası ve yakın çevresi konum planı	84
Harita 3.5	19.yy. sonlarında Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası ve yakın çevresi (Eldem, 1993)	84
Harita 3.6	Emirgan ve Hüsrev Paşa Yalısı arazisini gösteren 1926 tarihli harita (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi No: 912.563, İST.RUM 49-56)	84
Harita 3.7	1997 tarihli halihazır haritada Memduh Paşa Köşkü Taş Odası ve yakın çevresi konum planı	89
Harita 3.8	19.yy. sonlarında Memduh Paşa Köşkü Taş Odası ve yakın çevresi (Eldem, 1993)	89
Harita 3.9	19.yy. sonlarında Memduh Paşa Köşkü Taş Odası ve yakın çevresi (Eldem, 1993)	89
Harita 3.10	1996 tarihli halihazır haritada Alman Konsolosluğu yakın çevresi ve Tarabya Kasrı Taş Odası'nın konum planı	94
Harita 3.11	19.yy.'da Alman Konsolosluğu Yazlık Konutu ve taş odalar (Eldem, 1974) ...	94
Harita 3.12	1926 tarihli haritaya göre Tarabya Kasrı (Alman Konsolosluğu) ve Taş Odası olduğu düşünülen yapının konumu (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi, RUM AA 30/4, harita No: 2361)	94
Harita 3.13	1997 tarihli halihazır haritada mevcut taş oda ve yakın çevresi konum planı ..	97
Harita 3.14	19.yy. sonlarında Arnavutköy'de taş oda ve yakın çevresi (Eldem, 1993)	97
Harita 3.15	1997 tarihli halihazır haritada Acımusluk Sokak ve yakın çevresinin konumu	98
Harita 3.16	Acımusluk Sarnıcı'nın gösterildiği 1940 tarihli Pervititch Haritası, Pafta No: 66	99
Harita 3.17	1952 tarihli Nirven Haritası'na göre Acımusluk Sokak, Pafta No: 63-72-81 ...	99
Harita 3.18	Ayasofya ve Sirkeci arasını gösteren ve tarihi bilinmeyen bir harita (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi No: 1549)	99
Harita 3.19	Nispetiye Kasrı ve Taş Odası'nın 19.yy.'daki konumu (Eldem, 1974)	102
Harita 3.20	Nispetiye Kasrı arazisini gösteren 1926 tarihli harita (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi, İST- RUM 34)	104
Harita 3.21	1997 tarihli halihazır haritada Şair Nabi Evi Taş Odası ve yakın çevresi konum planı	108
Harita 3.22	1932 tarihli Pervititch Haritası Pafta No: 59'da Şair Nabi Evi Taş Odası ve yakın çevresi	108
Harita 3.23	Tarihsiz kadastral haritada Edip Efendi Yalısı ve yakın çevresi konum planı	112
Harita 3.24	19.yy. sonlarında Edip Efendi Yalısı ve yakın çevresi (Eldem, 1993)	112
Harita 3.25	1997 tarihli halihazır haritada Yılanlı Yalı Harem Bölümü Taş Odası'nın bulunduğu arazi ve çevresi konum planı	116
Harita 3.26	19.yy.'da Yılanlı Yalı Harem Bölümü Taş Odası'nın bulunduğu arazi ve yakın çevresi (Eldem, 1993)	116
Harita 3.27	1997 tarihli halihazır haritada Yılanlı Yalı Selamlık Bölümü Taş Odası ve yakın çevresi konum planı	119
Harita 3.28	Yılanlı Yalı arazisi, Cevdet Paşa Caddesi ve Kayalar Mescidi'ni gösteren	

	1926 tarihli harita (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi, RUM AA 34)	119
Harita 3.29	1997 tarihli halihazır haritada Ragıp Paşa Yalısı Taş Odası'nın bulunduğu arazi ve yakın çevresi konum planı.....	123
Harita 3.30	Ragıp Paşa Yalısı arazisini gösteren 1926 tarihli harita (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi İST-RUM AA35-1).....	123
Harita 3.31	19.yy.'da Ragıp Paşa Yalısı Taş Odası ve yakın çevresi (Eldem, 1973)	123
Harita 3.32	1997 tarihli halihazır haritada Fethi Paşa Yalısı ve yakın çevresi konum planı	126
Harita 3.33	Restitüsyon planına göre selamlık bölümünde ana yapı ve taş odanın konumu (Eldem, 1993)	126
Harita 3.34	19.yy.'da Fethi Paşa Yalısı ve yakın çevresi (Eldem, 1993).....	126
Harita 4.1	2001 tarihli halihazır haritada Macarlar Yokuşu ve yakın çevresi konum planı	162
Harita 4.2	1928 tarihli Pervititch Haritası Pafta No: 30'da Macarlar Yokuşu ve yakın çevresi	162
Harita 4.3	1998 tarihli halihazır haritada Fodlacı Sokak ve yakın çevresi konum planı .	166
Harita 4.4	1928 tarihli Pervititch Haritası Pafta No: 33'de Yavuz Selim ve yakın çevresi	166
Harita 4.5	1998 tarihli halihazır haritada Alişan Sokak ve yakın çevresi konum planı ..	170
Harita 4.6	1923 tarihli Pervititch Haritası Pafta No: 16'da Alişan Sokak ve yakın çevresi	170
Harita 4.7	1998 tarihli halihazır haritada Mürsel Paşa Caddesi, "A" kagir yapısı ve yakın çevresi konum planı	174
Harita 4.8	1929 tarihli Pervititch Haritası Pafta No: 24'de Mürsel Paşa Caddesi, "A" kagir yapısı ve yakın çevresi	174
Harita 4.9	1998 tarihli halihazır haritada Mürsel Paşa Caddesi, "B" kagir yapısı ve yakın çevresi konum planı	178
Harita 4.10	1929 tarihli Pervititch Haritası Pafta No: 24'de Mürsel Paşa Caddesi, "B" kagir yapısı ve yakın çevresi.....	178
Harita 4.11	1997 tarihli halihazır haritada Mürsel Paşa Caddesi ve yakın çevresi konum planı	182
Harita 4.12	1929 tarihli Pervititch Haritası Pafta No: 27'de Mürsel Paşa Caddesi ve yakın çevresi	182

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 3.1	Taş oda gruplarının vaziyet planındaki konumu ve ana yapı ile ilişkileri	74
Çizelge 3.2	Taş oda grupları vaziyet planı özelliklerinin sayısal analizi	74
Çizelge 3.3	Taş oda gruplarının üst kat mekan kurgusu ve cephe özellikleri.....	133
Çizelge 3.4	Taş oda grupları mimari özelliklerinin sayısal analizi.....	133
Çizelge 3.5	Taş oda gruplarında giriş kapılarının biçim ve oranları.....	138
Çizelge 3.6	Taş oda gruplarında ana mekan pencere biçim ve oranları.....	140
Çizelge 4.1	Fener Evleri'nin vaziyet planındaki konumu	158
Çizelge 4.2	Fener Evleri vaziyet planı özelliklerinin sayısal analizi	158
Çizelge 4.3	Fener Evleri'nin üst kat mekan kurgusu ve cephe özellikleri	186
Çizelge 4.4	Fener Evleri'nin mimari özelliklerinin sayısal analizi	186
Çizelge 4.5	Fener Evleri giriş kapılarının biçim ve oranları	191
Çizelge 4.6	Fener Evleri'nde ana mekan pencere biçim ve oranları	193

ÖNSÖZ

“Osmanlı Sivil Mimarlığında İstanbul’daki Taş Odalar ve Fener Evleri” başlıklı konunun saptanmasında, taş odaların/yapılarının, Osmanlı sivil mimarlığındaki diğer yapı gruplarına oranla oldukça az irdelenmesi etken olmuş, Fener Evi olarak adlandırılan yapılar ise, taş odalarla benzeşen mimari özellikleri ve mekan kurguları nedeniyle, çalışma kapsamında mimari ve işlevsel anlamda karşılaştırma amaçlı incelenmiştir. Çalışmanın geliştirilmesi ve sonuca ulaştırılması elde edilen verilere bağlı kalmış, tez metni içinde yararlanılan benzer örnekler ve çeşitli varsayımlarla, bilinenlerin sınırı genişletilerek sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın başlangıç aşamasından sonuna kadar yüreklendirici sabrıyla, her desteğinde bir adım daha ilerlememi sağlayan değerli hocam Prof. Dr. Neslihan Sönmez’e, yön veren eleştirileri ile tezin şekillenmesinde destek sağlayan değerli hocalarım Prof. Dr. Nur Akın ve Doç. Dr. Nadide Seçkin’e, sonsuz güven, destek ve yakın ilgileri için Mersin Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Tamer Gök’e minnettarım. Osmanlıca belgelerin çevirisinde yardımcı olan sayın Kadir Selvi’ye, sağladıkları verimli çalışma ortamı için İstanbul Kitaplığı ve IRCICA’ya, manevi desteklerini her zaman hissettiğim aileme ve bitip tükenmez enerjisiyle hep yanımda olan oğlum Batuhan Hazar’a bu çalışmayla teşekkürlerimi iletiyorum.

ÖZET

Saklama mekanlarının sosyal, ekonomik, kültürel değişimler paralelinde şekillenen bir örneğini oluşturan taş odalar, toplumsal ve mimari etkilenmeler çerçevesinde Fener Evleri adını alan yapı grubu ile tasarım özellikleri ve işlevsel anlamda karşılaştırılarak incelenmiştir.

Bilgi toplama ve derleme aşaması sonrasında, yapıların analitik incelenmesi ve her tür arşiv belgesinin değerlendirilmesinden oluşan yöntem çerçevesinde çalışmanın ana başlıkları belirlenmiştir.

İkinci bölümde; saklama kavramı ve yapılardaki ilk fiziksel biçimlenişi İlk Çağ'dan başlayarak 19.yy.'a kadar üç alt-başlık halinde; dini, ticari, idari yapılarla konutlarda ayrıntılı olarak ele alınmıştır. 18. yy.'da mimari alanda yaşanan değişimlerin konutlardaki saklama mekanlarına etkisi irdelenmiş, Osmanlı yönetiminde bulunan Güney ve Balkan Eyaletlerinde de örneklerine rastlanabilecek saklama mekanları tespit edilmiştir.

Üçüncü bölüm; İstanbul'da tespit edilen taş odaların mimari özellikleri ile incelenmesini, her yapı için hazırlanan katalog ile detaylı olarak tanıtılmasını ve mekan kurgusu bağlamında taş odaların geleneksel Türk Odası ile karşılaştırılmasını içermektedir.

Dördüncü bölümde; İstanbul'da bulunan ve Fener Evi olarak adlandırılan yapı grubu, mimari ve işlevsel anlamda incelenerek her yapı için hazırlanan katalog çalışması ile detaylandırılmış, saklama düzenlemeleri açısından taş odalarla benzerlikleri/farklılıkları irdelenmiştir.

Bu çalışmada sonuçlar tek bölümde sıralanmamış, her bölümde ele alınan konu yine ait olduğu başlık altında sonuçlandırılmıştır. Genel değerlendirme sonunda taş oda ve Fener Evleri'nin mimari tanımlamalarına ulaşılırken, toplumsal yapıda yaşanan değişimlerin yapıların fiziksel biçimlenişlerine etkisi, toplumsal sonuçlar başlığı ile ayrıntılı hale getirilmiştir. Elde edilen sonuçlar, yapıların tanım kazanmasında bütünün parçalarını oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Taş Odalar, saklama mekanları, Fener Evleri.

ABSTRACT

Stone rooms form an example of storage space formed in tandem with social, economic and cultural change. These rooms have been examined within the framework of social and architectural influences comparing them with the group of buildings called the Fener Houses in terms of design characteristics and function.

In the aftermath of information gathering and evaluation, the main outlines of the study were stated in terms of the methodology created from an analytical examination of the buildings and the evaluation of every type of archival document.

In the second chapter, the concept of storage space and the first physical formation in buildings begins from the First Period up to the 19th century in three separate subheadings religious, commercial and administrative structures and houses. The effect of the 18th century changes experienced in the architectural field on the storage spaces in houses were examined and the storage spaces that could be found in examples in the Northern and Balkan states under the Ottoman administration were confirmed.

The third chapter includes examining the architectural characteristics of the stone rooms found in Istanbul, introducing them in detail with the catalogue prepared for every building and comparing the connection between speculation about space and the stone rooms of the traditional Turkish room.

In the fourth chapter, the group of buildings in Istanbul known as the Fener Houses were examined architecturally and functionally and were detailed a catalogue study prepared for every structure. In addition the resemblances/differences with stone rooms were examined as to how storage was organized.

In this study the results were not listed in a single chapter and the subject taken up in every chapter was concluded under the heading that it belonged to. While architectural identification of the stone room and the Fener Houses was achieved at the end of the general evaluation, the effect of the changes in social structure on the physical formations of the buildings of the changes was taken up separately under the heading of social results. The results achieved form the pieces of the whole upon the buildings attaining recognition.

Key words: Stone Rooms, storage spaces, Fener Houses.

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinde mimari mekan kavramı, avcı ve göçebe topluluklardan yerleşik tarım toplumlarına geçişle yeni bir anlam kazanmıştır. Bu süreç içinde, ihtiyaçların belirlediği mimari oluşumlar, yaşama alanlarını da şekillendirmiştir. Bu alanlardan biri olarak tanımlanan sivil mimari, kültürel değişimlerin bütün dönemlerini içeren somut örnekleri oluşturmuştur.

Tarihsel süreçte insanlığın gelişimi ve her alanda yaşanan değişim, yerleşimleri de etkisi altına alarak, sosyal-ekonomik, kültürel ihtiyaçlara uygun fiziksel ortamların doğmasına neden olmuştur. Mimarlık eylemi de, oluşan fiziksel ortamın daha iyi olana ulaşması amacıyla değişim sürecinin bir parçası haline gelmiştir.

Her türlü toplumsal yaşam ve dolayısıyla mimari değişimlerde rol oynayan etmenler, insan eylemlerinin de türevini oluşturan kültürel birikimin ifadesidir. Bu birikim kişilerin birbirleriyle kalıcı ilişkilere girdiklerinde sosyal yapılaşmayı meydana getirmelerine neden olmuştur. Uygarlığın doğrudan etkisi altında kalan kültür dallarından birisinin de mimarlık olması (Özer, 1986), etkileşimin devam ettiği sürece her alanda ortak bir anlatım dilinin oluşmasını sağlamıştır.

Mimari anlatım biçimini etkileyen toplumsal yapı; toplum içi ilişkileri kapsadığı gibi ilişkileri yönlendiren ideolojileri de içeren karmaşık bir bütün olmuş, toplum katmanlarında yaşanan değişim süreci, toplumsal ve yapısal farklılıkları da meydana getirmiştir. Bu yargı ile paralellik taşıyan L.Strauss tanımlamasına göre; toplumsal yapı bir sistem özelliği gösterir, çeşitli öğelerden meydana gelir ve bir tip ögesi değiştiğinde diğerleri de değişir (Moore, 1970).

Çoğul yapılanma özelliği taşıyan toplumun ekonomik temellere dayandırılan tanımına uygun olarak *“Toplum deyimiyle dile getirilen insan topluluğu, belli bir ekonomik alt yapıyla belirlenmiş belli üst yapı kurumlarına sahip olan sosyo-ekonomik bir biçimlenmedir”* (Hançerlioğlu,1977).

J.J.Rousseau da çeşitli ana şemalardan oluşturduğu insanlık tarihinin ilk grubu için *“vahşi-gelişmemiş hayvan, hem barışçıl hem değil”* tanımlamasında bulunurken, üçüncü grubunu ekonomik endişelerin ağırlık kazandığı ve özel mülkiyetin ortaya çıktığı, *“insan toplumunun insanı”* olarak adlandırmaktadır (Rousseau, 1982).

Yukarıdaki tanımlamalar doğrultusunda, toplumsal değişimle birlikte kültürel etkileşimin biçimlendiği alanlardan biri olan çevre ve mekansal bileşenler, insan etkinliği sonucu

teknolojinin de sağladığı olanaklar çerçevesinde, bireyler arasında ortak alan, birbirini görme, koruma ve korunma kavramlarının fiziksel biçimlenmesini sağlamıştır.

Kendisi de çevrenin bir ögesi olan insan, her türlü etki karşısında, çeşitli korunma biçim ve araçları geliştirmiştir. Önceleri belirli bir mimari tasarım boyutu içermeyen ve tamamen işlevsel amaçlı olan koruma ve korunma araçları; zaman içinde saklama işlevine ek olarak etnik, dini, sosyal ve kültürel yapılanmaların fiziksel ifadesi olarak şekillenmiştir. Söz konusu şekillenmede dikkati çeken özellik, birbirinden farklı model arayışları yerine yüzyıllar öncesine dayanan genel tasarım ilkelerinin tekrarlanmasıdır. Bu bağlamda saklama mekanı/yapısı olarak biçimlenen taş odalar da, saklama ve korunmayı sağlayan yapay çevre olarak, biçim ve araçların tümünü içeren bir başlık oluşturmaktadır.

Amaç ve Kapsam

Bu çalışma sosyal, ekonomik, kültürel değişim/gelişimler paralelinde şekillenen çevre sisteminin bir bileşeni olan insanın, eylemsel gereklilikle biçimlendirdiği, saklama gibi özel bir işleve cevap veren, “Taş Oda” yapılarının tanımlanmasını; bu tanımlama kapsamında “Fener Evleri” olarak bilinen diğer bir yapı grubu ile, mimari ve işlevsel anlamda karşılaştırılmasını amaçlamaktadır.

Amaç doğrultusunda çalışmanın gelişmesini sağlayacak her tür yazılı belge ve günümüze ulaşmış fiziksel kalıtlardan yararlanılmaya çalışılmış; ancak malzeme kısıtlılığından ötürü ulaşılan kaynak sayısı sınırlı kalmıştır. Daha önce yapılan araştırmalarda taş odalar derinlemesine ele alınmadığı gibi, Fener Evleri de az sayıda bilimsel incelemeye konu olmuştur. Detaylı rölevellerle sınırlı kalınmış bu çalışmaların yararları, yadsınamayacak düzeydedir*.

Çalışma kapsamında, mimari analizler sonuca ulaşmada önemli bir ölçüt olmakla birlikte, toplumsal yapıdaki değişimler ve yapıların fiziksel biçimlenmelerindeki etkisi de aynı önemde irdelenmiştir.

Taş oda yapılarının “saklama” gibi özel bir işlev içermeleri nedeniyle, çalışma genelinde bu yapıların mimari ve işlevsel özellikleri ile ilgili tanımlamalara ulaşılması amaçlanmıştır.

* S.H.Eldem’in, Rölöve I ve Türk Evi II kitaplarında, taş oda yapıları ile ilgili rölöve ve bazı tanımlamalar vardır. Fener evleri konusunda ise öncelikle Gurlitt’e ait tespitler ve sonrasında yine S.H. Eldem’in Türk Evi II kitabında yer alan rölöveler, taş odalarla-Fener Evi ayırımını tam olarak ortaya koymamakta, salt yapım tekniği nedeniyle her iki grup yapıyı da taş oda adı altında toplamaktadır. Fener Evleri ile ilgili çalışmalar, lisans üstü düzeyinde hazırlanmış olan tezler ve tek yapı ölçeğindeki bazı rölövelerden ibarettir. Bunun dışında, semt monografisi olarak hazırlanmış; Fener, Balat semtlerindeki tarihsel yapılanma ile ilgili bilgi veren, içeriğini çeşitli arşiv belgelerinin oluşturduğu başvuru nitelikli yayınlar bulunmaktadır. Ulaşılan tüm malzemeler, çalışmanın amacını gerçekleştirme aşamasında oldukça yetersiz kalmaktadır.

Saklama işlevi açısından değerlendirilen taş odalar kapsam olarak, saklama mekanları anlamında tarih öncesi devirlere kadar uzanmaktaysa da “*Taş Odalar ve Fener Evleri*” başlığı, toplumsal değişimlerin mimariye yansımaları ve dolayısıyla yapıların da belirli dönem özelliklerini yansıtan biçimlenmeler olmaları nedeniyle zaman olarak kendi sınırlarını çizmiş, 18.yy. sonu ve 19.yy.’ı kapsayan bir süreyi içermiştir.

Tarihsel süreçte, belirli bir dilime sahip olan çalışmada, coğrafi olarak, kendiliğinden bir tanımlanmışlık söz konusu değildir. Başkent İstanbul dışında, Osmanlı İmparatorluğu sınırları içinde; Anadolu’da, Güney Eyaletleri’nde ve Balkanlar’daki konut yapılarında saklama işlevli mekanların varlığı bilinmektedir. Genellikle bu biçimlenmeler öncelikle iklimsel, ardından toplumsal kademelenmelere dayandırılırken, işlevsel olarak depolama ve bazen de savunma amacı taşımıştır. Saklama mekanlarının taş oda adıyla ana yapıdan ayrı tanım kazanmaları İstanbul’da görülen bir uygulama olmuştur. İstanbul gibi, diğer Osmanlı başkentleri olan Bursa ve Edirne’de de, kuşkusuz bu tür uygulamaların olabileceği düşünülmeye karşın günümüze ulaşan örneğe rastlanmamıştır. Çalışma kapsamının belirlenmesinde ulaşılabilirlik ana etken olmuş, Güney Eyaletleri ve Balkan konutlarındaki uygulamalar günümüzde ülke sınırları dışında kaldığından, yerinde inceleme imkanı bulunamamıştır. Taş oda yapıları ile mimari ve işlevsel benzerlikleri nedeniyle karşılaştırma malzemesi olarak ele alınan Fener Evleri’nin İstanbul’a özgü 18.yy. yapıları olması, kapsamın (zaman ve coğrafi olarak) belirlenmesini sağlamıştır.

Yöntem

Çalışmanın konusunu oluşturan; “Osmanlı Sivil Mimarlığında Taş Odalar ve Fener Evleri”nin incelemesinde kullanılan yöntem, öncelikle saklama mekanları ve mekansal değişimlerinin İlk Çağ’dan itibaren farklı yapı türlerindeki yeri ve öneminin irdelenmesini gerektirmiştir.

“Taş Odalar ve Fener Evleri” başlığı ile sınırları belirlenen çalışmanın derlemesi, sistematik değerlendirmenin doğal sonucu gibi gözükmekle birlikte, yapıların varoluş nedenini, fiziksel, sosyal ve kültürel bağlamda açıklama gereği, yöntemle ilgili farklı arayışları da beraberinde getirmiştir. Amaç olarak, taş odalarla Fener Evi’nin mimari ve işlevsel anlamda tanımlanabilmesi, konunun tarihsel gelişimiyle birlikte toplum bilimleri ile ilgili kuramsal alanlarla da ilgilenme gerekliliğini ortaya koymuştur. Araştırma kapsamında tarihsel belgeler ve literatür kaynakları taranmış, bilgilenme süreci sonrası mevcut veriler çalışma alanı sınırlarına uygun olarak değerlendirilmiştir. Bu süreç sonunda “Bilgi Toplama” ve “Derleme” ana başlıklarını oluşturan gruplamalar ortaya çıkmıştır.

Bilgi toplama aşamasında:

- Ulaşılabilen her türlü yayın -haritalar, yazılı ve görsel kaynaklar ile yayınlanmamış tezler-irdelenmiştir.

Bilgi derleme aşamasındaki değerlendirme başlıkları ise:

- Tarihsel süreç içinde saklama mekanları;
- Taş odaların analitik incelemelerinin yer aldığı katalog ve mimari değerlendirme;
- Fener Evleri'nin analitik incelemelerinin yer aldığı katalog ve mimari değerlendirme;
- Arşiv kayıtları;

olarak sıralanmıştır.

Çalışmada temel yöntem olarak kabul edilen kitaplık/arşiv çalışmaları, saklama mekanlarının tarihsel analizine dayanmaktadır. Taş oda ve Fener Evleri'nin yapısal olarak çözümlenmesi ve mimari değerlendirmeler analitik inceleme sonunda hazırlanan katalog çalışmasını kapsamaktadır. Toplumsal gelişim/değişimlerin paralelinde yapılarıdaki fiziksel biçimlenme nedenleri ise 3 farklı çalışma grubu ile desteklenmiştir. Bunlar,

1. Vaziyet planı tespitleri ve yapıların analitik incelemesi;
2. *Bab-ı Defteri Baş Muhasebe Kalemî Muhallefat Halifesi-Defterleri Kataloğu Kayıtları* ile dönemin gazetelerinde yer alan *kiralık-satılık ev ilanları* ve *Maliye Defterleri Tasnifi Tamirat Defterleri*'ne dayanan arşiv kaynakları;
3. Yapı sahiplerinin sosyal statüsünü ortaya koyan çalışmalar; olarak sınıflanmaktadır.

Fiziksel verilerin saptanmasında başvurulmuş en önemli kaynak, İstanbul'daki mevcut mimari yapılar olmuştur. Bu yapıların belirlenmesi amacıyla, S.H.Eldem tarafından tespitleri yapılan taş oda ve Fener Evleri yapılarının rölöve ve vaziyet planı çalışmalarının bulunduğu *Rölöve I, Türk Evi II, Boğaziçi Yalıları* adlı yayınlardan yararlanılması, başlangıç aşamasında yol gösterici olmuştur. Bu verilerden yola çıkarak;

1. Varlığı ileri sürülen yapıların, 1/1000 ölçekli halihazır haritalarından yararlanılarak günümüzdeki mevcut durumu tespit edilmiş, ayrıca Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi'nden ulaşılan haritalarla (İST. RUM. adlı haritalar), eski/yeni çevre verileri ve yapıların konumu karşılaştırılmıştır. Boğaziçi'nin Anadolu ve Rumeli yakası ile Tarihi Yarımada'yı içine alan haritaların çoğunda yapı adalarının bulunmasına karşın, yapıların tanımlanamaması, çalışma doğrultusunda açıklayıcı olmadığından yararlanılan harita türü sınırlı kalmıştır.
2. Günümüze gelene dek yapılarıdaki tarihsel özelliklerin kısmen bozulmuş olmasına karşın, halen mevcut taş odaların tespitleri yapılmış, ardından bu yapıların genel karakterini koruyan

özellikleri, restitüsyon planları, işlev, yapı malzemesi ve korunmuşluk durumları, her yapı için verilen bir katalog çalışması ile belirlenmiştir. Mevcut olmayan örneklerle ilgili tarihsel bilgi derlemesiyle yetinilmiştir.

3. Önemli bir veri kaynağı olan Pervititch Haritaları'na göre yapılan değerlendirmelerde, yapım sistemi ve ana yapı ile konumu bağlamında taş oda olması ihtimali bulunan yapılar yerinde incelenmiş; fakat çevre verilerinin zamanla değişmesi ve güncel yapılanmanın engellemesi nedeniyle bu yapılara ulaşılamamış*, tarihsel değerlendirmelere göre daha çok taş oda bulunabileceği düşünüldüğü halde, günümüze ulaşabilenlerin sayısının oldukça az olduğu görülmüştür.

Tarihsel belge, literatür ve harita incelemeleri sonucunda, çalışma kapsamına alabileceğimiz, mevcut olan ve olmayan toplam 13 taş oda yapısı tespit edilmiştir:

1. Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası, Eminönü (BTO-1);
2. Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası, Emirgan (BTO-2);
3. Memduh Paşa Köşkü Taş Odası, Kuruçeşme (BTO-3);
4. *Tarabya Kasrı (Alman Konsolosluğu yazlık konutu) Taş Odaları, Tarabya (ÇY.BTO-4);*
5. *Arnavutköy'de Bir Taş Oda, Arnavutköy (ÇY.BTO-5);*
6. Cağaloğlu Acı Musluk'da Bir Taş Oda, Cağaloğlu (MO.BTO-1);
7. Nispetiye Kasrı Taş Odası, Bebek (MO.BTO-2);
8. Şair Nabi Evi Taş Odası, Üsküdar (ETO-1);
9. Edip Efendi Yalısı Taş Odası, Üsküdar (ETO-2);
10. *Yılanlı Yalı Harem Bölümü Taş Odası, Bebek (ÇY.ETO-3);*
11. *Yılanlı Yalı Selamlık Bölümü Taş Odası, Bebek (STO-1);*
12. Ragıp Paşa Yalısı (Eski Avusturya Konsolosluğu) Taş Odaları, Sarıyer (STO-2);
13. *Fethi Paşa Yalısı -Selamlık ve Harem- Taş Odası, Kuzguncuk (ÇY.STO-3);*

Bu yapılar arasında önce günümüzde mevcut olanlar saptanmış ve yok olanlar yukarıdaki listenin katalog numaralarında "M.O.", çalışma yapılamayanlar ise "Ç.Y." ile ifade edilmiştir. "Ç.Y." başlığı altında toplanan yapı örnekleri ile ilgili ulaşılabilen veriler doğrultusunda katalog düzenlemesi yapılmış, "M.O." başlığı altında toplanan yapı örnekleri içinse, çeşitli kaynaklardan edinilen veriler çerçevesinde detaylandırılabilen katalog metinleri hazırlanmıştır.

* Mühimme Defteri 125, s. 4'den aktaran Uzunçarşılı, Şehit Ali Paşa'nın Şehzade Camisi yakınındaki konağının taş odasını kütüphane yaptırdığından bahsetmesine karşın, günümüzde böyle bir yapıya rastlanmamıştır (Uzunçarşılı, 1982).

Mevcut yapılarla oluşturulan listeye göre izlenen yöntem farklılık göstermiş, yöntemin belirlenmesinde ana etken çalışılabilirlik olmuştur. Bu bağlamda;

- 5 adet yapı yerinde analitik olarak incelenmiş (1-2-8-9-11);
- 1 adet yapının (yapıya giriş izni alınamadığından) yalnızca dış ölçüleri alınarak tespitleri yapılabilmüş (3);
- 1 adet yapının (günümüzde bir duvarı ayakta kaldığından) yerinde yapılan tespitlere ek olarak arşiv çalışması yapılmış (12);
- 4 adet yapıda (yapılarda çalışma amaçlı izin alınamadığından) (4-5-10-13) ve;
- 2 adet yapıda (günümüzde mevcut olmadığından) kitaplık ve arşiv çalışmalarından faydalanılmıştır (6-7).

Tüm yapılar vaziyet planındaki konumu ve ana yapı ile olan ilişkileri açısından gruplandırılmıştır (Bkz. s. 71).

Arazi etütleri ve yapılarla ilgili analitik çalışmaya koşut olarak, özgün belgeler niteliğinde olan, devlete ait malı zimmetine geçirenlerin cezalandırılmasından sonra, bu yaptırımın bürokratik kısmını oluşturan ve kişiye ait tüm mal varlığının listelendiği “Muhallefat Kayıtları*” (Bkz. s. 67), sosyal içerikli sonuçlara ulaşmayı sağlamıştır. Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan ve 1601-1838 yıllarını kapsayan “Bab-ı Defteri Baş Muhasebe Kalemi Muhallefat Halifesi-Defterleri Kataloğu” kayıtları, salt eşya dökümünü içerdiğinden, taş odaların mimari özellikleri ve ana yapı ile olan ilişkileri açısından istenen değerlendirmeyi yapabilecek yeterliliğe sahip olmamakla birlikte, saray çevresi erkanına ait bey, paşa konaklarının bulunduğu semtlerdeki taş oda yapılarının sahipleri ile ilgili sosyal değerlendirme ve sonuca ulaşma olanağı sağlamaktadır. Bu belgelerde yer, kimlik ve tarihsel detaylar kesinlik taşımadığı halde, ulaşılan örneklerin tümünde taş oda yapısı içindeki eşyalara ait ayrıntılı tanımlamalar mevcuttur (Bkz. Ek. 4). Veriler doğrultusunda taş oda yapısının/mekanının, kısmen ana yapı içindeki konumuna ait bilgi edinilmekte ve saklanan eşyaların türüyle ilgili listelere ulaşılmaktadır.

İkinci bir arşiv belgesi türünü oluşturan “kiralık-satılık ev ilanları” ise, salt taş oda yapısının ya da mekanının varlığını ortaya koymaktan öteye gidememekte ve özellikle bu yapıların saklama amaçlı kullanıldığına dair bir sonuca ulaşamamaktadır (Bkz. s. 70).

* Muhallefat, sözcük olarak; ölen bir kişinin bıraktığı şeyler anlamındadır (Özön, 1965).

Üçüncü bir arşiv belgesi türü olan “Maliye Defterleri Tasnifi Tamirat Defterleri” de, öncelikle saray mensubu kişilerin mülkiyetinde olan yapıların ve eğer varsa taş odaları hakkında çok ayrıntıya varmayan bilgiler içermektedir (Bkz. s. 44).

Taş oda yapılarının şekillenmesinde önemli bir etken oluşturan sahiplerinin kimliklerine ve sosyal statülerine ait bilgiler, çeşitli kaynaklardan elde edilen veriler doğrultusunda, ulaşılan sonuçları doğrulayan ve genelleme yapma imkanını sağlayan niteliktedir.

İstanbul, Edirne ve Bursa’da 16-17.yy.’da halka ait konutlarla ilgili yeterli bilgiye ulaşılamadığından, çalışmanın ana başlıklarından birisi olan, taş oda yapıları ile ilgili sayısal tespit yaparak konut yapıları içinde sahip olduğu yüzdelik oranı hakkında somut sonuçlar ileri sürülememiştir. Sadece yazılı kaynaklara dayanarak elde edilen bilgiler, kullanılmış olan terminoloji nedeniyle doğru olmayan veriler içerecektir. Örneğin Barkan ve Ayverdi’de belirtildiği gibi, “*Hane*” kelimesi temel alınarak yapılmaya çalışılan ve istatistiksel sonuçlara ulaşmayı hedefleyen bir araştırmada, *hane*’nin mesken ya da menzil odaları anlamında kullanılmış olması gibi, aynı zamanda evli adam anlamını da taşıması, yanıltıcı değerlendirmelere neden olacaktır (Barkan ve Ayverdi, 1970). Yine bu bağlamda, saklama işlevinin gerçekleştirildiği *mahzen* tanımlamasının (Bkz.s. 49-50) özel konutlardaki mekanları nitelmesi, aynı zamanda vakıf tarafından inşa ve idare edilen mekanlar için kullanılmış olması gibi, “*oda*” kelimesinin de ev anlamını taşıması, somut değerlere ulaşmada amaçlanan derinliği sağlamamaktadır. Dolayısıyla Tahrir Defterleri’nde sayısı belirlenen, vakıf tarafından inşa ve idare edilen gayrimenkuller arasında yer alan 180 adet mahzenin özel veya vakıf malı olma olasılığı hakkında kesin yorumlar yapabilme imkanı olmamış ve bu nedenle Ayverdi ve Barkan tarafından Türkçe’ye çevrilen, H. 953/1546-47 tarihli Tahrir Defterleri Kayıtları salt inceleme düzeyinde kalmış, genelleme oluşturma aşamasında kesinlik taşıyan veriler olarak değerlendirilememiştir.

Osmanlı toplumsal yaşantısı ile ilgili verilerin değerlendirilmesinde ise, günümüzde sosyologlar tarafından arşiv kaynakları temel alınarak yapılan çalışmalar etkili olmuştur. Özellikle 19.yy. Osmanlı toplumunun ekonomik yaşantısına ilişkin sonuçların ortaya konduğu bu değerlendirmeler, Muhallefat kayıtları ile ilgili genellemelere ulaşmayı kolaylaştırmıştır. Mekansal çözüm modelleri ileri sürülürken, günlük yaşamda kullanılmış olan eşyalar, aynı yönetim içindeki etnik grupların etkileşimi, kültürel farklılık ve bu farklılığın yaşamsal şekillenmesi ulaşılan diğer sonuçlar olmuştur.

“Fener Evleri” adını alan yapıların analitik incelemesi ise günümüze ulaşan özgün örneklerle sınırlandırılmıştır.

Saklama işlevi açısından değerlendirilen taş odalar ve Fener Evleri yapılarının karşılaştırılmasında izlenen yöntem, öncelikle her iki yapı türünün mimari analizlerinin oluşturulması ve elde edilen sonuçların saklama işlevi açısından değerlendirilerek özgün tanıma ulaşılması olmuştur.

Doktora çalışmasının konusunu oluşturan taş odalar ve Fener Evleri'ne ait günümüze ulaşan örneklerin sınıflandırılmasına ait restitüsyon planları, her yapı için metin kısmını destekleyen katalog çalışması ve arşiv belgeleri, amaç ve yöntem doğrultusunda elde edilen verilerin sonuçlandırılmasını sağlamıştır.

2. TAŞ ODALARIN ANA İŞLEVİ OLARAK “SAKLAMA” KAVRAMI ve YAPILARDAKİ FİZİKSEL BİÇİMLENİŞİ

2.1 İlk Çağ'da Anadolu'da Saklama Kavramı

Tarih öncesi çağların ve aynı zamanda uygarlık tarihinin de başlangıcı sayılan Yontma Taş Çağı 200-300 bin yıl kadar devam etmiş ve bu süre içinde insan, açlık gereksinimini gidermek, doğal çevreden gelen saldırılara karşı koyabilmek endişesiyle belirli davranış biçimleri sergilemiştir. Dolayısıyla bu çağ insanı ilk üretkenliğini, yaşamını belirleyen beslenme ve korunma ana çizgisiyle paralellik taşıyan alanlarda gerçekleştirmiştir. İlk ve önemli bir sorun olan beslenme, avcılık ve toplayıcılık gibi yöntemlerle çözümlenirken, yaşadıkları mağara ve barınaklar yerleşik düzene geçiş öncesi doğal çevreye karşı korunma sağladıkları mekanlar olmuştur. Mağaralarda barınma ve göçebe yaşam özelliği taşıyan bu süreç, salt tüketici oldukları yaşamdan çıkıp üretici yaşama geçişin ilk evrelerini de oluşturmuştur. Neolitik Çağ diye adlandırılan bu dönemin insanı, doğayı denetleyebilme yetisine sahip olduktan sonra toprağı kullanma yoluyla üretim aşamasına ulaşmıştır. Bu yönelimin doğal sonucu olarak; mağara ve sığınaklar önemini kaybetmiş, üretim yapılan ve ovalarda bulunan toprağın yakınında bulunma zorunluluğı yerleşik yaşama geçişi ve dolayısıyla konut gereksinimini gündeme getirmiş, hem kendilerinin, hem de önceleri toprak altında sakladıkları besin, silah ve diğer eşyaların korunacağı barınak amaçlı yapılara ihtiyaç duyulmuştur. Kazıların ve bilimsel araştırmaların sağladığı veriler Anadolu'da Neolitik Çağ'da önemli merkezlerin kurulmuş olduğunu ortaya koymaktadır*.

Yerleşim merkezlerinde her tabakada farklı bir medeniyetin izlerini ortaya çıkaran araştırmalar, uygarlık tarihinin başından günümüze kadar ekonomik ve teknolojik gelişmeleri ortaya koymanın yanında, bu değişimlerin nesnel olarak izlendiğı mimarlık alanındaki sorulara da yanıt vermektedir. İnsan topluluklarının toprağı yerleşmeleri ardından şehirleşme, örgütlenme, dini inanışlar ve değer yargıları, zaman içinde belirli amaca yönelik ve bu amaca uygun biçimde tasarlanan farklı yapı türlerini ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmeler doğrultusunda, çalışmamızın konusunu oluşturan saklama amaçlı mekanların ve yapıların varlığı, üretimle birlikte gelen yerleşik yaşamın sonucu olarak değerlendirilmelidir.

M.Ö. 7250-6750 yıllarına tarihlendirilen ilk buluntular Çayönü kazılarıyla (Çambel ve Braidwood, 1981) ortaya çıkarılmışsa da, Neolitik dönemin en gelişmiş yerleşim merkezinin;

* 1968 yılında İstanbul Üniversitesi Arkeoloji ve Prehistorya Bilim Dalı öğretim üyelerinden Prof.Dr. Halet Çambel ve John Braidwood'un başlattığı Çayönü kazıları sonucu, eski çiftçi topluluklarının yaşamı gün ışığına çıkarılmıştır (Çambel ve Braidwood, 1981).

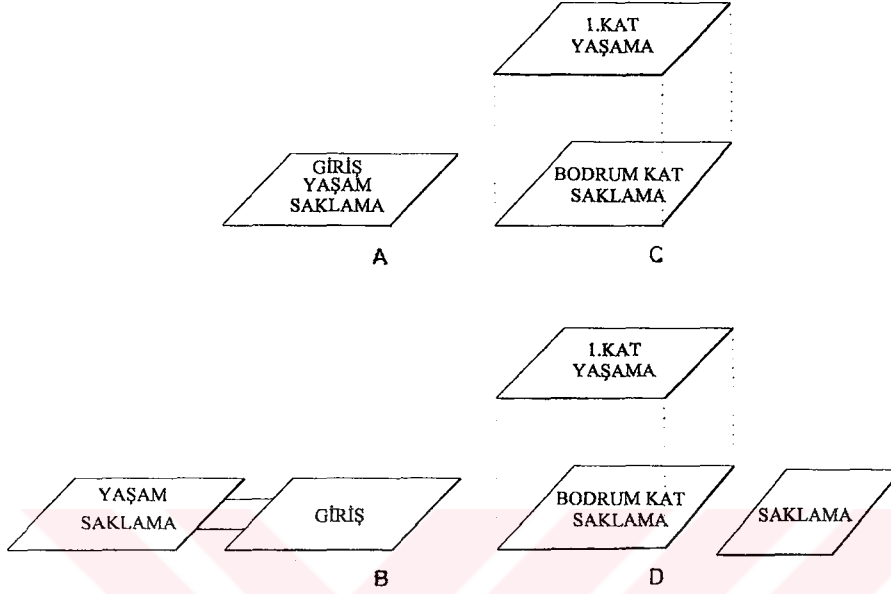
dikdörtgen biçimli evlerin köy niteliklerini aşarak oluşturdıkları mahalleler ve bunların gruplanmasından meydana gelen Çatalhöyük (M.Ö. 6500-5650) olduğu görülmektedir (Mellart, 2003). Tümüyle dışa kapalı bir mimari kurgu gösteren konutlara giriş en ilkel yöntem olan merdiven yardımıyla damdan sağlanmış; ancak tek mekanlı bu planlamalarda fırın, ocak ve çeşitli amaçlarla kullanılmış depoların ihmal edilmediği ortaya çıkarılmıştır. Şekil 2.1(A)'deki şemadan görüldüğü gibi, konutlarda saklama amaçlı ilk tasarım örneklerini, kuşkusuz bu depolar oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmalar, Anadolu'da Neolitik dönem özelliklerini taşıyan yerleşim merkezinin yalnızca Çatalhöyük ile sınırlı olmadığını ve eş zamanlı yerleşimlerden Mersin Yümüktepe, Tarsus Gözlükule, İç Anadolu'da Can Hasan ve Aşıklı Höyük'de de benzer özellikler taşıyan yapıların varlığını ortaya koymaktadır. M.Ö. 5700-5600 yıllarına ait Burdur-Hacılar yerleşiminde elde edilen bulgulara göre, yapıya girişin dam yerine cephelere açılmış kapılardan sağlanması ve evler arasında dar sokaklar bulunması, konut yapılarının mimari biçimlenişinde değişimlerin başladığını göstermektedir (Acar, 1999). Tek katlı ve çok işlevli olan bu yapıların genel planlamasında önemli bir değişim görülmezken, M.Ö. 5000'den sonra alt katın depo, üst katın ise yaşama amaçlı kullanıldığı iki katlı konutların ilk örneklerine Can Hasan yerleşiminde rastlanmaktadır. Mimari biçimdeki bu değişim arayışı ve mekanlarda gözetilen işlevsel farklılığa karşın alt kattaki bodrum odalarına tavandan giriliyor olması, M.Ö. 6000 yılına ait özelliklerin M.Ö. 5000 yılına kadar devam ettiğini gösterir niteliklerdir. Söz edilen örnekler Şekil 2.1(C)'de şematize edilmiş haliyle, günümüzde Anadolu'da alt katın depo, üst katın yaşam alanı olarak kullanıldığı iki katlı konutların ilk uygulamaları olarak da değerlendirilebilir.

Konut yapılarında depolama ve saklama mekanına ait farklı bir uygulamaya, M.Ö. 2000 yılına tarihlendirilen, Tunç Çağı'na ait Kültepe yerleşiminde rastlanmaktadır. Buradaki iki odalı bir evin duvarları boyunca yapılmış olan raf sistemi, kil tabletlerin korunmasına yönelik bir uygulamadır. Söz konusu yapıda depolama amaçlı ikinci bir mekandan yararlanılmış olması ve saklama biçimi olarak eşyayı yığmak yerine ayrı bir eleman kullanılması, yapı içinde depolama/saklama endişesi ile özel yer edinme arayışlarının devam ettiğini göstermektedir (Naumann, 1975).

Mimari anlamda daha gelişmiş yapım teknikleri ile örnekler sergilenen Hititler dönemine ait bulgular, saklama ve depolama amaçlı farklı uygulamaları içermektedir. Boğazköy yerleşiminde de olduğu gibi Hititlerde, tek düze bir planlamadan kaçınıldığı, her yapının işlev ve amaca uygun şekillenmesine çalışıldığı görülmektedir (Darga, 1985; Akurgal, 1995). Üst

katın oturma ve yatak odası, alt katın ise ambar ve işlik olarak kullanılması, avluda yapıdan bağımsız olarak üstü kapalı depolama amaçlı rafların bulunması ve ana yapıya arkadan eklenmiş odaların saklama amaçlı kullanımları, günümüzde Anadolu'da uygulanan örneklere oldukça yakındır.

Şekil 2.1 Saklama mekanının ana yapıya göre konumlanması

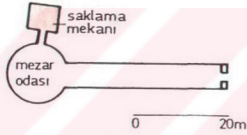
Konut yapılarının birbirinden bağımsız birimler haline gelişi M.Ö.5000-3500 yıllarına tarihlendirilirken, koruma ve saklama amaçlı bağımsız yapıların ancak M.Ö. 2000 yıllarında uygulandığı görülmektedir. Bu yapılar; ilk defa Yunanistan'da görülen ve Mezopotamya'da devam eden, dini özellik taşımayan, bulunduğu şehrin halkı adına yapılmış ve devletin ihtişamını gösteren, aynı zamanda gerekli malların depolandığı hazine binalarıdır (Şahinbaşkan, 1953).

Aynı yüzyıla tarihlendirilen farklı bir yapı grubu ise, dini özellik taşımakla birlikte içlerinde saklama işlevinin de gerçekleştirildiği bağımsız yapılardır ve bu yapılar kendi içinde iki grupta incelenebilir:

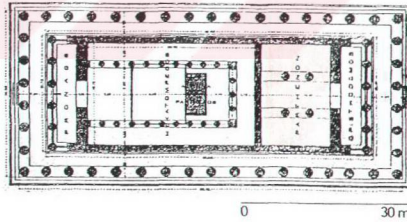
1. Bu yapı türlerinden biri, M.Ö. 2000'de Aka prensleri ve aileleri için yapılmış olan *Trezor* adlı mezarlardır (Rumpf, 1949; Ünsal, 1973; Ritcher,1984; Mutlu, 1996). M.Ö. 11.yy.'dan sonra Yunanistan'da da görülen trezorlar, dönemin dünya görüşü ve dini inanışlarını yansıtır. Bu görüşün temelini oluşturan ana düşünce; ölen kişi ile birlikte değerli eşyalarının da saklanması gerekliliğine dayanmaktadır. Şekil 2.2'deki örnekte olduğu gibi, bir anlamda bu ritüelin devamı olarak yorumlanması gereken trezorların, içinde bulundukları yüzyıla ait düşünce tarzına göre değerlendirildiklerinde iki farklı işlev yerine, birbirinin ön koşulu olan

eylemleri içerdikleri, günümüze ait yorumlamalara göre ise, çok işlevlilik kavramına karşılık gelen yapılar olduğu düşünülmelidir.

2. Dini amaçlı olup aynı zamanda içinde değerli eşyaların saklandığı diğer bir yapı türü, Hititlerde de görülen* ancak gelişmiş örneklerine M.Ö. 8.yy.'dan itibaren Yunanistan'da rastlanan, tanrılara ait heykel ve eşyaların saklanması amacıyla megaron şemasından türeyerek gelişen tapınaklardır. Tapınak mimarisinde geçerli olan matematiksel oran ve düzenlemeler bağlamında oluşan simgesel özellikler, yapıyı ilah evi konumuna getirmektedir**. *Parthenon* adını alan bu yapılara Şekil 2.2'de işaretlendiği gibi *Opistodomos* denilen bölümden girilir. İçinde vazo, şamdan, kumaş sandıkları, silah, mücevher gibi eşyalar saklanan Parthenon, konum olarak, yapının içinde ve arkasında yer alabilir (Mutlu,1996).

M.Ö 11. yy.'a ait ve gerçekte bir mezar yapısı olan Trezor (Mutlu, 1996).

M.Ö. 8. yy.'a ait bir tapınak yapısı (Rumpf, 1949).

Şekil 2.2 Dinsel işlevli yapılarda saklama mekanının yeri

*Ulaşılan örneklerde bir avlu etrafındaki odalardan oluşan dikdörtgen biçimli binanın depo odalarında, tapınağa ait hazine ve kil tabletler saklandığı ortaya konmuştur.

**İlah evi olarak yapılan bu yapıların en gelişmiş örneği Parthenon'dur. Yapı Pronaos, Naos, Parthenon ve Opistodomos bölümlerinden oluşur. Pronaos adak eşyalarının bırakıldığı yerdir. Hazine odası ise Parthenon'dur. Bu ismin daha sonra bütün yapıya verildiği görülmektedir.

Konut yapılarının gelişmiş örneklerinde bir odanın erzak ambarı olarak kullanılması Kalkolitik dönemde de devam ederken, saklama amaçlı bağımsız yapı türü olarak farklı bir uygulamaya, *ambar* işlevini içeren yapılarda karşılaşılmalıdır. Öncelikle, büyük tapınakların çevresinde yapılmış olan ambarların konumlanmasında hakim olan düşünce, ambarların tapınak tarafından korunacağına ve güvenlik altında olacağına inanılmış olmasıdır. Çok katlı olan bu yapıların, M.Ö. 1200'de Batı Anadolu-Beycesultan örneğinde, kralın özel arşiv ve silahının saklanması amacıyla tasarlanan türleri olduğu gibi, tahıl ürünlerinin depolanması amacıyla yine tapınak çevresinde yapılmış olanları da bulunmaktadır (Naumann, 1975). Daha erken bir örnekte, Şekil 2.3'de işaretlendiği gibi, M.Ö.1400-1200 tarihlerinde Boğazköy'deki ambar yapılarının genel konumlanma özelliği olarak tapınak çevresinde ve avlu etrafında gruplandığı, her gruba giriş için ayrı bir kapı kullanıldığı görülmektedir. Bazı yazarlarca *magazinler* diye tanımlanan ve dışı kapalı kalın duvarlı bu yapıların penceresiz odalarına dışardan giriş yoktur; korunaklı olmaları nedeniyle, bir ana girişten yan hacimlere geçiş için yine iç mekanlardan yararlanılmıştır. Yapıların her katındaki saklama işlevi, saklanan veya depolanan eşyaya göre biçimlenmiştir. Alt katlar, serin koşullarda bulunması gereken ve küpler içine yerleştirilen yiyecekler için kullanılırken, üst katlardaki daha büyük odalarda kumaş, giysi ve kil tabletlerden oluşan arşivlerin korunmasını sağlayan bir düzen kurgulanmıştır (Naumann, 1975).

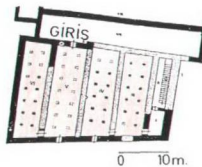
Şekil 2.3 Boğazköy Tapınak I'de avlu etrafında konumlanan ambar yapıları (Naumann, 1975)

İlk Çağlar'a ait arkeolojik araştırmalar sonucu, boyutları bakımından olağan ev tipini aşan, ya da yoruma bağlı olarak egemen kişinin konutu olarak kabul edilen büyük yapılar, incelenmeleri sırasında saray planlamasına dahil edilmişlerdir. Saray olarak adlandırılan yapıların bir kurum niteliğini kazanması Hititler döneminde olmuştur. Kurum olarak soylulardan oluşan, halktan uzak bir nitelik taşıyan ve bu yönleriyle feodal düzeni yansıtan saraylarda (Darga, 1985), saklama amacı ile alt katlarda yer alan ve içlerinde erzak küplerinin bulunduğu ambarlardan yararlanılmıştır. M.Ö. 2000'de Norşuntepe kazılarında ortaya çıkan ve sarayın bir bölümü olarak yorumlanan yapı kalıntıları da görüldüğü gibi (Şekil 2.4), oda dizilerinin arkasındaki dış kapalı birimler, içinde erzak küpleri bulunan ambarlar olarak kullanılmıştır (Naumann, 1975).

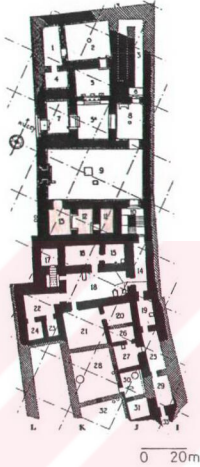
Şekil 2.4 Norşuntepe'de erken tunç çağına ait saray yapısında, oda sıraları arkasında konumlanan ambarlar (Naumann, 1975)

Boğazköy'deki farklı bir saray örneğinde, kil tabletlerin saklanması amacıyla yapılan özel bir arşivde, aynı tür uygulamayla karşılaşmaktadır (Naumann, 1975). Plan özellikleri olarak ambar yapıları ile benzerlikler taşıyan bu yapı Şekil 2.5'de görüldüğü gibi bir ana giriş ve buradan ulaşılan yan mekanlardan oluşmuştur. Dışa kapalı kalın duvarlı birimler, penceresiz olabildiği gibi bazı birimlerin tek bir pencere ile aydınlatıldığı mekanlar da vardır. Mekan ortasında bulunan ayaklar, kil tablet raflarının koyulması amacıyla yapılmışlardır.

Şekil 2.5 Boğazköy'de arşiv yapısı içinde bulunan saklama işlevli odalar (Naumann, 1975)

Orta Anadolu'dan Kuzey Suriye'ye kadar uzanan alandaki diğer örneklerde ise, yüksek duvarlı ve penceresiz mekanların (Şekil 2.6) değerli saray eşyalarının saklandığı ambar görevinde olduğu tespit edilmiştir (Naumann, 1975). Bu verilerden -saklanacak eşyaların çeşitliliğine karşın- günümüze kadar gelen saklama-koruma amaçlı yapılardaki ortak mimari anlatım temellerinin, İlk Çağlar'da atılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 2.6 Tell Açana Sarayı'nda resmi bölüm ile bağlantısı avlu aracılığıyla sağlanan saklama mekanları (Naumann, 1975)

İlk Çağ'da konut, saray, arşiv, ambar tanımlamalarına uyan yapılarda genellikle dikdörtgen plan şemasının uygulandığı görülmektedir. İşlevsel farklılıklara karşın *megaron* adını alan ortak bir planlama modeli kabul edilmiş ve ev, tapınak, saray yapıları hep bu ana plan doğrultusunda gelişim göstermiştir. Genellikle her yapı türünde uygulanan bu ortak şema, farklı işlevli yapılarda planlama açısından benzer mekanların yan yana gelmesine neden olmuştur.

Yapılarda görülen bu işlevsel çeşitlilik, saklama amaçlı yapıların ya da odaların konumlanması ve mekan kurgusu ile ilgili net sonuçlara ulaşmayı engellemektedir. Elde edilen bulgular doğrultusunda, konut yapılarının en gelişmiş örneklerinin Hititler döneminde görülmeye başladığı kabul edilmektedir. Bu kabul, tüm yapılar için bir sentez döneminin ardından özümleyici ve yaratıcı devreye geçildiği ve bu devrenin farklı yapı türlerinde kendini gösterdiğini ortaya koymaktadır. Yerel malzeme ve yapım tekniklerinin de kullanıldığı örneklerde, saklama amaçlı mekanların plan şemasındaki farklı konumlanmalarına karşın ortak bir gruplanmaya gidilebilmektedir.

Bu veriler doğrultusunda Anadolu'da saklama kavramının yapılarda biçimlenişi dört ana şema ile açıklanabilmektedir (Şekil 2.1):

A. Yaşama bölümüne ait bir kısmın depolama ve saklama amaçlı kullanıma ayrıldığı ve gelişmiş tipinin Çatalhöyük'te görüldüğü örnekler olan damdan girilen yapılar, en ilkel yapı türlerini oluşturmaktadır;

B. Çatalhöyük'te rastlanan planlamanın gelişiminde, tasarımı oluşturan genel çizgilerin bir değişime uğramadığı, Hacılar mimarisi örneğinde de olduğu gibi, giriş bölümünün dam yerine yapının cephesine taşındığı görülmektedir. Bu örneklerde yapı hem konut, hem de depo niteliğindedir. Kuşkusuz aynı özellik, sahip olduğu simgesel niteliklerle birlikte değerli eşyaların beraberinde saklandığı, iki işlevin bir arada gerçekleştirildiği yapılar olan mezar, tapınak ve kilise yapıları için de düşünülmelidir;

C. Konutların iki katlı yapılar olarak kurgulanmasının ardından, evin değerli kısmının üste alınarak, alt katın hizmet ve depo için ayrıldığı Canhasan yerleşimi örnekleri bir sonraki gruplamayı oluşturmaktadır. Konutlarla birlikte saray olarak tanımlanan yapılarda da görülen bu uygulama, günümüze kadar gelen pek çok yapı türüne ait plan kurgusunda yer almaktadır;

D. Bağımsız saklama mekanlarının, konut, saray, kale tapınak gibi bir avlu etrafında şekillenen ana yapıdan ayrı, ancak kompleksin bir parçası olarak konumlandığı görülmektedir. Boğazköy'deki konut yapılarında olduğu gibi, avluda konumlanan ayrı bir yapının yiyecek saklama amaçlı kullanımı, ana yapı ile ilişkisi açısından saray ve kalelerdeki arşiv ya da ambar niteliğinde kullanılan yapılarla örtüşmektedir.

İçerdiği depolama/saklama işlevleri açısından dört farklı tasarım türü belirlenen İlk Çağ yapılarında diğer bir ayırt edici yön, saklama eyleminin uygulanma şeklidir. Yapım tekniklerinin gelişmesi, saklanan eşyaların çeşitliliği ve saklama süresi, saklama yöntemini biçimlendiren etkenler olmuştur. Döşemeye gömülen küpler eşya saklamak için benimsenen ilk örnekler olurken, yapım tekniklerinin gelişmesi ile raf sisteminden yararlanılmaya başlanmıştır. Saklama yöntemleri çeşitlendikçe, eşyaların kendi içinde sınıflandırıldığı ve bu sınıflamaya göre yiyeceklerin küplerde, kil tablet, mühür, silah v.d. değerli eşyaların raflarda korunmasını içeren uygulamaların belirlendiği ve netleştiği görülmektedir.

Saklama amaçlı yapıların analitik incelemesi, bunların tek mekanlı yapılardan başlayan ve ana yapıdan bağımsız tasarlanmış türlerine kadar tüm örneklerin de, mimari biçimleniş olarak kalın duvarlı, penceresiz veya az-küçük pencere, dış mekana kapalı birim ya da yapılar olduklarını ortaya koymaktadır.

2.2 İlk Çağ'dan Osmanlı Devletine Kadar Anadolu'da Saklama Kavramı

M.S. 395 yılında Anadolu'da Bizans uygarlığının temelleri atılmışken, Türkler Orta Asya'da M.Ö. 7.yy.'dan M.S. 9.yy.'a kadar göçebe bir hayat sürdürmüşler; bu kültürün yapı alanında bıraktığı izler, mezar buluntuları ve çadırlar olmuştur. Göçebe yaşam şekli, İslamiyeti benimsedikleri dönem olan 9.yy.'dan sonra farklı kültür ve uygarlıkların da etkileşimiyle devam etmiştir. Bu etkileşimle, özellikle 10.yy.'dan sonra, Orta Asya'da yerleşik düzene geçerek Maverü'n-Nehr ve Horezm çevresinde yoğunlaşmışlardır (Ödekan, 2000). Başlangıçta Akdeniz uygarlığının etkisiyle biçimlenen İslam mimarisinin örneklerini Emevi Sarayları oluştururken Abbasiler döneminde İslam-merkezinin Bağdat'a kayması İran, Mezopotamya ve Orta Asya mimari biçimlerinin İslam sanatı ile bütünleşmesini sağlamıştır. İslam toplumunun farklı uygarlıklarla karşılıklı etkileşimi sonucu ortaya çıkan kültürel gelişim ve örgütlenme düzeni, beraberinde saklama mekanlarını da içeren farklı işlevleri karşılayacak yeni yapı türlerine gereksinimi öngörmüştür. İslam mimarisinin de tanımlayıcı biçimleri olan kubbe ve tonoz yapım sisteminin kullanıldığı bu yapılar, dini, ticari ve idari yapılarla konut türlerini oluşturmaktadır.

2.2.1 Dini Yapılarda Saklama

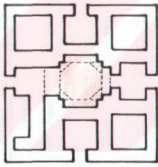
2.2.1.1 Camiler

İslami ibadet yapısı olan camilerin şekillenmesinde, dini yapının gerektirdiği işlevler etken olmuştur. İbadet şekli, plan şemasını etkileyen en önemli faktördür*. Cami yapılarının günümüzdeki işlevi yalnızca namaz eyleminin gerçekleştirilmesinden ibaret olmasına karşın, ilk örnekler toplanma amacını da karşılayan pek çok toplumsal eylemin uygulandığı yapılarıdır. İslam kavimlerinin farklı mekansal örgütlenmelerine cevap veren bu yapılarda, dinsel ve bilimsel eğitimle birlikte toplum yönetimi de gerçekleştirilmiştir. Birbirinden farklı eylemlerin bir arada şekillendiği bu örneklerde, toplanma amacı salt dinsel olmayıp toplumsal işlerliğin devamını sağlayan tüm etkinlikleri de içermektedir. Arseven'e ait cami gelişim şemasına göre (Arseven, 1958), toplu namaz kılmak amacıyla direkler üzerinde düz bir dam örtüyle oluşturulan ilk camiler Arap camileridir. Asur ve Mısırlılarla olan etkileşim sonucu yapım sisteminde gelişim görülmekle birlikte, yapıların plan şemasındaki mekansal değişimlerle ilgili bir yorum yapılamamaktadır. Demokratik bir kurum olarak kullanılan ilk camilerde topluluğun üyeleri arasında formel bağların güçlendirilmesi amacını taşıyan

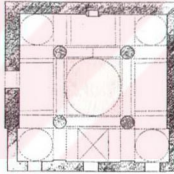
*Namaz kılma biçimi cemaatin saflar halinde dizilmesini ve hareketlerini imama uyarak yapmayı gerektirir. Bilindiği gibi bu biçim, cami mekanının tasarlanmasını etkileyerek, kiliselerden farklı yönde/enine gelişmesine neden olmuştur.

etkinlikler nedeniyle, cami içinde belirli bir zaman geçiriliyor olması, toplumsal yapı ile uyum sağlayan hazine yapısı gibi yeni mekanların da cami içinde yer alması sonucunu getirmiştir. Cemaatin önderi olan kişinin önceleri camiye bitişik olan ve saray tanımına uyan bir konutta oturması, hazinesinin de camide saklanması gerekliliğini ortaya koymuş; ancak İslam toplumunun örgütsel yapısındaki gelişmeler mekansal düzene yansyarak zamanla tek bir yapıda gerçekleştirilen farklı işlevler için yeni yapı türlerinin ortaya çıkmasını ve giderek çeşitlenmesini sağlamıştır.

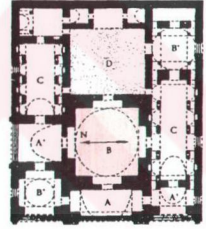
Bu çeşitlenme, Anadolu öncesi Orta Asya'da kurulmuş ilk Müslüman Türk devleti olan Karahanlılara ait konut, cami, saray gibi farklı yapı tiplerinin tasarımında etkin olmasına karşın, yapı tiplerinin planlamasındaki işlevsel çeşitlilik, benzer mekan kurgusunun ve yapı elemanlarının tekrarlanmasını engellememiştir. Şekil 2.7'de görüldüğü gibi, kubbeli orta mekan motifinin farklı tür yapılarda endişe duyulmaksızın tekrarlanmış olması, mimari şekillenmede henüz amaca uygun tasarımlara ve rasyonel çözümlere ulaşamadığını düşündürmektedir.

Merv'de konut 12.yy.

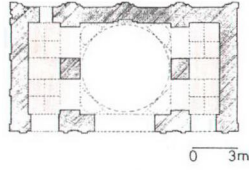
Hazar Degaron Camisi 11.yy.

Sarvistan Sarayı

Şekil 2.7 Değişik işlevli yapılarda kubbeli orta mekan motifinin kullanımı (Cezar, 1977)

Mimari şekillenmede izlenen bu kararsız tutum, diğer yapı türlerinde olduğu gibi dini yapılarda da işleve bağlı olmaksızın farklı mekansal öğelerin yinelenmesine neden olmuştur. Bir 12.yy. yapısı olan Talhatan Baba Camisi örneğinde olduğu gibi cami işlevi ile birlikte, yapı içinde bulunan ve hakkında somut veriler elde edilemeyen hücre ve odalar bu tür yapıların çok işlevli olarak adlandırılmasına neden olmuştur (Şekil 2.8).

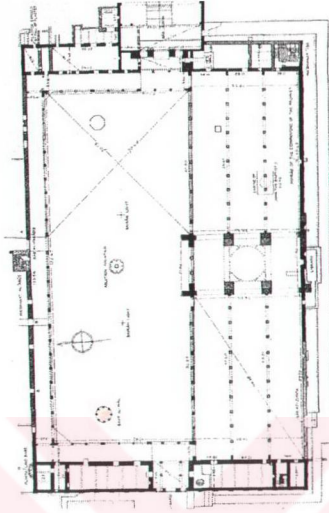

Şekil 2.8 Talhatan Baba Camisi'nde işlevi belirlenemeyen yan mekanlar (Aslanapa, 1984)

Karahanlılarla başlayan Türk cami mimarisi, Selçuklular döneminde, Samarra'daki cami, Kahire'de Amr ve İbn-i Tulun camilerini örnek alarak İslam mimarisi ve gelişmelerinin özümlemesiyle devam etmiştir (Godard, 1936). Mihrap önü kubbesi ve dört eyvanlı plan şeması ile mekan birliği gösteren bu camilerde, çok işlevliliğin koşulu olarak nitelendirilen niş ve hücreler dışında saklama amaçlı bir mekan bulgusuna rastlanmazken, yapı dışında konumlanan ve "hazine" adını alan bir yapının varlığı ile ilgili yorum yapılabilecek herhangi bir veri bulunmamaktadır.

Kubbe ve eyvan gibi yapı elemanlarının kullanıldığı aynı mekansal özellikler Selçuklu yapılarını örnek alan Memluklarda ve İslam dönemi yapılarında da görülmektedir. Tanımlanmış bir hazine yapısına ise ilk olarak İslam dininin siyasi merkezi olmuş Şam'da, erken bir İslam dönemi yapısı olan ve Hristiyan bazilikasının camiye çevrilmesiyle kullanılan Emeviye Camisi'nde (706-714) rastlanmaktadır. Emeviye Camisi, Orta Asya camilerinde görülen mekan özelliklerini taşımakla birlikte, önceki kültürlerden gelen izlerin ve yerel yapı kaynaklarının bütünlüştürerek kullanımı için iyi bir örnek oluşturmaktadır. Yapıda tanımlanan hazine yapısının ise toplumsal şekillenme sonucu, daha geç bir tarihte, 10.yy.'da yapılmış olduğu düşünülmektedir (Creswell, 1979; Arseven, 1958).

10.yy.'da yaşamış olan Arap tarihçisi Istakhri; bu hazine yapısının ayaklar üzerinde, çatısı kurşun kaplı, demir kapılı bir yapı olduğundan ve *Bayt-al Mal* olarak adlandırıldığından söz ederken, yine 10.yy.'da yaşamış bir tarihçi olan İbn Rusta yapı ile ilgili tanımlamada; cami içinde ve minberin ön tarafında yer aldığını, kubbeli ve ayaklar üzerinde yükseltilmiş bir yapı olduğunu vurgulamaktadır. Söz konusu anlatıma göre, tahta bir köprü yardımı ile yapıya girilir, son dua bittiği zaman burada kimse kalmaz, kapı kilitletir ve tahta köprü yukarı kaldırılarak eski haline getirilirdi (Creswell, 1979). Topluluğun bağışlarının saklandığı bu mekanın tüm inananlar tarafından özen gösterilerek korunması, yapının aynı zamanda simgesel bir özellik taşıdığını da göstermektedir (Şekil 2.9).

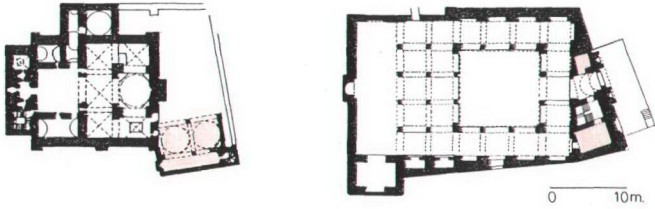

Şekil 2.9 Şam-Emeviye Camisi hazine yapısı (Creswell, 1979)

Hama'daki Ulu Cami'de (Creswell, 1979) ise, benzer bir strüktürün tekrarlanması ile inşa edilmiş olan hazine yapısı, çevre ve kültür etkenlerine bağlı benzer bir toplumsal yapının devamlılığını göstermektedir*. En erken Irak camisi olan Küfe Camisi ve daha geç dönemlerdeki diğer bazı camilerde bulunan hazine yapısının** yeri her cami için farklı tanımlanmakta ve plan şeması içindeki konumu kararlılık göstermemektedir. Şekil 2.10'daki, 1085 yılına tarihlendirilen ve Fatimiler dönemi yapısı olan El Cuyuşi Camisi'nde, yapı dışında tanımlanan hazinenin plan şemasına göre, öndeki kubbeli bir bölümün ardından penceresiz ve dışa kapalı bir mekana geçilmektedir. Saklama işlevinin bu mekanda gerçekleştirildiği düşünülmekle birlikte, salt bu amaçla tasarlanmış olan dolap, niş ya da ayrı bir odanın varlığına rastlanmamaktadır. Fatimiler döneminde (910-1171), Kahire-El Akmer Camisi'nin plan şemasında ise tanımlanmış bir hazine mekanı olmamasına karşın, ibadet mekanı ve onu çevreleyen revakların dışında, binanın cephe duvarları içinde işlevi tam olarak belirlenemeyen hücre ve odaların saklama amacına yönelik değerlendirildiği ve bu mekanlar için geçerli işlevler arasında hazinenin de bulunduğu düşünülmektedir (Sezgin, 1979).

* İbn Jubayr'ın diğer bir tanımlamasına göre, Harran'daki Ulu Cami'de (1184) 10 ayak üzerinde taşınan bir hazine vardır ve Şam'daki ile aynı özellikleri taşıyarak birlikte ondan daha küçüktür.

** Grabar, Küfe Camisi'nin hazine yapısına ait çeşitli öykülerden söz etmektedir.

Şekil 2.10 Fatimiler dönemi yapısı olan El Cuyuşi ve Kahire El Akmer Camisi'nde hazine olarak tanımlanan mekanlar (Sezgin, 1979)

Anadolu'da, İslam döneminin en erken yapısı Diyarbakır Ulu Camisi'dir. Özgün durumunda kilise olan bu yapının bir sonraki işlevi -Emeviye Camisi gibi- cami olmuştur. Tasarım özellikleri açısından Şam Emeviye Camisi ile benzerlik göstermesine karşın, Müslüman cemaatinin hazinesi, yani *Bayt al Mal* bu yapıda bulunmamaktadır.

Büyük Selçuklu dönemi camilerinde hazine yapısının varlığına ilişkin arkeolojik bir belgeye rastlanmamıştır. Grabar'a göre geç dönemde, cemaatin mallarını koruma şeklinin değişmesi nedeniyle hazine yapıları işlevselliğini kaybetmiş veya Kahire'de İbni Tulun Camisi'ndeki hazine yapısının zamanla yerini çeşmeye bırakması gibi, dekoratif bir anlam kazanmıştır (Grabar, 1998).

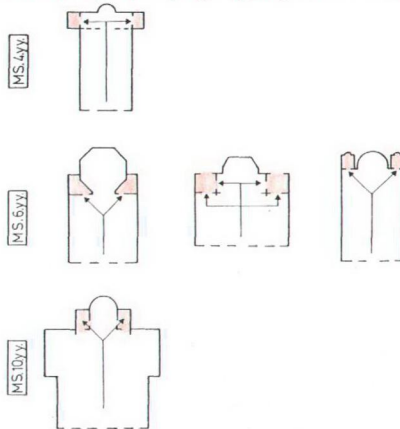
2.2.1.2 Kiliseler ve Sinagoglar

Hristiyanlığın gelişmesi ve yayılması ile geç antik dönemde kullanılan ilk dini yapı tipini M.Ö. 2.yy.'a tarihlenen Roma bazilikaları oluşturmaktadır*. Roma'da ticaret ve toplum hayatının merkezi olan Forum'lar işlevsel açıdan Yunan Agoraları ile örtüşen yapılar olmuştur. Üç tarafı açık ve sütunlu bir planlama ortaya koyan Forum'un belirli bir noktasında bazilikanın konumlanması nedeniyle, bazilikalar bir anlamda Forum'un ayrılmaz bir parçası olarak yorumlanmaktadır (Mutlu, 2001). Hristiyanlık çağının mimari karakterinin geliştiği 4.yy.'a kadar belediye meclisi, borsa, toplantı ve mahkeme salonu olarak kullanılan bu yapılar; 4-9.yy.'lar arasında Hristiyanlığın yayılması ve imparatorluğun resmi dini kabul edilmesinden sonra, aynı zamanda dini amaçlı toplantı, tapınma mekanı olmaları ve Hristiyanlık dininin litürjik gereklerine uygun özellikler taşımalarından dolayı, iç hacimlerindeki simgesel özellikler bakımından örnek alınan yapılar olmuşlardır.

Kilise yapısının dinsel törenlere uygun olarak şekillenmesi ancak M.S. 4.yy.'da I. Constantinus döneminde gerçekleşmiş (Ahunbay, 1997a), bu tarihten önce 1-3.yy.'lar

*Roma dönemi bazilikaları, yargı ve ticaret amacıyla kullanılan, üç nefli ayrılmış, dairesel bir apsisi olan dikdörtgen planlı toplantı salonlarıdır.

arasında özellikle dinsel törenlere ayrılmış kilise yapılarının henüz şekillenmemiş olması nedeniyle, toplu ibadet etme amacı için katakomblar ve bazı evlerin mekanlarından yararlanılmıştır. Kilise sözcük kökeni olarak; Yunanca *ekklesia* yani *tanrı tarafından biçimlendirilmiş, benzersiz mabet* anlamındadır. Sözcük maddi bir anlam taşımamasına karşın, cemaatin kapalı bir mekanda toplanma zorunluluğu, ibadet şeklinin bir gerekliliği olmuştur (Ahunbay, 1997a). Bu amaçla oluşturulan yapının ana ögesini, apsis ve apside dik konumda yerleştirilen orta nef ile yan nefler meydana getirmektedir (Ahunbay, 1997a; Germaner, 1997). Belirlenen litürjinin devamı olarak öngörülen mekanlar arasında, saklama amaçlı kullanılan, konum olarak kilisenin ana ibadet mekanı *naos*'un doğusunda ve *apsis*'in iki yanında *Posthophorion* adını alan küçük odalar bulunmaktadır. Bazilikalarda ve bazilikaları örnek alan kilise yapılarının şekillenmesinden itibaren değişik amaçlarla kullanılmış olan bu mekanların; vaftiz, azizler kültüne hizmet, kilisenin değerli eşyasının saklanması, kurban adaklarının ve kutsal nesnelerin korunması v.b. gibi işlevsel özellikleriyle birlikte taşıdıkları simgesellik nedeniyle, yapının bütünü içinde edinmiş oldukları konum tarihsel süreç içinde herhangi bir değişime uğramamıştır. Bu odalar için kullanılan *Prothesis* ve *Diakonikon* adları ise ancak Orta Çağ'ın sonunda yerleşmiştir. *Prothesis*; tören sırasında kutsal unsurların sunak üzerine getirilmesinden önce gerekli törensel hazırlığın yapıldığı, kutsal ekmeğin ve şarabın korunduğu yerdir. *Diakonikon* ise; kutsal kap ve giysilerin saklandığı ve kilise görevlilerinin de ihtiyaçlarını karşılayan bir mekan olmuştur. Özellikle doğuda Suriye, Bizans ve Ermeni kiliselerinin özelliği haline gelen *Posthophorion* odalarının konumlanmasında ilk örneklerden itibaren izlenen (Şekil 2.11) kararlı tutum, bu mekanların yapı içindeki yeri, işlevi ve simgesel özellikler olarak, farklı kavramların bir araya geldiğini göstermektedir.

Şekil 2.11 Saklama mekanları olan Pastophorion hücrelerinin kilise içinde konumlanışı

Konumlanma özelliğindeki değişmeyen ilkeler; apsis merkez alarak yerleşme, mekanlara ulaşma amacıyla orta nefin bir aks olarak kullanımı ve yapı dışından sağlanan herhangi bir girişin bulunmaması, saklama amacıyla kullanılan bu mekanların ayırt edici niteliklerini oluşturmaktadır. Hristiyan ibadet yapılarının dinsel törenlere uygun olarak şekillenmesi ve saklama amaçlı mekanların da yapı içinde yer alması, bu yapıları, doğrudan “farklı işlevlerin birlikte gerçekleştirildiği uygulamalar” sınıfına sokmaktadır. Oysa, girişin karşısında ve orta aks üzerinde sağlı sollu yerleşmiş olan bu odalar, işlevsel özellik taşımaları ile birlikte, dinsel törenin ayrılmaz bir parçası konumundadırlar.

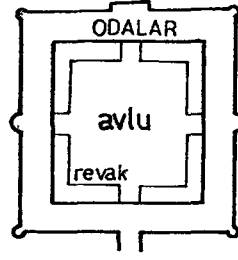
Mimari özellik olarak belirli bir biçimlenme göstermeyen diğer bir dini yapı türü, Yahudilerin ibadet, dinsel eğitim ya da toplumsal amaçla toplandıkları Sinagoglardır. M.Ö. 586’da Kudüs’teki tapınağın yıkılmasından sonra, toplanma amacıyla bir süre özel evlerden yararlanılmıştır. Kütle tasarımı itibarıyla anıtsal özellik taşımayan bu yapılarda, saklama amaçlı özel mekanlar bulunmamasına karşın, *Tora** adını alan ruloların saklandığı sandık bulunmaktadır (Ahunbay, 1997b). Bu özelliği ile sinagog yapılarının, ilk çağda küpler içinde saklanan eşyaların depolandığı tapınak yapıları ile anlamsal bir bütünlük taşıdığı düşünülebilir.

2.2.2 Ticari Yapılarda Saklama

Anadolu’da ticaret Bizanslılar zamanından beri Doğu dünyası ile olan yoğun ilişkiler sonucunda gelişmiş, bunun doğal bir uzantısı olarak 7.yy. ile 10.yy. arasında ekonomideki ilerleme önemli ticaret kentlerinin kurulmasını sağlamıştır. 11.yy. başında Akdeniz ve Doğu ticaretinin üstünlüğü Venediklilere geçince, Bizans’ın zayıflayarak toprak kaybettiği görülmektedir. Böyle bir ortamda Anadolu’ya yayılan Selçukluların Doğu-Batı arası ticaretin gelişmesinde önemli rolü olmuştur. Orta Çağ’da Yakın Doğu ve Asya’da oldukça ilerlemiş olan ticaretin Selçuklu toprakları üzerinde devam etmesi, Hindistan ve Çin’den gelen mallar, önemli ticaret aksı üzerinde bulunan kentlerde ticaret yapılarının da gelişimini sağlamıştır. Ticaret yolları üzerinde konumlanan yapılardan biri olan kervansaraylar; ticaret, sosyal yardım ve aynı zamanda kültürel alış-verişin yapıldığı yerler olmuştur. Mimari olarak, emniyet ve savunma düşüncesi ile dışa kapalılığı gerektiren bu yapılarda, ortası avlulu merkezi plan şeması esas alınmıştır. Bu anlamda Orta Asya’da tarihi bilinen en eski kervansaray Karahanlılar dönemine ait olan Daye Hatun Kervansarayı’dır (Cezar, 1977). Şekil 2.12’deki plan şemasına göre, hayvanlar için ayrılmış olan üstü açık ve kapalı barınma yeri ile yolcuların dinlenmesi için ayrılmış odalar, dışa kapalılığı sağlayan merkezi plan

* Tevrat’ın Hz.Musa’ya vahyedildiğine inanılan ilk beş kitabından oluşan birinci bölüm.

sistemi, savunma ve kervan ticareti amacının aynı oranda gerçekleştirilmiş olduğunu göstermektedir.

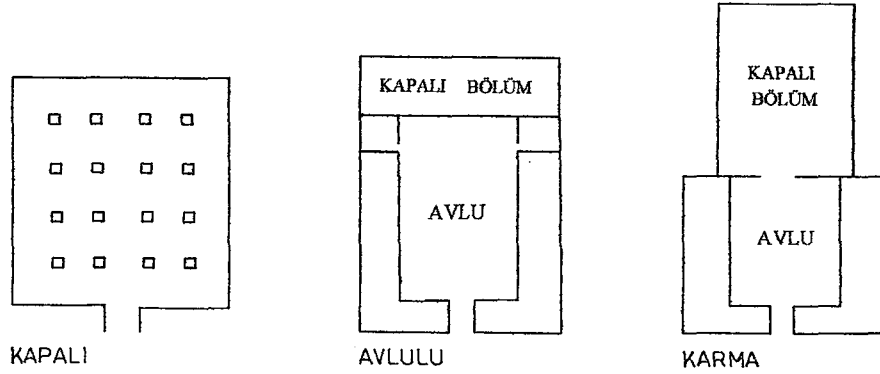
Şekil 2.12 11.yy.'da Harzem Daye Hatun Kervansarayı (Cezar, 1977)

İslamiyetin ilk yıllarında ise, Araplar tarafından sınırlarda savunma amaçlı yapılmış olan ribatlar kervansaray yapımında örnek alınmıştır. Ribatlar mimari biçimleniş olarak; etrafı savunma duvarı ile çevrili, içte ambar, ahır, muhafız barınağı ve gözetleme kuleleri olan korunaklı yapılar olmakla birlikte, toplumsal yapıda dini düşüncenin egemen olması ve devlet yönetimindeki farklılık nedeniyle zamanla işlev değiştirerek tekke-zaviye olarak da kullanılmıştır. Tarihsel süreç içinde, konaklama amacıyla yapılan kervansaraylar ile örtüşen özellikler taşımaya başlamış ve 11.yy.'dan itibaren kervansaray yapılarıyla eş anlamlı kullanılmıştır. Bu yapılarda da, Orta Asya'da uygulanan örneklerinde olduğu gibi, yolcuların ve kervanların su, yiyecek ve dinlenme gereksiniminin karşılanmasıyla birlikte misafir, yemek ve oturmak için odalar, ot ve arpa depoları, eşya denklerini koymaya yarayan demir kapılı depolar bulunmaktaydı. Giriş kapısı yanında bulunan bekçi ve muhafız odaları yapılarda emniyet düşüncesinin egemen olduğunu göstermektedir (Arseven, 1958; Cezar, 1977).

Kervansarayların Anadolu topraklarına yayılması ve kervan ticareti özelliklerinin sürdürülmesi Selçuklular zamanında da devam etmiştir. Özellikle 13.yy.'da Haçlı Seferleri nedeniyle Anadolu içlerine çekilen Türk toplumuyla Arap dünyası arasında ilişkiler kopmuş; Konya, Aksaray, Kayseri, Sivas, Erzurum, Diyarbakır, Harput, Malatya, Kırşehir ve Ankara önemli ticaret merkezleri haline gelmiştir. Bu merkezler ve dolayısıyla bu merkezlerde bulunan kervansaraylar, batılı tüccarların doğu ile olan ticaretinde uğrak yeri haline gelmiştir (Cahen, 1980; Erdmann, 1961).

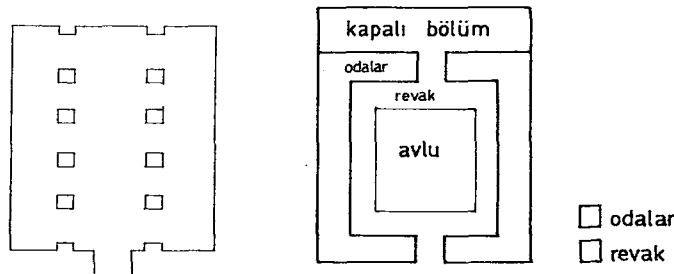
Kaleyi andıran anıtsal görünümleriyle Selçuklu yönetiminin gücünü de simgeler nitelikte olan kervansaraylar, yolcuların her türlü ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılmış olmakla birlikte, daha önce de belirtildiği gibi, Anadolu'da kışla, hapisane, sığınak, zaviye veya farklı dini amaçlarla da kullanılmıştır. Mekansal örgütlenme ilkeleri açısından dışa kapalı ve korunmalı yapım sisteminin esas alındığı kervansaraylar Şekil 2.13'de işaretlendiği gibi; "kapalı",

“avlulu” ve “karma” olmak üzere 3 ana tipteki plan şemasına göre oluşturulmuştur (Akozan, 1963). Özellikle karma tipi oluşturan plan şemasında, hayvanlara, yüklere ait bölümler, yolcuların dinlenmesi için ayrılmış odalarla, hamam ve mescit bulunmaktadır.

Şekil 2.13 Selçuklu Dönemi kervansaray plan tipleri

Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılmasıyla birlikte, bu topraklar üzerinde bağımsızlıklarını ilan eden Beylikler, ekonomik yönden oldukça güçsüz ve sınırlı toprağa sahip olduklarından dolayı, inşa ettikleri kervansaraylar Selçuklu kervansarayları kadar anıtsal nitelik taşımamış ve çok özel tasarımlar ortaya konmamıştır. Bu nedenle Beylikler dönemindeki kervansaray yapılarını menzil hanı/kervansaray ve şehir içi hanı olarak iki grupta incelemek yeterli olabilmektedir. İlk grubu oluşturan menzil hanı/ kervansaraylar en fazla üç sahınlı, dışa kapalı ve korunmalı yapılardır. İkinci grubu oluşturan ve şehir içinde kullanılan ve bir anlamda kervansaray işlevini sürdüren “Hanlar” ise özel mekanlara sahip olmakla birlikte, mescid, hela ve ocak ünitelerini de içermektedir. Genel planlama olarak, dışa kapalı ve korunmalı özellikleri dışında (Baş, 1995) (Şekil 2.14), saklama amaçlı özel mekanların varlığı ile ilgili bir sonuca varılamamaktadır.

Şekil 2.14 Beylikler Dönemi kervansaray/han plan tipleri

Kervansaraylar dışında, konaklama özellikleri taşımayan, salt ticari işleve sahip ve aynı zamanda saklama ve depolama amacını da gerçekleştiren yapıların varlığı yine Selçuklu dönemine tarihlenmektedir. Bu yapıların ortaya çıkma nedeni; ticaret aksı üzerinde bulunan şehirlerdeki ticaret işlevli yapılar içinde sarraf, kuyumcu, kürkçü gibi çeşitli meslek gruplarının kendi adını taşıyan gruplarla birlikte daha korunaklı yerlere ihtiyaç duyarak büyük

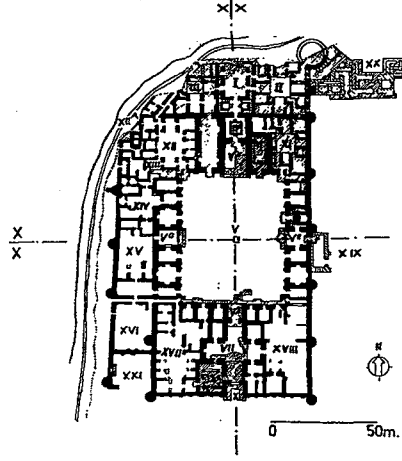
hanlarda çalışmayı seçmiş olmalarıdır. Sürdürdükleri faaliyete göre Pamuk Hanı, Şekerci Hanı, Bezzazlar Hanı vb. biçimlerde adlandırılan bu hanlar, korunaklı yapıları simgeleyen bedestenlerin ilk örnekleri olmuştur. Beylikler dönemindeki varlığı yine vakfiyelerden öğrenilen hanların Osmanlı dönemi bedestenlerinin temelini oluşturduğu kabul edilmesine karşın, Beyşehir Eşrefoğlu Hanı (Arseven, 1958) dışındaki örneklerde saklama amaçlı mekanlarla ilgili bilgiye rastlanmamaktadır. Koruma, depolama, saklama amaçlı mahzen ve odaların yer aldığı plan şemaları ancak Osmanlı dönemi bedesten yapılarında görülür.

2.2.3 İdari Yapılarda Saklama

Türklerde yönetici ya da hükümdarın bulunduğu yere saray veya ordugah deniyordu. Saray, aynı zamanda devletin de yönetildiği yerd. Yerleşik yaşamın ve toplumsal hiyerarşinin göstergesi olan saray yapılarının nitelik ve nicelik olarak biçimlenmesini toplumun o anki değer yargıları belirlemiş, yüklendiği simgesel anlamın dışı vurumu ise kent içindeki konumunu etkileyen faktör olmuştur.

Uzun süre göçebe ve kentsel yaşamı birlikte sürdüren Türklerde, yerleşik yaşama geçişin ardından üretilen farklı yapı tiplerinin genel planlamasında özel tasarımlara rastlanmamakta, hem konut hem de saraylarda aynı biçimlenmenin uygulandığı görülmektedir. Orta Asya ve çevresindeki feodal döneme ait yerleşme birimlerinde uygulanmış olan korunma duvarı ile sınırlandırılmış yapılar Türk saray tipleri için örnek oluşturmaktadır. İlk örneklerden biri olan Karahanlı dönemine ait saray yapılarında uygulanmış merkezi kubbeli ve eyvanlı düzenlemelerin Selçuklu yapılarında da kullanılmış olması, ortada avluya açılan eyvanlar, köşelerde ise sarayın önemli odalarının yer aldığı genel plan şemasının, mevcut işleve cevap verebilecek özellikler taşıdığını ve kabul görerek uygulandığını ortaya koymaktadır. Gerek Orta Asya gerekse Anadolu ve çevresindeki feodal dönem yerleşme birimlerinin ortak özelliği olan ve bu anlamda Anadolu dışında iyi bir örnek oluşturan Leşker-i Bazaar'da (Şekil 2.15), avlulu ve korunma duvarlı plan özelliklerinin sürdürüldüğü, resmi mekanlarla birlikte özel amaçla kullanılmış olduğu ileri sürülen bölümlerin bir simetri ekseni etrafında dağıldığı ve yapının bütününde belirgin bir korunma politikasının sürdürüldüğü görülmektedir (Sözen, 1990).

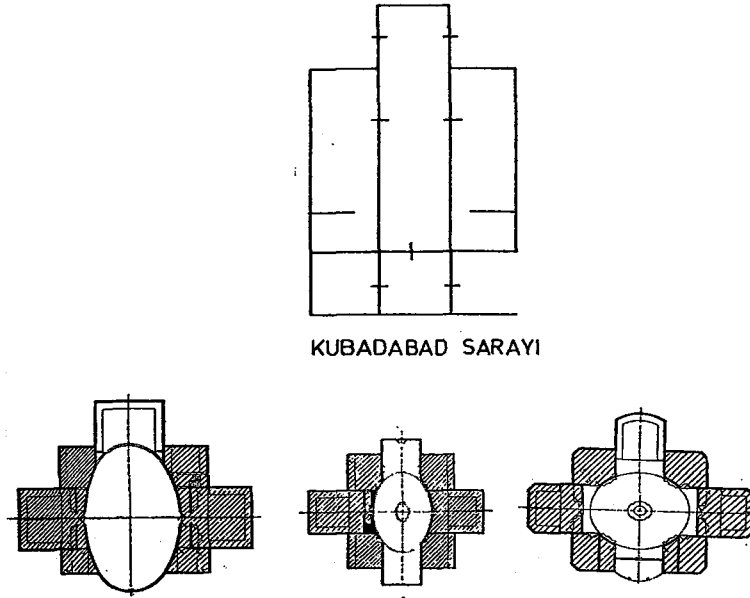
Bu veriler doğrultusunda Anadolu öncesi Türk yerleşimlerindeki sarayların korunmalı bir sistemde yapıldığı, orta avluya açılan eyvanlardan oluşan birden fazla mekan içerdiği ve ayrıca çevresinde cami, pazar yeri, meydan gibi kentsel yaşamın gerektirdiği yapıların bulunduğu söylenebilir.

Şekil 2.15 Leşker-i Bazaar'da yatay ve düşey simetri eksenleri etrafında konumlanan, avlu etrafını çevreleyen dış kapalı birimler (Cezar, 1977)

11.yy.'dan başlayarak Anadolu'ya yayılan Türklerin yeni yönetim yapıları oluşturma nedenleri arasında, zayıflayan Bizans karşısında yönetici konumda olmaları gelmektedir. Selçuklu dönemi yönetim yapılarına ait bilgileri, Selçuklu tarihini anlatan İbn-i Bibi ile arkeolojik kazılardan edinmekteyiz.

Orta Çağ Anadolu'sunun taş ve tuğladan yapılmış saraylarından günümüze kalan örnekler oldukça azdır. Bu örnekler arasında bulunan Kayseri'deki Hızır İlyas Köşkü ile Diyarbakır'daki Artuklu Sarayı'nda görüldüğü ve Aslanapa'nın da belirttiği gibi; dış görünüş olarak alçakgönüllü, buna karşın içleri daha yoğun bezemeli yapılar oldukları söylenebilir. (Aslanapa, 1984). Üzerinde araştırma yapılmış olan diğer bir Selçuklu dönemi sarayı Kubadabad Sarayı'dır. Edirne, Topkapı ve İshak Paşa saraylarında gözlenen avlu etrafındaki yerleşim modelinin öncüsü olan bu Saray, Selçuklu saraylarındaki yapı programı hakkında bilgi vermektedir. İbn-i Bibi'nin aktardığı bilgilere göre değişik amaçla yapılmış birimler arasında av hayvanları parkı, tersane, gizli eğlence mekanı ve mahzen bulunmaktadır. Genel yerleşimde ise yapıların aynı temel hacim düzeniyle tasarlandığı görülmektedir. Bu temel düzen; Osmanlı konut yapılarında da görülen eyvanlı bir iç sofanın iki yanındaki odalar dizisinden oluşmaktadır (Şekil 2.16). Bütün bu yapı topluluğunun genel özelliği, birimlerin bir avlu etrafında toplanmış olması, tüm yapı kompleksinin de diğer saray örneklerinde görüldüğü gibi surla çevrilmesidir (Sözen, 1990; Arık, 2000).

Şekil 2.16 Kubadabad Sarayı yerleşim şemasının 18.yy. Osmanlı konut yapılarındaki plan şeması ile benzerliği (Eldem, 1986; Arık, 2000)

Surla çevrili saray kompleksini oluşturan yapılardan biri de, devlet örgütünde bulunan hazinedir. Büyük Selçuklulardan beri devlet örgütünde mali işler sürekli olarak denetlenmiş ve bu esaslara uygun olarak biri masraf, diğeri asıl hazine olan iki hazine yapısı yönetime hizmet etmiştir. Mimari yapısı ile ilgili bilgi bulunmayan asıl hazine yedek ve ihtiyat amaçlı, masraf hazinesi ise dış hazine görevindeydi. Masraf hazinesinde paraya ihtiyaç olursa asıl hazineden buraya aktarılır ve daha sonra yine masraf hazinesinden geri ödeme yapılırdı. Bu tür örgütlenmenin Osmanlılarda da varlığı bilinmekte ve sistemdeki işleyişe göre Osmanlılardaki Hazine-i Amire Selçukluların masraf hazinesine, iç hazine de asıl hazineye karşılık gelmekteydi (Uzunçarşılı, 1941).

Anadolu Selçuklularında devlet örgütündeki hazinenin varlığı hakkında yine İbn-i Bibi'nin anlattıklarına göre bir değerlendirme yapmak mümkün olmakta ve buna göre; Sultana ait değerli eşyalar iç hazinede bulundurulurken, vergiler ve diğer gelirlerin dış hazinede toplandığı sonucuna varılmaktadır (İbn-i Bibi, 1941). Osmanlılardakine benzeyen bir para hazinesi olduğu gibi, silah, kıymetli eyer takımı, mücevherat türü eşyanın saklanması için kullanılan hazine ve ayrıca arşiv vesikalarının saklandığı -bugünkü deyişle- arşiv dairesi de bulunuyordu (Uzunçarşılı, 1941). Arşiv dairesi, devlet yönetiminde önemli bir yeri olan Divan'a ait defterlerin de saklanmasını içeriyordu. Devletin mali, arazi, vakıf, mülk kayıtlarını kapsayan bu defterlerin saklandığı yer Selçukname'de geçen ismiyle *defâtiri divânı âlâ* olarak adlandırılmış, Osmanlılar döneminde ise Topkapı Sarayı içinde *Defterhane* olarak karşılık bulmuştur (Uzunçarşılı, 1941).

Aynı yapılanma Memluk saraylarında da mevcut olduğu halde*, Selçuklu idari yapılarında olduğu gibi, varlığı ancak belgelerden öğrenilmektedir. Bu nedenle hazine yapılarının ve mekanlarının mimari yapısı ile ilgili kesin sonuçlara varabilmek mümkün değildir. Akok'a ait bir başka detaylı araştırmada da, Selçuklu saray yapılarının zemin katlarının kalın duvarlı ve dışa kapalı, üst katların ise, ikamet amaçlı kullanılmış olduğundan bahsedilmektedir. Ayrıca üst katta geniş bir sofa, divanhane, ikamet odalarıyla her odanın yüklük ve dolaplarının bulunduğu (Akok, 1969) ve bunların sarayın genel hazine bölümünden bağımsız, özel ihtiyaca cevap verecek nitelikte olduğu öne sürülmesine karşın, saray örgütünde hazinenin konumu ve plan kurgusu hakkında, daha fazla bir bilgi yoktur. Söz konusu örneklerle dayanarak ve kültürel kabullerden yola çıkarak, yapı kompleksini oluşturan ve avlu etrafında konumlanmış diğer birimler gibi hazine yapısının da bu mekansal örgütlenme içinde yer aldığı düşünülebilir.

Beylikler dönemine ait saray yapılarının varlığı ile ilgili İbn-i Batuta'dan edindiğimiz bilgilere göre Alaiye, Eğridir, Bursa'daki bey saraylarının büyük olasılıkla konut niteliğinde yapılar olduğu, mekan kurgusu ve planlama açısından muhtemelen Selçuklu dönemi özelliklerini taşıdığı söylenebilir (İbn-i Batuta, 1983).

2.2.4 Konutlarda Saklama

Türklerin göçebe yaşam şeklini temsil eden öğeler, çadırlar olmuştur. 6-7.yy.'ın yerleşik düzenine ait yeterli bilgi olmamasına karşın, feodal yönetim şekline bağlı olarak konut yapılarının tarım alanlarına inşa edilmiş korunaklı ev ve saray türü yapılar olduğu, aynı zamanda toplumsal yaşamın bir sonucu olan hiyerarşik düzenin üst yapıda da kendini gösterdiği düşünülmektedir. Orta Çağ'da da devam eden feodal düzen nedeniyle konutlardaki korunaklı yapım sistemi sürdürülmüştür. Düşmana karşı savunma amacı taşıyan bu yapılar aynı zamanda içinde ticaret ve atölye işlevinin birlikte gerçekleştirildiği konutlar olmuştur. Bu özelliklerinden dolayı, sahip oldukları konut işlevi ile birlikte saklama ve koruma amacını da üstlenmiş yapılar olduğu düşünülmelidir.

Aynı şekilde Bizans dönemine ait konut yapılarından günümüze kalan örnek yoktur, ayrıca, arkeolojik araştırmalar sırasında ortaya çıkan buluntular da konut mimarisi hakkında detaylı bir fikir vermekten uzaktır ve yalnızca genellemeler düzeyinde kalmıştır. Arel'in Velenis'ten aktardığı bilgilere göre (Arel,1982); *evler tonozlu bir zemin kat üzerinde yükselen iki katlı yapılardır. Üst katının taş konsollarla taşındığı bu yapılar, taş ve tuğla karışımı kagir*

* Memluk saraylarında üç sınıf hazine bulunuyordu. Biri kumaş, ipek ve sırmalı eğerlerin, ikincisi mücevherat ve kıymetli eşyanın saklandığı, üçüncüsü ise nakit hazinesiydi (Uzunçarşılı, 1941).

sistemde yapılmıştır. Binalarda çatı çift eğimlidir ve yapının dar cephesinde çatıyı örten bir alınlık yer alır. Araştırmalar sonucu yapım sistemi ile ilgili ortaya konan veriler bireysel ve ailevi yaşam geleneklerine ait somut bilgiler düzeyine ulaşamamaktadır. Görsel malzeme olan mozaik ve fresklerden elde edilen izlenimler yetersiz olduğu gibi, tekstil ve mobilya türü veriler dışında, mekan tanımlamalarına da rastlanmamaktadır. Bizans konutu hakkında aydınlatıcı birikim sağlanamamasına karşın, Osmanlı konutunun oluşumunda yerel değişim etkileriyle Bizans mimarisinin etkin rol oynadığı kabul edilmiştir. 13.yy.'a ait Silifke kazılarına ait sonuçlar doğrultusunda (Eyice, 1981), Topkapı Sarayı içinde bulunan erken dönem köşklerinin ve Davutpaşa'daki köşkların Bizans etkili olduğu, yine bu kabul doğrultusunda elde edilmiş sonuçlar olarak değerlendirilmelidir.

Selçuklular döneminde yerleşik düzene geçişle, bir süre göçebe kültürü ile alışkanlıkların devam ettiği ve bu nedenle yer yer çadır, yer yer de kerpiç konut örneklerinin uygulanmış olduğu düşünülmekle birlikte İbn-i Batuta Seyahatnamesi'nde, konutlar hakkında ayrıntılı tanımlamalara rastlanmamakta; yalnızca, *sultana ait özel köşkların ağaç direkler üzerinde ve ahşaptan* olduğu anlatılmaktadır (İbn-i Batuta, 1983). Arseven, Selçuklu dönemi konut yapılarını, günümüzde Anadolu'da bulunan hımış tekniğindeki yapılarla ilişkilendirilerek taş bir temel üzerinde ahşap çatıklı sistemde yapılmış olduklarını ileri sürmekteyse de (Arseven, 1958), bu düşünce bir varsayımdan ileri gitmemektedir. Beylikler dönemine ait konut yapılarının -Wulzinger, Wittek ve Sarre'nin aktardığı verilere göre- dayanıksız malzemeden yapılmış küçük evler olduğu söylenebilir (Tanyeli, 1999). Bu yapıların mimari özellikleri ve dolayısıyla saklama işlevinin fiziksel biçimlenmesi konusunda herhangi bir sonuca varmak mümkün değildir.

2.3 Osmanlı Döneminde Saklama Kavramı

14, 15 ve 16.yy.'lar, Anadolu'nun Orta Asya ve İslam kültürünü özümseyerek yeni bir tarihsel sürece girdiği dönemdir. Orta Asya göçebe kültürünün yıllar boyunca süren evrimsel gelişimi, Yakın Doğu kültürüyle boy ölçüşebilecek nitelikte üretime neden olmuştur. Ekonomik kaynakların çoğalması ve örgütlenmiş bir siyasi yapının kurulması, toplumun estetik alanlara yönelmesi ve yaratıcı gücünün artması sonuçlarını getirmiş; bu gelişmeler yapı üretimini etkileyerek, toplumsal değişimlere koşut mimari biçimlenmeler sergilenmiştir. İmparatorluk sınırlarının gelişmesi etkileşim alanlarının artmasını sağlamış ve geniş bir alana yayılan bu topraklardaki farklı kültürlerin etkileşimi sonucu siyasal, ekonomik ve kültürel anlamlar taşıyan kapsamlı değişimler bağlamında; idari, dini, ticari...vb. yeni yapı türlerine ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır.

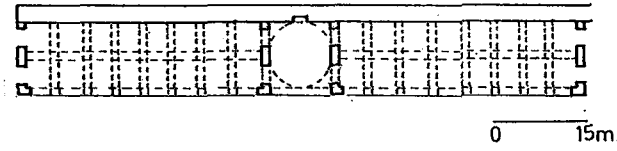
2.3.1 Dini Yapılarda Saklama

2.3.1.1 Camiler

Cami, İslamiyet'in ilk yıllarında dinsel, siyasal, ekonomik ve kültürel merkez konumunda olmuş ve bu özelliği nedeniyle çok işlevlilik durumunu uzun süre korumuştur. Ancak zaman içinde toplumsal değişimlerin de etkisiyle her işlev için farklı tasarımda yapılara gereksinim duyulmuştur. Anadolu'da İslam mimarisinin en erken yapısı olarak görülen çok ayaklı cami plan tipini oluşturan ulu camiler, daha fazla sayıda cemaatin faydalanabilmesi ve strüktür açısından da büyüyebilme kolaylığı sağlaması nedeniyle, en çok kullanılan yapı türü olmuştur. Bu yapılarda, saklama da dahil olmak üzere farklı mekanlara rastlanmazken, strüktürel açıdan çok ayaklı sisteme bağlı olarak, mihraba dik ve paralel olmak üzere iki tür mekan gelişimi görülmektedir. Mihraba paralel gelişme, mihrap önü kubbesi ve enine/uzun sahnılardan oluşan mekansal nitelikler nedeniyle Orta Asya'daki örnekleri yansıtmakla birlikte, planlama açısından Arap camileriyle de benzerlikler taşımaktadır. Orta Asya'dan Arap kentlerine kadar, bu yapılarda görülen genel özellik, mihrap ve giriş eksenindeki örtünün biçimlenmesidir. Mihrap önü kubbesi olarak adlandırılan bu yapı elemanı, Türk mimarisinde eski bir yapı geleneği olan ve kökleri Orta Asya'ya kadar uzanan, Şekil 2.17'de Leşker-i Bazaar camisinde görüldüğü gibi tek kubbeli camilerin mekan kurgusu ile örtüşen özelliklere sahiptir. Tek kubbeli yapıların Anadolu'da yaygınlaşması ancak 14.yy.'da görülmüştür (Şekil 2.18).

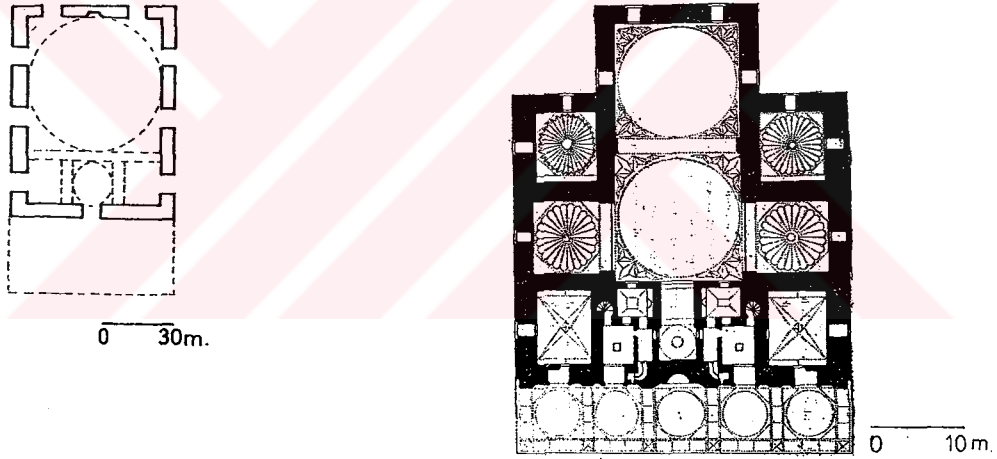
Örtü sistemindeki strüktürel değişim ve planlamadaki arayışlar, mekansal kurgunun teknik zorlamalarla biçimsel olarak etkilenmesine neden olmuştur. Camilerin mimari biçimlenişinde bir yandan Orta Asya ve İslam gelenekleri sürdürülürken diğer yandan toplumsal örgütlenmedeki değişimlere bağlı olarak yeni tasarım arayışları gündeme gelmiştir. Toplumsal değişimlerin başlangıcı olan 14.yy.'ın ilk yarısından itibaren askeri alanda da gelişmeler yaşanırken, geniş imar faaliyetlerinin devam ettiği ve etki alanlarının öncelikle Bursa, Edirne ve İstanbul olduğu görülmektedir. Bu devirde inşa edilen camiler üç ana grupta toplanmıştır: "Tek Üniteli", "Çok Üniteli", son gruplamayı oluşturan ve Söylemezoğlu'na göre "*iki fonksiyonlu*" olarak adlandırılan cami tiplerinin tümünde, kubbeli kare form esas alınmıştır (Söylemezoğlu, 1954). İç mekan kurgusu olarak farklı yapısal çözümlemeleri ortaya koyan bu camiler, sahip oldukları -saklama mekanlarını da içeren- işlevsel çeşitlilik nedeniyle, farklı isimler altında gruplandırılmıştır. Saklama mekanlarının yeri bağlamında, Söylemezoğlu; yan hacimlerin hiçbir zaman ibadet amaçlı olmadığını ve Çetintaş'tan aldığı ifade doğrultusunda kadılık dairesi veya medrese olarak kullanıldığını, hatta dinsel işlevinin ikinci planda kaldığını savunurken; Arseven ilk defa Bursa'da uygulanmaları nedeniyle

“Bursa Tipi” ya da mekan kurgusu nedeniyle “Ters T Planlı Camiler” olarak adlandırılan bu yapıların saklama mekanları ile ilgili bir yorumlamada bulunmamaktadır (Arseven, 1958). Aynı camiler daha sonra, Kuran tarafından (Kuran, 1964) mekan konumlanması nedeniyle “Çapraz Mihverli” olarak tanımlanmış fakat işlevsel özelliği ile ilgili bir tanımlamada bulunulmamıştır. Tarikat ve örgütlenme konulu araştırmalara göre ise (Emir, 1994), “Zaviyeli Camiler” veya “Fütüvvet Camileri” olarak adlandırılmıştır. 14.yy. ile 16. yy. arası uygulanan bu özel yapı türü ile ilgili çalışmalarda, yan mekanların işlevsel kesinlik kazanmaması varsayımların günümüzde de sürdürülmesine neden olmuştur.

Şekil 2.17 10.yy. yapısı olan Leşker-i Bazaar Camisi (Aslanapa, 1984)

İznik-Yeşil Cami 14.yy (Goodwin, 1971) Bursa-Yeşil Cami 15.yy.(Arseven, 1958)

Şekil 2.18 Orta Asya ve Anadolu'daki dini yapılarda kubbeli orta mekanın ters T tipi camilerin mekan kurgusunda tekrarlanması (Arseven, 1958)

Bu camiler, öncelikle dinsel eylem için öngörülmüş ancak, aynı zamanda toplumun toprağa yerleşme ve dini inançlarını yayma endişesiyle farklı fonksiyonları da uygulamak amacıyla biçimlenmiştir. Taşıdıkları dinsel ve sivil işlev dışında, farklı fonksiyonlar için düşünülmüş yan mekanları da içeren bu yapılar, özellikleri nedeniyle ayrı bir tür olarak değerlendirme gerekliliğini ortaya koymaktadır. Halkın ibadet, ziyaret ve diğer sorunlarını dile getirebilmeleri amacıyla kullanılan, aynı zamanda fütüvvet zümresi, tarikat ve ahi örgütlerinin toplantılarına da hizmet eden, din ve yönetim politikasının birlikte yürütüldüğü yapılar, padişahın özel görüşmeleri için de kullanılmıştır*. Farklı işlevsel özellikteki yan

* Fütüvvet ve Ahilik için; Ocak, Y. A., (1996), “Fütüvvet”, İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 13: 259-263.

mekanlar, yapım sistemi, malzeme, cephe kurgusu ve genel tasarıma ait işleyişleri, kısaca mimari biçimlenişleri bakımından ibadet mekanı ile bir bütünlük taşımaktadır. Yan mekanların yapı içindeki konumları, dolap ve ocak gibi mimari elemanlarla donatılmaları, ibadet için uygun olmadıklarını, konaklama amacıyla tasarlandıklarını düşündürmektedir. Şekil 2.18'deki Bursa Yeşil Cami örneğinde görüldüğü gibi, cami olarak işlevlendirilen yapıya eklenmiş ve ayrı girişlere sahip olan yan mekanlarda, saklama amaçlı birimlerin varlığı hakkında kesin bir yargıya varmak mümkün değildir.

15. yy.'dan sonra, bu yapıların ibadet amaçlı mekanları dışındaki yan birimlerinde nicelik ve niteliksel bir azalma/değişim olmuştur. Örneğin, 1464 tarihli Mahmutpaşa Camisi ve 1522 tarihli Yavuz Selim Camisi'nde olduğu gibi eklerin dışarıdan ayrı girişleri olan bağımsız birimler haline geldiği izlenmekte, dolayısıyla bu yapılanma özellikleri yan birimlerde ikamet ve beraberinde saklama işlevinin de sürdürülmüş olduğunu düşündürmektedir. Zaman içinde yan mekanların boyutsal olarak küçülmesi devam etmiş ve Yavuz Sultan Selim döneminden sonra tümüyle ortadan kalkmışlardır.

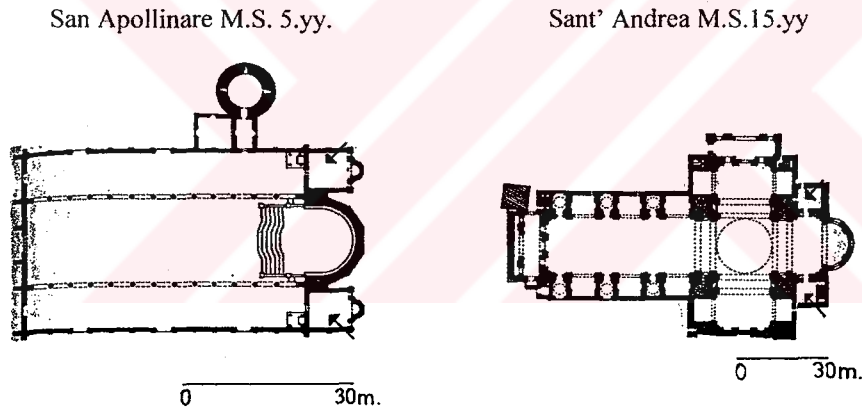
2.3.1.2 Kiliseler

Hristiyanlığın doğuşu ile başlayan kilise yapılarının İstanbul'daki örneklerine 4.yy.'da rastlanmaya başlanmıştır. Osmanlı döneminde özellikle İstanbul'un fethinden sonraki kentleşme programı ve imar hareketleri; cami, medrese, hamam ve mektep yapımı yanı sıra kiliselerin camiye çevrilmesini de içeriyordu. Bu nedenle, Bizans dini yapılarının çoğu uzunca bir süre cami, mescit veya depo olarak kullanılmıştır. Fethin ilk yıllarında Hristiyanların yeni kilise yapmalarına ilişkin yasaklar getirilirken, Müslüman olmayan diğer toplumların inşaat faaliyetleri İslam Hukuku'ndan kaynaklanan düzenlemeler nedeniyle, farklı uygulamalarla sürdürülmüştür. 16.yy.'daki hükümlerle değişen uygulamalar arasında kilise yapımına getirilen yasak devam etmekle birlikte, yeni kilise inşa faaliyetleri ancak yangın veya deprem sonucu tahrip olan kiliselerin onarımı şeklinde sürdürülmüştür. Bu hükümler II.Mahmut (1808-1839) dönemine kadar uygulanmış, daha sonra yeni kilise yapımına izin verilmiştir (Karaca, 1996).

Fetihten sonraki süreçte Osmanlılar yükselme devri yaşarken, dünyanın da yeni bir çağa girdiği gözlemlenmektedir. Rönesans mimarlarının ideal olarak nitelendirdikleri merkezi plan arayışları devam ederken, Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyanlar yıkılan kiliselerin elden çıkmaması ve malzemelerinin taşınmaması amacıyla hızlı bir onarım aşamasına girmiş bulunuyorlardı. Titizlikle sürdürülen bu uygulama, yapıların plan şemasında fazla bir

değişiklik yapılmasını engellemiştir (Karaca, 1996). Osmanlı yönetiminin Hristiyan dini yapıları ile ilgili inşa faaliyetlerine getirdiği uyulması zorunlu kurallar ve kısıtlamalar sonucu, genel olarak bazilikal şemanın sürdürüldüğü, tekdüze bir kilise mimarisi görülür. Bu kurguda yer alan ve daha önce de değinildiği gibi Orta Çağ sonunda “pastophorion” hücreleri olarak adlandırılan kutsal eşyaların saklanması amaçlı mekanlar, kilise yapısı içinde konum olarak herhangi bir değişikliğe uğramadan varlığını sürdürmüştür.

Kilise yapısının mimari biçimi için Fransa ve İtalya’da yeni arayışlar devam etmesine karşın, değişik uygulamalar sonucunda Latin Haçı dışındaki planlamaların ayinsel litürjik hizmetleri karşılayacak nitelikte olmadığı görülmüştür. Şekil 2.19’deki gibi, 5.yy.’a ait bir örnek olan San Apollinare Kilisesi ile 15.yy.’a ait Sant’ Andrea Kilisesi’nin hem işlevsel, hem de simgesel özellikli posthoforion hücrelerinin tasarımında ve yapı içindeki konumlarında hemen hiçbir değişikliğe gerek duyulmadığı, taşıdıkları kararlı plan şemasının sürdürüldüğü gözlenmektedir (Roth, 2000). Aynı kararlılık saklama mekanlarının yapı içindeki konumu, apsis ve dış mekanla olan ilişkisinde de izlenmektedir.

Şekil 2.19 Kiliselerde mimari biçimdeki farklılığa karşın, saklama mekanlarının konum değiştirmeden varlığını sürdürmeleri (Roth, 2000)

2.3.2 Ticari Yapılarda Saklama

Her kültürde olduğu gibi Osmanlı Beyliği’nde de dini ve ticari yapılar kentin odak noktasını oluşturmuş; “Çarşı”, merkezdeki cami ya da bedesten yapısı etrafında gelişen birimlerin genel adı haline gelmiştir. Çarşıların bulunduğu yerleşim yerlerinde yargı, güvenlik ve yönetim işlerine bakan kadı ya da bir naib bulunması, bu sistemin Osmanlı yönetim örgütüne kontrol altında tutulan ticari bir kompleks olduğunu göstermektedir.

Ticaret merkezlerinin önemli yapılarından biri önce kumaş ticareti, daha sonra değerli eşya depolama ve satışı için yapılan “Bedestenler”dir. Bedesten yapıları, sözlük anlamı olarak; tüccarların toplandığı, kıymetli malların depolama ve satışının yapıldığı, emaneti yapılmış

olan tüccar eşyalarından da belli bir paranın tahsil edildiği yerlerdir (Sözen ve Tanyeli, 1999b). Sözcüğün kökeni *Bezzaz*’dır. Değerli eşya satıcısı konumunda olan kumaş satıcılarına *Bezzaz* dendiğinden, bu gibi çarşılar *Bezzazistan* veya *Sukk’l Bezzaziye* adını almıştır (Arseven, 1943). Selçuklular ve Beylikler döneminde Anadolu’da ticari yapı bünyesinde ilk sırada yer alan ve kaynaklarda *Sukk’l Bezzaziye* olarak adlandırılan bedesten yapılarından bugüne kalan örnekler ancak kalıntı düzeyindedir. Beylikler dönemindeki yapıyı vakfiyelerden anlaşılan bedestenlere, Osmanlı İmparatorluğu’nun yayıldığı sınırlar içindeki bazı Rumeli ve Arap kentlerinde de rastlanmaktadır. Türklerin 13.yy. ortalarında Rumeli’ye geçmesi ve Türklerden sonra Osmanlı devlet adamlarının Arap kentlerinde mimari uygulamalarda bulunmaları, yerel ticaretin çarşı ortamında yoğunlaştığı her kentte, bedestenlerin kısa zamanda vazgeçilmez yapı türü olmasını sağlamıştır. Bu yapıların özel biçimlenişi 13.yy. sonlarına kadar gitmekteyse de, dükkan topluluğu olmanın ötesinde fonksiyon kazanmaları Osmanlılar döneminde gerçekleşmiştir.

14-16.yy.’da Bursa, Edirne ve İstanbul’da varlığı bilinen bedestenler, ticaretle birlikte özel kişilerin mal varlıklarının da korunduğu yerler olmuştur. 17.yy.’da Osmanlı fiziksel dokusunun, kültürel, ekonomik ve ticari yapısının son şeklini alması bedesten yapılarının da sayılarının artarak, çarşının temel ögesi ve en sağlam ünitesi haline gelmesini sağlamıştır. 17. yy.’dan sonra taşıdıkları ticaret özelliği ile birlikte devlet ve esnafın karşılıklı ilişkilerini düzenleyen bu yapılar, emanet sistemini uygulamak, para işlerine ait düzenli kayıtların tutulmasını sağlamak ve kıymetli malların borsasını oluşturmak gibi farklı işlevler için de kullanılmaya başlanmıştır (Cezar, 1985).

Beylikler dönemine ait örneklerde ve ilk Osmanlı bedesteni olarak kabul edilen Bursa Emir Han’da da görüldüğü gibi (Şekil 2.20) bedestenler, yapısal özellik olarak kalın duvarlı ve dışa korunaklı yapılardır. Bu yapıların tipolojik sınıflandırmasında dükkanların yapı içindeki konumu ayırıcı bir özellik oluştururken, yapıların mahzenli veya mahzensiz oluşları da bu sınıflamada belirleyici faktörler arasındadır (Cezar, 1985). İstanbul’daki üç bedesten yapısından biri olan Cevahir Bedesteni, mahzenli bedesten türünün bir örneğidir. Ortadaki 8 ayağın taşıdığı kubbelerle örtülü kapalı avlulu yapıda, değerli malların saklanmasına yarayan 44 mahzen bulunmaktaydı. Bedestenlerin tümü pahalı ve değerli mal satan esnafa ait çok sağlam yapılar olmasına karşın, *Mahzen* denilen ve bir kasa görevinde olan depolar, değerli malların saklanması için kullanılmıştır. Hicri 1294 (M.1877) yılındaki Salnameye göre; 313 dolab, 8 hazine, 1 mahkeme, 1 mescid ve 1 çeşme bulunan Cevahir Bedesteni’ndeki Hazine şöyle tanımlanmaktadır: “*Hazine denilen mahaller gayet muhafazalıdır. Emval-i eytam (yetim malları) hıfz olunur. Mütevellan (mütevelliler) daki zi-kıymet (çok değerli) eşyalarını oraya*

va'z ederler'' (Akbayar ve Sakaoğlu, 1999). Şekil 2.20'de görüldüğü gibi mahzen olarak adlandırılan bu mekanlar, mal satışı ve sergilenmesine elverişli olmayıp saklama işlevi için uygun olduğu düşünülen gizli ve korunaklı bir durumdadırlar. Hazine içindeki demir sandıklar, ticari amaçlı mal satışı dışında tacirler, sermaye sahipleri ve bedesten haricinde dükkanları olan kuyumcu ve antikacılar tarafından belirli bir kira karşılığında da kullanılmaktaydı.

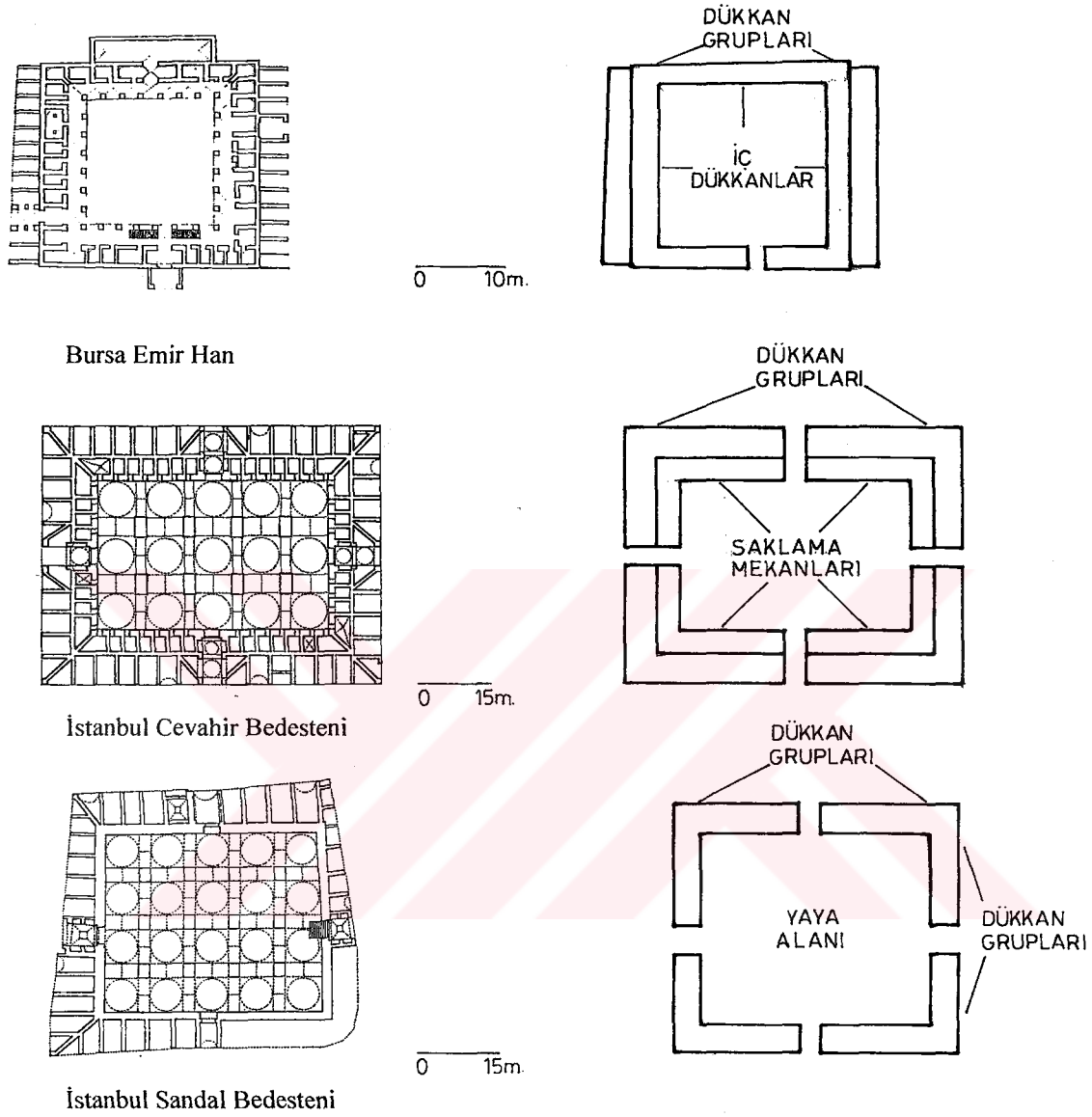
Bedestenlerde belirlenmiş olan çalışma prensibine göre; saklanan her türlü eşya için önceden saptanmış olan bir ücret ödenmesi gerekiyor ve emanet edilen mallar resmi olarak işlenip deftere geçiriliyordu. Günümüze de ulaşan bu kayıtlardan, emanet edilen malların türü, miktarı hakkında bilgi edinilmektedir: *“İstanbul kadısına hüküm ki; Haliya mahsure-i İstanbul'da Esir hanında sakin olan esircilerden, han-ı mezbura girdikte sol canibde üçüncü odada sakin olan Deli Hacı demekle ma'ruf esirci sair il üzerinde olan akçasından maada yirmibin florisi bezzazistanda emanet olduğun, bazı kimesneler ilam itmeğin, mezbue Deli Hacı mahmiye-i İstanbul'a kasab yazılmasın emr idüb buyurdum ki, vardıkda mezkuru getürdüb sicill-i mahfuza kasab kayd etdikten sonra tenbiye eyliyesin ki...”* (Altınay, 1931). Kırım Savaşı'ndan sonra İstanbul'u anlatan La Baron Durand de Fontmagne de, tüccarlar ve halktan kişilerin yolculuğa çıkarken kıymetli eşyalarını her türlü tehlikeden korumak için bedestene emanet ettiklerinden bahsetmektedir (Akbayar ve Sakaoğlu, 1999).

Bedestene teslim edilen emanetin belirli bir süresi yoktu. Bunlar bir vakıf kuruluşu olduklarından, vakıf gelirlerinin de bedestene emanet edilmesi ve gerektiğinde alınması söz konusuydu. İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri'nde bu tür işlemlere ait örnekler bulunmaktadır: *“...Her mütevellî veyahud naib münab mahsulat-ı evkafdan otuz bin akçe alub Bezastan'da emanet koyub sene-i mezbure tamam olunca rakabeye sarfeyliye, rakabeye sarfolındıktan sonra, mezbur otuz binden yigirmi bin akçe baki kalursa emlak alub...”* (Barkan ve Ayverdi, 1970).

Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde bulunan ve 19.yy.'a kadar kayıtları yapılmış olan Muhallefat Defterleri'nden elde edilen bilgiye göre, ölen kimselerin para ve mücevherleri bedestenlerde saklanır, eğer mirasçısı yoksa bir süre sonra açık arttırma ile Hazine-i Amire'de satılırdı.

İstanbul'daki diğer bir bedesten yapısı olan Sandal Bedesteni, Cevahir Bedesteni ile aynı işlevsel özelliklere sahip olmasına karşın, mimari olarak içte dükkansız, mahzensiz ve tek mekandan oluşan bir planlama ortaya koymaktadır. Bergama, Gelibolu, Amasya, Trabzon ile

Anadolu ve Rumeli’de de örnekleri görülen bu yapı türü, içte bir depo görünümünün hakim olduğu çarşı kasası konumundadır (Cezar, 1985).

Şekil 2.20 Bedesten yapılarında dükkan ve saklama mekanlarının birbiri göre konumu 17.yy.’dan sonra ticari aktivitenin artması ile bazı hanların bedesten olarak kullanılmış olmaları, bu yapıların toplumsal yaşam içinde önemli bir yer edindiğini göstermekte ve bu yargı paralelinde; bedesten yapılarını merkez alarak gelişen çarşılar, söz konusu savı doğrulayan nitelikler sergilemektedir. Edirne Çarşısı ve Çelebi Mehmed döneminde yapılan Eski Bedesten örneğinde olduğu gibi, çarşı gelişmesini sürdürdüğü halde merkezin bedesten çevresinde kalması genel özellik olarak yorumlanmaktadır. Her dönemde kozmopolit bir yapısı olan İstanbul’da da görülen bu özellik, çekirdek nokta olan Cevahir Bedesteni ile Sandal Bedesteni arasındaki alana hanların eklenmesi ve Kapalıçarşı’nın konumlanması şeklinde kendini göstermektedir (Akbayar ve Sakaoğlu, 1999).

Kapalı çarşı bir Osmanlı geleneği olmamakla birlikte Orta Asya, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki örneklerin Osmanlı kentlerinde de uygulanmış şeklidir. Planlama olarak en gelişmiş örneklerinin Güneydoğu Anadolu, Suriye ve Mısır'da görüldüğü bu yapılar; güneşin etkisi, hırsızlık ve yangın tehlikelerine karşı korunmuş, çatıları örtülü mekanlardır. İstanbul'daki Kapalıçarşı örneğinde olduğu gibi, önceleri ahşap olan örtü sistemi yangınlar sonrasında kagir tonozlara dönüştürülmüştür. III.Ahmed döneminde kapsamlı bir onarımdan geçen yapıda 19.yy.'da 18 kapı, 73 sokak ve 22 hazine bulunmaktaydı. Eklentisi olan hanlarda ise, sayısı 1239'u bulan odaların çoğu dükkan işlevindedir ve hazine bölümü yoktur (Akbayar ve Sakaoğlu, 1999).

Kervansaraylar, Anadolu Selçuklular döneminde olduğu gibi, 15. ve 16.yy.'larda da, imparatorluğun gelişme dönemindeki güvenlik, ekonomi ve yerleşme politikaları açısından Osmanlılar tarafından benimsenen yapılar olmuştur.

"Menzil" ve "Kent İçi" han-kervansarayları olarak iki grupta incelenen bu vakıf yapıları insan ve hayvanların aynı hacim içinde, farklı birimlerde barınmalarını sağlayan bir tür olmuştur. Selçuklu kervansaraylarından farklı olarak, Osmanlı dönemindeki örneklerin -çevresindeki arasta, cami, hamam, imaret, kiler, fırın türü yapılarla- bir külliye özelliği taşıdığı görülmektedir. Yerleşmelerin yakınlarında yeni merkezler oluşturmak amacıyla kurulan menzil hanları, bir avlu etrafını çevreleyen tonozlu revaklar ve arkasındaki odalardan oluşurken; kent içi hanlarının da onlarla benzer özellikler taşıyan ancak iki katlı yapılar olduğu görülmektedir (Güran, tarihsiz). İstanbul'da bu özellikte Süleymaniye Külliyesi'ne ait kervansaray günümüzde de mevcutken, Fatih Külliyesi ve Rüstem Paşa Külliyesi'ne ait hanlar ancak kaynaklarda görülebilmektedir. Eldeki veriler doğrultusunda, menzil ve kent içi hanlarının tümünde saklama amaçlı mekanların varlığı ile ilgili bir yargıya varmak mümkün değildir. Bu yapıların içlerinde, eşya ve diğer yüklerin saklanabileceği büyük depolar bulunan türleri, farklı bir grupta oluşturarak *Bârhane* (*Barhana*) adını almıştır (Arseven, 1943). Plan kurgusu ve saklama mekanlarının planlamadaki yeri hakkında kesin bilgilere sahip olunmamakla birlikte bârhanelerin, kervanların konak yerlerinde kervansaray hizmeti gören, eşya korumaya yönelik, mahzenli, korunaklı yapılar olduğu tanımlanmaktadır (Sözen ve Tanyeli, 1999a).

2.3.3 İdari Yapılarda Saklama

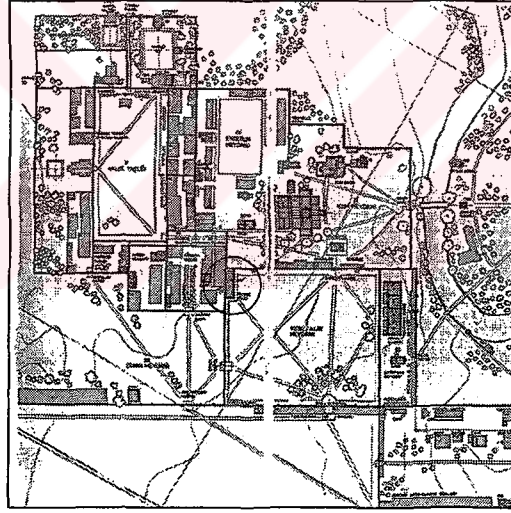
Osmanlılarda idari teşkilatı simgeleyen saray yapıları; bey ve sultanların her kentte yaptırmış oldukları avlulu köşkler ve beraberinde -çalışmanın da konusunu oluşturan- saklama yapıları ile birlikte şekillenmiştir. *Hükümet edilen yer* anlamını taşıyan saray, aynı zamanda sultan

konutu tanımlaması biçiminde de kullanılmıştır (Sözen ve Tanyeli, 1999c). Bu yapıların, yönetimin gücüne ve üstlendikleri işleve karşın mütevazı ölçülerde kalmış olması, farklı bir dünya görüşünün yansıması olarak değerlendirilirken, simgesel ve işlevsel özellik taşıyan bölümler dışında -kule, mutfak, hamam vb.- büyük bir kısmının ahşap olması (Eldem, 1986) yine geçiciliği temel alan bu dünya görüşünün, Batılılaşma dönemine kadar, mimariyi etkileyen bir özelliği olmalıdır. Osmanlı saray yapılarının kurgulanmasında esas olan, birimlerin bahçe ve avlu kompozisyonunu oluşturacak biçimde birbirine eklenmesi ile bir araya gelmeleridir. İlk Osmanlı başkenti olan Bursa'daki saray yapısının, Manisa Sarayı'nın ve imparatorluğun ikinci başkentinde bulunan Edirne Sarayı'nın da, aynı tasarım ilkesi olan avlular ve onu çevreleyen yapılardan oluştuğu, günümüze ulaşan verilerden görülmektedir. Aynı bağlamda, İstanbul'daki Eski Saray/Saray-ı Atik hakkında oldukça kısıtlı bilgi bulunmasına karşın, araştırmalar doğrultusunda ve halen varlığını koruyan Yeni Saray/Topkapı Sarayı'nı oluşturan birimlerle ilgili tanımlamalar paralelinde, birbirinden bağımsız avlu etrafını çevreleyen yapılar olarak tasarlandığı bilinmektedir.

Osmanlı Sarayı, işleyiş olarak konut-hükümet yapısı özelliklerini bir arada taşımıştır. Bu bağlamda İstanbul'da Saray-ı Atik'den beri saray teşkilatı içinde bulunan ve resmi nitelik taşıyan Divan, sultanın hükümeti bir araya getirdiği ve gerekli kararların alındığı yer olmuştur. Divan; eski İran'dan beri mali kayıtların yazıldığı defterlere ve bu defterleri tutan resmi dairelere verilen isimdir. İşlev olarak bütün masrafların hesabına ait defterlerin tutulduğu bir yer olma özelliğini Bizans'dan beri sürdürmüş, 9-10.yy.'dan sonra gelişimine devam ederek 11-13.yy.'da devlet hazinesi için kullanılan "*el-mahzen*"'in yerini almıştır (Ed-Dürî, 1994). Osmanlı Devleti'nde bir karar organı olarak çalışan divanların en önemlisi Divan-ı Hümâyün'dur. İdari, siyasi ve adli konularda kararın verildiği bu makamda, kurul organının kararlarını yazmak, göndermek ve saklamak ayrı bir teşkilat tarafından yönetilmekteydi. 2.2.3 alt başlığında da söz edildiği gibi, *Defterhane* bu saklama işlevinin gerçekleştirildiği yer olmuştur (Uzunçarşılı, 1941).

Defterhane dışında yönetime ait resmi nitelik taşıyan diğer bir birim, tahsil edilen paraların, ganimetlerin ve tutulan defterlerin saklandığı *Hazine Binası*'dır. Saray yapılarının hem konut, hem de yönetim amaçlı kullanımı, sultana ait özel hazine yapısı ile resmi özellik taşıyan hazinenin aynı kompleks içinde yer almasına neden olmuştur. Yerleşim karakteri olarak genellikle meydan ve avluları saran birimlerin bir araya gelmesiyle oluşan saray yapılarında görülen ortak özellik, hazine amaçlı mekan/yapıların da geniş alana yayılmış avlu etrafında konumlanan birimler niteliğinde olmasıdır.

Bursa ve Manisa* Sarayları ile ilgili yeterli belge bulunmadığından hazine yapısının mimari biçimi ve konumu hakkında bir yorum yapılamamasına karşın, Edirne Sarayı'nda hazine yapısı; Şekil 2.21'de görüldüğü gibi, Fatih döneminde düzenlenen Alay Meydanı'nın kuzeydoğu köşesinde ve Kubbealtı binasının yanında; iki kubbeli birimden oluşan kagir bir yapıdır. Tamir belgelerinden edinilen bilgiye göre hazinenin; iki katlı, içte üç odalı ve ıslak hacimleri olan, girişte muhtemelen revaklı, tonoz örtülü ve üzeri kurşun kaplı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. 1222/1806 tarihli tamir belgesine göre (Ünver, 1957): "*Hazine dairesinde fevkani iki kat daire, üç adet oda ve sofa, memşa (tuvalet) ve abdesthane*" bulunmaktadır. 1242-1243/1826-1827 tarihli tamir belgesi ise "*Has oda ittisalinde bir adet kagir hazine-i humayun üzerinde tonoz kemeri, münhedim...Hazine-i humayun kapısı önünde tahtı topaştan bir sıra sütunlu üzeri tabanlı topaştan mıkraşlı üzerinde müceddeden, kurşun puşide sakafı..*" ifadesiyle yapım sistemi hakkında bazı ayrıntılar vermesine karşın, yapı içinde dolap, niş ya da saklama amacına yönelik farklı bir eleman bulunduğuna ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır.

Şekil 2.21 Avlu etrafında konumlanan birimlerden oluşan Edirne Sarayı (Ünver, 1957)

Zaman içinde çeşitli eklemeler ve yeni yapılarla gelişerek bugünkü halini alan Topkapı Sarayı da, avlu etrafını çevreleyen birimlerden oluşan bir planlamaya sahiptir. Saray'da bilinmekte olan 2 adet hazine yapısı ile birlikte (1.Enderun Hazinesi/İç Hazine 2.Dış Hazine) (Şekil 2.22) toplam 8 adet hazine bulunmaktadır (1.Elçi Hazinesi 2.Emanet/Silahdar Hazinesi 3.Raht

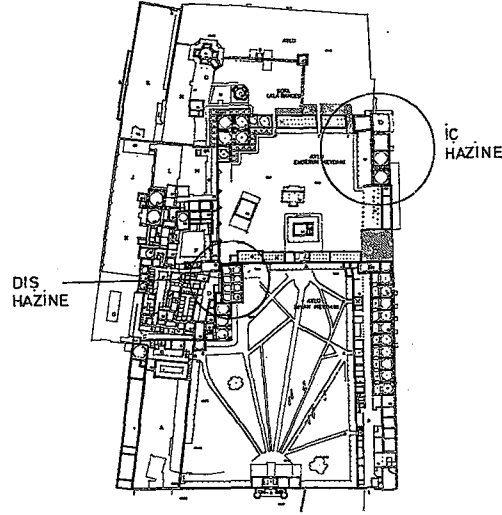
* Varlığını yazılı belgelere dayanarak öğrendiğimiz ancak mimari yapısı hakkında bilgi edinemediğimiz yapılar arasında bulunan, II. Murad tarafından 1445'de yaptırılan Manisa Sarayı'nda da, Uluçay'ın araştırmalarına göre Kethüda Odası, Duhancı Odası, Levend Odası, Hazine Odası, Avarız Odası gibi mekanların varlığı tespit edilebilmekte; ancak yerleri hakkında herhangi bir yorum yapılamamaktadır (Bilgin, 1995).

Hazinesi 4.Bodrum Hazinesi 5.İfraz Hazinesi 6.Bab-1 Hümayun Hazinesi)*. Bunlara ek olarak sultanın özel kullanımına ayrılmış birimlerde de hazine amaçlı mekanlar tasarlanmıştır. Tarihsel süreçte bunlardan çoğunun yeri değişmiş ya da yapılan eklerle özgünlüğünü kaybetmiştir. Bu birimlerden biri olan ve Fatih dönemi yapısı olarak kabul edilmesine karşın Kanuni Dönemi yapısı olduğu ortaya konan Dış Hazine, Divan Meydanı avlusunun kuzeyinde konumlanmıştır. Şekil 2.23’de görüldüğü gibi sekiz adet kubbeli birimden oluşan yapının plan şeması, duvar kalınlığı ve pencere düzeniyle korunaklı bir kurgulanma sergilemekte ve bedesten yapılarının planlaması ile örtüşmektedir. Maliye Hazinesi adını da alan bu yapının işlevi Bab-1 Hümayûn’dan nakledilen eyalet gelirleri, eski arşiv kayıtları, para, mücevher, kürk, kumaş ve savaş ganimetlerinin korunmasını sağlamaktır (Eldem ve Akozan, 1983).

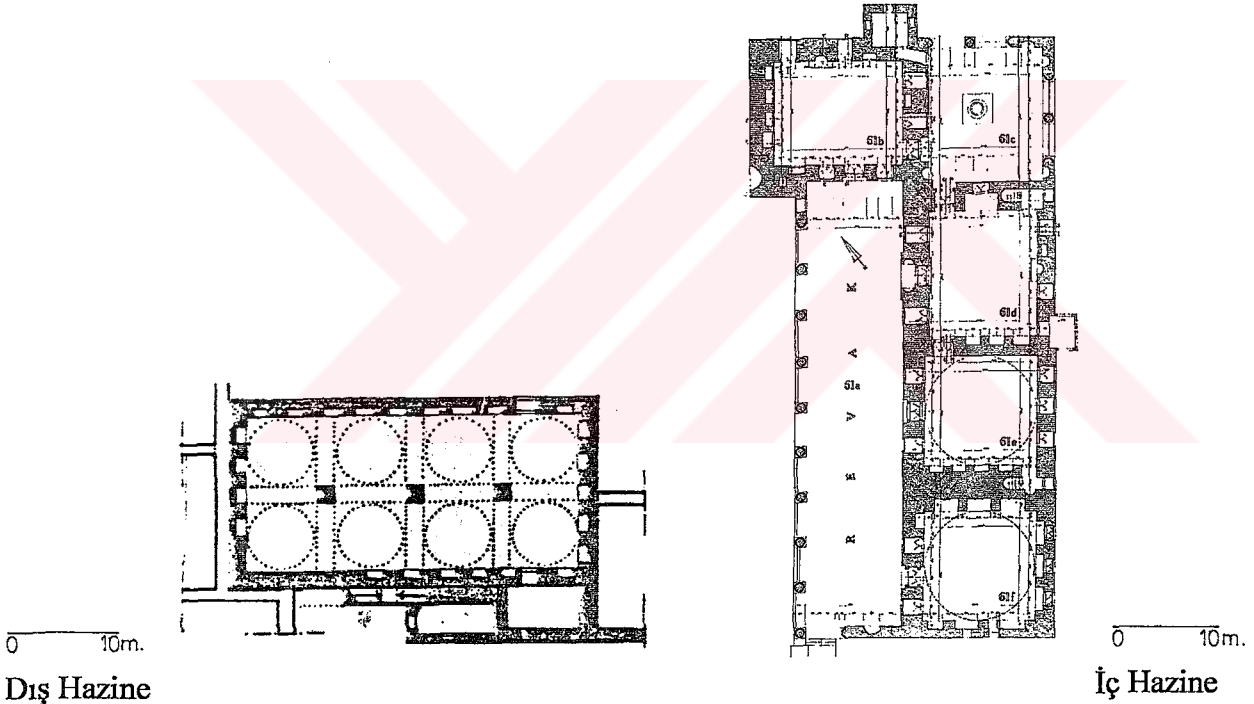
Enderun Meydanı avlusunda bulunan ve sultanın özel kullanımı için ayrılmış olan diğer hazine yapısı olan İç Hazine; bir anlamda Dış hazine için rezerv niteliği taşıyan Fatih Köşkü’dür. S.28’de de değinildiği gibi iç hazine işlev olarak yalnız nakit para değil, mücevher, kıymetli kumaşlar, ganimet ve müsadere edilen servetlerin korunmasını da içeriyordu (İnalçık, 2000). Korunaklı bir plan şemasına sahip olan Dış Hazine’den çok farklı planlama özellikleri taşıyan bu yapı, hazine amaçlı tasarlanmadığından bu işleve uygun rasyonel özellikler göstermez (Seçkin, 1998). Genel özellikleri ile dış sofalı Türk Evi’ni hatırlatmakta olan yapı, Eldem tarafından yapılmış olan restitüsyon çalışmalarında da görüldüğü gibi, hazine işlevi açısından incelendiğinde belirli bir kararlılık göstermemektedir. Yazma, eski giysi, Avrupa baskısı kitapların korunması yanında, içinde para konulan küpler de bulunan İç Hazine’nin, bodrum katlarının Bodrum Hazinesi olarak kullanıldığını gösteren arşiv belgelerine rastlanmıştır (Uzunçarşılı, 1945). Yapının iç mekan düzenlemesinde yer alan nişler saklama işlevine cevap verebileceği gibi, yapısal amaca uygun olarak da tasarlanmış olmalıdır. Söz edilen nişler dışında saklama amaçlı özel oda ya da dolap bulunmaması Orta Asya’dan itibaren birçok yapıda görülmüş olan işlevsel belirsizlik davranışını sürdüren nitelikler sergilemektedir.

* Enderun avlusunda bulunan hazine, Enderun Hazinesi, İç Hazine veya Fatih Köşkü olarak da adlandırılmaktadır. İç Hazine binasının öndeki odası Elçi Hazinesi adını alırken, Hırka-i Şerif yanında bulunan Emanet Hazinesi daha sonra Silahdar Hazinesi adını almıştır. Raht Hazinesi Zülüflü Baltacılar koğuşunun arkasında Has Ahırlar’ın bulunduğu yerde bulunuyordu. Enderun Hazinesi’nin bodrum katı Bodrum Hazinesi olarak kullanılmış ve burada para saklamaya yarayan küpler bulunmuştur. İfraz Hazine’sinin yeri ise tespit edilememiştir (Orhunlu, 1998).

Bab-1 Hümayun girişi üzerinde Bab-1 Hümayun Hazinesi olarak kullanılmış olan köşk günümüzde mevcut değildir (Sözen, 1990).

Şekil 2.22 Topkapı Sarayı genel yerleşiminde İç ve Dış Hazine'nin konumu (Eldem, 1986)

Dış Hazine

İç Hazine

Şekil 2.23 Topkapı Sarayı'nda İç Hazine ve Dış Hazine yapılarının mekansal kurgusu (Eldem ve Akozan, 1983)

Topkapı Sarayı'nda İç Hazine ve Dış Hazine ile aynı derecede önem taşıyan diğer bir yapı Defterhane'dir. Bu yapı has, zeamet, tımar, mülk, vakıf gibi arazi türlerini tayin ve tescil eden, ana defterlerin korunduğu ve bu defterlerle ilgili günlük işlerin yapıldığı yerdir. Yazılı kaynaklarda ise 8 adet hazineden bahsedilmesine karşın Defterhane'den bahsedilmemektedir. Konyalı'ya göre; Fatih'in İstanbul'u almasından sonra *kayd icab* ettiren işler için Bizanslıların kullandıkları yapıdan faydalanılmıştır. Bu yapı Sultanahmet Camisi karşısında Mehterhane

Kışlası* ile Arslanhane arasında kagir bir yapıydı. Mimari özellik olarak almasıık duvarlı, tonoz örtülü olduğu ve yapı içindeki demir kapaklı dolaplarda hükümdara ait *milknamelerin*** saklandığından bahsedilmektedir. Topkapı Sarayı yapıldıktan sonra yeni bir Defterhane, Saray'da kurulmuştur. Bir süre İç Hazine'deki bir odadan yararlanılmış, 1500'lerde ise Kubbealtı'nın ikinci odasında Divan-ı Hümayûn kalemî adını alan, *Ruznâme****, *Tezkereci*, *Divittar***** görevindekilerin sürekli bulunduğu ve diğerk erkan yeri olarak tanımlanan Sadrazam Dairesi yanındaki mekanda yer almıştır. Osmanlı devletinin ilk devirlerinde Divan-ı Hümayûn bünyesinde olan bu birim Fatih zamanında ayrı bir daire şeklini alarak günlük kayıtları içeren *Ruznâme* ve *Derdest* defterlerinin de saklandığı bir yapı olmuştur. Her üç yapı da, padişahın veziriazamında bulunan mühürle kapanan ve toplantı günleri açılan, birbirleriyle eş değerk hazine yapısı durumundaydı (Konyalı, 1942; Afyoncu, 1994).

Topkapı Sarayı'nı oluşturan yönetim amaçlı yapılar dışında, Harem Dairesi adını alan bölüm, şehzade ve sultanların ikamet ettiğı konut niteliğı taşıması açısından ayrı bir yere sahiptir. Konut yapılarında olduğu gibi anıtsal özellik taşımayan, içe dönük mekan tanımlamaları sergileyen Harem Dairesi de zaman içindeki eklerle genişletilmiştir. Bu yapı grubunda özel olarak kullanılan, değerk eşyaların saklanması amacını taşıyan mekanların varlığı yapılan çalışmalarla ortaya çıkartılmıştır. Bu değerklendirmelere göre; Harem yerleşimi içinde bulunan, tahta çıkmamış şehzadelerin yaşadığı ve sadece özel kullanımlarına ayrılmış Kafes Kasrı'nın***** *taş odalar* adıyla tanımlanan zemin katı değerk eşyaların saklanması amacıyla kullanılmış olmalıdır (Anhegger, 1987; Sakaoğlu, 1993). Eldem ve Akozan'ın bu tür çalışmalara dayanarak yaptıkları anlatımlara göre; Valide Sultan Taşlığı'nda bulunan Kadın Efendiler Dairesi'nde de hazine amaçlı kullanılan bir odadan bahsedilmektedir. Bu odada içerisi boş olan üzeri boyalı ya da bezle kaplı tahta muhafazaların, gümüş ve benzeri türdeki ev eşyasını korumak için kullanıldıkları tespit edilmiştir (Eldem ve Akozan, 1983).

* Uzunçarşılı'ya göre Cebeci Kışlası (Uzunçarşılı, 1988)

** Milname; Mülk (milk); Bir şey üzerinde sahip olma hakkını gösterir belge (Derleme, 1977a).

*** Ruznâme: Yevmiye defteri, ruznâme, bu defteri yazmakla görevli kişi. Anadolu Selçuklularının devlet örgütünü anlatan Selçukname'de de bu isme rastlanmaktadır (Uzunçarşılı, 1941).

**** Divittar; Türk-İslam bürokrasisinde özellikle Selçuklu ve Osmanlı devirlerinde her türlü resmi yazı yanında devlet sırlarını taşıyan mektupların da kaleme alınmasıyla görevli memur (Derman, 1994).

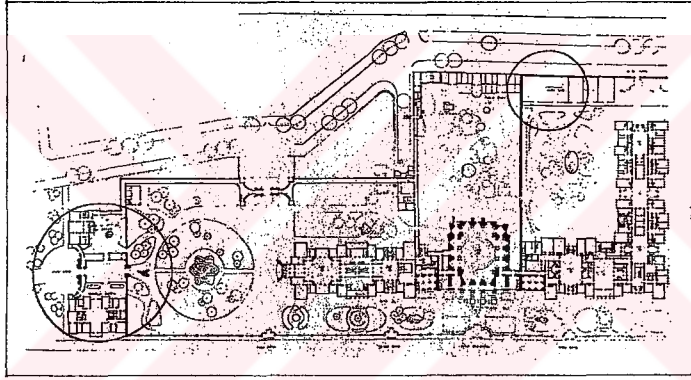
***** Aynı zamanda saray hapishanesi olan bu yapı, 17.yy'dan önce Şimşirlik Kasrı adıyla anılmaktaydı (Anhegger, 1987).

Saray yapılarında resmi ve özel nitelik taşıyan tüm değerli eşyaların saklanması amacını gerçekleştiren hazine yapılarının varlığı bilinmekle birlikte, özellikle 18.yy.'a ait arşiv kaynaklarına göre, saray erkanına ait kişilerin yapılarında da hazinenin tasarlanmış olduğu görülmektedir.

Saray yapıları dışında 17.yy.'da İstanbul'da tasarlanan konaklar, sahip olduğu plan kurgusu ve kütleli büyüklüğü nedeniyle saray tanımlamasına sahip olmuştur. Bunlardan biri olan fakat günümüze ulaşamayan bir örnek de, Sultanahmet'deki Sokullu Mehmed Paşa Sarayı'dır. Klasik Osmanlı sarayı olarak tanımlanan bu yapıya ait satış hüccetinde, hazine odasının mekan kurgusu ve mimari özellikleri tanımlanmasa da yeri tarif edilmiş olan, “...*kethüda odası üstünde köşk, beş mükemmel oda, önünde dehliz, iki yan sofalı kiler ve altı zir-i zeminli bir hazine odası, iç oğlanları meydanında bir büyük altlı üstlü hazine odası ve kapı üstünde kethüda odası yanında da bir hazine odası olmak üzere...*” -kethüda odası altında bulunan bodrumda bir oda, iç oğlanları meydanında iki katlı bir yapı ve giriş üzerinde kethüda odası yanında bir oda- olmak üzere, üç adet hazine odası veya yapısının varlığı tespit edilebilmektedir (Altınay, 2003).

18.yy.'da Batı'daki değişimlerin etkisiyle yaşanan toplumsal yapıdaki farklılıklar, Rönesans ile başlayan gelişmeler, Avrupa'ya duyulan ilgi, mimari alanda, saray yapısı dışında özel kasır ve köşkerlerin artmasına neden olmuştur. III.Ahmet ile başlayan değişimler arasında bulunan Sa'dabad düzenlemeleri, yönetimin yeni mekan tanımlaması olarak görülürken; Haliç ve Boğaziçi kıyılarında mevsimlik kullanılan biniş kasırları, Kağıthane'de yapılan planlamaları örnek alarak devam etmiş ve özellikle bahçe düzenlemeleri öncelik kazanmıştır. Saray erkanına ait olan bu bahçeler *Has Bahçe* adını alırken (Eldem, 1986; Şehsuvaroğlu,a) bahçelerdeki *Hazine Odası* veya *Hazineli Oda* olarak adlandırılan saklama ve koruma amaçlı mekanlara ait bilgiler yine arşiv kayıtlarından edinilmektedir. Erdoğan'ın İstanbul bahçeleri ile ilgili çalışmasında, bu bahçelerin hazinelerinde yapılan tamirata açıklayan belgelere de yer verilmiştir. Bu örneklerdeki “5 Şevval 1078 tarihinde, *Davudpaşa, Kandilli, İstavruz, Beşiktaş, Kağıdhane'de vaki'Emirgüneoğlu bahçeleri'nde yapılan bir tamirde Tersane Bahçesi'nde Valide Sultan, hazine, kiler... tamir ve termim edilmiş...*”, “*Bunun gibi Karaağaç Bahçesi'nde 22 Safer 1118'de hünkar odasına munsab bir hazine odası yapılmış, Koca Yusuf Efendi Yalısı'nda 26 Muharrem 1119'da ilave olarak hırka-i şerif odası, oda-i has ve hazineli oda meremmatı icra edilmiştir. Beşiktaş'da Cağaloğlu Yalısı'nda harabe yüz tutan hazine, kiler ve zülüflü baltacı daireleri de yeniden tamir olunmuştur. ...*” gibi ifadeler saray dışındaki köşk ve kasırlarda özel kullanıma cevap veren hazine odası ya da yapılarının varlığını göstermektedir (Erdoğan, 1958).

Sa'dabad düzenlemeleri ile başlayan Has Bahçe, mevsimlik biniş kasırları gibi programlı yapılar, 1855'de tamamlanan daha büyük ölçekli yarı kagir bir yapı olan Dolmabahçe Sarayı* ile devam etmiş ve bunu 1872'de kagir olarak inşa edilen, Çırağan Sarayı** izlemiştir (Eldem, 1986). Çırağan Sarayı genel yerleşimlerine ait plan şemasında hazine odasının varlığı ve konumu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak, Topkapı Sarayı'nda olduğu gibi, idari yapı olan sarayların, sultanın özel kullanımına ayrılmış yapılarında hazine adını alan mekanların işlevselliğinin devam ettiği düşünülmektedir. Plan şeması ve barok etkili bezeme özellikleri ile tamamen Batılı tarzda yarı kagir bir saray olan Dolmabahçe Sarayı'nın harem bölümünde, saray yapısı dışında kagir bir yapı olarak inşa edilmiş olan Hazine ile yine bağımsız bir yapı olan ve Topkapı Sarayı'ndaki Bab-ı Hümayun Hazinesi'ni hatırlatan Hazine-i Hassa binası*** hemen hemen bütün saray yapılarında olduğu gibi, ana yapıdan ayrı tasarlanmıştır (Şekil 2.24). Ancak mevcut konumuna karşın, üslup özellikleri olarak ana yapıyla da bir bütünlük oluşturduğu görülmektedir.

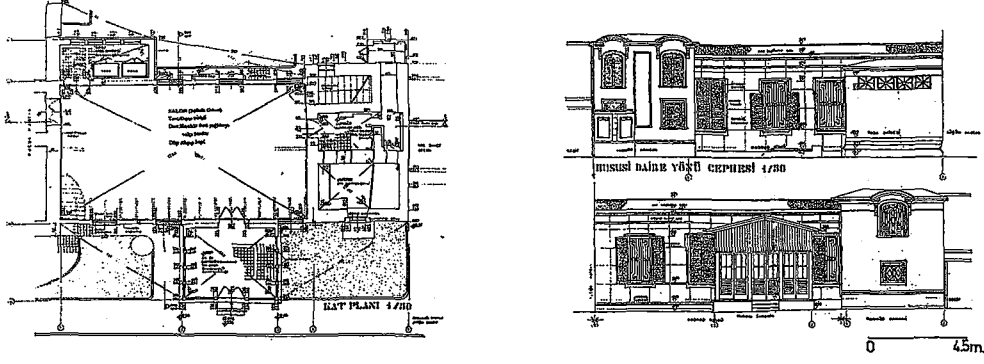
Şekil 2.24 Dolmabahçe Sarayı'nda Hazine-i Hassa dairesi ve Harem bölümüne ait hazine dairesi (Sözen, 1990)

Aynı özellik 19.yy. sonu yapısı olan Yıldız Sarayı'nda, saraya ait resmi özellik taşıyan hazine dairesi dışında, Hususi Daire adını alan ve padişaha ait müzik odası ile doğrudan bağlantılı bir kasa dairesinden oluşan tek katlı yapıda da uygulanmıştır. Saklama işlevine cevap verecek kasalar için ayrı tasarlanan bu mekan; cephe özelliği, pencere oranları açısından korunaklı bir düzenleme ortaya koymakta ve sarayın bütünü ile aynı üslup özelliklerini taşımaktadır (Şekil 2.25).

* İlk saray II. Beyazıt (1418-1512) zamanında yapılmaya başlanan Beşiktaş Sarayı'dır (Eldem, 1974; Artan, 1994a).

** 17.yy.'da ahşap saray bulunuyordu (Batur ve Gülersoy, 1994).

*** Topkapı Sarayı'ndaki Bab-ı Hümayun Hazinesi ve Dolmabahçe Sarayı'ndaki Hazine-i Hassa Dairesi'nin saray girişiindeki korunaksız konumları nedeniyle geçici bir süre kullanılmış oldukları düşünülmektedir.

Şekil 2.25 Yıldız Sarayı içinde müzik odası ile ilişkili Hususi Daire'nin plan ve cephesi (rölöve, Ayten Erdem, 1983)

İdare yapısı olan saraylardan farklı bir yönetim yapısının ortaya çıkışı, Tanzimat'la birlikte bürokratik kurumlaşmaya geçiş dönemiyle başlamıştır. II. Mahmud döneminde merkeziyetçi örgütlenmenin gelişmesi ile başlayan hareket, yönetim organlarının başta İstanbul ve sonrasında diğer kentlerde, devlet dairesi denen yapıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Anadolu kentlerinde de rastlanan bu yapılar iki katlı, neo-klasik üslupta yapılardır ve *hükümet konağı* olarak adlandırılır. İstanbul'da bunun en bilinen örneği, 1844'de tamamlanmış olan Babıali yapılarıdır. Bunlar planlama açısından Türk evi tasarımından fazla uzaklaşmamış; bezeme elemanlarında ise dönemin üslubunu yansıtan ve Batı etkileri taşıyan yapılar olmuştur.

1878'de yangın geçiren *Bab-ı Ali*, Tanzimat sonrası devlet yönetiminin merkezi olmuş, genel planlama şeması içinde, arşiv bölümü de özel olarak tasarlanmıştır. 18.yy.'ın ikinci yarısından sonra hükümet merkezi olarak biçimlenmiş ve sadrazamların devlet işlerini yönettikleri resmi ikametgah haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan beri varolan kayıt ve belgelerin saklanması, Topkapı Sarayı'nda gerçekleştirilmişken, I. Abdülhamid ile başlayan yenilikçi hareketler sonrasında, 18.yy. sonlarına doğru evrakların saklanması amacıyla *Bab-ı Ali*, *Bab-ı Defteri*, *Bab-ı Seraskeri* ve *Bab-ı Meşihat* olarak adlandırılan dört yapı kullanılmıştır. *Bab-ı Ali* adıyla anılan yapı, ikametgah olarak da kullanıldığından kagir olan alt katının bir kısmında harem ve selamlık daireleri, ambarlar, silahhane, cebehane bölümleri bulunuyordu. Yapıyı oluşturan odaların içinde en çok bilinenleri sadrazamın divanı topladığı Divanhane ile kabul ve merasim salonu niteliğindeki Arz Odası olmakla birlikte, *hazine odası* da yapıda bulunan odalar arasında yer almıştır. Zaman içinde gerekli korunumun sağlanamaması ve çıkan yangınlar nedeniyle, 1846'da Fossati tarafından yapılan yeni bir arşiv binası Babıali yapılarına eklenmiş ve bu tarihten sonra, yangından korunmaya çalışılan belgelerin saklanması amacıyla yeni kurulan *Hazine-i Evrak Nezareti*'nden yararlanılmıştır. 1839 yangını sonrası belgelerin korunması için yapılan bu simetrik ve kubbeli yapının duvarları kagir; kat döşemeleri, merdiven, kapı ve pencere kanatları demirdendir (Tanyeli, 1993).

Arşivlenecek malzemelerin konduğu dolaplar ahşap olarak yapılmış, muhafaza kutuları ise belgenin özelliğine göre değişik boyut ve şekillerde hazırlanmıştır. Sadarete* ait dahiliye ve hariciye odaları ile, Bab-ı Ali'nin evraklarının korunduğu Hazine-i Evrak binası günümüzde depo olarak kullanılmaktadır (Aktaş ve Halaçoğlu, 1992).

2.3.4 Konutlarda Saklama

Osmanlı sivil mimarisi, İmparatorluğun değişik coğrafi bölgelerinde birbirinden farklı nitelikler taşıyan konut tiplerine sahip olmuştur. Osmanlı döneminde kültür birikiminden başlayan, plan tipolojisi, kullanım şekli, mekan tasarımı ve bezeme özelliklerine varan sürekli bir gelişme izlenerek, Anadolu'daki Türk egemenliği ile gelişmiş olan konut tipini aşan uygulamalar ortaya konmuştur. S.H. Eldem'in geliştirdiği Türk Evi plan tipolojisinde olduğu gibi, karakteristik özellikler taşıyan örnekler 16.yy.'dan sonra görülmeye başlar. Özellikle İstanbul'da 16.yy.'a kadar kagir olduğu düşünülen konutlar ile ahşap yapı tekniğinin egemen olduğu örneklerden günümüze hiçbir veri ulaşamamış; yine Eldem'in çalışmalarında yer alan ve İstanbul'da rastlanan en erken tarihli birkaç konut örneği ise, ancak 18.yy.'dan kalmıştır (Eldem,1986).

Günümüze ulaşan yapıların planlamasını etkileyen birincil faktör malzeme olurken iklim, teknoloji ve ekonomi, kullanılan malzemeyi ve dolayısıyla konut biçimini sınırlayıcı etkenleri meydana getirmiştir. Tüm bu nedenler sonucu ortaya çıkan yöresel farklılıklar mimaride; Karadeniz, Batı Anadolu ve İç Anadolu'da kagir zemin kat üzerine ahşap çatkı, Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu'da ise, Kuzey Suriye geleneğinden başlayıp bugüne kadar gelen taş yapım sistemi olarak çeşitlenmelere neden olmuştur. Malzeme ve yapım sisteminde uygulama farklılıkları bulunmakla birlikte Anadolu'daki Osmanlı dönemi konut tasarımında gözlemlenen, değişik bölgesel özelliklerin varlığına karşın ortak bir plan motifinin kabul edilmiş olmasıdır. Bu ortak plan şemasının devamlılığı, yapıların coğrafi koşullarla, sosyal ve kültürel yaşantıya da sürekli ve olumlu yanıt verebilecek özellikleri barındırmalarındandır (Kuban, 1995b).

Türk-İslam aile yapısı, ailenin toplum içindeki yeri ve günlük yaşantıya ait dünyevi endişelerden uzak kendi içine kapalı düşüncenin ürünü olan genelleşmiş davranış özellikleri, konutların biçimlenmesinde benzer tasarımların tekrarlanmasına yol açmıştır. İslam toplumunda aile yaşantısının gizliliği ön plana alınınca, ev kendi içine dönük bir avlu veya iç bahçeye açılan bir düzene göre biçimlenmiştir. Bu bağlamda İslam-Osmanlı konut

* Sadaret: Sadrazamlık

mimarisinin mekan örgütlenmesi ve fiziksel biçimlenmesi söz edilen değerler doğrultusunda şekillenmiştir. Bilindiği gibi ev, içe dönük bir aile yaşantısını simgelerken, tasarımın diğer bir koşullandırıcısı *geçicilik* ideolojisinin benimsenmiş olmasıdır. Bu anlayış, göçebe özellik gösteren yaşam tarzından kaynaklanan etkilerin toplum yapısı ve aile hayatını şekillendirerek, konut yapılarının biçimlenişinde işlevsellikle birlikte kültürel ideolojinin de rol oynamasına neden olmuştur.

Anadolu konut yapılarının şekillenmesinde ekonomik ve sosyal etkenler devam ederken, İstanbul'da fetihten sonra, II. Mehmed'in vakfiyesinden de anlaşılacağı gibi evlerin büyük çoğunluğunu tek katlı kagir yapılar oluşturmaktadır (Kuban, 1998). Bir çok incelemeye göre bu yapılar, Bizans konutları örnek alınarak yapılmıştır. Kesin bilgilere ulaşılamamasına karşın, tarih boyunca değişen toplumsal ve kültürel değerlerin şekillenmesinde fiziksel koşullarla birlikte etnik-kültürel etkileşimlerin rol oynamış olması kuşkusuz bu savı doğrular niteliktedir. İmparatorluğun zenginleştiği 16.yy. sonrasında, servis mekanları zemin katta, yaşama katı üstte olan, tarih boyunca tekrarlanmış olan mimari motifin yerel yorumu olarak değerlendirilecek iki katlı konut örnekleri yaygınlaşmaya başlamıştır (Kuban, 1998).

Kagir konut yapılaşması 1510 depreminden sonra yerini ahşap kullanımına bırakmış ve ahşap inşaat zorunluluğu Anadolu'daki gelişmiş yapım yöntemlerinin İstanbul'a taşınmasına neden olmuştur. Günümüzde 17.yy.'dan kalan ahşap konut örneği olmamakla birlikte bu döneme ait konutlarla ilgili bilgiler, gezginlerin anlattığı izlenimlerle somutlaşmaktadır. 16-17.yy.'da Dernschwam, Petit de la Croix, Quiclet, Thévenot gibi gezginlerin konutlar hakkındaki söylemleri, evlerin geçici dünya görüşü ile yapıldığını doğrular nitelikte, kötü ve bakımsız olduklarını vurgular biçimdedir. Ayrıca bu anlatımlarda yapım sistemi ile ilgili bilgiler de verilmektedir (Reyhanlı, 1983). Yine bir gezgin olan De'Valle, evlerin yapım tekniğine varan ayrıntıda tanımlarda bulunmuştur; *"Evler inşa edilirken, tıpkı gemi yapımında olduğu gibi önce ahşap iskelet yerleştirilmektedir; sonra her şeyden önce, yağmuru savuşturmak ve çok nadir olan diğer şeylerin su tarafından ıslatılıp yok edilmesini önlemek üzere dam yapmak için çalışılmaktadır, ve tahta iskeletin iki parçasının arasındaki boş yerler toprakla doldurulmaktadır ki, bu uzun süre dayanmaz, içi karanlıktır. Odada şömine bulunur, zengin evleri kireç taşandır. Konutlar kerpiç ve ahşaptır. Tavanların arasına çamur sıvanır. Pencereleri kepenklidir."* (Ko's, 1995)

Dernschwam'ın da seyahatnamesinde anlattığı gibi (Dernschwam, 1992), 16.yy.'da İstanbul evinin yapı malzemesi ahşap, yapım sistemi ise ahşap çatkıdır. Ahşap çatkı, Anadolu'nun ahşap açısından zengin olduğu yerlerde ve Balkanlar'da da uygulanmış olan bir tekniktir. Bu

sistemde ahşap iskelet, pişmiş veya pişmemiş tuğla ile, bazı bölgelerde ise taşla doldurulmaktadır. İç kaplama genellikle ahşap olmakla birlikte yine bölgesel farklılıklarla dış kaplamanın da ahşap uygulandığı örneklerle rastlanmıştır. İstanbul’da depremler sonrası ahşap yapıya geçiş, yerini yangın tehlikesine bırakmış olmasına karşın hem kültürel, hem de ekonomik nedenlerle ahşap kullanımı endüstri devrimi sonrasına kadar devam etmiştir* (Tanyeli, 1998).

Konut tipolojisinin ve mimarisinin gelişiminde rol oynayan sosyo-kültürel etkilerle yapı malzemesi olarak ahşabın kullanımı, yangınlarla yitirilecek olan malların korunma sorununun gündeme gelmesine neden olmuştur. Yangın tehlikesine karşın ahşap yapım sisteminin sürdürülmesinin zorunlu bir sonucu olarak, konutlarda taş oda ya da mahzen gibi işlevsel mekanların yapılma gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Mahzen sözcüğünün ilk kez hicretin 2. yüzyılında Kuzey Afrika’da, Bağdad’daki Abbasi halifesine gönderilmek üzere toplanan paraların konduğu demir kasayı nitelemek amacıyla kullanıldığı iddia edilmektedir. Mahzen sözcüğünün, mekan nitelmesi kazanması ise; İlk olarak Fas’ta “*Müslüman cemaatinin müşterek hazinesinin, vergilerinin bayt al-mal’a gönderilmek üzere, bekletildiği ve korunduğu yer*” anlamında kullanılması ile başlamıştır. Bu tanımlamadan da anlaşılacağı gibi toplumsal yapılanma ve kabullerin gereği olarak her cemaatin ortak bir hazinesi bulunuyordu. Bu hazineye gönderilmek üzere toplanan gelirler ise mahzen adını alan mekanlarda korunuyordu. Tarihsel süreç içinde toplumsal değişim ve değişimle beraber gelenekselleşmiş davranışlardaki farklı uygulamalar, süregelen alışkanlıkların da değişmesine neden olmuştur. Bu değişime uygun olarak “mahzen” tanımlamasının demir kasa niteliğinden çıkıp, *mahzen-mahzan* kelimesinin anlam değiştirerek, mahalli cemaatlerin her birinin bağımsız hazinesini ifade etmek amacıyla kullanılmaya başlandığı görülmektedir (Bellaire, 1972). Günümüzdeki tanımıyla (Özün, 1965) mahzen (Hazn’dan türemiş bir kelimedir), “*eşya ve mal saklanacak yer*” anlamındadır. Mekan özellikleri ile ilgili diğer bir tanımlamaya göre ise; “*Evlerin yangına karşı en iyi korumalı kagir bodrum katıdır*” (Sözen ve Eruzun, 1992). Yangın çıkınca evin eşyasının taşınabildiği bu mekanlar, diğer zamanlarda bodrum olarak kullanılmıştır.

Avrupa ve Osmanlı kentlerindeki konutlarda, saklama amaçlı mekanların kullanımı ise birbirlerinden farklıdır. Avrupa kent ve kır evlerinde her tür saklama ve depolama için aynı

* Kagir inşaatın pahalı olması, taş işleyen ustaların bulunamaması gibi ekonomik nedenlerle birlikte, evin geçici bir statüye sahip olması ve özen gösterilmemesi gibi kültürel nedenler, ahşap ev yapımının yasaklara rağmen devamlılığını sağlamıştır.

plan düzleminde bulunan ve *kiler* adını alan birimler kullanılmıştır. Osmanlı kentlerinde kiler; genellikle zemin katlarda salt yiyecek depolama ve saklama işlevine ayrılmışken, değerli eşyalar için farklı mekanlardan yararlanılmıştır. Cerasi'nin de tespitleri bu ayrımı doğrular nitelikte ve yukardaki tanımlamalarla örtüşen özellikler taşımaktadır. Osmanlı evinde değerli eşyalar küçük sandıkların veya odalardaki dolapların içinde saklanmış (Cerasi, 1999), bu sandık ve dolapların bulunduğu mekanlar genellikle *Mahzen* adını almıştır. Mahzenler genel planlama içinde konum olarak, zemin katta ve korunaklı bir mekan oldukları gibi bodrum katında da tasarlanan örneklerine rastlanmaktadır. Yine Cerasi'ye göre, "*giriş katında duvarlarla çevrili bir mekan olan mahzen*"in, yapım sisteminin Batılılaşmasından sonra da, plan şeması içindeki konumunda bir değişme olmamıştır. Oysa, saklama mekanlarındaki değişim nedenleri -ilerde taş oda örneklerinde söz edileceği gibi-, Batı etkileriyle birlikte toplumsal değişimlerin de paralelinde sahibinin toplumsal statüsüne ve varsılığine göre şekillenmiştir.

Saklama mekanlarının geleneksel konut mimarisini oluşturan Türk evinde şekillenmesi, genel olarak eşyaların saklanması amacıyla zemin katta ve günlük yaşamı dolaylı olarak ilgilendiren depo, kiler, ahır gibi mekanların tasarlanmasıyla çözümlenmiştir. Ayrıca, konut içerisinde her odada yer alan dolaplar da saklama amacına yanıt verecek şekilde kullanılmıştır. Kısa süreli depolama için dolaplar kullanılırken, uzun süreli saklama ve depolama gereksinimi için konuttan bağımsız mekanlar tasarlanmıştır. Saklanacak eşyaların türü konut sahibinin ekonomik, kültürel ve sosyal statüsüne bağlı olarak değişkenlik gösterse de, eşyaların türünü genel bir sınıflama ile iki grupta toplamak mümkün olmaktadır:

1. Mevcut kültürün uzantısı, gelenekler ve alışkanlıklara bağlı olarak kullanılan eşyalar; yiyecek, ev eşyası, çeyiz v.b.

2. Değişen yaşam koşullarının getirdiği zorunluluk olarak kullanılanlar: özellikle kişiler arası statü farkını ortaya koyan yemek takımları ve çeşitli aksesuar türü eşyalar, tüketimin artması ile giyecek çeşitleri, mesleki özellik taşıyan kitap v.b.

Ekonomik ve sosyo-kültürel içerikli farklılıklar, konutlarda saklama eyleminin biçimlenmesini etkileyen temel nedeni oluşturmuştur. Sosyo-kültürel etkenlerin devreye girmesi ile bu mekanların plan şeması, büyüklükleri ve konumu ile ilgili değişiklikler yaşanmış, 18.yy. sonuna gelindiğinde ise değişen toplumsal yaşamla birlikte, mütevazı konutlarda yine kagir bodrum katlar yangına karşı eşyaların saklanması amacıyla kullanılırken, saray erkânı ve çevresine ait konak ve yalılarda *taş oda* adını alan özel yapı türlerinden yararlanılmıştır.

2.3.4.1 18. Yüzyılda Batı Etkileriyle İstanbul Konutlarında Görülen Değişimin Saklama Mekanına Etkileri

Lale Devri, özellikle İstanbul'da, yapı alanında önemli örneklerin verildiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde konut tasarımıındaki yeni arayışlara karşın, Anadolu'da devam eden ahşap-hayatlı ev geleneğinin başkent konutlarında bıraktığı etkiler 19.yy. sonuna kadar sürmüştür. Özellikle Saray'ın etkisiyle hayatlı ev tipi terkedilmiş; ancak yapı tasarımı, büyük pencereler ve cephe boyunca kullanılan çıkmalarla, bir anlamda hayatlı evin stilize edilmiş şekli olarak kurgulanmış ve sürdürülmüştür. Lale Devri Batı etkili görkemli örneklerin verildiği bir dönem olarak kabul edilmesine karşın, bu yapıların sıradan konutlar olmadığı, aralarında halkın üst tabakalarının sahip olduğu bazı yapılar bulunsa da, çoğunun sultanlara ve saray mensuplarına ait oldukları bilinmektedir. Avrupa kültürüne duyulan ilginin somut örneklerinin saray erkanı yapılarında şekillenmesi, değişimi öncelikle Osmanlı saray çevresinin benimsediği ve uyguladığını göstermektedir. Değişimin temel nedeni, başta Fransa ile olmak üzere, ekonomik çıkarlara dayalı ve siyasal zorunluluklar getiren diplomatik ilişkiler sonucu şekillenmiş sosyo-kültürel sistemin gereği olmuştur.

Askeri gücün azalması, yenilgiler ve ekonomik sorunlar, devlet yönetiminde çözümlere neden olurken, yönetici çevrenin Avrupa'ya dönük çözüm arayışları, 18.yy. sonunda Avrupa etkilerinin egemenlik kazanmasıyla sonuçlanmıştır. Önceleri seçmeci bir tavırla sürdürülmüş olan teknolojik ilişkiler, zaman içinde ivme kazanarak devam etmiş ve Osmanlı mimarisinin Avrupa etkilerine açılması 28 Mehmet Çelebi'nin Fransa'yı ziyareti ile başlamıştır. Yönetici sınıfın yeni mekan arayışları ve dünya görüşünün fiziksel mekana yansımalarının bir örneği olarak İstanbul'da Sa'dabad düzenlemeleri sürdürülürken, Anadolu'da merkezi hükümetle halkın ilişkisini sağlayan *baş ayân*, *reis-i ayân*, *aynû'l-ayân* adlı kişilerin, devlet idaresinin bozulmasından sonra hazineye ulaşmayan üretim fazlasını ele geçirerek kişisel servet birikimine neden oldukları görülmektedir. Söz konusu kişiler, bu servet sayesinde özellikle 17-18.yy.'larda büyük konaklarda derebeylik düzeni içinde yaşayarak İstanbul konak modelinin yerel örneklerini gerçekleştirmişlerdir (Mert, 1991; Özkaya, 1999).

İstanbul'da değişiklikleri öncelikle benimseyen kesim saray erkanı olurken, değişimlerin halk konutlarına yansması uzun bir süre almıştır. Sa'dabad düzenlemeleri ile başlayan ve mülkiyet kavramının olduğu toplumsal gelişmelerin sonucunda ortaya çıkan yeni dünya görüşü ile, ev yaşantısında daha fazla ferahlık, doğa ve kent yaşamı ile bütünleşme çabaları başlamış; odaların ve sofaların büyümesi, plan şemasında görülen ilk değişimler olmuştur. Dış sofalı plan tipi terk edilmemekle birlikte, giderek iç sofalı plan tipinin geliştiği ve yüzyılın sonlarına doğru orta sofalı plan tipinin uygulandığı görülmektedir. Batı etkileriyle, yapım tekniğinde de

değişimler başlamış, konstrüksiyon hafiflemiş, üst katların kalın duvarları terkedilmiş ve hımsı sistem uygulanmaya başlanmıştır. Çıkmlar önem kazanarak ve her iki yönde de tekrarlanarak, cephelerde daha fazla pencere açılması sağlanmış, kendi içine kapalı ev yerine dış dünya ile kaynaşan bir ev tipi ortaya çıkmaya başlamıştır.

Özellikle 18.yy. boyunca III. Ahmet, I. Mahmud ve III. Selim zamanında ahşap yalı, köşk ve konaklarda Batı etkilerinin egemen hale geldiği görülür. Bu özellikler Boğaziçi'ndeki Hristiyan köylerinden başlayarak, Müslüman yazlıklarına dek yayılmıştır. Öncelikle Osmanlı saray çevresinin ilgi duyduğu bu mimari, Tanzimat'la birlikte kurumlaşarak başkentin yeni bir görünüm kazanmasını sağlamış; ancak bu değişim, ekonomik ve toplumsal değişimleri saray çevresi kadar çabuk benimseyemeyen orta sınıf yapılarında uzun süre görülmemiştir.

Belirli bir bölgede toplandığı gibi, çeşitli semtlerde de bulunabilen* ve saray hayatını kendisine örnek alan sınıfın yaşam sürdürdüğü konaklar, her zaman sosyal statüyü belirleyecek tarzda kullanılmıştır (Artan, 1994). İstanbul'da kent içindeki büyük konutlar konak olarak nitelendiği gibi, sahiplerinin sosyal statüsünden dolayı bu adı alan yapılar da bulunmaktadır. Büyük konut anlamında kullanılan “konak” Kuban'a göre, genel geçer ev anlamındadır ve konmak ya da konaklamak kelimelerinden türeyerek zamanla yerleşik düzeni ifade eden bir karşılık almıştır (Kuban, 1998). Konaklar şehrin her tarafında ve hatta küçük evlerin arasında da bulunmaktaydı. Bu yerleşim özellikleri; toplumsal yapılanmada herhangi bir olumsuzluk kaynağı oluşturmazken, üstlendikleri sosyal rol ve yaşamsal ahlak gereği, halkla bütünleşen aynı zamanda *konak adabı/yaşamı* olarak tanımlanan, saray benzeri fakat daha ailevi özellikler taşıyan bir yapılanma ortaya koymuşlardır.

Konaklara ait genel yerleşim şemasında yapının bulunduğu araziye girişi sağlayan üstü saçaklı yüksek bir bahçe giriş kapısı, araba ve yayalar için ise ayrı kapı bulunmaktaydı. Girişte bekçinin bulunduğu mekan “kapu arası” adını alır, buradan selamlık taşılığına gelinirdi. Mutfak, ahır, seyis odaları, arabalık, samanlık, fırın, hademe odaları bahçede yer alır, ayrıca -her konağın büyüklüğüne göre- kendisine ait camisi, dua odası, meşkhanesi ve taş odası olurdu. Sahibinin sosyal statüsü bağlamında bu özelliklerin tümüne sahip olmayan yapılara da rastlanmakla birlikte, kompleks bir planimetreye sahip olan farklı örneklerin

* Topkapı Sarayı'ndan Beyazıt'a kadar vüzera ve ekabir konakları, Şehzade Camisi'nden Fatih Camisi'ne kadar orta halli memur konakları, Süleymaniye-Vefa arasında tüccar konakları, Fatih Camisi-Çarşamba arasında ilmiye sınıfı konakları, Aksaray ile Çarşamba arasında mülkiye sınıfı konakları bulunuyordu. Boğaziçi sahilinde ise, Türk, Ermeni, Rum, Musevi mahalleleri ayrı ayrı kurulmuştu. Tophane-Beşiktaş arası saraya yakın olanların yalıları, Ortaköy-Kuruçeşme arası eyalet valilerinin sahilsarayları, Arnavutköy'de Fenerli Beyler, Bebek'te şeyhülislam ve hekimbaşları, Rumelihisarı'nda devlet görevlileri, Yeniköy'de ticaret zenginleri, Tarabya ve Büyükdere'de yabancıların yalıları bulunuyordu (Artan, 1994).

mimari özelliklerinde, ait olduğu kişinin devlet içindeki önemini gösterecek şekilde, niteliklerinin arttığı ve saray özelliklerine yaklaştığı görülmektedir.

Kıyılardaki büyük konutlar için kullanılan tanımlama ise; “*yalı*” ya da “*sahilsaray*” olmuştur. Yalıların konaklardan tek farkı yaz için tasarlanmış olmasıdır. Planlarının genel tasarımında konak yapılarıyla benzerlikler taşımalarına karşın, yazlık kullanım özellikleri nedeniyle manzaraya, bahçeye, denize açılan düzenlemelere gidilmiştir. Bu yönleriyle yalılar da, konaklarda olduğu gibi aristokratik özellik taşıyan konutlar olmuştur. Bilindiği gibi Haliç ve Boğaziçi kıyılarına yerleşme fetihten hemen sonra başlamamış, bu kıyılara saraya ait has bahçelerin yerleşmesi 16.yy.’da görülmeye başlanırken, sahilsaray ve yalılar ancak 18.yy.’da has bahçelerin yerini almıştır. Sultan’ın ve devletin diğer ileri gelenlerinin deniz kenarına yerleşmeleri, Lale Devri ile gerçekleşen bir olgudur. Tümüyle saray mensupları ve çevresinin yarattığı bu yapı türü, daha sonra azınlık tüccarlarının ve yabancı elçiliklerin de yazlık konutları haline gelmiş; özellikle Boğaziçi yalıları plan kurgusu olarak, konaklar gibi, harem ve selamlığı, divanhanesi, servis mekanlarıyla büyük programlı bir mimari ve sosyal olgu haline dönüşmüştür*.

Konak, yalı ve bu tür konutların genel yerleşim şeması içinde bulunan mutfak, ahır, samanlık, fırın, meşkhane, taş oda gibi mekanların Batılı etkiler alması, yapılardaki değişimlerin paralelinde gerçekleşmiştir. Saklama eyleminin gerçekleştirildiği taş odalar, Batı etkisiyle saray yaşamının örnek alındığı üst düzey konutlarında, değerli eşyaların saklanması ve yangına karşı korunması amacı ile yapılmış kagir yapılardır. Yeni kültürel oluşum sonrasında izlenen bu yapılar saklama işlevini gerçekleştirmekle birlikte, -yazılı kaynaklardan elde edilen bilgilere göre- 18.yy.’da Batı etkileriyle başlayan değişimleri dış mekana yansıtmamış; buna karşılık öncelikle bezeme elemanlarında görülen farklı mimari tarz ile zengin bezemeli, renkli iç mekanlar oluşturmuşlardır.

Üst düzey konutları ile yarışamayacak nitelikte olan daha mütevazı örneklerde ise, kagir bodrum katların saklama mekanı olarak kullanılmış olması mümkündür. Günümüzde sayısı iyice azalmış olan taş odalar hakkında ayrıntılı bilgi ancak arşiv kaynaklarından ve daha önce yapılmış olan belgeleme çalışmalarından edinilmektedir. Buna örnek olarak Umur-ı Mülkiye Nazırı Pertev Paşa’nın torunu Abdülaziz Bey’in gözlemleri verilebilir; “*Harem tarafının orta*

* Haliç ve Eyüp çevresi dini merkez özelliği taşıması nedeniyle 16.yy.’dan itibaren özellikle hanedanın kadın üyeleri tarafından tercih edilen yer olmuştur. Bu çevredeki yalılar sürekli el değiştirmiş, yeniden inşa edilmiş, gizli toplantılara ve devlet törenlerine ev sahipliği yapmıştır. Haliç kıyıları yönetime yakın olmak isteyen ve sarayla kan bağı olan veya olmayan her kesim yerleşimi barındırıyordu. Sahilde Ayvansaray’a kadar gayrimüslimler, sonrasında sosyal bir gruplanma oluşturmayan Müslüman sahilhaneleri bulunuyordu (Artan, 1994).

katında veya ev sahibinin dairesine bitişik olarak bir kagir oda bulunurdu. Bu kagir odaların yalnız bir tarafı aydınlık alırdı ve bahçeye nazır yapılmışlardı. Ayrıca pencerelerinde demir parmaklık bulunurdu. Bu yapı ev sahibinin para, mücevher, altın, gümüş ev eşyası ve diğer kıymetli eşyaların saklandığı hazine niteliğindeydi. Bu yapıya ev sahibi ve izin verirse hanımı girebilirdi” (Abdülaziz Bey, 2000) .

Ceride-i Havadis gibi dönemin gazetelerinde yayınlanan ve belge niteliği taşıyan satılık veya kiralık ev ilanları, 19.yy. konut yapılarının genel planlaması ile ilgili bilgiler vermekle birlikte, farklı nitelik taşıyan ve planlamaya dahil edilen mekanlar arasında -ilerde anlatılacağı gibi- saklama mekanlarının biçimlenmesindeki çeşitliliği de ortaya koymaktadır.

2.3.4.2 Anadolu Konutlarında Saklama

Osmanlı konut mimarisindeki kendine özgü oluşum, Asya kökenli etkenlerle Balkan Yarımadası ve Akdeniz ile olan ilişkilerin sonucunda meydana gelmiştir. Daha sonraki Batı etkileri Arap-Akdeniz mimari tarzından uzaklaşılmasını, Anadolu-Balkan kültürlerinin sentezinde ortak bir yerleşim ve konut kültürünün oluşmasını sağlamıştır. Kültürel bütünlük ile etnik bölünme, söz konusu sentezin bir çelişkisi olsa da, ortak bir mimari dilin gelişmesini engellememiştir.

Osmanlılarda kamu yapıları ve anıtsal mimari; Bursa, Edirne ve İstanbul’da şekillenen saray kültürünün bir uzantısı olarak, yönetici sınıfın tercihleri doğrultusunda biçimlenmiştir. Kentin diğer öğelerini oluşturan konutlar ise, çok sayıda etnik grubun kültürel özümlemelerinin birleşmesi ile meydana gelmiştir. Bu anlamda en büyük politik ve kültürel merkez İstanbul’dur. Anadolu’nun kırsal kesimlerinde coğrafi konumundan dolayı, İstanbul etkisinden uzak yörelerde Türk, Ermeni, Yahudi ve Rum halkın, etnik yapılarına uygun biçimde oluşturdıkları mimaride, coğrafi koşullar, etnik ve kültürel verilerin sentezi görülmektedir.

İslamiyetin gelişme döneminde Arap etkilerinin en yoğun gözlendiği Güneydoğu Anadolu kentleri olan Diyarbakır, Mardin, Urfa ve Gaziantep’de uygulanan taş yapı tekniği, Helenistik dönemden başlayarak gelişen bir geleneği oluşturmuştur (Kuban, 1995b). Orta Asya, İran ve Arap kentlerinde avlulu plan şeması gelişirken, Batı Anadolu ve Balkanlar’da avlulu örneklerin yanı sıra bahçeli ev tarzının yaygınlık kazanmış olması, ülkelerin sınırlarını ayırır şekilde kültürleri birbirinden ayırmanın mümkün olmadığını göstermektedir.

Söz edilen kabullere göre, Anadolu’da da homojen bir yapılanma olmaması nedeniyle saklama mekanlarının, iklim ve yerel yapı malzemesine göre genel planlamadaki konumunun

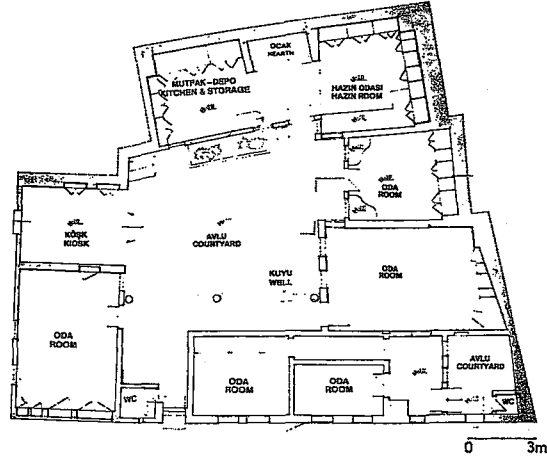
ve niteliklerinin farklılık göstermesi kaçınılmazdır. Bu bağlamda Güneydoğu Anadolu'nun taş yapılarında saklama amaçlı özel adlarla tasarlanan mekanlar bulunurken, Orta Anadolu'nun kerpiç yapıları ve hımuş mimarlığında, sadece korunaklı kış odaları veya yazlık/kışlık olarak ayrılan bölümler görülmektedir. Kış odası olarak kurgulanan örneklerde ocak, yüklük, kerevet temel elemanları oluşturmaktadır. Alanya ve çevresi konutlarında görülen farklı bir uygulama, iki katlı ve ahşap karkas sisteme eklemlenmiş, kagir sistemde yapılmış kışlık bölümlerdir. Bu özellik, kışlık bölümlerin; yatak odası, wc, mutfak mekanlarıyla yaşamsal ihtiyaçları karşılayabilecek, kagir ve korunaklı yapım sistemiyle koruma ve korunma işlevini gerçekleştirebilecek nitelikler sergilemelerine neden olmuş, yapılarda korunaklı kışlık bölümlere ek olarak, farklı mekanların saklama amaçlı kullanıldığına dair bir veriye rastlanmamıştır.

Yukarda da değinildiği gibi, Anadolu'da yöresel değişimlere karşın, birbirinden uzak ve çok farklı coğrafi koşullar altında inşa edilen konutların planlamaları genel kurgu olarak aynı özellikleri taşımıştır. Planlamalarında farklı adlandırılmış ancak işlevsel nitelikleri aynı olan mekanlar, konut tasarımını koşullandırıcı etmenlerin değişiklik göstermesine karşın, genel kurgunun oluşturulmasında değişmez niteliklerin varlığını ortaya koymaktadır.

Anadolu'da saklama birimlerinin tasarım ve uygulama özelliklerini üç grupta toplamak mümkündür.

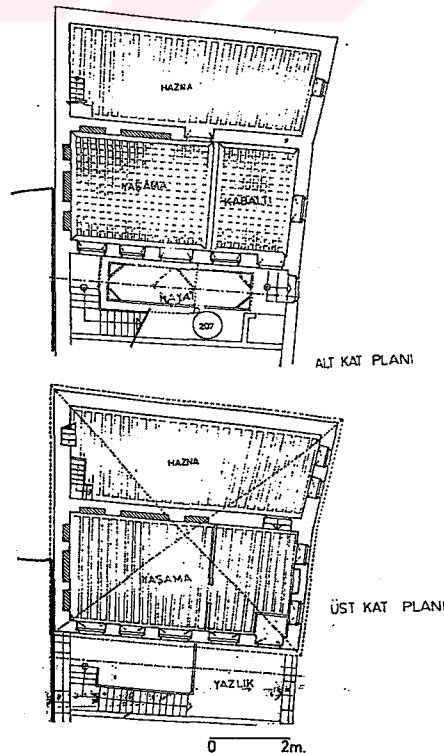
1. İlk grubu oluşturan mekanlar, iklimsel etkenlerin şekillendirmesiyle genel kurgudaki yerini almıştır. Bu şekillendirme sonucu, yaz odalarının yapılanmasında ferahlık esas alınırken, kışlık odaların daha küçük ve korunaklı olduğu görülmektedir. Yöresel olarak farklı isimler alan bu odalar, gerektiğinde yiyeceklerle beraber çeşitli eşyaların da saklanabilmesi amacıyla kullanılmıştır. En belirgin örneklerinin görüldüğü Kayseri'de, mutfak, kış odası ve depo olarak kullanılan bu mekanlar *Tokana* veya *Togana* adını alırlar (Akın, 1984; İmamoğlu, 1992). Tokana, içinde yemek pişirilen, aynı zamanda kışın da oturulan bölümdür. Konum olarak zemin katta ve bir çok örnekte evin arka kısmında yer alan tokanalar, tek pencereci veya tamamen penceresiz yapılmışlardır. Arkasında yiyeceklerin depolandığı ve *Hazn odası* olarak adlandırılan depolar yer alır* (Şekil 2.26).

*Hazna veya hazn olarak adlandırılan bu mekanlar günümüzde işlev değiştirerek, mutfak ya da oda olarak kullanılmaya başlamıştır.

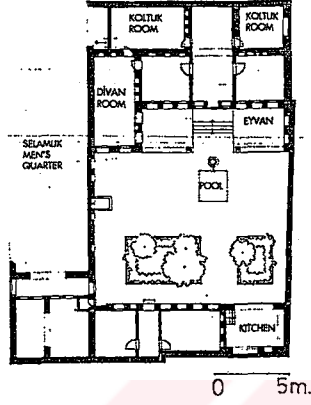
Şekil 2.26 Kayseri’de Hazn Odası (İmamoğlu, 1984)

Faroqhi’nin Kayseri evleri ile ilgili çalışmasına göre -varlığı 17.yy. kadı sicillerinden itibaren bilinen- Tokana’da, saklama işlevi için mekanın kendisi kullanılmış olmakla birlikte, mekan içinde üstten kapaklı *ambar* adı verilen kutu/sandıklardan da yararlanılmıştır. Saklama mekanlarının tasarımı açısından Kayseri ile benzer özellikler gösteren Gaziantep’de, yiyecek de dahil olmak üzere çok çeşitli eşyaların depolanması amacıyla *Hazna* adlı mekanlar kullanılmıştır. Yapı içinde sadece zemin katta değil, her iki katta da bulunan haznanın, sofa ile doğrudan bağlantısı yoktur; kuzey ya da güneyde ve evin arka kısmında konumlanan, işlevsel zorunluluk nedeniyle penceresiz ya da mümkün olduğunca az açıklıklı bir oda niteliğindedir (Şekil 2.27).

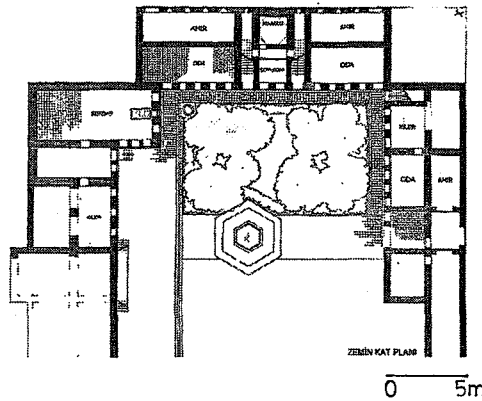
Şekil 2.27 Gaziantep’de yaşama mekanı arkasında Hazna, röl. Cemil Açıkkol

Benzer özellikler Diyarbakır evlerinde de izlenmektedir. Bu yapıların genel kurgulanmasında haremın iki bölümünün yazlık ve kışlık olarak ayrıldığı, odaların da orta sofanın iki yanında sıralandığı görülür. Eyvan ya da orta sofa olan bu kısım, *ev ortası* adını taşımaktadır. Önceki örneklerde olduğu gibi, Diyarbakır'da da eyvanlara doğrudan açılmayan *koltuk odası* adını alan mekanların (Şekil 2.28), yatak odası veya depo amaçlı kullanıldıkları bilinmelerine karşın, bodrum katta gruplanmış olan mutfak, kiler, depo gibi hacimlerden farklı özellikler taşımış olduğu düşünülmektedir (Erginbaş,1953).

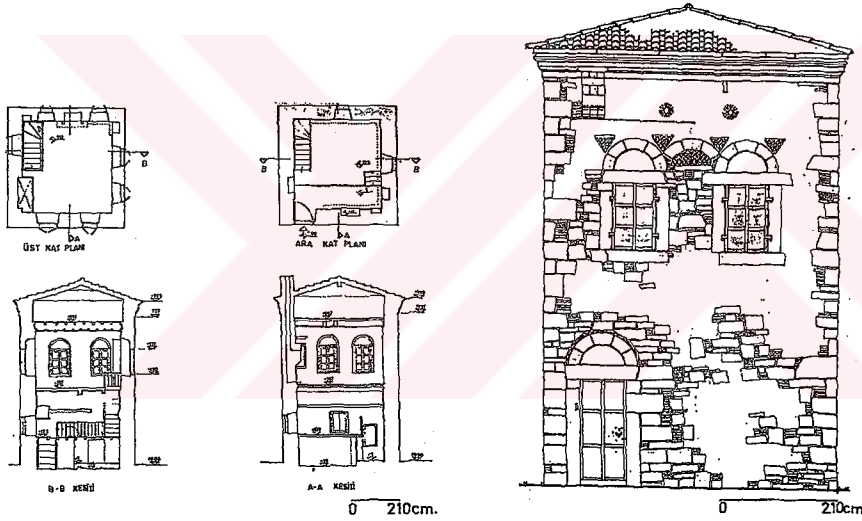
Şekil 2.28 Diyarbakır'da bir 18.yy. konutunda Koltuk Odası adını alan özel mekanlar (Erginbaş, 1953)

2. İkinci grubu oluşturan saklama mekanları ise, Güneydoğu Anadolu'da yaz aylarında kullanılan ve varlığı Mezopotamya'ya kadar uzanan *serdab* adlı mekanlardır. Özel olarak tasarlanan serdablar (Şekil 2.29) salt depo niteliği taşımaktan uzak aynı zamanda yaz aylarında kullanılan soğukluk kısmıyla içinde belli bir sürenin geçirildiği ve iklimsel özellikler nedeniyle yapım gerekliliği taşıyan mekanlar olmuştur (Sözen, 1971). Urfa, Mardin ve Gaziantep'de evin altında mağara niteliğindeki mekanlar ise, serdab gibi özenli bir yapıyı gerektirmeyen ancak yine depo nitelikli kullanıma ve özellikle yaz aylarındaki gereksinime cevap verecek niteliktedir.

Şekil 2.29 Diyarbakır Evi zemin katında konumlanan Serdab (Erginbaş, 1953)

3. Son gruplamayı oluşturan yapılar ise, özellikle 18.yy. ortalarında merkezi sistemin çözülmesi, yerel yönetimlerin güç kazanması sonucu kontrol gücünü elinde bulunduran ve “ayan” adını alan şehir ileri gelenleri veya nüfuz sahibi eşrafa ait olan, bir konağın eklentisi olduğu gibi bağımsız yapılmış örneklerine de rastlanan *Kule Ev*’lerdir. Ev halkının barınmasıyla birlikte kendini savunmasına da yarayan bu evler Batı Anadolu’da, Trakya, Rumeli ve Balkanlar’da da uygulanmış bir yapım sisteminde olup, mimari özellikleri açısından 1.5-2.5 katlı ve dıştan merdivenli kagir yapılardır. Demir bir giriş kapısı ile depo ve hayvan barınağı özelliği taşıyan alt kata ulaşılır. Bir kat üstteki ana yaşam bir ya da iki pencerelidir. Bu pencerelerde hem demir parmaklık, hem de demir kapak bulunmaktadır. İç mekanda yer alan ahşap bir merdivenle çıkılan yatak katında ise, pencereler sayı ve oran olarak daha fazladır. Şekil 2.30’da da bir örneği görülen kule evler, korunma ve savunmaya dönük düzen ve yapısı nedeniyle, toprak sahiplerinin Orta Çağ’dan beri Anadolu’da ve Balkanlarda kullandıkları bir konut türü olmuştur (Arel,1986; Bilgin, 1986; Akın, 2001).

Şekil 2.30 Foça’da Kule Ev (Bilgin, 1986)

Anadolu’daki Müslüman evleriyle Rum, Ermeni, Yahudi evleri arasında görülen en önemli farklılık, süslü ve gösterişli yapılar olmalarıyla birlikte konfor anlayışının ön plana çıkmasıdır*. Simetrik plan şeması ve mekan tanımlamalarında benzer özellikler taşıyan bu azınlık evlerindeki korunaklı odaların varlığı ve kullanımı ile ilgili kesin veriler ancak yerinde yapılacak tespitlerle sağlanabilecektir. Özellikle azınlıkların evinde bulunan özel mekanlara -iklimsel koşullar dışında- dönemin siyasi yapısının bir sonucu olarak gereksinim duyulduğu düşünülmelidir. Korunaklı odaların kullanımı ile ilgili olarak herhangi bir tanımlamaya rastlanmasa da, Osmanlı arşivinde bulunan Muhallefat kayıtlarında Aydın Muhassılı Abdullah

* Özellikle Kayseri Rum evlerinde ve Gaziantep ve Divriği’deki Ermeni evlerinde bu özellik net biçimde algılanır.

Paşa'nın** Erzurum'daki hazinesine ve Gaziantep'de Mehmed Ağa'nın*** Muhallefatı'na ait listelerin bulunması, mevcut eşyanın korunması ve saklanması sağlayan mekanların varolduğunu ortaya koymaktadır.

2.3.4.3 Güney Eyaletleri Konutlarında Saklama

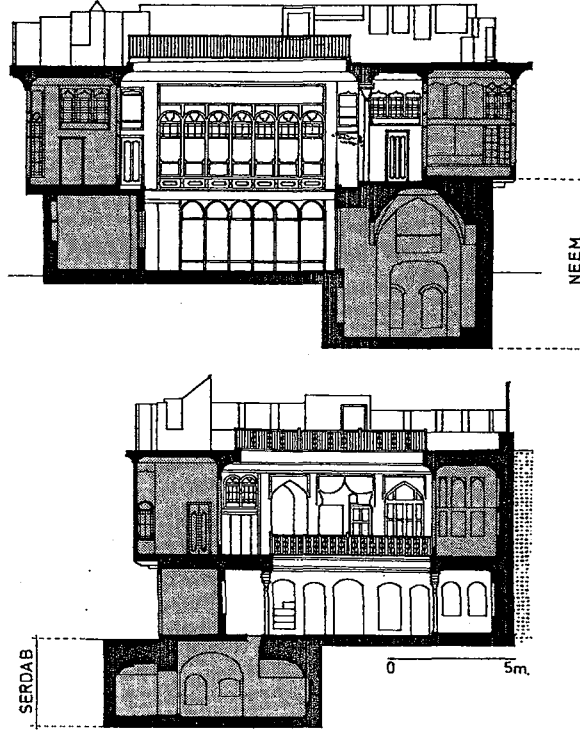
16.yy. sonundan 1830'a kadar Osmanlıların fethi ile İmparatorluk toprakları geniş bir alana yayılarak İran, Güney Rusya ve Yemen'e kadar siyasi bir bütünlük sağlanmıştır. Arap Eyaletleri yerleşimlerinde izlenen genel özellik; siyasi iktidarın kent dışında konumlanması, konut dokusunun ise ticari, dini ve kültürel etkinliklerin yer aldığı merkezin ilerisinde yoğunlaşmış olmasıdır.

Güney Eyaletlerinde İstanbul'un aksine evlerin taş olması nedeniyle, yangınlarla yok olma tehlikesi yaşanmamıştır. Plan şeması toplumsal sınıflanmanın yansıması olmuş, üst sınıf konutlarında uygulanan avlulu ve avlusuz plan şeması, orta sınıf konutlarında biraz daha sadeleşmiştir. Ev ve saraylarda genel olarak, revakla çevrili kare biçimli bir avluya açılan ve yapı içinde bulundukları konuma göre farklı isimler alan odalardan meydana gelmiş bir yerleşim düzeni görülür. Benzer özellikler taşıyan mekanların adlandırılmasında, bulundukları kentlere göre farklılaşan bir tutum dikkati çeker. Cezayir ve Tunus'da *kışuk* olarak adlandırılan misafir odasının (Revault, 1984), Kahire'de yazlık kabul salonu olan *ma'kad* ve iç salon olan *ka'a* ile benzer özellikler taşıması (Maury, 1983), Şam ve Halep'te ise aynı mekanın *murabba* olarak adlandırılmış olması bu tür örneklerdendir (Raymond, 2000).

Aynı amaçla kullanılan, ancak bulunduğu kente göre farklı adlar alan mekanlardan birisi de, yerin yarım kat altında bulunan kayaya oyulmuş olan mahzenlerdir. Şam ve Halep'te *magare* olarak adlandırılan bu mekanlar, Bağdad'da *serdab* adını alır ve s. 57'de söz edildiği gibi erzak depolamanın yanında, sıcak zamanlarda sığınmak amacıyla da kullanılmaktadır (Warren ve Fethi, 1982). Güney Eyaletlerinde görülen serdab örnekleri konum olarak bodrum katta yer alan 3.5-4 m yüksekliğinde ve penceresiz mekanlardır. Zemin katta tasarlanan saklama amaçlı mekanlar ise, *Neem* olarak adlandırılmıştır (Şekil 2.31). Bunlar, zemin katla birinci kat arasında yer alır, 3-4 m. yüksekliğindedir ve avluya açılan pencereleri vardır. Serdabda olduğu gibi, duvarlarında saklama ve depolama amaçlı oldukça fazla sayıda dolap ve niş bulunmaktadır.

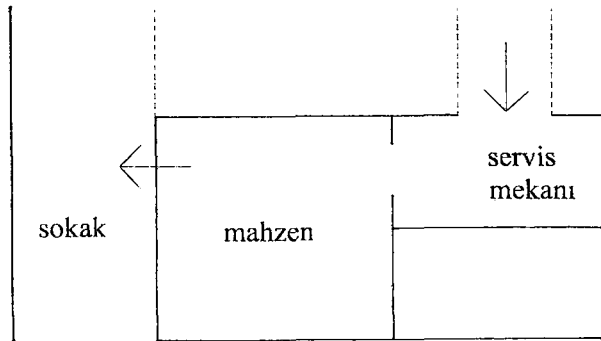
** .BŞM.MHF. 12453 no'lu Muhallefat Defteri Kataloğu

***D.BŞM.MHF. 12786 no'lu Muhallefat Defteri Kataloğu

Şekil 2.31 Bodrum ve zemin kat arasında konumlanan Neem, bodrum katta bulunan Serdab (Warren ve Fethi, 1982)

Zemin katlarında mahzen bulunan plan şemaları, Tunus'da da tekrarlanmıştır. Buradaki örneklerin, işlevsel özelliklerindeki değişime paralel olarak şekillendiği görülür. Duvar kalınlıkları fazla, korunaklı mekanlar olmalarına (Şekil 2.32) karşın, mahzenin portalli servis alanı ve sokakla doğrudan ilişkisi, saklama/depolama yanında, nakliye kolaylığı dolayısıyla ticari depolama gibi farklı işlevler için de kullanılmış olabileceklerini düşündürmektedir (Hakim, 1986).

Şekil 2.32 Tunus'ta dış mekanla bağlantılı mahzen uygulaması

Yapı içinde saklama amaçlı kullanılan mekanlar dışında, kendileri korunaklı olan yapı türlerini, Kuzey Arabistan, Fas, Afganistan ve Pakistan'da güvenlik nedeni ile basit biçimde yapılmış ve Balkanlar'da 17.yy.'dan sonra görülen kule ev tarzındaki konutlar oluşturmaktadır. Gözetleme kuleleri niteliğinde olan bu yapılar, erken dönem Yemen evlerine de benzemektedir ve tamamıyla korunaklı yapılmış olmalarından dolayı, eşya ile birlikte ev halkının da güvenliğini sağlama amaçlıdır. Batı Anadolu'da da görülen bu yapı tarzı,

Güneydoğu'dan taşınan yapısal özelliklerle Balkanlardan gelen etkilerin birleşimi olarak düşünülmelidir.

Saklama işlevinin gerçekleştirildiği mekan ve yapılar, farklı kentlerde bulunan örneklerinde de görüldüğü gibi, mahzen adı altında genelleştirilmiştir. Mahzenler dışında özel mekan tanımına uyan yapı ya da odalara rastlanmamakla birlikte, her türlü saklama ve depolama amaçlı kullanılan bu yerlerde, değerli eşyaların da korunmuş olduğu düşünülebilir. Arşiv belgelerine ve yerinde yapılacak tespitlere dayanarak, özel saklama ve koruma amaçlı mekanların varlığı hakkında sonuca ulaşmak mümkün olacaktır. Şam Valisi Yusuf Paşa*, Bağdat Valisi Mehmed Paşa**, Bağdat Valisi Davut Paşa***, Bağdat Valisi Süleyman Paşa'ya**** ait Muhallefat kayıtlarından ulaşılan veriler, mevcut eşyalar ve bu eşyaların saklanması gerektiren mekan ya da bu anlamda bir yapının varlığını düşündürmektedir.

2.3.4.4 Balkan Eyaletleri Konutlarında Saklama

Balkanlar'da Osmanlı egemenliği Orhan Bey döneminde Trakya'nın ele geçirilmesi ile başlamış ve 1521 yılına kadar süren savaşlar sonucunda Balkanlar Osmanlı yönetimine girmiştir. Osmanlı egemenliğindeki süreçte, yaşam tarzı ile başlayan karşılıklı etkileşim mimari yapılarda da kendi göstermiştir.

Balkanlar'da Osmanlı dönemine ait konut yapılarında, İstanbul modelinin örnek alındığı görülürken Romanya'da Osmanlılara karşı özerklik yitirilmediğinden, konutlarda Osmanlı etkisi görülmez; yine aynı şekilde Macaristan 17.yy. sonuna kadar Osmanlı egemenliğinde kalmış, ilişkilerin sınırlı olması ve halkla bütünleşme sağlanamaması nedeniyle, sivil mimaride yoğun bir Osmanlı etkisi yaşanmamıştır (Akın, 1995, 2001). İstanbul'un örnek alındığı modellerde ise, genellikle orta sofalı plan tipinde bir ev ve içinde su unsurunun bulunduğu bir avlu ya da bahçe, tasarımın temelini oluşturur.

Bosna-Hersek, Yunanistan, Bulgaristan'dan incelenen örneklerde, bölgesel özellikler ve yapı ustalarından kaynaklanan farklılaşmalar dışında, iki katlı olan evlerin zemin katlarında kışlık

* D.BŞM.MHF 12393 no'lu Muhallefat Defteri Kataloğu

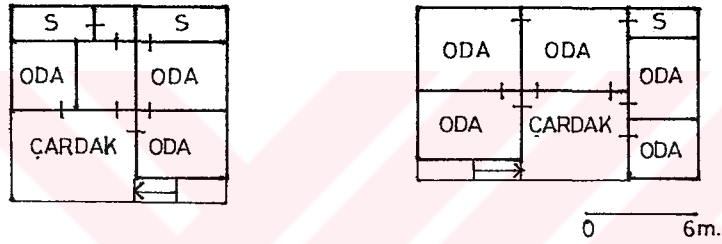
**D.BŞM.MHF 12586 no'lu Muhallefat Defteri Kataloğu

*** D.BŞM.MHF. 13495 no'lu Muhallefat Defteri Kataloğu

**** D.BŞM.MHF. 13114 no'lu Muhallefat Defteri Kataloğu. Bu belgelerin transkripsiyonu geniş bir arşiv çalışmasını gerektirmektedir. Bu çalışmada taş oda belgelerinin transkripsiyonu ile yetinilmiştir.

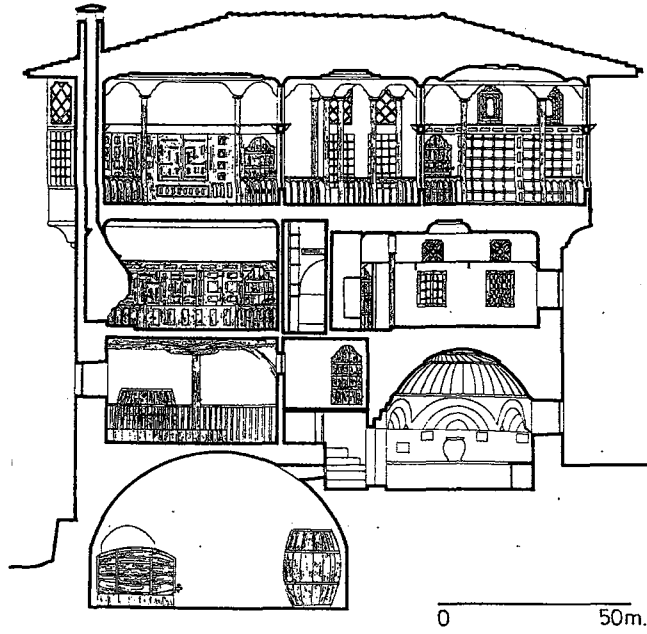
odalarla mutfak, depo, kiler; üst katlarında ise, divanhane, oturma odası, yatak odası ve yazlık odalar bulunduğu gözlemlenmektedir.

Zemin katta kışlık ve aynı zamanda ticaret malı, erzak saklamak amacı ile kullanılan kiler mekanı, Bosna–Hersek’de *havlat* adını alırken (Sabović, 1995), Bulgaristan’da *sığınak* denilen ve sofa ile doğrudan ilişkisi olmayan mekanların, kiler özelliği ile birlikte güvenlik amaçlı kullanılmış oldukları bilinmektedir (Akın, 2001) (Şekil 2.33). Yunanistan’da da, özellikle Tesalya, Ambelekia, Siatista’da, 19.yy. başından kalan burjuva konakları ve bazı evlerin kagir zemin katında bulunan mekanlarda saklama amacını taşıyan kiler ve yine bu amaçla kullanılan başka bazı mekanlar yer almaktadır (Moutsopoulos, 1967, 1968) (Şekil 2.34)

Şekil 2.33 Bulgaristan'daki konutlarda sığınak mekanlarının kullanımı (Akın, 2001)

Anadolu’da, s. 57’de söz edildiği gibi özellikle Ege bölgesinde korunaklı yapılmış ve “kule ev” olarak adlandırılmış yapıların örneklerine, Arnavutluk başta olmak üzere Yunanistan ve Balkanlar’da rastlanmaktadır (Akın, 2001). Bu örnekler arasında bağımsız tasarlanmış yapılar bulunduğu gibi, ait oldukları konak ya da evi korumak amacı ile yapılmış olanlar da vardır. Plan şeması olarak her katta tek mekanlı ve galerili katlardan oluşan bu yapılar, cephe özellikleri olarak az açıklıklı ve korunaklıdır. Temelde, gelebilecek saldırılara karşı korunmak ve elde edilmiş olan mülkü korumak amacı ile yapılmış, aynı zamanda büyük aile konutu olarak da kullanılmışlardır (Kiel, 1990). Ancak bu örnekler, tarihsel süreç içinde yapılan çeşitli eklentilerle özgün durumlarını kaybetmiştir.

Şekil 2.34 Yunanistan’da kagir bodrum katta konumlanan saklama/depolama mekanı
(Moutsopoulos, 1968)

Balkanlar’daki Osmanlı dönemine ait konutlarda saklama amaçlı mekanların zemin katta bulunan ve *kiler* adı verilen mekanlar ile sınırlı kaldığı ve bu birimlerin yiyecek ya da eşya saklamak amacı ile kullanıldığı görülmektedir. Sığınak olarak adlandırılan özel mekanın, hem güvenlik hem de kiler özelliği taşımış olabileceği düşünülmekle birlikte, mal varlığını korumak ve korunmak için yapının kendisinin korunaklı yapıldığı konutlarda da, yaşama eylemleriyle birlikte, mevcut mal varlığını korunma amacını taşımış olduğu düşünülmelidir. 16.yy.’da Macaristan’ın Buda kentinde yaşamış olan defterdar-tüccar Ali Çelebi’nin mal varlığı ile ilgili tespitlerle (Akin, 2001), Atina Voyvodası Hacı Ali*, Boğdan Voyvodası Konstantin**, Boğdan Valisi Aleksandra***, Eflak Voyvodası Mavroyani****, Ohri’de Salih Paşa’ya ait Muhallefat kayıtları ve ulaşılabilecek eşya listeleri saklanma mekanlarının kullanılma olasılığını arttırmaktadır.

* D.BŞM.MHF. 13027 no’lu Muhallefat Defteri Kayıtları

** D.BŞM.MHF. 13648 no’lu Muhallefat Defteri Kayıtları

*** D.BŞM.MHF. 12923 no’lu Muhallefat Defterleri Kayıtları

**** D.BŞM.MHF. 12883 ve 12697 no’lu Muhallefat Defteri Kayıtları

3. TAŞ ODALAR

3.1 Saklama İle İlgili Düzenlemeler Açısından İstanbul'daki Taş Oda Yapıları

Osmanlı sivil mimarisi İmparatorluk topraklarında değişik coğrafi özellik taşıyan bölgelerin niteliklerine uygun konut örnekleri sergilemiştir. Anadolu'da mevcut yapım teknikleri ve gelenekler nedeniyle, Türk konutunun tarihini Hititlerden başlayan ve Orta Asya'ya kadar ulaşan bir etkileşimin sonucu olarak kabul etmek gerekir.

16.yy.'da, başkent İstanbul dışında "*Hayatlı Ev*" denilen ve Türk konut kültürünün geleneği olarak kabul edilen bir yapı türünün etkileri, İstanbul'a kadar ulaşmıştır. Kuban'ın fetihten sonra Bizans evlerinin yanı sıra hayatlı evin de konut mimarisine katılmış olduğunu vurgulamasına karşın, 18.yy. öncesine ait kesin bir saptama yapmak mümkün değildir (Kuban, 1998).

İstanbul, Edirne ve Bursa'da, 16-17.yy.'da halka ait konutlarla ilgili bilgiler yalnızca yazılı kaynaklara dayanarak elde edilebilmektedir. Bu kaynakların ayrıntılı biçimlenmeden çok salt temel özelliklerle ilgili veri sağlaması ve terminolojideki farklılıklar, tanımlanan yapılarda bir grupta yapılmasını engellemektedir.

Dönemin konut standartlarının belirlenmesinde rol oynayan faktörler: oda sayısı, mutfak, tuvalet ve su olanaklarının varlığı olmuştur. Tanyeli'nin H.953/1546-47 tarihli Vakıf Tahrir Defterlerinden yararlanarak oluşturduğu bir grupta göre, konut yapıları içinde tek odalılar %23, iki odalılar %42, üç odalılar %15, dört odalılar %8'lik oranı kapsamaktadır (Tanyeli, 1999). Bu oranın büyük yüzdesini iki odalı konutların oluşturduğu görülmekte, tek odalı veya dört odalı gibi daha kısıtlı uygulaması olan örneklerin ise, ihtiyaç ve sınıf belirleyici faktörlerin etkisi doğrultusunda şekillenmiş olduğu düşünülmektedir. Oda sayısı bir statü göstergesi halini alırken, mutfak ve tuvalet mekanlarının varlığı her yapı için vazgeçilmez bir özellik oluşturmaktadır. Tanyeli'nin yine bu defterlere ait değerlendirmeleri kapsamında, bağımsız evlerin yaklaşık %90'ında bulunduğu anlaşılan tuvalet, konut standardında belirli bir düzeyin sağlandığı ve sürdürüldüğünü gösteren bir ölçüt olarak kabul edilebilir.

Halka ait konutlar bu özellikleri taşıırken, yönetimde görev alanlara ait konutlar boyut ve konfor olanakları açısından ayrıcalık göstermektedir. Halk konutlarında temel endişe barınma ve belli bir oranda üretim olurken, yönetici sınıfa ait konutlar statü belirleme yönünden daha etkin bir rol üstlenerek biçimlenmiş ve özellikle 17.yy. sonundaki ekonomik değişimlerin de paralelinde, toplumsal şekillenmelerin yansıması olarak ortaya çıkmışlardır. Toplumsal

değişimin ekonomik nedenleri arasında öncelikle, merkezi yönetimin taşra üzerindeki denetiminin zayıflaması ve sonucunda taşrada üretilen kaynakların üretildiği ellerde kalmasını vurgulamak gerekir. Zaman içinde kervan tüccarlarının yerini yerleşik tüccarlara bırakması ve kentli zenginlerin, parayı elinde tutan bürokratik sınıf yerine, kişisel yaşamın önem kazandığı ve maddi çevre için harcama yapan yeni bir toplumsal sınıf oluşturmaları, diğer bir ekonomik neden olarak ortaya çıkmaktadır (Arel, 1982).

Osmanlı barınma kültürü de bu noktada ve oluşan etkiler doğrultusunda farklı bir yapılanmaya girerek, Saray'dan başlayan ve İstanbul'u merkez alarak gelişen bir konut biçiminin doğmasına sahne olmuştur. Tanyeli'ye göre *“konut mimarisindeki değişimin temelleri II. Mehmed döneminde, Topkapı Sarayı yapımı sırasında yabancı tekniklerin kullanılmasıyla başlamış, bu hareket aynı zamanda emperyal standartların oluşması için bir ortam yaratmış, yaratılan ortam üst sınıf barınma kültürünü ve lüksünü oluşturmuş”* tur. Batı etkilerinin yanı sıra, 16.yy. sonlarından başlayan ekonomik, siyasal ve toplumsal değişimlere karşı görece aydınlar grubunun yönetime dönük iyileştirme çabalarının etkisi de göz ardı edilmemelidir (Fleischer, 1997).

Değişim sonucunda İstanbul'da, önce Kağıthane ve daha sonra Boğaziçi, tanımlanan sınıfın yerleşme alanları haline gelmiştir. Yenilenen toplumsal yapıyı oluşturan bu kesim (Bkz. s. 51), kendini hiçbir konuda sınırlı görmeyerek kentsel ve bireysel yaşamın farklı boyutlarını ortaya koyarken aynı zamanda, diğer bir kesim tarafından israf ve yozlaşma kabul edilen lükslerin doğmasına neden olmuştur. Ortaya çıkan toplumsal karşıtlık, Faroqhi'nin 17.yy.'da Fransız toplumuyla Osmanlı toplumunu ilişkilendirerek ortaya koyduğu sav doğrultusunda, *“bir kültür tarihinin oluşmasında, kültür çatışmaları, toplumsal çatışmalar, güç ve zenginlik farklılıklarının kaçınılmaz olduğu”* düşüncesiyle de paralellik taşımaktadır (Faroqhi, 1998).

Karşıtlıkların, Batı etkilerinin ve değişimlerin yoğun yaşandığı ve Lale Devri olarak adlandırılan döneme kadar, üst zümreye ait konakların, saray ve çevresi yerleşiminin Çemberlitaş, Mercan, Vezneciler, Şehzadebaşı, Beyazıt, Fatih civarında konumlandığı bilinmektedir (Ünver, 1995). Bu yapılar bey ve paşa konakları sınıflaması içinde olup sahiplerinin sosyal statüsünü yansıtan, aynı zamanda yönetim işlerinin yürütüldüğü ve bürokratik kadronun da yetiştiği yerler olarak tanımlanabilir. Yönetim rolünün topluma yansması ve devamlılığı paşalara ait yapıların Saray modeline göre şekillenmesini sağlarken; *Hazine Odası/Taş Oda* veya *Mahzen* 'ler bu benzerliği bir kez daha vurgulayan mekan ya da yapılar arasında sayılmalıdır.

Taş odalar; Eldem'in tanımlamasına göre, “...18-19.yy.'da saray ve konaklarda öncelikle yangına karşı yapılmış, aynı zamanda çeşitli amaçlarla da kullanılmış kagir yapılarıdır. Yangına karşı olduğu kadar yapım sistemleri nedeniyle her türlü tehlikeye karşı kullanılmıştır ve ahşap evlerin çoğunlukta olduğu yerlerde görülen bir tedbirdir. İçlerinde eşyaların depolanması ve korunması amacıyla dolap, depo ve rafları bulunur. Korunaklı yapılar olmaları nedeniyle zaman içinde gizli eğlence ve toplantı amaçlı da kullanılmışlardır” (Eldem, 1986). Bu tanımlamadan yola çıkarak, analitik incelemesi yapılmış olan örneklerden elde edilen verilerden de görüleceği gibi, işlevsellik gereği kagir ve korunaklı olan bu yapılar, demir kapı ve pencere kapakları nedeniyle eşya depolama ve korumanın yanında her türlü korunmayı da sağlayacak özelliğe sahiptir. Zaman içinde işlev değiştirdiği, saklama amacı dışında toplantı ve eğlence için kullanılmış olabileceği, farklı mekan düzenlemelerine sahip örnekler doğrultusunda varılabilecek sonuçlar olmasına karşın, müzik ve şiire dayalı eğlence hayatının Osmanlı Sarayı'nda şekillenmesinin çok erken tarihlere dayandığı bilinmesi nedeniyle, Saray'ı model alan konak ve yalılarda “meşkhane” vb. işlevli mekanların varlığı kabul edilebilir bir sav olmaktadır.

Tarih boyunca şiir ve müziğe verilen önem, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş dönemlerinden itibaren saray yaşamında da devam ederek; şiir, müzik vb. konulu toplantı ve sohbetlerin vazgeçilmez bir yer edinmesini sağlamıştır. Bu tutum Bursa ve Edirne saraylarına doğudan musiki bilginleri getirilmesine neden olarak, gelişimini II. Murad (1421-1451) zamanına kadar sürdürmüştür. Bu tür yaklaşımların bir örneğinin sergilendiği Yavuz Selim dönemi, müzikle uğraşan sanatkarların ocak halinde Enderun'a alınması nedeniyle tarihte ayrı bir yere sahiptir. 17.yy.'da IV. Murad (1623-1640) zamanında Seferli Odası'nın musiki ile uğraşanlara tahsis edilmesi, 17.yy'da genişleyen saray musiki hayatının 18.yy.'da da devam etmesiyle sonuçlanmıştır (Uzunçarşılı, 1977; Behar, 2003). Bu bağlamda, Saray içinde yerleşik duruma gelen ve genel adı “eğlence hayatı” olan bir yaşam biçiminin, paşaların ve yönetime yakın zümrenin Saray modeline göre şekillenmiş yapılarında da mekansal bir tanıma kavuşmuş olması, ileri sürülen düşüncenin doğruluğunu ortaya koymaktadır.

Taş Oda yapılarının/meکانlarının şekillenmesindeki etkin faktörlerin bir araya gelmesinde, kullanıcının sosyo-ekonomik statüsü ve kültürel alışkanlıklarında görülen farklılıklar, incelenmesi gereken sosyal sistem içeriğini oluşturmaktadır. Bu yargı gereğince ulaşılan sosyal içerikli üç çeşit arşiv kaynağı pek ayrıntılı olmayan bazı kayıtlar da içermekle beraber, çoğunlukla dönemin sosyal yapısı hakkındaki genel bilgilere yönelik bir anlatım biçimine sahiptir.

Muhallefat Defterleri Kataloğu

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan ve 1601-1838 yıllarını kapsayan “Bab-ı Defteri Baş Muhasebe Kalemi Muhallefat Halifesi-Defterleri Kataloğu” kayıtları, yukarda sözü edilen arşiv belgelerinden ilkinin oluşturmaktadır. Muhallefat Defterleri, Türk iktisadi ve sosyal tarihinin aydınlığa kavuşmasını sağlayan kayıtlar içermektedir. Ancak her tür arşiv belgesinde olduğu gibi, önemli sonuçlara ulaşma olanağı sağlamakla birlikte, yanıltıcı değerler elde etmek de mümkündür. Muhallefat sahibinin belirli bir sosyal sınıfa ait olması nedeniyle, hazırlanmış olan defterlerden o kişinin veya temsil ettiği kesimin sosyal ve ekonomik yaşantısıyla ilgili bilgiler elde etme imkanı vardır.

Muhallefat kayıtları bir cezalandırma yöntemi olan “Musâdere*” sonrası hazırlanan yazışmaların tümünü içerir. Sözlükteki karşılığı (Özön, 1965) “yasak bir şeyin kanuna uygun olarak alınması” anlamına gelen musâdere, Tanzimattan önce herhangi bir kimsenin malının padişah adına zaptı olarak uygulanmış, aynı zamanda Osmanlı hazinesine gelir sağlamanın bir yolu olarak kabul edilmiştir. Cezar tarafından tasnifi yapılan ve bir ayana ait olan belgeler ışığında, muhallefatın Osmanlı hazinesinde kullanılma şekilleri etraflıca anlatılmıştır. Bu verilere göre yönetimin muhallefat gelirlerinden çok fazla beklentisi olduğu, acil ve önemli masrafları buradan karşıladığı da anlaşılmaktadır (Cezar, 1977).

Yapılmış olan uygulamaya göre, musâdere işleminin yürütülmesi-kişinin mal varlığına ve parasına el konması için ölmüş olması gerekmiyordu. Kişinin hayattayken de mallarına el konması zamanla müsâdere olayının yönetim tarafından farklı amaçlarla kullanılmasına neden olmuştur.

Muhallefat kayıtlarının önemi, listelenen ev eşyalarının, ait olduğu kişinin sosyal hayatının bir yansıması niteliğini taşımasındandır.

Sosyal hayatın tüketim modeli ise; iklim, yerleşim türü, meslek, statü vb. gibi değişkenlere bağlı kalarak şekillenmiştir. Tüketim kavramı Artan'ın anlatımında olduğu gibi, “... *başkalarına (varlıklılara) öykünmenin, modayı izlemenin, ya da çılgın harcama dürtülerinin ötesinde, geniş insan topluluklarının daha günlük, rutin, serinkanlı ve kitlesel davranış biçimleri...*”

* Muhallefat: Ölen veya öldürülen kişilerin geride bıraktıkları her türlü mal, eşya (borç ve alacak da dahil).

Muhallefat Kayıtları: Geride bırakılanlarla ilgili her türlü yazışmalar.

Muhallefat Defteri: Kişinin geride bıraktığı şeylerinin listesi (Cezar, 1977).

Musâdere, Muşadara: Bazı suçluların para ve mallarını alarak, Yunan, Roma ve Orta Çağ'dan beri çeşitli sebep ve şekillerde uygulanan bir cezadır.

Osmanlı döneminde devlet malını zimmete geçirenler ve asiler hakkında uygulanan bu cezalar daha sonra hazineye gelir elde etme amacıyla kullanılmaya başlanmıştır. Musâdere, şüphe edilen veya serveti ile dikkati çeken sadrazam, beylerbeyi, defterdar vb. hakkında uygulanırken, zamanla eceli ile veya idam yoluyla ölenler için de uygulanmıştır (Baysun, 1971).

haline geldiğinden, gündelik hayatın simgesi haline gelen eşyalar aynı zamanda toplumsal kademelenmenin de belirleyicisi olmuştur (Artan,1998).

Bu belgeler, taş odaların mimari yapısı ve ana yapı ile olan ilişkileri açısından kesin bir değerlendirme yapabilecek yeterliliğe sahip değildir. Ancak yine de, varlığı tespit edilen ve Beyazıt, Ayasofya gibi -özellikle Saray çevresi erkanına ait konakların bulunduğu semtlerdeki- taş oda yapılarının sahipleri ile ilgili sosyal değerlendirme yapma olanağı sağlamakta; yer, kimlik ve tarihsel detaylara tam ulaşamadığı halde*, örneklerin tümünde taş oda yapısı içindeki eşyaların ayrıntılı dökümleri bulunmaktadır.

Listelenen ve taşınabilir varlık göstergesi olan eşyalar; ev tekstili, ayna, saat, dürbün, gümüş-porselen eşya, kitap, takı, cariyeler, silahlar ve kürklerden oluşmaktadır.

Ev tekstili:

Bunlar keçe, kilim, perdeler, sofras, minder, yastık, makad, döşek, olarak tanımlanmakta, dekoratif özellik olarak simli ve işlemeli türlerine de rastlanmaktadır (D.BŞM.MHF BELGE No: 13609 ve 13553). Oldukça fazla tekrarlanan çarşaf, yorgan, yastık sayıları, gelir düzeyini belirlemek için çok tanımlayıcı değildir. Artan (1998) tarafından da belirtildiği gibi, şehirli ve köylü terekesinde seccade, yorgan, yastık az sayıda bulunurken, seçkinlerin eşyaları arasında gereksinimin çok üstünde çarşaf, yastık ve yorgan dökümü yapılmıştır.

Ayna, Saat, Dürbün:

Gelir düzeyini belirleyici unsurlar arasında ayna, saat, dürbün başta gelen unsurlar arasındadır. Saatlerin türleri** ve değerleri, bir bakıma sahiplerinin varlık düzeyini de simgelemektedir. Seçkin sınıfa ait muhallefatlarda dikkati çekecek kadar çok sayıda saat ve ayna bulunmaktadır. Yine bu dökümler arasında yer alan dürbün, yelpaze, gözlük gibi eşyalar, batı kökenli malların Osmanlı toplumunda değerli sayıldığıнын bir göstergesi olarak kabul edilebilir (Karşılaştırma için; D.BŞM.MHF BELGE No: 13609 ve 12836).

Gümüş - Porselen Eşya:

Porselen, billur, gümüş gibi malzemeler, gelir düzeyinin yükseldiğini direkt olarak belirten unsurlardır. Muhallefatlar'da fincan, fağfur fincan, mineli fağfur fincan, sim fincan zarfı, billur bardak vb. gibi değerli eşyaların dökümünün yapıldığı pek çok kayıt vardır.

* Taş oda olduğu kayıtlı belgelerden ikisinin sahibi belli (13586 no'lu Halil Efendi'ye ait belge, 13609 no'lu-Çelebi Efendi'ye ait belge) fakat yeri ve tarihi, 13624 no'lu belgede ise yapının sahibi, yeri ve tarihi belli değildir. 13553 no'lu belgede taş odanın yeri ve tarih belli olmakla birlikte sahibi belli değildir.

** Bandol saat, akrep saat, asma saat, çalar saat

Mutfaktaki mallar ise hep aynı eşyalardan oluşmakta ve bunların kapaklı tencere, kazan, sini, güğüm, bakraç, tepsi, kevgir, kepçe, tava, ibrik, leğen olduğu görülmektedir. Gelir düzeyini belirlemede bu eşyaların çeşitliliği ve sayısı önem taşımaktadır. Özel kullanım için ayrılmış ve aynı zamanda birer statü sembolü de olan hoşaf tası, çorba tası, kaşık vb. eşyalar, sahibinin varlık düzeyini belirleyen eşyalar olarak değerlendirilmelidir (D.BŞM.MHF BELGE No: 13609-13553-13624).

Kitap, Takı, Cariyeler:

Bu grupta çoğunlukla incili saat, köstek, tarak, tespih, hançer, küpe, yüzük, gerdanlık, bilezik gibi eşyalar, bulunmakta; kitapların da genellikle dini tefsir ve risaleler olduğu görülmektedir. Muhallefat kayıtlarında adı geçen cariyeler ise Arap, Çerkez, ünlü vb. gibi sıfatlarla kaydedilmiştir (D.BŞM.MHF BELGE No: 13553).

Silah ve Kürkler:

Muhallefat Defterleri'ne kılıç, hançer, gaddare, kalkan, pala, tüfenk gibi adlarla kaydedilen silahlar, genellikle varlıklı kişiler tarafından sahip olunan eşyalar arasında yer almaktadır. Bunların hançerleri gümüşten yapılırken üzerlerinde mücevherler de bulunabiliyordu (D.BŞM.MHF BELGE No: 13553-13624).

Kayıtlı kürkler arasında “yıpranmış” olarak belirtilenler yanında, lüks ve pahalı giyim için “Moskov kürkleri”nin de kullanılmış olduğu görülmektedir (Savaş, 1993).

Oldukça fazla sayıda tekrarlanan gömlek ve don ise 18.yy.'da kullanılmaya başlanan giyim eşyaları arasındadır.

Bu belgelerden ulaşılan sonuçlar doğrultusunda taş oda yapısının/mekanının, kısmen ana yapı içindeki konumuna ait bilgi edinilmekte ve taş oda içinde saklama amacından çok özellikle eşyaların depolandığı izlenimini uyandıran bilgilere ve eşyaların türü hakkında ayrıntılı tanımlamalara ulaşılmaktadır. İçlerinde özellikle giyim türlerinin bulunduğu bu eşyalar, aynı zamanda sahibinin sosyal statüsü ile ilgili bilgilere ulaşılmasını da sağlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğunda kıyafet ile ilgili kısıtlamalar, her sınıfın kendine özgü bir giyim tarzının oluşmasını sağlamıştır. Bu kısıtlamalara göre; yeniçeri subayları miğfer şeklinde ve tüylerle süslenmiş kuka, erler keçe, memur ve asker olmayan ahali *perişan* denilen bir serpuş ya da adı bir tülbend veya şal kullanırlardı. Sadrazam ve vezir olanlar erkan kürkü ve samur kürk, şeyhülislam beyaz kürk (*frui beyza*), ulema ve müderrisler *muvaahhidi** denilen tarzda

* Muvahhid kelime anlamı olarak Tanrının birliğine inanan anlamındadır (Özün, 1965). Muvahhide denilen giyim tarzı adı bu kelime anlamına dayanmaktadır.

giyinirlerdi (Şehsuvaroğlu, b). Bu anlamda, sözü edilen Muhallefat belgeleri, yapıların sahiplerine ait giyim eşyalarının sınıflandırılması ile bir gruplama oluşturmayı sağlayacak niteliktedir.

Arşiv belgelerinden ulaşılan taş oda kayıtlarındaki eşya listelerine göre genelleme yapılarak, saklanan eşyaların tefsir, cilt, altın ve ziynet eşyası olduğu, saklama amacı ile sandık, kutu, çekmece, niş ve dolaplardan yararlandığı, ayrıca kullanılan eşyaların Gayrimüslim ve Müslümanlarda çok farklılık göstermediği, özellikle batıda kullanılan çalar saat, dürbün, sandalye, avize, kuş kafesi, şamdan, ayna vb. eşyaların günlük kullanıma girmiş olduğu... gibi sonuçlara varılabilir.

Kiralık-Satılık Ev İlanları

İkinci bir arşiv belgesi türünü oluşturan kiralık-satılık ev ilanları ise, salt taş oda yapısının ya da mekanının varlığını ortaya koymaktan öteye gidememekte ve özellikle bu yapıların saklama amaçlı kullanıldığına dair bir sonuca ulaşamamaktadır.

Ceride-i Havadis'in 1859-1860 tarihli yayınından aktarılan satılık ve kiralık ev ilanında olduğu gibi konakların nitelikleri, taş odanın yeri hakkında bilgi edinilmesine karşın, saklama amaçlı kullanıma ait bir detaya ulaşamamaktadır (Koçu, 1961): "*İshakpaşa Mahallesinde Gülhane kapısında Mehmed Kerim Efendi'nin evi: Selamlık'da üst katta iki oda, bir sofa, alt katta iki oda ve bir büyük uşak odası, haremde üst katta dört oda, bir büyük sofa, bir sandık odası, alt katta iki oda, bir hamam ve camekan odası, Kırkçeşme suyu, bir büyük mutfak, sarnıç üzerinde iki taş oda ve üç ahşap oda, bir mehtabiye, arka tarafında sekiz hayvan alır ahır, samanlık, bir seyis odası, bir mikdar bahçe, iki kuyu.*" ; Fatih'de Deve Hanı yanında Fevziye Mektebi karşısında ev: *Selamlıkda birisi kagir yedi oda, iki sofa, bir ayvaz odası, bir mutfak, kuyu, altı hayvan alır ahır, büyük taşlık, bir mikdar bağçe, haremde yedi oda, bir sandık odası, bir hamam ve camekan, cihannüma, bir büyük sofa, malta taşı döşeli taşlık, bir büyük mutfak, bir sarnıç, bir mikdar bağçe.*" şeklindeki anlatımlar, sahibinin gelir durumuna göre farklı nitelikler taşıyan yapılarda, taş odanın varlığını gösteren ifadeler olarak değerlendirilmektedir.

Tamirat Defterleri

Sosyal yapıyla ilişkisi olmayan, ancak üçüncü bir arşiv belgesi olan Maliye Defterleri Tasnifi Tamirat Defterleri kayıtları ise, öncelikle saray mensubu kişilerin mülkiyetinde olan yapılar ve eklentilerinin tamiri, tamir sırasında kullanılan malzemeleri, masraf denilen harcamaları, harcama için gerekli paranın temini ile ilgili bilgiler içermektedir. Bu tür onarımlarla ilgili

kayıtlar öncelikle taş odanın varlığı, ardından konumu ve malzemesi hakkında fazla ayrıntıya varmayan verileri oluşturmaktadır (Bkz. s. 44).

Elde edilen tarihsel veriler ve yerinde yapılan tespitlerle, tüm taş oda yapıları, arazi içindeki konumları ve ana yapı ile ilişkileri hakkında belirgin bir tanımlamanın ortaya konabileceği bir grupta ile incelenmiştir.

Günümüzde Mevcut Taş Oda Yapıları:

- 1- Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası, Eminönü (BTO-1);
- 2- Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası, Emirgan (BTO-2);
- 3- Memduh Paşa Yalısı Taş Odası, Kuruçeşme (BTO-3);
- 4- *Tarabya Kasrı -Bugünkü Alman Konsoloslugu Yazlık Binası- Taş Odası, Tarabya (ÇY.BTO-4);*
- 5- *Arnavutköy'de bir Taş Oda, Arnavutköy (ÇY.BTO-5);*
- 6- Şair Nabi Evi Taş Odası, Üsküdar (ETO-1);
- 7- Edip Efendi Yalısı Harem Bölümü Taş Odası, Üsküdar (ETO-2);
- 8- *Yılanlı Yalı Harem Bölümü Taş Odası, Bebek (ÇY. ETO-3);*
- 9- Yılanlı Yalı Selamlık Bölümü Taş Odası, Bebek (STO-1);
- 10- Ragıp Paşa Yalısı -Avusturya Konsoloslugu Yazlık Binası- Taş Odası, Sarıyer (STO-2);
- 11- *Fethi Paşa Yalısı Selamlık ve Harem Bölümü Taş Odaları, Kuzguncuk (ÇY. STO-3);*

Günümüzde Mevcut Olmayan Taş Oda Yapıları:

- 1- Cağaloğlu Acımusluk'da bir Taş Oda, Cağaloğlu (MO. BTO-1);
- 2- Nispetiye Kasrı Taş Odası, Bebek (MO. BTO-2);

Yerinde yapılan gözlemler ve arşiv belgeleriyle desteklenerek tespit edilen bu yapıları, vaziyet planındaki konumları ve ana yapı ile ilişkileri açısından üç ana grupta incelemek mümkündür (Bkz. Çizelge 3.1, 3.2)

1. Yerleşim şeması içinde ayrı bir yapı olarak tasarlanıp uygulanmış ve ana yapıdan uzakta konumlanan BAĞIMSIZ TAŞ ODA YAPILARI: 1. Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası (BTO-1); 2. Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası (BTO-2); 3. Memduh Paşa Yalısı Taş Odası (BTO-3); 4. *Tarabya Kasrı Taş Odası (ÇY. BTO-4);* 5. *Arnavutköy'de bir Taş Oda*

(ÇY. BTO-5); 6. Cağaloğlu Acımusluk'da Taş Oda (MO. BTO-1); 7. Nispetiye Kasrı Taş Odası (MO. BTO-2)

2. Ahşap ana yapıya bitişerek inşa edilmiş, kullanım olarak ana yapıdan bağımsız, ya da ana yapı ile doğrudan bağlantılı EKLENTİ NİTELİKLİ TAŞ ODA YAPILARI: 1. Şair Nabi Evi Taş Odası (ETO-1)*; 2. Edip Efendi Yalısı Harem Bölümü Taş Odası (ETO-2); 3. *Yılanlı Yalı Harem Bölümü Taş Odası (ÇY. STO-3)*

3. Ana yapıdan uzakta konumlanan, ancak arazi eğimi nedeniyle oluşan kot farkının işlevlendirildiği ve teras altındaki mekanların taş oda amaçlı kullanıma göre düzenlendiği SET ALTI TAŞ ODA LARI: 1. Yılanlı Yalı Selamlık Bölümü Taş Odası (STO-1); 2. Ragıp Paşa Yalısı Taş Odası (STO-2); 3. *Fethi Paşa Yalısı Selamlık ve Harem Bölümü Taş Odaları (ÇY. STO-3)*; yapılarının bu grupta içinde olduğu tespit edilmiştir.

Konutların, sahiplerinin sosyal statülerine göre şekillenen yapılar olmaları nedeniyle, aynı kompleks içinde bulunan taş odalar da sahiplerine ait varsılığın ve statünün bir göstergesi haline gelmiştir. Bu nedendir ki, taş oda yapılarının şekillenmesinde sahiplerinin sosyal statüsü belirleyici etken olarak değerlendirmelidir. Tespit edilmiş olan taş oda yapılarının sahiplerine ait bilgiler de bu sonucu doğrulayan nitelikler sergilemektedir.

Genel özellik olarak ordunun ve yönetimin ıslahı için çalışan, aynı zamanda yeniliğe açık, edebiyat alanında eserler veren kişiler olduğu anlaşılan paşalarla sadrazamların mal varlığı ve toplumsal yapının değişimi ile mal varlığının değerlendirilmesi konularını içeren ve Şevket Pamuk tarafından arşiv belgelerine (tereke kayıtları) dayanarak yapılan bir çalışma, 17.yy.'da yaşamış olan varlıklı kişilerin servetlerini kullanma şekillerindeki çeşitliliği ortaya koymaktadır (Pamuk, 1999; Köker, 2001). Tereke kayıtlarından elde edilen sonuçlara göre, varlıklı bir kişinin servetini ev eşyası, mutfak eşyası, çiftlik hayvanları, köleler, cariyeler ve alacakların oluşturduğu, önemli bir bölümünün maddi varlığını ev eşyası, mücevher, köle ve içinde oturulan konuta harcadığı, edinilen mallar arasında ilk sırada ev, arsa, dükkan, çiftlik ve hayvan bulunduğu anlaşılmaktadır.

Sahip olunan sosyal statüye göre giyim tarzının ve ev içinde kullanılan eşyanın çeşitlilik göstermesi gibi, taş oda içinde saklanan eşyalar da sahiplerinin sosyal statüsüne bağlı olarak belli bir farklılık ortaya koymaktadır. Taş oda yapılarında saklanan eşyaların türü ile ilgili bir örnek olarak, "Ayvaz Paşazadelerin Yalısı" olarak bilinen Memduh Paşa Yalısı Taş Odası'nın

* Eldem tarafından eklentili taş oda olarak adlandırılan fakat ana yapı ile ilişkisi açıklanmamış olan bu yapı, Pervititch haritası'ndaki konumu doğrultusunda da bir tanımlamaya sahip olamamaktadır. Taş oda işleviyle birlikte selamlık, meşkhane olasılıklarını da taşıdığından, kesin bir yargıya varma imkanı yoktur. Çalışmamızda Eldem'in tanımına sadık kalınarak, söz konusu örnek eklentili taş oda sınıflamasında incelenmiştir.

Paşa'ya ait silah müzesi olarak kullanıldığı (Taşcıoğlu, 1998) ve Reisülküttap Mustafa Efendi'ye ait Yılanlı Yalı Taş Odası'nda kitap ve küçük dolaplarında kehribar ağızlıklı çubuklar ile kokulu tömbeki depolandığı öğrenilmektedir (Eldem, 1993).

Taş oda yapılarının saklama amaçlı kullanımlarına ek olarak, zamanla gizli toplantı ve eğlence amaçlı kullanılmış oldukları da kabul edilmektedir (Eldem, 1986). Ancak yapılar ve sahipleri ile ilgili araştırmalarda, 18.yy. Boğaziçi yalılarından biri olan Bebek'teki Hekimbaşı Mehmet Efendi Yalısı'nda Hüseyin Avni Paşa ile yapılmış gizli toplantılardan (Yücel, 1998) ve Müderris Tâib Ahmed Efendi evinde yapılmış olan şiir, müzik toplantılarından söz edilmesine karşın, bu toplantıların özel/saklı bir mekanda gerçekleştirildiğine, başka bir deyişle taş odanın varlığına ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır (Uzunçarşılı, 1983). Aynı türde ikinci bir örnek olarak, 1680-1751 yılları arasında yaşamış ve belli bir süre sadrazamlık yapmış olan Mehmed Paşa'nın (Tiryaki, Hacı) İstanbul'daki konağında, kıymetli eşyalar bulunduğunun bilinmesine karşın, taş oda varlığına ilişkin bir kayda rastlanmaması gösterilebilir (Uzunçarşılı, 1983).

18.yy.'ın toplumsal yapısı ve yönetimin sergilediği kararsız, güvensiz tutum nedeniyle özellikle yangına karşı yapılmış olan taş oda yapılarının, -kişisel hayatın ve "özel" kavramının yeni boyutlar kazandığı aynı yüzyılda- işlevsel farklılık taşıdığı veya bu farklılıkları bir arada gerçekleştirmek amacıyla kullanılmış olduğu söylenebilir.

Bu değerlendirmeler doğrultusunda, konutlarda depolama ve saklama eyleminin öncelikle ekonomik ve sosyo-kültürel yapıya göre şekillendiği; sosyo-kültürel etkenlerin devreye girmesiyle, bu tür mekanların kapsadığı alan ve genel planlama üzerindeki yerinin de çeşitlendiği görülmektedir. Bölgesel ve kültürel farklılıkların oluşturduğu değişimler de dikkate alınarak yapılacak bir genellemeyle, Osmanlı döneminden günümüze kadar süregelen çeşitli örneklerde, uzun süreli depolama için özel ve konuttan bağımsız mekanlar tasarlanırken, kısa süreli ve günlük kullanıma ait eşyaların saklanması amacıyla, plan kurgusu içinde dolap veya niş gibi elemanlardan yararlanmanın yeterli görüldüğü söylenebilir.

Çizelge 3.1 Taş oda gruplarının vaziyet planındaki konumu ve ana yapı ile ilişkileri

BAĞIMSIZ TAŞ ODALAR						
Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası, Eminönü Katalog No: BTO-1	Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası, Emirgan Katalog No: BTO-2	Memduh Paşa Köşkü Taş Odası, Kuruçeşme Katalog No: BTO-3	Tarabya Kasrı Taş Odası, Tarabya Katalog No: ÇY.BTO-4	Arnavutköy'de Taş Oda, Arnavutköy Katalog No: ÇY.BTO-5	Acımusluk'da Taş Oda, Cağaloğlu Katalog No: MO.BTO-1	Nispetiye Kasrı Taş Odası, Bebek Katalog No: MO.BTO-2
0 350m	0 150m	0 150m	0 200m	0 100m		0 100m
taş oda / ana yapı oranı= bilinmiyor 286 m ² / ?	taş oda / ana yapı oranı=0.06 92 m ² / 460 m ² = % 6	taş oda / ana yapı oranı= 0.13 95 m ² / ~ 700 m ² = % 13	taş oda / ana yapı oranı=0.22 154 m ² / ~ 700 m ² = % 22	taş oda / ana yapı oranı= bilinmiyor 50 m ² / ?	Günümüzde mevcut olmayan yapının vaziyet planı ile ilgili veriye ulaşılamamıştır.	taş oda / ana yapı oranı= 0.13 111 m ² / ~ 800 m ² = % 13

EKLENTİ NİTELİKLİ TAŞ ODALAR		
Şair Nabi Evi Taş Odası, Üsküdar Katalog No: ETO-1	Edip Efendi Yalısı Taş Odası, Üsküdar Katalog No: ETO-2	Yılanlı Yalı Harem Taş Odası, Bebek Katalog No: ÇY.ETO-3
0 150m	0 150m	0 150m
taş oda / ana yapı oranı= bilinmiyor 83 m ² / ?	taş oda / ana yapı oranı=0.06 20 m ² / ~ 350 m ² = % 6	taş oda / ana yapı oranı=0.02 25 m ² / ~ 1300 m ² = % 2

SET ALTI TAŞ ODALARI		
Yılanlı Yalı Selamlık Taş Odası, Bebek Katalog No: STO-1	Ragıp Paşa Yalısı Taş Odası, Sarıyer Katalog No: STO-2	Fethi Paşa Yalısı Harem ve Selamlık Bölümü Taş Odası, Kuzguncuk Katalog No: ÇY.STO-3
0 60m	0 60m	0 150m
taş oda / ana yapı oranı=0.07 24 m ² / ~ 350 m ² = % 7	taş oda / ana yapı oranı= ~0.05 ~25 m ² / 450 m ² = % 5	(3) harem bölümü taş oda / ana yapı oranı= ~0.02 15 m ² / ~750 m ² = % 2

Çizelge 3.2 Taş oda grupları vaziyet planı özelliklerinin sayısal analizi

Arazinin Topografik Durumu	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Düz	5	% 38
Setli	7	% 54
Bilinmiyor	1	% 8
Ana Yol ile İlişkisi	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Doğrudan bağlantılı	-	-
Bağılantısız	12	% 92
Bilinmiyor	1	% 8
Ana Yapı ile İlişkisi	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Ana yapı ile doğrudan bağlantılı	3	% 24
Ana yapı ile bağlantısız	8	% 61
Bilinmiyor	2	% 15
Kütleli Büyüklük	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Ana yapının % 10 dan büyük	3	% 24
Ana yapının % 10 dan küçük	6	% 45
Bilinmiyor	4	% 31

■ Taş Oda

■ Ana Yapı

■ Ana Yol

Notlar

- Günümüzde mevcut olan ana yapının aynı dönemde yapılmadığı düşünülmektedir.
- Mevcut taş odanın ana yapısı ile ilgili veriye ulaşılamamıştır.
- Selamlık Bölümü Taş Odası ile ilgili veriye ulaşılamamıştır.

3.2 TAŞ ODALAR KATALOĞU

- 3.2.1 Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası, Eminönü (BTO-1);
- 3.2.2 Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası, Emirgan (BTO-2);
- 3.2.3 Memduh Paşa Köşkü Taş Odası, Kuruçeşme (BTO-3);
- 3.2.4 *Tarabya Kasrı (Alman Konsolosluğu) Taş Odası, Tarabya (ÇY.BTO-4);*
- 3.2.5 *Arnavutköy'de Taş Oda, Arnavutköy (ÇY.BTO 5);*
- 3.2.6 Cağaloğlu Acımusluk'da Taş Oda, Cağaloğlu (MO. BTO-1);
- 3.2.7 Nispetiye Kasrı Taş Odası, Etiler-Bebek arasında (MO. BTO-2) ;
- 3.2.8 Şair Nabi Evi Taş Odası, Üsküdar (ETO-1);
- 3.2.9 Edip Efendi Yalısı Harem Bölümü Taş Odası, Üsküdar (ETO-2);
- 3.2.10 *Yılanlı Yalı Harem Bölümü Taş Odası, Bebek (ÇY. ETO-3);*
- 3.2.11 Yılanlı Yalı Selamlık Bölümü Taş Odası, Bebek (STO-1);
- 3.2.12 Ragıp Paşa Yalısı (Eski Avusturya Konsolosluğu) Taş Odası, Sarıyer (STO-2);
- 3.2.13 *Fethi Paşa Yalısı Harem ve Selamlık Bölümü Taş Odaları, Kuzguncuk (ÇY. STO-3);*

3.2.1 Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası –Eminönü-

Konum ve Tanımı

Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası, Eminönü ilçesinde Yerebatan Caddesi ile Alemdar Caddesi'nin kesiştiği kavşağın yakınında, bugün Turizm Karakolu (A) olarak işlevlendirilmiş ahşap yapı arazisi içindedir. Günümüzde girişi Yerebatan Caddesi'nden olan yapının kuzeyinde bir 5.yy. kilisesi olan Acem Ağa Mescidi kalıntıları (Sancta Maria de Cinctura) ve Yücel Kültür Vakfı amaçlı kullanılan kagir yapı, güneyinde Yerebatan Caddesi ve Yerebatan Sarayı, kuzeydoğusunda Cafer Ağa Medresesi, güneybatısında İl Meclisi, batısında Yerebatan Camisi bulunmaktadır (Harita 3.1).

Düz bir arazi içinde bulunan taş oda, almaşık duvar örgülü iki katlı kagir bir yapıdır. Alemdar Caddesi'nde yol kotunun düşük olması nedeniyle, güneydoğu cephesinden yapının sadece üst katı algılanmaktadır. Alemdar Caddesi'ne paralel olan güneydoğu cephesinde bulunan dört adet kemerli taş söveli pencereler ile almaşık duvar örgüsü yapının günümüzdeki en belirgin özelliklerini oluşturmaktadır.

İstanbul 1 No'lu KTVKK'unda, günümüzde halen mevcut olan taş oda yapısına ait dosya bulunmadığından, ana yapı ile ilgili 1952 tarihli Nirven Haritası verilerine göre ulaşılmaya çalışılmış (Harita 3.2), ancak yeterli malzeme elde edilemediğinden, Eldem'in yaptığı tespitlere sadık kalınarak “Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası?” olarak tanımlama yoluna gidilmiştir (Eldem, 1986).

Tarihsel Özellikler

Yapıya adını veren Ali Paşa (Damat, Silahdar, Şehit) iyi bir eğitim görerek silahdar olan III. Ahmed (1703-1730) döneminde saraya girerek, 1709'da III.Ahmed'in kızıyla evlenmiştir. Şiir, ilim ve özellikle astronomiyle ilgilendiği (Yılmaz, 1999) ve bu nedenle Şehzadebaşı yakınındaki konağının taş odasını kütüphaneye çevirdiği bilinmektedir (Uzunçarşılı, 1983). Ali Paşa'nın üstlendiği silahdarlık görevi yönetim sistemi içinde 17.yy.'dan sonra önem kazanmış ve bu yüzyıldan itibaren has oda ağalarının ikincisi durumuna gelmiştir.

Eyice, günümüzde mevcut olan taş oda ile ana yapısının, gerek kütsel büyüklük gerekse mimari özellikler açısından aynı dönemde yapılmamış olduğunu ileri sürmektedir (Semavi Eyice ile görüşme, Temmuz 2001; Harita 3.1). Bu bağlamda, Harita 3.2 ve 3.3'de de görüldüğü gibi oldukça geniş bir arazi içinde bulunan taş odaya ait ana yapı, Sultanahmet, Divanyolu ve Beyazıt çevresini etkileyen 1707, 1746, 1865 yangınları ardından ortadan

kalkmış ve 18.yy. sonlarında farklı bir yapı (Katalog No: BTO-1'de Harita 3.1 -A- yapısı) tasarlanmış olmalıdır.

1952 tarihli Nirven haritası (Harita 3.2) doğrultusunda mevcut taş odanın ana yapı ile konumunun belirlenememesine karşın, “Bağımsız Taş Oda” sınıflaması içinde olabileceği düşünülmektedir.

Mimari Özellikler

Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası iki katlı kagir bir yapıdır. Yapı zemin katta yaklaşık 286 m², üst katta ise plan kurgusundaki farklılık nedeniyle 200 m² alanı kaplamaktadır. Tasarım özellikleri olarak zemin katta ve üst katta bir büyük mekan ile ona eklenen yan mekanlardan oluşan taş odanın, zemin katta kuzeybatı cephesinde bulunan girişi günümüzde kapatılmıştır. Üst kat girişi ise güneybatı cephesindeki demir doğramalı kapıdan sağlanmaktadır (Katalog No: BTO-1; Şekil 3.1). Yapıda, kuzeydoğu cephesinin sağır olması kuzeybatı cephesine ise 20.yy.'da yeni yapı eklenmesi nedeniyle, ancak güneydoğu cephesinde mevcut pencere düzeni korunmuştur.

Yapının zemin katına, günümüzde kapatılmış olan, iki yanı nişli ve mekanın aksında tasarlanmış bir kapıdan girilmektedir (Katalog No: BTO-1; “K3”). Restitüsyon planında seki altı olarak düşünülen bu mekandan, sütunlu ve kemerli bir geçiş özelliği gösteren ve seki üstü olarak tasarlanan ikinci mekana girilmektedir. İki yanda eklenmiş odalar bu hacimle doğrudan bağlantılıdır (Şekil 3.4). Saklama işlevi ile paralellik taşıyan tek mekan ögesi niş kullanımıdır. 80x70 cm (bxhxd) ölçülerinde olan 2 adet niş iç mekanı çevreleyen pencere alt ve üst kotları ile bütünlük oluşturmamaktadır.

Demir doğramalı bir kapıdan girilen üst katta seki altı, seki üstü, ocak ögelerini içeren bir mekan ile doğrudan bağlantılı bir yan hacim bulunmaktadır (Şekil 3.2). Plan kurgusu mevcut ekler nedeniyle oldukça değişmiş olan üst kat, restitüsyon planına göre yan yana iki mekan olarak kurgulanmıştır. ÜK3 mekanında devam eden dairesel duvarın ise yine eklenti niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Üst kat plan şemasında, saklama işlevine uygun olarak yerden yüksekliği 115 cm olan 80x80x120 cm (bxhxd) ölçülerinde, bir adet niş bulunmaktadır Genel karakteristik yapısı ile ilgili herhangi bir belge olmamasına karşın, mevcut ölçüler, nişlerin 2 kapaklı ve korunan malzemeye bağlı bir değerlendirmeye raflı olabileceğini ortaya koymaktadır.

Saklama işlevinin gereği olarak sağlam ve korunaklı olan yapıda, cephe oluşumunda da aynı korunaklı tasarım sürdürülmüş olup, bu bağlamda zemin katta duvar yüzeyleri ve pencere alanları arasındaki oranın 7/1, üst katta ise 5/1 olduğu görülmektedir. Mekansal düzenleme

içinde saklama işlevine hizmet eden diğer bir uygulama da günümüzde yapı üzerinde halen mevcut olan pencere demir kapaklarıdır.

Zemin katta ve üst katta mekansal özellikler nedeniyle seki altı- seki üstü öğelerinin varlığı düşünülmüş olmasına karşın, zemin katta 100 cm, üst katta 70 cm olan parapet yüksekliğinin sedir kullanımına uygun olmadığı (Bkz. s. 151), ancak hareketli eşya için uygun bir tasarım olduğu gözlenmektedir

Üst kat plan kurgusunda bulunan ocak, yaklaşık 43 m² olan ÜK2 mekanının uzun süreli işlevlere cevap verebileceğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda ÜK2 mekanı işlevsel farklılıklara uygun bir değerlendirmeye göre farklılık göstereceği açık olmasına karşın, sedirli oturma düzenine göre yaklaşık 20 kişiye hizmet edebilecek kapasitededir.

Mevcut taş odanın mekan örtüsü günümüzde bulunmamasına karşın, benzer örnekler doğrultusunda aynalı tonoz örtü olduğu düşünülmektedir. Müller-Wiener'dan elde edilen eski resme göre, en üstte kırma çatı ile örtülü olduğu görülmektedir (Müller-Wiener, 2001). Dış cephede, çatıyı gizleyen parapet duvarı ile çevrili olduğu düşünülen yapının, rozetli demir parmaklıklı pencereleri, giriş kapısı yan sövelerinde bulunan lale motifi, üst kat seki altında bulunan kompozit sütun başlıkları dönemin üslubunu yansıtmaktadır (Şekil 3.3).

Günümüzdeki Durumu

“Turizm Karakolu” arazisi içinde bulunan Taş Oda yapısı günümüzde kullanılmamaktadır. Yapının, üzerinde bulunan eklentilere ve özellikle üst katta mekan içinde kullanılmış olan bölücü duvarların konumuna göre, günümüze kadar özgün işlevine uymayan amaçlarla kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır (Şekil 3.2- 3.3).

Yapıda oluşturulan ekler arasında olan, bölücü duvar kullanımı ve mevcut ocağın kapatılarak özgün niteliğini kaybetmiş olması, plan şemasının okunmasını engellerken, mekanın üst örtüsünün bulunmayışı da sürekli bozulma etkilerini arttıran en temel nedendir.

Şekil 3.1 Üst kata ulaşımı sağlayan dış merdivenler

Şekil 3.2 Üst katta seki altı, sütun ve giriş kapısı

Şekil 3.3 Üst katta seki altı, sütun ve ek nitelikli duvarlar

Şekil 3.4 Zemin kat iç mekan

3.2.2 Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası –Emirgan-

Konumu ve Tanımı

Koca Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası, Emirgan ilçesinde Kuru Yolu ile Hakim Tahsin Sokağı'nın kesiştiği kavşağın yakınındadır. Girişi Hakim Tahsin Sokak'tan olan yapının kuzey, doğu ve güneydoğusunda 20.yy. yapıları olan çok katlı apartmanlar, güneyinde Emirgan Parkı, batısında Emirgan Korusu bulunmaktadır (Harita 3.4).

Düz bir arazi içinde konumlanan taş oda, almaşık duvar örgülü iki katlı kagir bir yapıdır. Hakim Tahsin Sokak'da yol kotunun yüksek olması, yapı zemin kotunun aşağıda kalmasına neden olmuştur. Taş Oda'nın Hakim Tahsin Sokağı'na cephesi olan kuzeydoğu ve kuzeybatı yönlerinde bulunan üçgen alınlıklar, yapıdaki pencere ve kapı boşluklarının genel karakterini oluşturmaktadır. Belirli akslarda tekrarlanan plastrlarla, üstte plastrlara oturan ve içteki kırma çatının görünmesini engelleyen bir parapet yer almaktadır (Şekil 3.5). Çatı üzerinde bulunan iki adet aydınlık feneri yapının ilk bakışta algılanacak özellikleri arasındadır.

Yalının mülkiyeti ardı ardına değişmesine karşın, Hüsrev Paşa'nın tarihsel kimliği ve devlet yönetiminde bulunduğu önemli görevler nedeniyle, yapı "Hüsrev Paşa Yalısı"; günümüzde mevcut olan taş oda ise, "Hüsrev Paşa'ya ait yalının Taş Odası" olarak anılmıştır.

Tarihsel Özellikler

III. Selim dönemi (1730-1754) sadrazamlarından olan Hüsrev Paşa (1756-1865), III. Selim'in tahta çıkışından sonra kaptan-ı deryalığa yükselmiş, 1837'de seraskerlikten azledildikten sonra sarayına kapanmış ve sarayında pek çok köleyi eğiterek yetiştirmelerini sağlamıştır. 1854'de düzenlenen vakfiyesine göre, sahip olduğu servetinin büyük bir kısmını çeşitli hayır kurumlarına vakfetmesi, tarihsel kimliğindeki önemli ayrıntıları oluşturmaktadır (Derleme, 1999).

Yalının ilk sahibi Gümrükçü Osman Paşa adıyla şöhret olan Mutfak Emni Osman Ağa'dır. Yalı daha sonra Koca Hüsrev Paşa'ya, ardından Sadrazam Reşid Paşa'ya geçmiştir. 1858'de Reşid Paşa'nın ölümü nedeniyle saray erkanına ait olmuş ve bu tarihten sonra yalıda, II.Mahmud'un kızı Atiye Sultan ile Fethi Paşa'nın kızları Feriye ve Seniye Sultanlar oturmuştur. 1864 yılında Sultan Abdülaziz Yalı'yı Mısır Valisi İsmail Paşa'ya vermiş, İsmail Paşa'nın 1895 yılında ölümünden sonra bir süre ailesi tarafından kullanılmış, 1927 yılında da yıkılmıştır (Şehsuvaroğlu, tarihsiz).

Günümüzde mevcut olmayan Hüsrev Paşa Yalısı'nın mimari özelliklerinin tespit edilmesinde ancak eski haritalardan yararlanılabilmektedir. Bu bağlamda yararlanılan iki harita, Eldem

tarafından hazırlanan ve 19.yy.'da yalıların vaziyet planındaki konumu ve mimari özelliklerinin tanımlandığı harita (Eldem, 1993; Harita 3.5) ile 1926 tarihli harita (Harita 3.6) olmuştur. Elde edilen vaziyet planı verileri doğrultusunda, Hüsrev Paşa Yalısı adını alan yapı daha sonra, İsmail Paşa ve oğlu İbrahim Paşa'ya ait iki yalının arada bir eklenti ile birbirinin devamı niteliğini kazanan tek yapı görünümüne ulaşmıştır (Eldem, 1993). 1926 tarihli haritada ise yalı arazisi ve taş oda mevcut olmasına karşın, Hüsrev Paşa Yalısı yapı sınırları olarak belirlenmiştir (Harita 3.6).

Hüsrev Paşa Yalısı, eski resim ve vaziyet planı değerlendirmelerinden de görüleceği gibi, yüksek kagir bir subasman üzerinde iki katlı tasarlanmış olan yapı, kırma çatı ile sonlandırılmış, değişik büyüklükte odaları deniz cephesinde çıkma yaparak yapıya hareket kazandırmıştır (Eldem, 1993).

İncelenen haritalar doğrultusunda mevcut Taş Oda, ana yapı arkasında konumlanan "Bağımsız Taş Oda" sınıflamasındadır. 19.yy. haritalarına göre Taş Oda'nın, geniş bir ormanlık arazi içinde konumlandığı ana yapı ile doğrudan bir bağlantı oluşturmadığı, kapladığı alanın ise yaklaşık ana yapının % 6 sı oranında olduğu görülmektedir (Katalog No: BTO-2).

Mimari Özellikler

Hüsrev Paşa Yalısı'na ait plan özellikleri ve mekan kurgusu ile ilgili ayrıntılı bilgi olmamasına karşın, ana yapının mevcut taş oda ile 19.yy.'a ait genel üslup özellikleri ve mimari detaylarda bütünlük taşımış olduğu düşünülmektedir.

Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası'nın zemin katta 11.40x8.10 m olan oturma alanı, üst katta da aynı ölçülerde devam etmektedir. Zemin kat ve üst katta tek mekandan oluşan taş odanın zemin katta bulunan girişi, güneydoğu cephesindeki üçgen alınlıklı demir doğramalı kapıdan sağlanmaktadır (Şekil 3.6). Güneybatı ve kuzeybatı cephesinde bulunan girişlerin ise restorasyon sonrası açılmış olduğu düşünülmektedir. Üst kat girişi, Hakim Tahsin Sokağa cephesi olan kuzeydoğu yönündeki kapıdandır (Katalog No: BTO-2). Yapı cephelerinde pencere düzeninin simetrik konumlandığı, düşey ve yatay aksta zemin kat ve üst kat pencerelerinin bütünlük oluşturduğu görülmektedir (Şekil 3.6).

Yapı iç mekan tasarımında, zemin kat ve üst kat kurgusunu oluşturan seki altı, seki üstü, ocak ve dolap öğelerine rastlanmamaktadır.

Saklama işlevi ile paralellik taşıyan tek mekan ögesi niş kullanımıdır. Zemin katta yerden yüksekliği 30 cm olan 76x245x60 (bxhxd) cm ölçülerinde nişin, iç mekanı çevreleyen pencere

alt ve üst kotları ile bütünlük oluşturmadağı, genel karakteristik yapısı ile ilgili herhangi bir belge olmamasına karşın, kapaklı ve raflı tasarıma uygun olduğı görölmektedir. Üst katta yerden yüksekliğı 67 cm, 130x240x50 (bxhxd) cm ölçülerinde, iç mekanı çevreleyen pencerelerle bütünlük oluşturan iki adet nişin, 3 kapaklı ve içte korunan malzemeye bağı bir değerlendirmeye raflı tasarlanmış olduğı düşünölmektedir.

Saklama işlevinin gereğı olarak sağlam ve korunaklı olan yapıda, cephe oluşumunda da aynı korunaklı tasarım sürdürölmüş, bu bağlamda zemin katta duvar yüzeyleri ve pencere alanları arasındaki oranın 6/1, üst katta ise 5/1 olduğı görölmektedir. Mekansal düzenleme içinde saklama işlevine hizmet eden diğer bir uygulama da, günümüzde yapı üzerinde halen mevcut olan pencere demir kapaklarıdır.

Zemin katta 100 cm, üst katta 60 cm olan parapet yüksekliğinin sedir kullanımına uygun olmadığı (Bkz. s. 151), ancak hareketli eşya için uygun bir tasarım olduğı gözlenmektedir. Bu bağlamda, zemin kat ve üst kat mekansal özellikleri seki altı- seki üstü öğelerinin tasarımına uygun değıldir.

Zemin katta 53 m², üst katta 58 m² olan kullanım alanının hizmet ettiğı birey sayısı, günümüz koşullarına ve işlevsel farklılıklara göre yapılan bir değerlendirme ile çeşitlilikler göstereceğı açık olmasına karşın, sedir kullanımına uygun bir odada bu alanın yaklaşık 25 kişiye hizmet edeceğı düşünölmektedir.

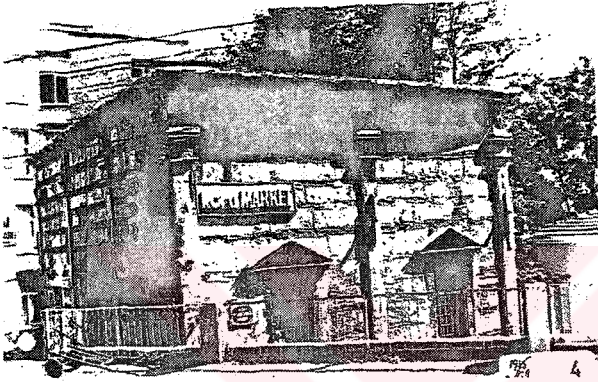
Dış cephede, mekan örtüsü olan aynalı tonozu gizleyen kırma çatı ve parapet duvarı ile çevrili olan yapı, lokmalı demir parmaklıklı pencereleri, üçgen alınlıkları ve yapının dört yönündeki ampir özellik taşıyan başlıklı plastrları ile dönemin eklektik üslubunu yansıtmaktadır.

Günümüzdeki Durumu

Günümüzde halen mevcut olan taş oda yapısı, 1986 yılında mimar Çelik Alatur tarafından yapılan restorasyon sonrası konut amaçlı kullanılmaya başlanmışır.

Yapının 1986 yılında İstanbul 3 No'lu KTVKK'na hazırlanan rölöveye uygun olarak yapılan restorasyon çalışmasına kadar, farklı işlevlendirildiğı ve en son bakkal olarak kullanıldığı bilinmektedir (Şekil 3.7).

Yapıda restorasyon sonrası oluşturulan ekler arasında bulunan, yapı içinde katlar arasında ulaşımı sağlayan merdiven, betonarme sistemde yapılmış olan kat döşemesi, çatı feneri ve bakır çatı kaplaması uygulamaları yapının özgün niteliğine zarar veren, yer yer yapının tam olarak kavranmasını engelleyen eklentilerdir.

Şekil 3.5 Hakim Tahsin Sokak cephesi
(3 No'lu KTVKK arşivi)

Şekil 3.6 Güneydoğu cephesi
(3 No'lu KTVKK arşivi)

Şekil 3.7 Zemin kat iç mekan (3 No'lu KTVKK arşivi)

3.2.3 Memduh Paşa Köşkü Taş Odası –Kuruçeşme-

Konumu ve Tanımı

Memduh Paşa Köşkü Taş Odası, Arnavutköy ilçesinde Kuruçeşme Caddesi'nden ulaşılan Ali Vafi Korusu yolu üzerinde bulunmaktadır. Yapının kuzeydoğusunda ağaçlıklı koru arazisi ve Aya Yani Kilisesi, kuzeybatısında betonarme çok katlı yapılar, güneybatısında günümüzde Divan Tesisleri olan yalı arazileri, güneydoğusunda eklentisi olduğu ana yapı Memduh Paşa Köşkü bulunmaktadır (Harita 3.7).

Setli bir arazi içinde bulunan taş oda, Memduh Paşa Köşkü arkasında konumlandığından Kuruçeşme Caddesi'nden algılanmamaktadır. Ali Vafi Korusu adını alan rampadan çıkılarak ulaşılan, almaşık duvar örgülü iki katlı kagir yapının, güneybatı cephesi istinat duvarına dayandığından bir cephesi sağırdır. Kuzeydoğu ve kuzeybatı cepheleri ise arazi setlenmesi nedeniyle tek katlıdır. Taş söveli pencereleri ve kirpi saçağı ile oldukça sade bir görünüme sahip olan yapı, iç mekan kurgusunda uygulanan mekan örtüsüne paralel olarak iki ayrı kırma çatı ile örtülmüştür.

Tarihsel Özellikler

Memduh Paşa Köşkü olarak bilinen yapının ilk sahibi Dahiliye Nazırı Memduh Paşa, Kandiye'li Mazlum Paşa'nın oğludur. 1839'da İstanbul'da doğmuş, Hariciye Mektupçu Kalemi'ndeki memurluğu sonrası çeşitli memuriyetlerde bulunmuştur. Konya, Sivas ve Ankara valiliklerinden sonra 1895'de Dahiliye Nazırı olmuştur. Abdülhamid döneminde Sakız adasına sürülen Memduh Paşa, etkin siyasetle geçen hayatını anlatan bir çok risale yazmıştır. Bedayi-i Asar, Esvat-ı Sudur, Hal'ler, İclas'lar, Feveran-ı Ezman bunlardan bazılarıdır (Belge, 1977).

Memduh Paşa Köşkü, Kuruçeşme ve Arnavutköy'ün birleştiği noktada set üzerindedir. Arsa bir Ermeni ailesinden satın alınmış ve yapı inşa edilmiştir. Köşkün yanındaki arazi Aleksandr Kara Todori Paşa olarak adlandırılan bir Rum'a aittir. Memduh Paşa Köşkü daha sonra Giritli bir tüccar olan Vafi Efendi'ye satılmış, 1924'de bir yangın geçirmiştir. Memduh Paşa Köşkü'nün sahile uzanan arazisi üzerinde, Eldem tarafından restitüsyon denemeleri yapılan ve 19.yy.'a ait haritalarda da görülen, Mazlum Paşa'ya ait olan bir yalı bulunmaktadır (Katalog No: BTO-3; Harita 3.8-3.9). Yalının kimden satın aldığı veya ne zaman yaptırıldığı ile ilgili kesin bir bilgi yoktur. Bu yalı, Mazlum Paşa'nın ölümünden sonra, oğulları Tevkii-i Divan-ı Hümayun'dan Tevfik Bey ile Dahiliye Nazırı Memduh Paşa'nın mülkiyeti olmuştur. Daha sonra Abdülhamid tarafından satın alınan yalı Şeyhülislam Cemalettin Efendi'ye verilmiş, Şeyhülislam tarafından yıkılıp tekrar yaptırılmış, yeni şekilde inşa edildikten sonra bir kez

daha yıkılmıştır. Arnavutköy tramvay yolu üzerinde bulunan yalı arazisi günümüzde sahil yolu olarak düzenlenmiştir (Harita 3.8; Eldem, 1973; Şehsuvaroğlu, tarihsiz).

Memduh Paşa Köşkü'ne ait eski resim (3 No'lu KTVKK Arşivi) ve vaziyet planı değerlendirmelerinde (Eldem, 1973, 1993) yapının oldukça geniş bir alana oturan kagir bir subasman üzerinde ahşap üç katlı ve kırma çatılı olduğu görülmektedir. Simetrik tasarlanan plan özellikleri cephe kurgusunu da etkileyerek belirli modülün doluluk ve boşluklarda tekrarlanmasına neden olmuştur. Cephelerdeki Art Nouveau şekillenmelerin 19.yy. bezeme özelliklerini yansıttığı düşünülmektedir (Şekil 3.8-3.9).

Eldem tarafından hazırlanmış olan 19.yy.'da yalıların vaziyet planındaki konumu ve mimari özelliklerinin tanımlandığı haritalarla restitüsyon denemeleri doğrultusunda mevcut Taş Oda, ana yapı arkasında konumlanan "Bağımsız Taş Oda" sınıflamasındadır (Eldem, 1973; 1993).

Memduh Paşa Köşkü adını alan ana yapı arkasında konumlanmış taş odanın, set üzerinde ağaçlıklı bir arazi içinde tasarlandığı, ana yapı ile doğrudan bir bağlantı oluşturmadığı ve kapladığı alanın yaklaşık ana yapının % 13'ü oranında olduğu görülmektedir (Katalog No: BTO-3).

Mimari Özellikler

Mekan kurgusu ve plan özellikleri ile ilgili detaylı bilgiye ulaşamayan Memduh Paşa Köşkü'nün, mevcut taş oda ile 19.yy.'a ait genel üslup özellikleri ve mimari detaylarda bütünlük taşıyacağı düşünülmeye karşın, ana yapıda görülen Art Nouveau özelliklerin taş oda yapısında tekrarlanmadığı ve sade bir üslupta tasarlandığı görülmektedir (Şekil 3.10).

Memduh Paşa Köşkü Taş Odası, zemin katta ve üst katta yaklaşık 11.00x8.70 m oturma alanına sahiptir. Mevcut yapının iç mekanında tespit çalışması yapılamadığından mekan kurgusuna ait değerlendirmeler restitüsyon denemesine göre yapılabilmektedir. Bu bağlamda tasarım özellikleri olarak, güneybatı cephesinden girişi olan zemin katta bir büyük mekan ve bu mekan içinde özel oda niteliğinde tasarlanan eklentinin görece daha özel eşya saklama amaçlı olduğu düşünülmektedir. Üst katta ise, yapının bölüntülü plan özellikleri taşıması nedeniyle kuzeydoğu ve kuzeybatı cephelerinden iki farklı girişi olduğu görülmektedir (Şekil 3.11-3.12). Tüm cephelerde yaklaşık 1/2'ye yakın oranlardaki pencere boyutu düşey ve yatay aksta tekrarlanmıştır.

Yapının restitüsyon planına göre mekan kurgusu içinde seki altı, seki üstü, ocak, dolap, niş öğeleri bulunmamaktadır (Eldem, 1973).

Saklama işlevinin gereği olarak sağlam ve korunaklı olan yapıda, cephe oluşumunda da aynı korunaklı tasarım sürdürülmüştür. İç mekan tespiti yapılamadığından cephe değerlendirmesi ile sınırlı kalınan yapıda, duvar yüzeyleri ve pencere alanları arasındaki oranın kuzeybatı cephesinde 4/1, güneydoğu cephesinde ise 3/1 olduğu ve bu bağlamda, yapı genelinde belirli bir oranın tekrarlanmadığı görülmektedir. Mekansal düzenleme içinde saklama işlevine hizmet eden diğer bir uygulama da, yapı ait resimlerde görülen pencere demir kapaklarıdır (Şekil 3.13).

Taş oda mekanı içinde ocak ve seki altı, seki üstü, dolap, niş öğelerinin bulunmaması, özellikle tasarımda ocağa yer verilmemesi, yapı içinde uzun bir süre geçirilmediğinin göstergesidir. Üst katta parapet yüksekliğinin yaklaşık 55 cm olması sedir gibi yerleşik elemanların kullanıma uygun bir tasarım özelliği taşımasına karşın, mevcut plan kurgusu bu tür bir uygulamaya cevap verecek nitelikte değildir.

Mevcut taş odanın mekan örtüsü aynalı tonozdur. Üst kat plan kurgusuna paralel olarak iki ayrı tonoz, üstte iki ayrı kırma çatı ile sonlandırılmıştır. Restitüsyon denemesine göre kirpi saçakla çevrili olan yapı oldukça sade bir üsluptadır (Eldem, 1973).

Günümüzdeki Durumu

Günümüzde mimar Doruk Pamir tarafından konut olarak kullanılan yapının, 1986 yılında İstanbul 3 No'lu KTVKK'na hazırlanan rölöveye uygun olarak yapılan restorasyon çalışmasına kadar işlevsiz kaldığı bilinmektedir.

Restorasyon sonrası yapının bir bölümünü oluşturan Ü.K1 mekanındaki duvarların kaldırılarak yapıya girişte taşlık niteliği kazandırılması (Şekil 3.11) ve bakır çatı ile kapatılmış olması, özgün detay ve işlevsel etkilerle paralellik taşımayan uygulamalar olarak düşünülmektedir.

Etappenlazarett Constantinonel. (vom Bazarok aus gesehen)

Şekil 3.8 Memduh Paşa Köşkü'nün 1960 yıllarındaki durumu (3 No'lu KTVKK arşivi)

Şekil 3.9 Memduh Paşa Köşkü'nün Kuruçeşme Caddesi'nden görünümü (3 No'lu KTVKK Arşivi)

Şekil 3.10 Üst kat güneydoğu ve kuzeydoğu cepheleri

Şekil 3.11 Kuzeydoğu girişi

Şekil 3.12 Kuzeybatı girişi

Şekil 3.13 Zemin kat iç mekan (3 No'lu KTVKK arşivi)

3.2.4 Tarabya Kasrı Taş Odası -Tarabya-

Konumu ve Tanımı

Tarabya Kasrı'na ait Taş Odalar, Tarabya koyu içinde Yeniköy-Tarabya arasında Köybaşı Caddesi üzerinde bulunan Alman Elçiliği'ne ait arazi içindedir. Vaziyet planındaki konumuna göre, taş oda ana yapıya ait "Bağımsız Taş Oda" durumundadır (Harita 3.10). Mevcut vaziyet planı konumuna göre, kuzeyinde Alman Konsoloslugu yazlık konutu, kuzeydoğusunda Köybaşı Caddesi ve İstanbul Boğazı, güney, doğu ve batısında ormanlık arazi bulunmaktadır.

Tarihsel Özellikler

Tarabya Kasrı; 18.yy.'da yaşamış Matos, Matas, Mavrokordato gibi farklı adlarla kayda geçen Rum beyine ait bir yapıydı. Yapım tarihi ile ilgili detaylı bilgi bulunmamasına karşın, 1820-1830 yılları arasında Saraya ait olduktan sonra değişikliğe uğramamış, 1828-29 Rus Savaşında II.Mahmud tarafından karargah olarak kullanılmıştır. Abdülmecid zamanında da kullanılan yapı, Abdülaziz tarafından yıktırılmıştır. 1879-80 tarihli Harbiye öğrencileri tarafından yapılan haritanın restitüsyonunda (Harita 3.11; Eldem, 1974) ve tarihsiz bir 19.yy. haritasında da arazi ve çevresini tespit edilebilmektedir (Eldem, 1974). Eldem'e göre, Kasrın arazisi saray erkanına ait olmadan önce dar bir parsel halindeyken, daha sonra sağdan ve soldan ilavelerle genişletilmiştir (Eldem, 1974). 1926 tarihli haritada, Tarabya Kasrı ve eklenti yapılarının arazi içindeki konumu görülmektedir (Harita 3.12).

Mimari özellikler

Tarabya Kasrı, restitüsyon planına göre iç sofalı plan özellikleri taşımaktadır. Çeşitli büyüklükteki odaları üst katta çıkma yaparak cepheye hareket kazandırmıştır. Ampir üslup özelliklerinin hakim olduğu yapı oldukça sade çizgiler taşımaktadır (Eldem, 1973). Arazi içinde bulunan mutfak, hamam ve taş oda ana yapıdan bağımsız birimler olarak tasarlanmıştır.

Eldem'e göre, taş odanın bulunduğu arazi önce Papa Apostom Zimmi'ye ait bulunurken daha sonra Nevruzoglu oğullarına geçmiş ve onlardan alınarak Tarabya Kasrı arazisi sınırları içine katılmıştır. Konum olarak sarp ve ormanlık bir arazi içinde bulunan taş odanın önündeki düzlükte mahzen ve mutfak inşa edilmiştir. Kasrın sınırlarının genişletilmesinden sonra etrafının duvarla çevrilmesi sonucu doğu tarafında ayrı bir duvar sınırı içinde mutfak, mahzen ve taş oda yer almıştır (Eldem, 1974).

Vaziyet planı restitüsyonunda "Taş Odalar" olarak birden fazla sayıda olduğu

vurgulanmasına karşın, tonoz örtülü yan yana iki ayrı mekan olarak tasarlandığı görülmektedir (Harita 3.11). Restitüsyon şemasına göre, kat adedi belli olmayan her iki mekana da aksta olan bir kapıdan girilmekte, giriş kapısının sağında ve solunda simetrik tasarlanan iki adet pencere bulunmaktadır. Bu bağlamda, tanımlanmış olan “Taş Odalar”, iki ayrı işlev için kullanılan ve yan yana iki ayrı girişi olan mekanlar olarak değerlendirilebilmektedir (Katalog No: ÇY.BTO-4).

Günümüzdeki Durumu

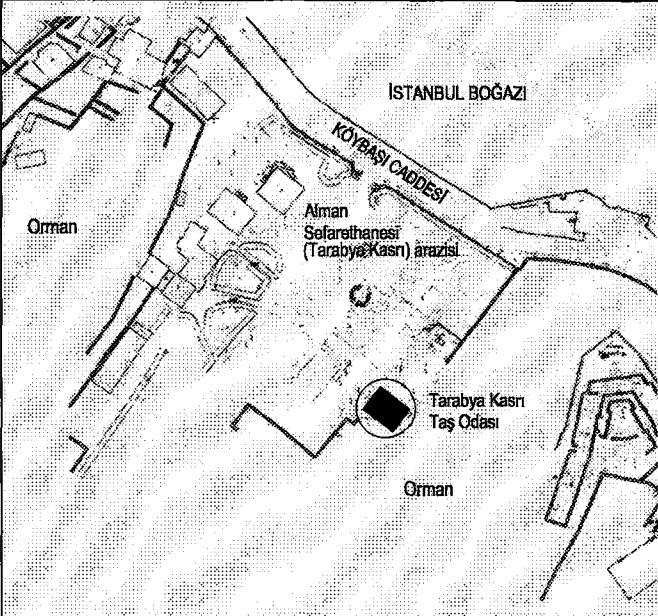
Günümüzde Alman Konsolosluğu yazlık konutu olan Tarabya Kasrı 19.yy’da yapılmış bir yapıdır. Arazi sınırları içinde çalışma yapılamadığından taş odanın günümüzdeki durumu tespit edilememiştir. Kasır ve müştemilatı olan yapılar 1990 yılında bir yangın tehlikesi geçirmiş, mutfak dışındaki yapılarda önemli bir hasar meydana gelmemiştir (Batur, 1993).

KATALOG No: ÇY. BTO-4

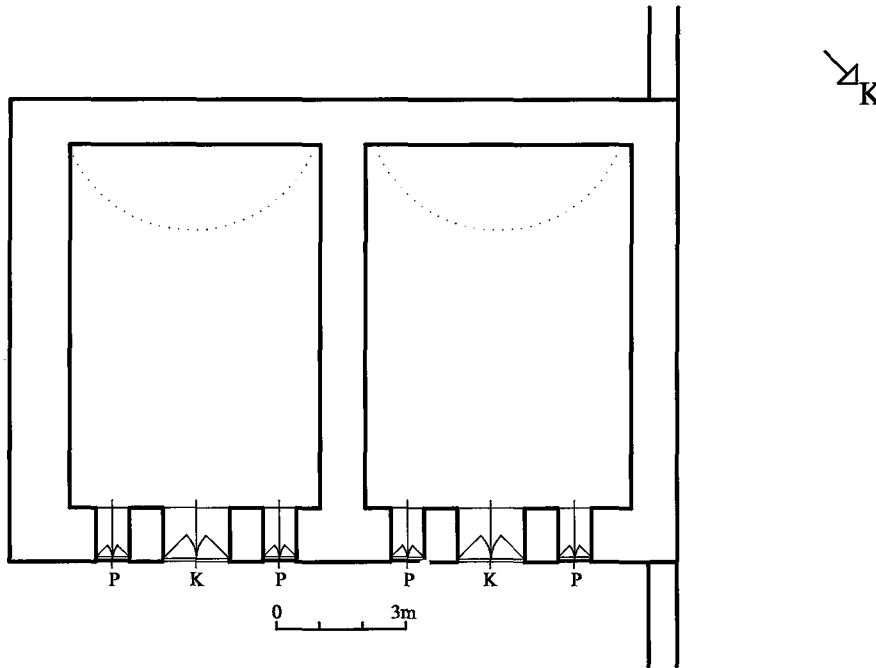
ADI: TARABYA KASRI TAŞ ODASI**ADRES: KÖYBAŞI CADDESİ, No: 88 TARABYA**

PAFTA: F-22-d-12-a-4-b ADA: 1065 PARSEL: ?

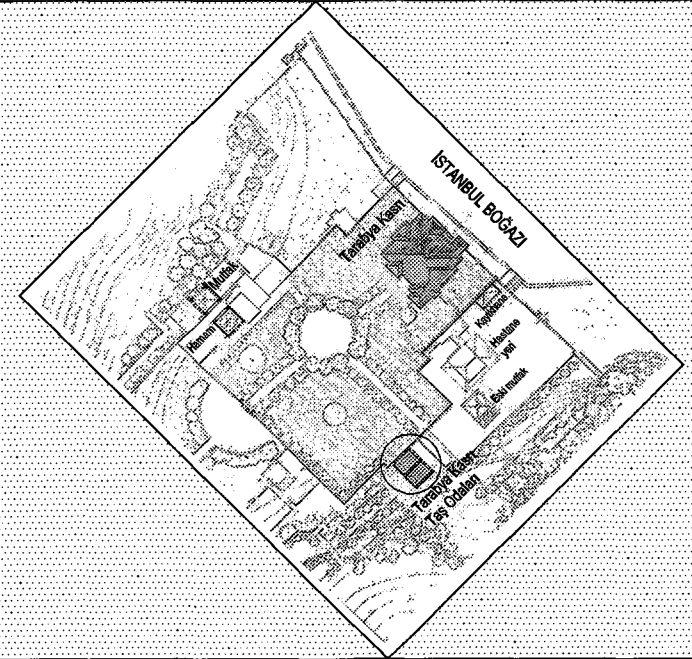
YAPTIRAN: RUM BEYİ MAVROKORDATA**YAPIM TARİHİ: 19.YÜZYIL****BUGÜNKÜ SAHİBİ: ALMAN KONSOLOSLUĞU****BUGÜNKÜ KULLANIMI: BİLİNMIYOR (*)**

Harita 3.10- 1996 tarihli halihazır haritada Alman Konsolosluğu yakın çevresi ve Tarabya Kasrı Taş Odası'nın konum planı (1)

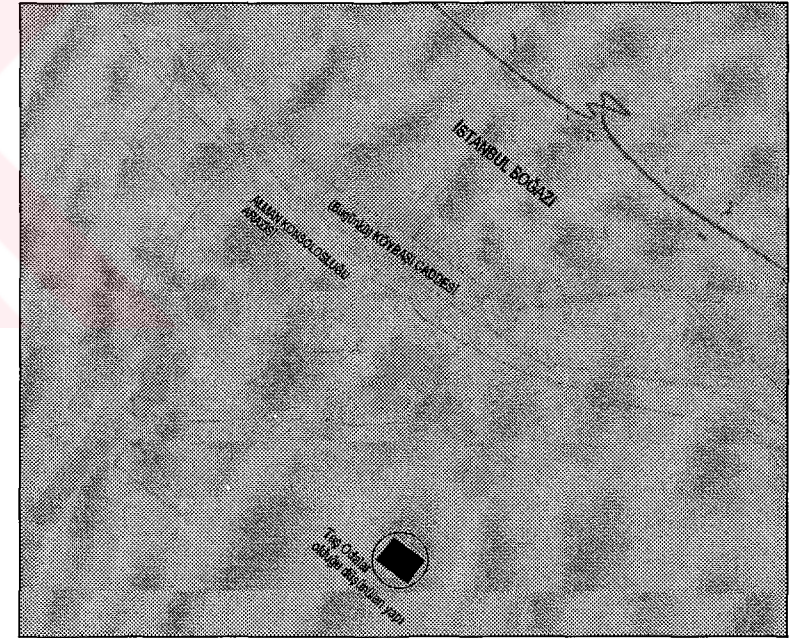
Fotoğraf çekilemedi.

RESTİTÜSYON PLANI (Eldem, 1974)

1. Harita 3.11- 19.yy.'da Alman Konsolosluğu Yazlık Konutu ve Taş Odalar (Eldem, 1974).

Harita 3.12- 1926 tarihli haritaya göre Tarabya Kasrı (Alman Konsolosluğu) ve Taş Odası olduğu düşünülen yapının konumu (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi, RUM AA30/4, harita No: 2361)

* Alman Konsolosluğu yazlık konutuna girilemediğinden bilgi edinilememiştir.

KAYNAKÇA

- Batur, A., (1993), " Alman Elçiliği Yazlık Köşkleri", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2: 210-211
- Eldem, S.H., (1973), Türk Bahçeleri, Kültür Bakanlığı Yayını, Türk Sanat Eserleri: 1, İstanbul, 24-25.
- Eldem, S.H., (1974), Köşkler ve Kasırlar II, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul, 413-416.

3.2.5 Arnavutköy'de Taş Oda -Arnavutköy-

Konumu ve Tanımı

Arnavutköy semtinde bulunan ve taş oda olduğu düşünülen yapı, Kuruçeşme Caddesi ile Francalacı Sokak arasında kalan bir parsel üzerinde konumlanmıştır. Kuruçeşme Caddesi'nden algılanmayan yapının Francalacı Sokağa cephesi vardır (Harita 3.13). İki yanında ise, bitişik nizamda konumlanan 20.yy. yapıları bulunmaktadır. Yapının Francalacı Sokak'dan görülen cephesi, iki katlı ve almalı duvar örgülüdür. Üst katta özgün niteliklerini kaybetmiş olan iki adet pencere bulunmaktadır.

Tarihsel Özellikler

Plan kurgusu tespit edilemeyen taş odanın ana yapısı ve sahibi ile herhangi bir veri elde edilememiş olmasına karşın, genel kütleli özellikleri doğrultusunda geniş bir arazi içinde konumlanmış bir yalıya ait olduğu düşünülmektedir. Eldem tarafından hazırlanan 19.yy. haritalarında da (Harita 3.14), Kuruçeşme Caddesi ile Francalacı Sokak arasında kalan bir parsel üzerinde konumlanmış olup, ana yapısı belli değildir.

Mevcut yapının kütleli özelliklerine göre "Bağımsız Taş Oda" sınıflamasına ait olduğu düşünülmektedir.

Mimari Özellikler

Yerinde yapılan gözlemlere göre yapı, Kuruçeşme Caddesi'nden girilen iki ayrı girişe sahiptir. Zemin kat girişi önünde konumlanan ve Ceneviz Kahvesi adıyla kullanılan yapı, taş odanın algılanmasını engellemektedir. Üst kat girişi günümüzde ofis olarak kullanılan yapı içinden sağlanmakta, özgün plan şemasına göre ise, yapının dışında tasarlanan bir merdivenle ulaşıldığı düşünülmektedir. Demir doğramalı kapıdan girilen üst kat mekanı içinde seki altı, seki üstü, ocak, dolap gibi öğeler bulunmamakta, yapı içinde sadece giriş kapısının iki yanında tasarlanmış olan nişler görülmektedir. Mekan içinde aydınlatmayı sağlayan iki adet pencere, dış cephede özgün niteliğini kaybetmiş, içte ise, yarım daire kemerli, demir parmaklıklı ve demir kapaklıdır. Tek mekandan oluşan üst katın örtüsü aynalı tonozdur.

Mevcut yapı cephesinden elde edilen verilerle, duvar kalınlığı tespit edilememiştir. Duvar örgüsü iki sıra tuğla, bir sıra taş niteliğinde düzenli almalı örgü niteliğindedir. Tuğla boyutu b.25-26 cm, h.3 cm, taş boyutu olarak ölçülen b değerleri: 27, 40, 45, 50 cm h değerleri: 32, 40, 41 cm arasında, harç kalınlığı 3 cm dir.

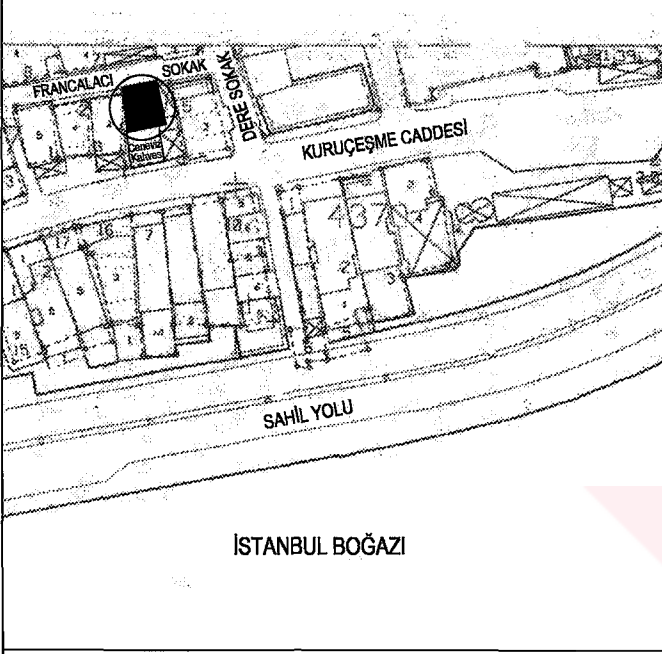
Günümüzdeki Durumu

Mevcut taş oda yapısının zemin kat ve üst katındaki işlevsel farklılık özgün niteliklerin değişmesine neden olmuştur. Katlar arasında ulaşımı sağlayan merdivenin algılanamayacak konumda bulunması, plan kurgusu ve cephelerde yapılan onarım nitelikli uygulamalar -dış cephede yenilenen tuğla örgü, çatı kaplaması ve pencerelerdeki sıva tamirleri- yapının mimari karakterini değiştiren özelliklerdir.

KATALOG No: ÇY. BTO-5

ADI: ANA YAPISI BİLİNMEYEN TAŞ ODA
ADRES: KURUÇEŞME CAD.No:93 ARNAVUTKÖY
 PAFTA: F-22-d-16-c-2-c ADA: 90 PARSEL: 2
YAPTIRAN: BİLİNİYOR
YAPIM TARİHİ: 19.YÜZYIL
BUGÜNKÜ SAHİBİ: ÖZEL
BUGÜNKÜ KULLANIMI: ZK. CAFE, ÜK BÜRO

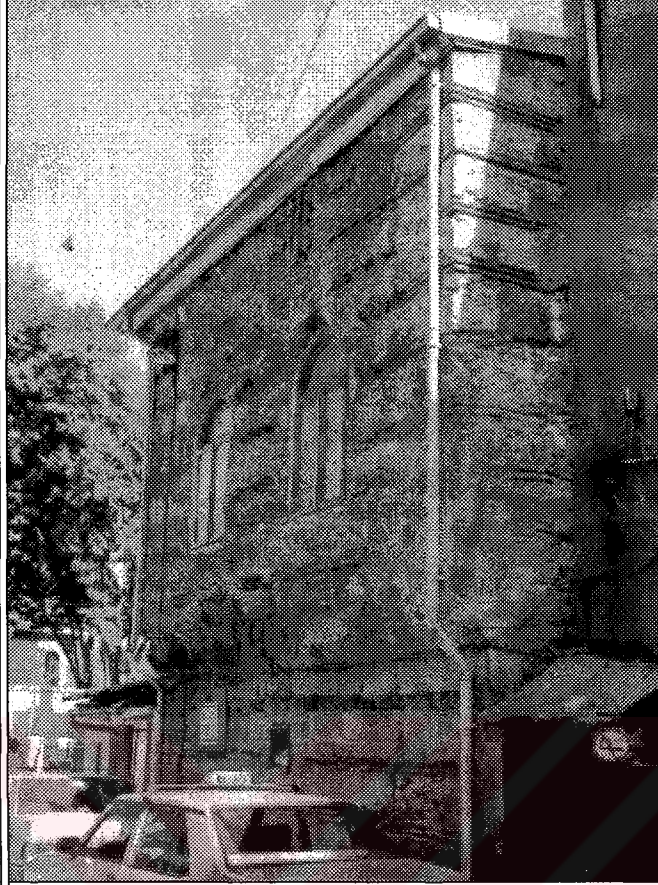

0 20m

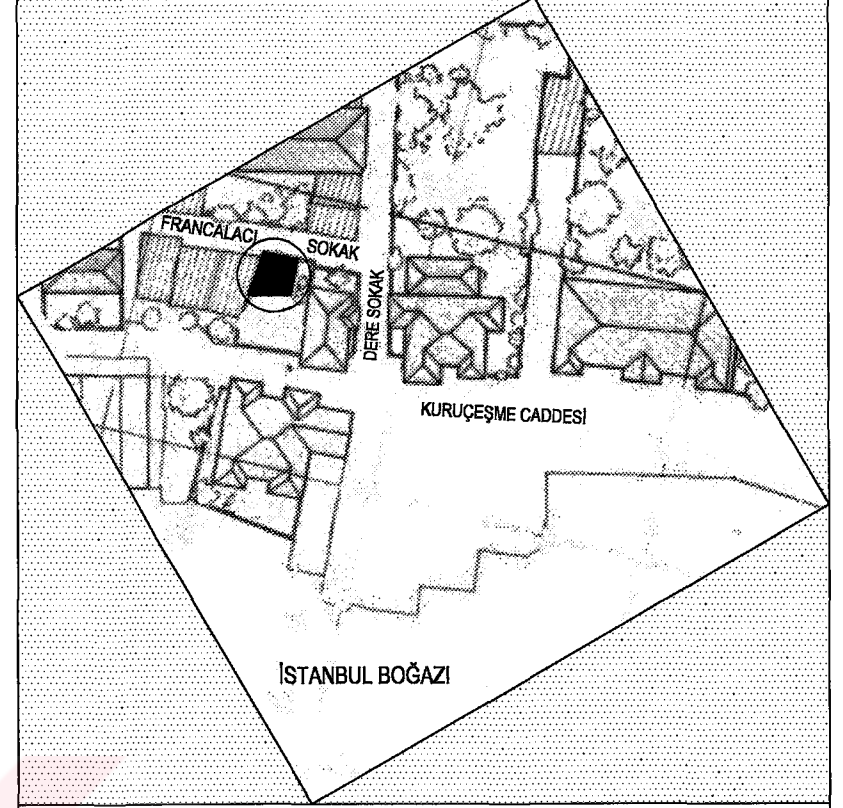
Harita 3.13- 1997 tarihli halihazır haritada mevcut taş oda ve yakın çevresi konum planı (1)

KUZEY CEPHESİ

Eylül 2003

Mevcut Taş Oda'nın Francalacı Sokak'dan görünüşü

0 20m

1. Harita 3.14- 19.yy. sonlarında Arnavutköy'de taş oda ve yakın çevresi (Eldem, 1993).

YAPININ RÖLÖVESİ ALINAMADI.

KAYNAKÇA

Eldem, S.H., (1993), Boğaziçi Yalıları I, Vehbi Koç Vakfı Yayını, İstanbul, 98.

3.2.6 Cağaloğlu Acımusluk'da Taş Oda -Cağaloğlu-

KATALOG No: MO.BTO-1

ADI: Acımusluk'taki Taş Oda (Ana yapısı olan konağın adı bilinmiyor)

BULUNDUĞU YER: Cağaloğlu - Acımusluk Sokak (Günümüzdeki adı: Cemal Nadir Sok.)

YAPTIRAN: Bilinmiyor

YAPIM TARİHİ: 18.Yüzyıl sonu

YIKILDIĞI / YOK OLDUĞU TARİH: 20.Yüzyıl başları (kesin tarih bilinmiyor)

VARLIĞININ TESPİT EDİLDİĞİ KAYNAKLAR:

Eldem, S.H., (1986), Türk Evi-Osmanlı Dönemi II, Türkiye Anıt ve Çevre Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul, 252.

Konumu-Tanımı ve Tarihsel Özellikler

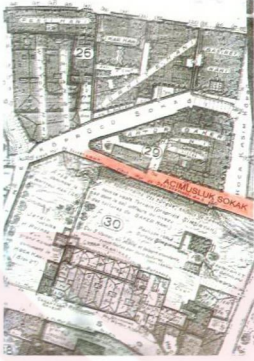
Cağaloğlu'nda İstanbul Lisesi (eski adı Duyun-u Umumiye) yapısının kuzeydoğusunda yer alan Cemal Nadir Sokak (eski adı Acımusluk Sokak)'da bulunduğu ileri sürülen taş oda yapısı hakkında, Eldem'in tespitleri dışında kesin bilgilere ulaşılamamıştır (Harita 3.15 ve 3.17).

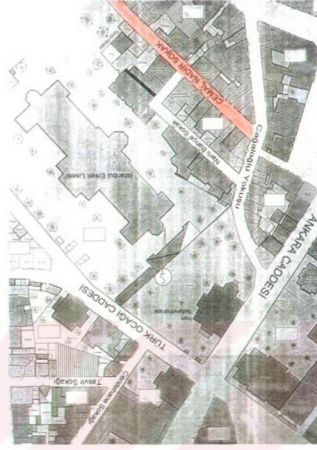
Harita 3.15- 1997 tarihli halihazır haritada Acımusluk Sokak ve yakın çevresinin konumu
(Pafta F21-c-25-d-3-b Ada 3000 Parsel 304-305)

Eldem'in verileri doğrultusunda incelenen haritalarda, Acımusluk Sokağı kuzeyindeki Acımusluk Sarnıcı (Derleme, 1993; Harita 3.16), doğusundaki Damad İbrahim Paşa Darülhadişi/Acımusluk Medresesi (Ahunbay, 1993; Harita 3.18) ve batısındaki hamam kalıntısı ulaşılan yapılar olmuş, ancak konum olarak "Acımusluk Sokak'da, Hoca Paşa

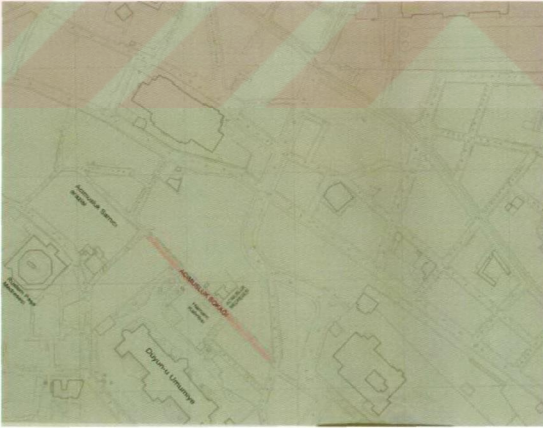
Hobyar'dan Alemdar ve Mahmut Paşa'ya kadar uzanan bahçe içinde büyük bir konağın eklentisi" niteliğini taşıdığı belirtilen taş odayı, veya ait olabileceği konağı tanımlamayı sağlayacak özel bir veri elde edilememiştir.

Harita 3.16 Acimusluk Sarnıcı'nın gösterildiği 1940 tarihli Pervitch Haritası, Pafta No: 66

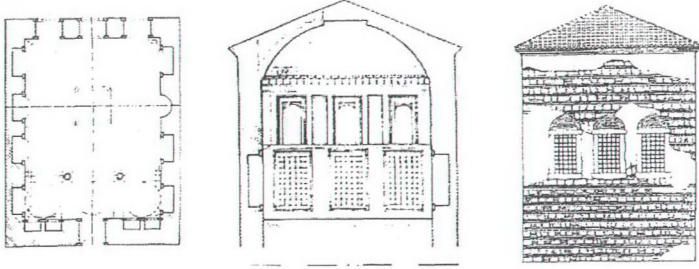
Harita 3.17 1952 tarihli Nirven Haritası'na göre Acimusluk Sokak, Pafta No: 63-72-81

Harita 3.18 Ayasofya-Sirkeci arasını gösteren ve tarihi bilinmeyen bir harita (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi No: 1549)

Acimusluk Sokak üzerindeki yapılanmaların genel konumu

Genel değerlendirmesi, Eldem'e ait restitüsyon denemeleri doğrultusunda yapılabilen taş odanın; almasıık duvar örgülü, pencerelerinde lokmalı demir parmaklık ve kapak bulunan kırma çatı ile sonlandırılan bir yapı olduğu görölmektedir (Eldem, 1986).

Şekil 3.14 Eldem'e ait restitüsyon denemesine göre Acımusluk Sokak'da bulunan taş oda yapısı (Eldem,1986) 0 2.5m.

Sahibi ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılabilen yapının iç bezemelerinde, özellikle kubbe kasnağındaki lale motifleri ve duvar panolarında görülen sicim motifleri, batı etkileri taşıyan detaylar olarak değerlendirilmiştir.

Mimari Özellikler

Söz edilen taş oda yaklaşık 7.00x9.00 m ölçülerindedir. Yapının zemin kat varlığı ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılabilmiştir. Restitüsyon denemelerine göre, mekana giriş aksta tasarlanmış bir kapıdan sağlanmaktadır. Plan kurgusunda seki altı, seki üstü, ocak, niş elemanlarının tümünü içeren yapı aynalı tonozla örtölmüştür.

Taş oda yapısı içinde saklama işlevine uygun olarak tasarlanan nişler mekan içinde simetrik konumlanmakta, yapı iç cephelelerinde pencere alt ve üst kotları ile bütönlük oluşturmaktadır. Restitüsyon planında yaklaşık 100x40x160 cm ölçülerindeki nişlerin çift kapaklı, 60x40x160 cm ölçülerinde olan nişlerin ise kapaksız tasarlandığı görölmektedir. Kapaklı ve kapaksız nişlerin mekan içindeki dağılımında simetri özelliğinin korunmasına dikkat edilmiş, niş kullanımı seki altında da sürdürölmüştür. Niş tasarımında, kapaklı nişlerin kapaksızlara oranının yaklaşık %65 olduğu görölmektedir. Bu oran, taş oda içinde korunacak objelerin, kapaklı niş tasarımını gerektirdiğini, kapaksız nişlerin ise geçici sergileme veya koruma amaçlı olduğunu ortaya koymaktadır.

Saklama işlevinin gereğı olarak sağlam ve korunaklı olan yapıda, cephe oluşumunda da aynı korunaklı tasarım sürdürölmüştür. Bu bağlamda, duvar yüzeyleri ve pencere alanları arasındaki oranının 5/1 olduğu görölmektedir. Mekansal düzenleme içinde saklama işlevine

hizmet eden diğer bir uygulama da, restitüsyon planında mevcut olan pencere demir kapaklarıdır.

Mekan içinde hareketli ve sabit eşya kullanımı ile ilişkili parapet yüksekliğinin, yaklaşık 50 cm olan ölçüsünün sedirli bir mekan kullanımına uygun olabileceği düşünülmektedir. Plan kurgusu içinde ocağın bulunması, bu yapının aynı zamanda uzun süreli işlevler için kullanılmış olabileceğini ortaya koyan bir özellik olarak değerlendirilmektedir. Seki altı ve seki üstünü ayıran sütunlar arasında kullanıldığı öne sürülen mermer şebekeler ile yapı içinde bezeme elemanı olan, lale ve bitkisel motifli duvar panoları uzun süreli kalınan mekan içinde görsel etkiyi kuvvetlendirici nitelik taşımaktadır. Bu etki, bezeme elemanlarında yer yer kullanılmış olduğu vurgulanan kırmızı beyaz boya ile desteklenmiş olmalıdır (Eldem, 1986). Mekan kurgusu ve bezeme özellikleri doğrultusunda, toplu ve saklama işlevinin birlikte gerçekleştirilmiş olduğu düşünülen bu yapıda, 29 m² olan kullanım alanının hizmet ettiği birey sayısı, günümüz koşullarına ve işlevsel farklılıklara göre yapılan bir değerlendirme ile çeşitlilikler göstereceği açık olmasına karşın, sedir kullanımına uygun bir odada bu alanın yaklaşık 15 kişiye hizmet edeceği düşünülmektedir.

Dış cephede almalı duvar örgüsüne sahip yapının, pencerelerde taş söve üzerinde iki merkezli tuğla örgülü sivri kemerli mimari yapısı, kirpi saçak üzerinde kırma çatı ve kiremit çatı örtüsü, oldukça sade bir üslup özelliği taşıdığını göstermektedir.

İNCELENEN HARİTALAR

Harita 16: 1940 tarihli Pervititch Haritası Pafta No. 66

Harita 17: 1952 tarihli Nirven Haritası Pafta No. 63-72-81

Harita 18: Ayasofya-Sirkeci arasını gösteren ve tarihi belli olmayan harita (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi No: 1549)

3.2.7 Nisbetiye Kasrı Taş Odası -Bebek-

KATALOG No: MO. BTO- 2

ADI: Nisbetiye Kasrı Taş Odası

BULUNDUĞU YER: Küçük Bebek ile Etiler arasındaki arazide bulunuyordu.

YAPTIRAN: Bilinmiyor, Son Sahibi: Süleyman Efendi

YAPIM TARİHİ: 19. Yüzyıl başı

YIKILDIĞI/YOKOLDUĞU TARİH: 20. Yüzyıl

VARLIĞININ TESPİT EDİLDİĞİ KAYNAKLAR

Eldem, S. H., (1974), Köşkler ve Kasırlar, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, İstanbul.

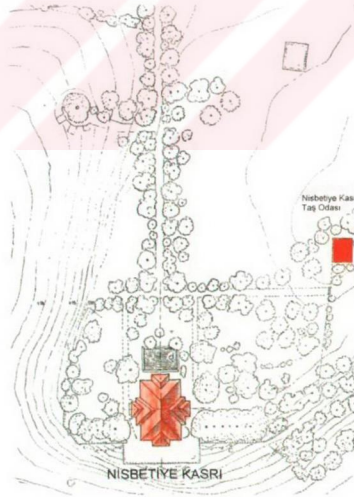
GÖRÜLDÜĞÜ HARİTALAR

Harita 3.19- Nisbetiye Kasrı ve Taş Odası'nın genel konumu

Harita 3.20-1926 tarihinde Nisbetiye Kasrı ve Taş Odası'na ait olduğu düşünülen arazinin genel konumu

Konumu-Tanımı ve Tarihsel Özellikler

Nisbetiye Kasrı ve Taş Odası, Bebek sırtları üzerinde Boğaza hakim bir tepe üzerinde bulunuyordu (Harita 3.19)

Harita 3.1 Nisbetiye Kasrı ve Taş Odası'nın 19.yy.'daki konumu (Eldem, 1974)

Günümüzde mevcut olmayan yapının inşa tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte mimari özellikleri bakımından 19.yy. başında yapıldığı düşünülmektedir. Yapı, son sahibinin ismi olan Süleyman Efendi köşkü olarak anılmış (Eldem, 1974), Süleyman Efendi'nin hayatı ve kimliği hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Mimari Özellikler

Nisbetiye Kasrı'nın mimari kurgusu ile ilgili özelliklerin ortaya konmasında yararlanılan eski haritaların başında, Eldem tarafından hazırlanan ve 19.yy.'da köşk ve kasırların vaziyet planındaki konumu ve mimari özelliklerinin ortaya konduğu tespitler ve restitüsyon planları olmuştur (Eldem, 1974).

Yapılmış olan restitüsyon denemelerine göre, Nisbetiye Kasrı'nın merkezi planlamaya sahip olduğu görülmektedir. İki eksen üzerine kurulmuş olan planın eksenleri, ortadaki büyük oval sofa ile birleşmektedir. Merkezi planlamaya sahip olan yapıda kuzeybatı ve güneydoğu yönünde oval sofaya açılan eyvanlar ile, kuzeydoğu ve güneybatı aksında yine oval sofaya açılan giriş, tuvalet ve servis merdiveni mekanları bulunmaktadır. Yapının dört köşesinde bulunan aynı büyüklükteki odalar, hem planlamada hem cephede hareket oluşturmaktadır. Kasır bol pencere, hafif ve sade bir mimari üsluba sahiptir. Eski resim ve vaziyet planı değerlendirmesine göre kagir bir subasman üzerinde iki katlı olan ahşap yapı, kırma çatı ile örtülmüştür. Yapı üzerinde batılı anlamda etkiler, sadece çıkma oluşturan eyvanların yuvarlatılmış köşelerinde görülmektedir (Eldem, 1974).

Nisbetiye Kasrı Taş Odası vaziyet planı verilerine göre, ana yapı arkasında konumlanan "Bağımsız Taş Oda" sınıflaması içindedir. Taş odanın geniş bir ormanlık arazi içinde konumlandığı ve ana yapı ile doğrudan bir bağlantı oluşturmadığı, kütsel büyüklüğünün ise yaklaşık ana yapının % 13'ü oranında olduğu görülmektedir.

Mekan kurgusu ve plan özellikleri ile ilgili detaylı bilgiye ulaşılamayan taş oda yapısının, ana yapı ile genel üslup özellikleri ve mimari detaylarda bütünlük taşıdığı düşünülmektedir.

Günümüzdeki Durumu

Nisbetiye Kasrı ve taş oda günümüzde mevcut değildir. 1926 tarihli haritada “adsız köşk” olarak belirtilen yapının mevcut konumuna göre Nisbetiye Kasrı olduğu düşünülmektedir (Harita 3.20). Mevcut Kasır 1960 yılında yanarak ortadan kalkmış, taş oda da zaman içinde yıkılmış olmalıdır. Günümüzde Kasır arazisinde iki katlı betonarme yapılar bulunmaktadır.

Harita 3.20 Nisbetiye Kasrı arazisini gösteren 1926 tarihli harita (Atatürk Kitaplığı Harita Arşivi, İST-RUM 34)

3.2.8 Şair Nabi Evi Taş Odası -Üsküdar-

Konumu

Şair Nabi Taş Odası, günümüzde Üsküdar ilçesinde Salacak Bostanı Sokak ile İmrahor Çeşme Sokak arasında kalan arazi içindedir. Girişi Salacak Bostanı Sokak'dan olan yapının kuzeydoğusunda İmrahor Camisi, güney ve batısında çok katlı betonarme yapılar, doğusunda taş odaya bitişik konumda olan Şair Nabi Evi Kültür Evi bulunmaktadır (Harita 3.21).

Tanımı

Setli bir arazi içinde bulunan taş oda, bodrum kat üzerinde tek katlı kagir bir yapıdır. Salacak Bostanı Sokak'dan girilen parsel üzerinde Kültür Evi'nin bulunması nedeniyle, mevcut taş oda, İmrahor Çeşme Sokak ile Salacak Bostanı Sokak'tan algılanabilecek özellikte değildir. Yapının sıvalı cephesi, lokmal demir parmaklıklı pencereleri, kirpi saçak üstünde kiremit örtülü kırma çatısı en belirgin niteliklerini oluşturmaktadır.

Eldem'e ait bir yorumlamaya göre, Şair Nabi'ye ait olduğu düşünülen yapının, büyük bir bahçe içindeki konağın eklentisi konumunda olduğu ileri sürülmesine karşın, Şair Nabi'nin yaşadığı yüzyıl ile taş odanın mimari özellikleri arasında bütünlük kurulamamıştır. Mevcut yapı Şair Nabi'nin yaşadığı yüzyıldan daha sonraki tarihte yapılmış olmasına karşın, günümüze kadar Şair Nabi Taş Odası adıyla anılmasının nedeni, mevcut arazi üzerinde Şair Nabi'ye ait bir yapının varlığından kaynaklanıyor olmasındandır (Eldem, 1986).

Tarihsel Özellikler

Şair Nabi (1642-1712) Urfa'nın ileri gelen ailelerinden bir şairdir. 1671'de Lehistan seferinde Kamenice'nin ele geçirilmesi nedeniyle Fetihname-i Kamenice adlı risaleyi, 1675'de Edirne'de şehzadeler için yapılan sünnet düğünü ardından Sûname'yi yazmış, Hac dönüşü Muhasip Mustafa Paşa'ya kethûda olarak Tuhfetü'l-haremeyn'i, Halep'de Hayriye ve Hayrâbâd mesnevilerini, Silahdar Ali Paşa için bir mukaddime yazmıştır (Uzunçarşılı, 1983; Doğan, 1999). Nabi'nin yaşadığı yıllar, Anadolu'da isyanların başladığı ve Osmanlı İmparatorluğu yönetim sisteminin çözülmeye başladığı bir döneme rastlaması nedeniyle bu dönemde edebiyat alanında da pek ilerleme kaydedilememiştir. Devrin olumsuzlukları ve sosyal bozuklukları nedeniyle tasavvufa ilgi duyan şairler kayıtsız bir hayat felsefene sığınarak bunu şiirlerinde de dile getirmişlerdir. Bu sırada ortaya çıkan ve *sebk-i Hindî* adı ile tanınan hikmet, tefekkür ve tasavvufi görüşü esas alan üslubun temsilcisi olan Saib-i Tebrizî'nin Osmanlı ülkesindeki yorumcusu Nabî olmuştur. Düşünceyi söz sanatı ile doğrudan doğruya

söylemek yolunu seçmiş olan Nabî Osmanlı şiirinde farklı bir başlangıç olmuş ve *hikemi* şiir okulunun kurucusu kabul edilmiştir (Doğan, 1999).

1932 tarihli Pervititch haritasına göre büyük bir arazi içinde bulunan taş odanın ana yapısı ve ana yapıyla olan bağlantısı belli değildir (Harita 3.22). Günümüzde detaylı bir onarımdan geçirilmiş ve özgün niteliklerini kaybetmiş olduğundan, ancak yapılmış olan restitüsyon denemelerine göre değerlendirilebilmektedir.

Mimari Özellikler

İki katlı olarak tasarlanan mevcut taş odanın doğu cephesinden girilen zemin katı (Şekil 3.15), ayrı mekanlardan oluşmaktadır ve yaklaşık 83 m2 oturma alanına sahiptir. Aynı düzgün planlamanın tekrarlandığı aynalı tonozla örtülü üst kat girişi, doğu cephesinde bulunan kapıdan sağlanmaktadır (Şekil 3.16). Diğer bir giriş de, yapıya bitişik tasarlanmış olan Kültür Merkezi içinden gerçekleştirilmektedir. Restitüsyon plan kurgusuna göre üst kat, “meşkhane” adı verilen bir mekan, yanındaki özel oda ve ayrıca bir hamam eklentisi ile tasarlanmıştır. Yapının cephe oluşumunda pencerelerin yatay ve düşey aksta tekrarlandığı görülmektedir.

Düzgün planlamaya sahip olan zemin katta, saklama amaçlı kullanılmış olan tek mekan ögesi niştir. ZK1 mekanında yerden yüksekliği 95 cm, 100x140x40, 100x197x40, 60x197x60 cm olarak farklılık gösteren 3 adet nişle, ZK2 mekanında yerden yüksekliği 100 cm, 73x112x40 cm ölçülerinde 2 adet nişin, çift kapaklı ve içte rafı tasarım için uygun olduğu düşünülmektedir (Katalog No: ETO-1). Restitüsyon denemesine göre, üst katta 2 adet nişin yaklaşık 40x7x40 cm ölçüsünde kapaklı olduğu, kullanılmış olan dolapların ise yerli dolap tarzında ve yaklaşık 50 cm derinliğinde yapıldığı görülmektedir (Eldem, 1968; 1986).

Saklama işlevinin gereği olarak sağlam ve korunaklı olan yapıda, cephe oluşumunda da aynı korunaklı tasarım sürdürülmüş, bu bağlamda zemin katta duvar yüzeyleri ve pencere alanları arasındaki oran 6/1 olarak tespit edilebilirken, üst katta onarım sonrası değişiklikler nedeniyle, bu tür bir oran kurulamamıştır. Günümüzde mevcut olmayan fakat özgün plan şemasına göre kullanılmış olan demir kapakların, saklama fonksiyon ile uyum sağladığı düşünülmektedir.

Mekan içinde hareketli ve sabit eşya kullanımı ile ilişkili parapet yüksekliğinin zemin katta sedir kullanımına cevap vermediği, 92-110 cm olan ölçünün ancak hareketli eşya için uygun bir tasarım olduğu gözlenmektedir (Bkz. s.151). Üst kat planında ise özgün parapet yüksekliği bilinmemesine karşın mekanın, işlevsel özelliği ve kurgusu nedeniyle sedirli kullanıma uygun olduğu düşünülmektedir.

32 m2 olan ZK1 ve 15 m2 olan ZK2 mekanlarını içeren zemin kat servis ve depo amaçlı tasarlanmış olabileceğinden, kullanım alanı ve kişi sayısı arasında bir orantı kurma gerekliliği düşünülmemiştir. Zemin kat mekanı içinde seki altı, seki üstü, dolap ve ocak öğelerinin bulunmaması toplantı vb. tür amaçlar için kullanılmadığını ortaya koymaktadır. Üst katta Meşkhane adını alan mekanı oluşturan öğeler arasında, seki altı, seki üstü, niş, dolap, ocak elemanları bulunmaktadır. Ahşap direklerle ayrılan seki altı ve seki üstü ile yaşmaklı tasarlanmış olan ocak, restitüsyon denemelerinden de görüldüğü gibi uzun süreli kalınan mekanda, görsel etkinin kuvvetlenmesini sağlayacak niteliktedir (Eldem, 1968; 1986). Kullanım alanı olarak yaklaşık 32 m2 olan meşkhanenin 11 kişiye, 15 m2 olan özel odanın ise 6 kişiye hizmet edebileceği düşünülmektedir.

Günümüzdeki Durumu

Şair Nabi Evi Taş Odası ve Kültür Merkezi bir süre “Üsküdar Evlendirme Dairesi” olarak kullanılmıştır. 1994 yılında Üsküdar Belediyesi tarafından onararak yeniden düzenlenmiş, bu tarihten sonra Üsküdar Folklor ve Turizm Derneği’nin kullanımına verilmiştir. Halen Şair Nabi Kültür Merkezi adıyla faaliyet göstermektedir. Yapının kültür merkezi işlevli kullanılması amacıyla geçirdiği onarımlar, özgün plan şemasının tamamen değişmesine neden olmuştur. Restitüsyon planında görülen hamam kaldırılarak taş oda ve kültür merkezi arasında bir geçiş oluşturulmuş, meşkhane adı verilen mekan içinde niş, dolap, ocak, seki altı ve seki üstü öğeleri korunmamış, restitüsyon planında ahşap çıtalı olduğu vurgulanan tavan kaldırılarak, mekan günümüzdeki aynalı tonoz ile örtülmüştür (Şekil 3.17). Görsel etkiyi kuvvetlendiren bezemeli ahşap duvar ve dolap kaplamalarına ait hiçbir örnek günümüze ulaşmamıştır.

Şekil 3.15 Zemin kat girişi

Şekil 3.16 Üst katta mevcut hamamın günümüzdeki durumu

Şekil 3.17 Mevcut tavan bezemesi

3.2.9 Edib Efendi Yalısı Harem Bölümü Taş Odası -Üsküdar-

Konumu ve Tanımı

Edib Efendi Yalısı Taş Odası, Kandilli İskelesi'nin güneyinde, Kandilli Caddesi üzerinde bulunan Edib Efendi Yalısı harem bölümünün zemin katındadır. Yaklaşık 40m uzunluğunda olan Yalı, Kandilli Caddesi'ne göre düşük kotta bulunduğundan ancak denizden görülebilmektedir (Harita 3.23).

Tarihsel Özellikler

Edib Efendi Yalısı'nın yapılış tarihine ilişkin farklı kayıtlar bulunmaktadır. Bu kayıtlara göre, ilk yapılış tarihi olan 1753'ten sonra, 19.yy. başında tekrar inşa edilmiştir. Tapu kayıtlarında ilk sahibinin Muammer Paşa olduğu, daha sonra Kani Paşa'ya geçtiği, 1887 yılında ise İbrahim Edib Efendi tarafından satın alındığı öğrenilmektedir (Sezgin, 1994).

Yazar, tarihçi, çevirmen ve bürokrat bir kişiliğe sahip olan Edib Efendi-Teşrifati-(?-İstanbul 1801), 1763'de Erzurum Valisi İbrahim Paşa'nın divan katipliğini yapmıştır. 1787'de İstanbul'da Rikab vakanüvisi olduktan sonra, I. Abdülhamid'in son iki yılı ile III. Selim'in ilk üç yılında İstanbul'daki olayları ve gelişmeleri kapsayan Edib Tarihi'ni yazmıştır. Görgü kuralları, güzel ahlakı ve erdemi anlatan Ravzatü'l hikem fî ahlaki'l ümem adlı eseri basılı olmamakla birlikte, çeşitli kütüphanelere dağılmış durumdadır (Sakaoğlu, 1999).

Edib Efendi'nin ölümünden sonra yalı, iki oğlu arasında paylaşılmıştır. 1986 yılında harem bölümü özel bir şirket tarafından alınarak yeniden inşa edilmiş, selamlık kısmı ise 1993 yılında restore edilmiştir. Restorasyon sırasında rastlanan temel izlerine göre, yalının inşasından önce arazi üzerinde Kandilli Sarayı'nın bulunduğu düşünülmektedir (Sezgin, 1994).

Eldem tarafından hazırlanan ve 19.yy.'da yalıların vaziyet planındaki konumu ve mimari özelliklerinin tanımlandığı harita, yapılış tarihi nedeniyle Kandilli Sarayı'na ait izleri içermemektedir. Mevcut harita verilerine göre (Harita 3.24) Edib Efendi Yalısı'nın kuzeyinde Tophanelioğlu Yalısı; güneyinde Asker Ali Paşa Yalısı; doğusunda Adile Sultan Sarayı ve batısında da İstanbul Boğazı bulunmaktadır.

Mimari Özellikler

Haremlik ve Selamlık bölümlerinden oluşan Edip Efendi Yalısı'nın, Vaniköy tarafında selamlık kısmı, Kandilli tarafında harem kısmı bulunmaktadır. Dış sofalı plan şemasına sahip olan yalının selamlık ve harem kısmı alt ve üst katlarda birbirine bağlanmaktadır. Zemin katta yer alan servis mekanlarına karşılık, üst kat asıl kullanım mekanlarını içermektedir. Yapının

giriş kapısı selamlık tarafındadır. Bu bölümde çok sayıda oda, iki salon ve bir büyük sofa bulunmaktadır. Yalının harem ve selamlık bölümleri aynı plan düzenine sahiptir (Eldem, 1993; Katalog No: ETO-2).

taş odanın bulunduğu harem bölümünün zemin katında üç oda, bahçesinde bir hamam, selamlık kısmında kayıkhan ve set duvarı altında bir sarnıç tasarlanmıştır. Üst katta ise, çok sayıda oda, bir salon ve bir sofa vardır. (Sezgin, 1994).

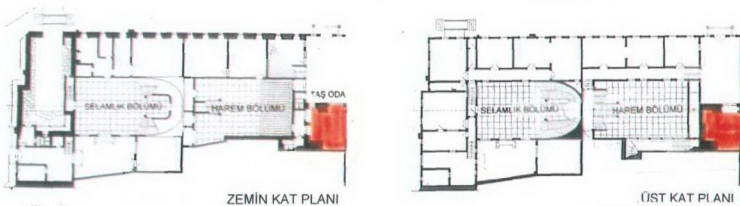
Harem kısmında bulunan mevcut taş oda, konum olarak zemin katta ve yapının yola bakan doğu cephesindedir. Ana yapıya göre konumu nedeniyle “Eklentili Taş Oda” sınıflaması içinde yer almakta ve kütleli büyüklük olarak ana yapının %6’sını oluşturmaktadır.

Düzgün plana sahip ve tek mekandan oluşan taş odaya, harem bölümündeki istinat duvarına dayanmış köşe odadan ulaşılmaktadır. Yaklaşık 5.00x4.00m oturma alanı olan mekanın ZK1 bölümü beşik tonozla örtülürken, kemerli bir geçişe sahip ZK2 bölümünde, mekan yüksekliğinin ZK1’e göre daha fazla olduğu ve üst örtü olarak aynalı tonoz kullanıldığı görülmektedir (Katalog No: ETO-2).

Taş oda içinde seki altı, seki üstü, ocak ve dolap gibi mekan öğeleri bulunmamaktadır (Katalog No: ETO-2). Mevcut mekan kurgusunda dış mekana doğrudan açılan bir kapı veya pencere bulunmamasına karşın, restitüsyon planında, mekan içinde, öndeki odaya ve ara koridora açılan pencere ve kapının varlığı görülmekte, dolayısıyla bu bağlantıların gerektiğinde taş oda mekanına bağımsız giriş-çıkış amacıyla tasarlandığını düşünülmektedir (Şekil 3.18). Günümüzde, mevcut kapı ve pencere boşlukları kapatılarak, niş haline getirilmiştir (Şekil 3.19- 3.20).

Günümüzdeki Durumu

Edib Efendi Yalısı’nın harem bölümü 1986 yılında özel şirket tarafından alınarak yeniden inşa edilmiş, selamlık kısmının restorasyonu ise 1993 yılında yapılmıştır. Harem Bölümü Taş Odası restorasyon sonrası mekan kurgusundaki özgün niteliklerini kaybetmiştir (Şekil 3.21).

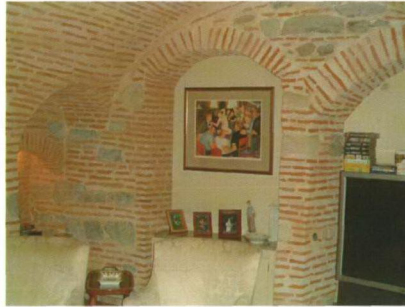
Şekil 3.18 Edib Efendi Yalısı ve Taş Oda'sının konumu

Şekil 3.19 "A" Cephесinin görünüşü

Şekil 3.20 "C" ve "A" Cephelerinin görünüşü

Şekil 3.21 "B" Cephesinde kapatılan pencere ve kapı boşlukları

3.2.10 Yılanlı Yalı Harem Bölümü Taş Odası -Bebek-

Konumu ve Tanımı

Yılanlı Yalı harem bölümü Bebek-Rumeli aksı üzerinde Cevdet Paşa Caddesi üzerinde bulunmaktaydı. Eldem tarafından hazırlanan 19.yy.'da Boğaziçi yalılarının konumuna ait haritalardan da görüldüğü üzere (Harita 3.26), harem bölümü selamlık bölümüne oranla daha geniş bir alana yerleşmiştir. Restitüsyon denemelerine göre harem yapısının yüksek kagir bir subasman üzerinde iki katlı ve ahşap olduğu, kırma çatı ile sonlandırıldığı görülmektedir. Plan kurgusu olarak uzun ve iç sofalı olan yapı, çok sayıda ve değişik büyüklükte olan odalarıyla dört yönünde çıkma yaparak cephelerin hareket kazanmasını sağlamıştır (Katalog No: ÇY. ETO-3).

Harem kısmına ait Taş Oda, yapının zemin katında bir oda niteliği oluştururken, bu odaya bitişik arka mekanın ise servis amaçlı olduğu düşünülmektedir (Katalog No: ÇY. ETO-3). Ana yapı ile doğrudan bağlantılı olan taş oda, kütsel büyüklük olarak ana yapının yaklaşık %2'sini oluşturmaktadır.

Plan kurgusu olarak ana yapı ile bütünleşen mekan dışardan bakıldığında kagir yapım sistemi ve pencere düzeni ile kolay ayırt edilebilecek nitelikler taşımaktadır.

Günümüzde halen mevcut olan taş oda yapısı tüm özgün niteliklerini kaybederek, üzerine yapılmış olan betonarme yapının zemin katında işlevsiz olarak yer almaktadır (Harita 3.25). Bu nedenle, plan kurgusu ve cephe özellikleri ile ilgili tanımlamalar da ancak restitüsyon denemesine bağlı kalınarak yapılabilmektedir.

Tarihsel ve Mimari Özellikler

Ana yapıya ait giriş kapısının sağında bulunan taş odaya, yine ana yapı içinden girilen çift kanatlı bir kapı ile ulaşılmaktadır. Aynalı tonozla örtülü düzgün dörtgen planlamaya sahip mekan içinde, saklama işlevine uygun olarak tasarlanan nişlerin simetrik olarak konumlandığı görülmektedir. Taş duvarlarındaki nişlerde, Yalı'nın sahibi (Bkz. s.117) Reisülküttap Efendi'den kalan değerli el yazması kitapların, minderli bir divanla çevrili odanın küçük dolapları içinde ise kehribar ağızlıklı çubuklar ile kokulu tömbeki saklandığı belirtilmesi nedeniyle, nişlerin karakteristik yapısının raflı ve kapaklı olduğu yargısına varılmaktadır (Eldem, 1993).

Saklama işlevine bağlı olarak, korunaklı olacakları düşünülen taş oda yapılarının genelinde görüldüğü gibi, Harem Bölümü Taş Odası'nda da dış mekana kapalı bir mekan kurgusuna rastlanmamaktadır. Restitüsyon denemesinde de görüldüğü gibi, dış mekana açık cephesi

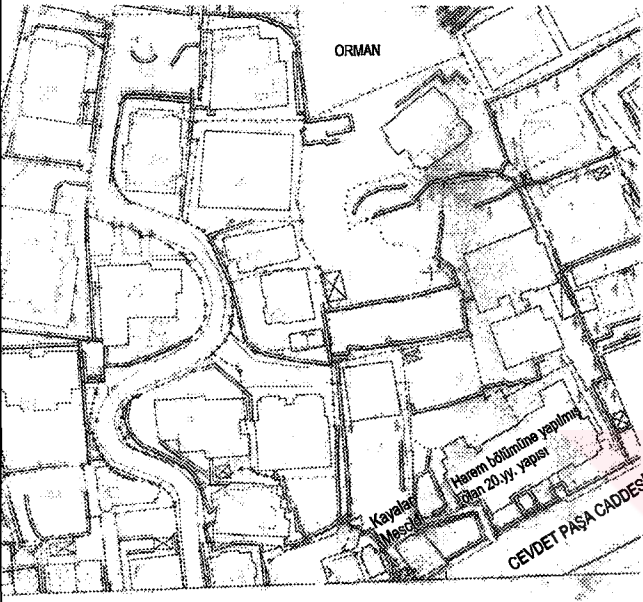
mümkün olduğu kadar çok çevreyle bütünleşmeyi sağlamak amacıyla. Mekan içinde genişlemeyi sağlayacak bir özellik taşımayan çıkma, daha fazla ışık almayı sağlarken, cephede de hareket etkisini arttırmaktadır. Günümüzde sıvalı olan dış cephe, özgün durumunda taş duvar örgüsü ve lokmalık demir parmaklıklı pencereleri ile oldukça sade bir üslup sergilemektedir. Pencere ve kapı boşluklarında -incelenen diğer taş oda yapıları doğrultusunda- demir kapak ve kapı kullanılmış olduğu düşünülmektedir (Erdenen, 1994).

Yaklaşık 25 m² olan kullanım alanının işlevsel özellikleri, yapı içinde bulunan mekan öğeleri ile belirlenmektedir. Mekan içinde seki altı ve seki üstü olmamasına karşın, süslü mermerden yapılmış bir kuşakla çevrili olan havuz ve odanın köşesinde bulunan çeşme ve ocak, taş oda içinde toplantı/eğlence türü işlevselliği kanıtlayan ve beraberinde uzun süreli görsel etki oluşumunu sağlayan özelliklerdir (Katalog No: ÇY. ETO-3).

Günümüzdeki Durumu

Yapının ikinci sahibi Raşit Efendi'nin ölümünden sonra, odanın içindeki havuz ve çeşme kaldırılmış, tavan ve duvarlar ahşapla kaplanmıştır (Eldem, 1993). Harem bölümü 1964 yılında yandıktan sonra, mevcut arazisi üzerinde betonarme bir apartman yapılmıştır. Günümüzde taş oda varlığını korumakla birlikte, plan ve cephe özelliklerini kaybetmiştir.

ADI: YILANLI YALI -HAREM- TAŞ ODASI
ADRES: CEVDET PAŞA CAD. No: 137-139, BEBEK
 PAFTA: F-22-d-17-a ADA: 140 PARSEL: 165-188
YAPTIRAN: REİSÜLKÜTTAP MUSTAFA EFND.
YAPIM TARİHİ: 19.YÜZYIL
BUGÜNKÜ SAHİBİ: ÖZEL MÜLKİYET
BUGÜNKÜ KULLANIMI: İŞLEVSİZ

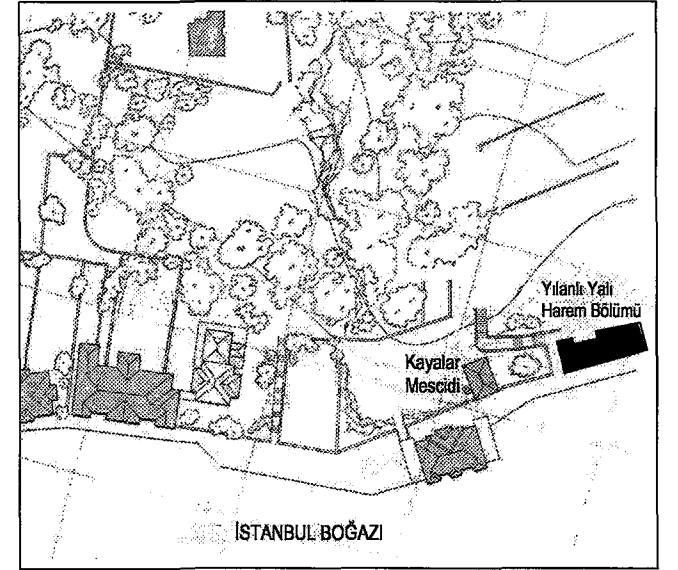
Harita 3.25- 1997 tarihli halihazır haritada Yılanlı Yalı Harem Bölümü Taş Odası'nın bulunduğu arazi ve çevresi konum planı (1)

GÜNEYDOĞU CEPHESİ

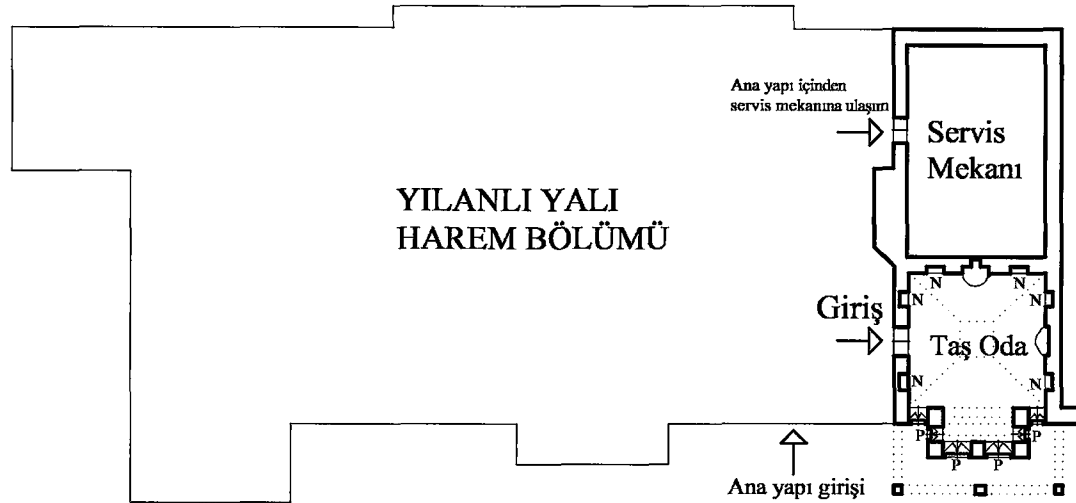
AĞUSTOS 2003

Harem Bölümü Taş Odası'nın Cevdet Bey Caddesi'nden görünüşü

1. Harita 3.26- 19.yy.'da Yılanlı Yalı Harem Bölümü Taş Odası'nın bulunduğu arazi ve yakın çevresi (Eldem, 1993)

Harem Bölümü Taş Odası'nın ana yapıya göre konumu (Eldem, 1993)

KAYNAKÇA

Eldem, S. H., (1993), Boğaziçi Yalıları I, Vehbi Koç Vakfı Yayını, İstanbul, 154-155.
 Erdenen, O. (1994), Boğaziçi Sahilhaneleri 4, Büyükşehir Belediyesi Daire Başkanlığı Yayın No: 12, İstanbul, 749-760.

3.2.11 Yılanlı Yalı Selamlık Bölümü Taş Odası -Bebek-

Konumu ve Tanımı

Yılanlı Yalı, Beşiktaş ilçesinde, Bebek-Rumelihisarı aksında Cevdet Paşa Caddesi üzerinde bulunmaktadır (Harita 3.27). Yalı, geniş bir arazi üzerinde haremlik ve selamlık olarak inşa edilmiştir. Haremlik ve selamlık bölümüne ait taş oda yapıları da, yalı arazisi içinde birbirleriyle kurgusal bağlantısı olmayan iki ayrı taş oda konumundadır .

Selamlık bölümüne ait taş odanın Bebek Caddesi ile doğrudan bağlantısı yoktur. Yapı, selamlık bölümüne ait bahçe içindeki ikinci set altında bulunmaktadır ve konumu nedeniyle “Set Altı Taş Odası” sınıflamasındadır.

Günümüzde mevcut olan selamlık bölümü bahçesinde konumlanan taş odanın, üç cephesi istinat duvarı ile çevrili olması nedeniyle sağır olup, dış mekana açık tek cephesi bulunmaktadır. Lokmalık parmaklıklı iki pencere ve yapının aksında olmayan bir giriş kapısından oluşan cephe, düzgün taş duvar örgüsü ile dikkati çekmektedir (Şekil 3.22- 3.23).

Tarihsel Özellikler

Yılanlı Yalı'nın yapım tarihine ilişkin farklı görüşler olmasına karşın, 18.yy. sonuna tarihlendirilmektedir. İlk sahibi Reisülküttap Mustafa Efendi'dir.

Reisülküttap Mustafa Efendi (Kastamonu 1688, İstanbul 1749) önemli devlet işlerinde ve elçilik görevinde bulunmuştur. Bu görevler arasında 1730'da başmukataacılığa yükselmek ve I. Mahmud'un tahta çıkışını duyurmak amacıyla Viyana'ya elçi olarak gönderilmesi gelmektedir. 1732'de büyük kale tezkirecisi; 1736'da reisülküttap; 1734'de defter emini görevlerinde bulundu. Viyana elçiliğinden sonra sefaretnamesinde Avusturya tarihi, maliyesi ve Avrupa devlet işleri hakkında anlatımlarda bulunmuş, 1741 ve 1742'de iki kez İstanbul'dan sürülmüş, 1743'den sonra Kayalar'daki yalısında yaşamıştır. 3 dil bilen Mustafa Efendi 1237 adet kitabı için Bahçekapı'da planladığı kütüphaneyi yaptıramamış, oğlu Aşır Efendi Kütüphanesi'ni yaptırmıştır (Yalçınkaya,1999).

Yalı daha sonra Raşid Efendi'ye geçmiş, en kapsamlı onarım da Raşid Efendi zamanında gerçekleşmiştir. Yapının selamlık kısmı çeşitli onarımlar sonucu günümüze kadar gelmiştir (Eldem, 1993).

Mimari Özellikler

Eldem tarafından hazırlanan ve 19.yy.'da Boğaziçi sahili yalılarının konumunu sergileyen haritalarda görüldüğü üzere (Harita 3.28) Yılanlı Yalı'nın, harem ve selamlık bölümleri yan yana tasarlanmış, iki yapı bir duvarla birbirinden ayrılmıştır. Yalının selamlık kısmı, kayalık

bir set üzerinde tek katlı ve dış sofalı olarak inşa edilmiştir. Sofa içinde duvara yaslanan tek kollu merdiven, 19.yy. öncesi plan tipini sergilemektedir. Çıkma yaparak cephelere hareket kazandıran odaların geniş furuşlarla desteklenmesi, yapının simgesel özelliği haline gelmiştir. Ana yapı ve taş odanın mimari kurgusundaki farklılık iki yapı arasında bütünlük oluşturmamaktadır.

Yılanlı Yalı selamlık bölümüne ait taş oda, ana yapı arkasında bulunan giriş taşılığından ulaşılan ikinci set altında konumlanmıştır. Tek bir mekandan oluşan yapıya güney cephesinde bulunan kapıdan girilmektedir. Düzgün planlamaya sahip 5.25 x 4.65 m oturma alanı olan ve beşik tonozla örtülü yapıda, seki altı seki üstü öğeleri olmadığı gibi, mekanda saklama işlevine hizmet eden niş ya da dolap türü elemanlara da rastlanmamaktadır. Bu bağlamda mekan kurgusu içinde saklama işlevine hizmet eden hiçbir eleman bulunmamasına karşın yapının, arazi içindeki konumu ve yapım sistemi özellikleri nedeniyle, saklama olgusunu karşıladığı düşünülmektedir.

Pencere ve parapet yüksekliklerinin ise, sedir yerine ancak batı etkili hareketli mobilya kullanımına uygun olduğu gözlenmektedir. Mevcut kullanım alanının, işleve göre farklılık göstereceği açık olmasına karşın, mekan öğeleri arasında uzun süreli zaman geçirmeye uygun ocak vb. elemanların ve dolayısıyla işlevselliğin yokluğu, bu mekanda saklama dışında başka bir fonksiyonun uygulanamayacağını düşündürmektedir (Katalog No: STO-3).

Günümüzdeki Durumu

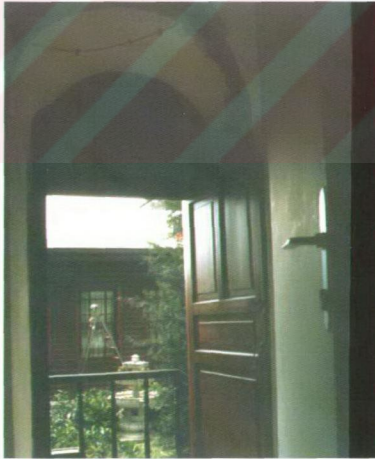
Selamlık bölümü ve taş odası, 1986 yılında 3 No'lu KTVKK tarafından onaylanan tadilat projesi kapsamında onarılmış olmasına karşın, halen işlevsizdir. Yapı içinde yapılan onarımla bağlantılı olarak, tonoz örtülü iç mekanının tamamen sıvalı hale dönüştürülmesi, kapı doğramasının değiştirilmesi (Şekil 3.24), özgün durumunda demir kapak olduğu düşünülen pencerelerde yapılan değişiklikler, taş odanın genel karakterinin bozulmasına neden olan uygulamalardır.

Şekil 3.22 Giriş cephesi pencere ayrıntısı

Şekil 3.23 Giriş cephesi kapı lentosu ayrıntısı

Şekil 3.24 Giriş kapısının iç mekandan görünüşü

3.2.12 Ragıp Paşa Yalısı Taş Odası -Sarıyer- Konumu ve Tanımı

Ragıp Paşa Yalısı'na ait taş oda günümüzde yıkıntı durumdadır. Yapı, Sarıyer ilçesinde, Piyasa Caddesi (şimdiki adıyla Büyükdere-Sarıyer Caddesi) üzerinde Avusturya Elçiliği'ne ait arazi içinde bulunmaktaydı. Taş oda, Harita 3.29'daki konumuna göre, güneyinde eklentisi olduğu ana yapı, kuzeyinde ve doğusunda setli bahçeleri, batısında doğrudan bağlantılı olduğu tali yol ile çevrilidir.

Tarihsel Özellikler

1851 yılında yapılmış olan Avusturya Konsolosluğu Yazlığı'nın arazisi üzerinde, daha önceki tarihlerde Ragıp Paşa Yalısı bulunuyordu. I. Abdülhamid sadrazamlarından olan Koca Ragıp Paşa (1699-1763), Defterhane'ye katip olarak girdikten sonra Divan-ı hümayun katipliğine yükselmiştir. Bu tarihten başlayarak yönetimde önemli görevler edinerek 1721'de Revan valisi, 1729'da Hemedan tahrir memuru olmuş; 1730'da Bağdat defterdarlığı'na, 1733'de İstanbul maliye tezkireciliği'ne atandı. 1736'dan sonra diplomat kişiliği ile İran, Rusya ve Avusturya elçileriyle görüşmelerde bulunmuş; 1744'de Mısır; 1755'de Halep valiliğine yükselmiştir. Mimari ve kültürel alanlarda da hizmet veren Ragıp Paşa'nın Laleli'de kendi adını taşıyan kütüphane, sıbyan mektebi, türbe, sebil ve çeşmesi bulunmaktadır. Servetinin büyük kısmını kültürel çalışmalara harcamış, divan edebiyatında şiir ve tarih konulu eserler kaleme almıştır (Koç, 1999).

Mimari Özellikler

Taş odanın ana yapısı konumunda olan ve günümüze ulaşamamış olan Ragıp Paşa Yalısı, Eldem'in tespitlerine göre zemin üzerinde iki kattan oluşan, birbirini dik kesen iki eksen üzerine kurulmuş orta sofalı plan özelliğine sahiptir. Doğu-batı yönündeki eksen üzerinde giriş ve ıslak hacimler, kuzey-güney ekseninin kuzey ucunda merdiven, güney ucunda yola çıkma yapan bir eyvan bulunmaktadır. Üst kata çıkan merdiven, ara sahanlığından bir köprü yardımıyla, yapı ile setli bahçe arasında bağlantı oluşturmuştur (Eldem, 1973; 1993). Mutfak, hamam, ahır ve servisler ayrı girişleri olan ana yapıdan bağımsız birimler olarak tasarlanmıştır. Arazi içinde bulunan taş oda, mevcut set altının işlevlendirilmesiyle oluşan "Set Altı Taş Odası" konumunda bulunmaktadır (Harita 3.31).

Ana yapı ile doğrudan bağlantısı bulunmayan taş oda, arazi biçimlenmesi nedeniyle yapılan setlemelerin altında, ağaçlıklı dağ yolu olarak gösterilen ve mevcut caddeye göre daha az kullanıldığı düşünülen yola yakın konumlanmış ve tali yol ile doğrudan bağlantısı sağlanmıştır.

Taş odanın mekan kurgusu ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Vaziyet planı değerlendirmesine göre, “Taş Odalar” olarak birden fazla sayıda olduğu vurgulanmasına karşın, restitüsyon denemesinde, bir kapı ve yanda üç adet pencereden meydana gelen tek mekan olarak tasarlandığı görülmektedir.

Mevcut arazi içinde yapılan tespitlere göre, yıkıntı halinde bulunan yapıda duvar, yaklaşık 73 cm kalınlığında ve almalı örgü sistemindedir. Duvar örgüsünün tamamı günümüze ulaşmadığından, tuğla ve taş malzemenin tekrar sayısı ile ilgili bir sonuca ulaşma imkanı yoktur. Tuğla boyutu b.26 cm, h.6 cm, k.12 cm, taş boyutu olarak ölçülen b değerleri: 12,18,20,30,49 cm, h değerleri: 10,12,13,20 cm arasındadır.

Günümüzdeki Durumu

1908 ve 1922 yıllarındaki Sarıyer ve çevresindeki geniş bir alanda pek çok yapının yanarak yok olmasına neden olan yangınlar sonrasında, yalı ve eklentilerinden iz kalmadığı düşünülmektedir (Harita 3.30). Günümüzde yalı arazisi üzerinde Beyaz Köşk Lokantası bulunmaktadır. Setli bahçeler ise işlevsizdir (Harita 3.29; Şekil 3.25).

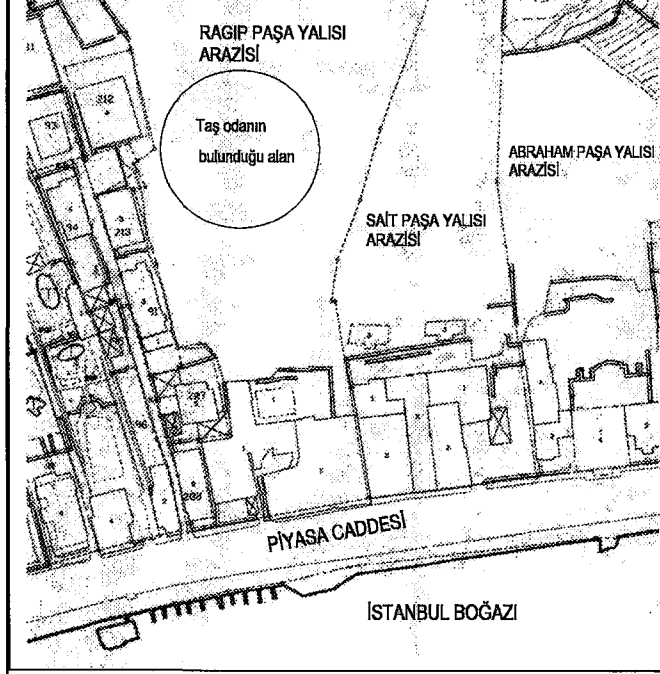

Şekil 3.25 Set altında konumlanan Taş Oda'ya ait giriş kapısı

KATALOG No: STO-2

ADI: RAGIP PAŞA YALISI TAŞ ODALARI**ADRES: BÜYÜKDERE PİYASA C. No: 1 SARIYER**

PAFTA: F-22-d-07-d-4-c ADA: 939 PARSEL: 208

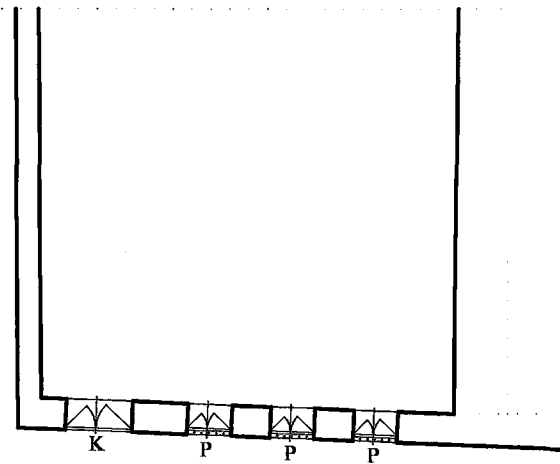
YAPTIRAN: RAGIP PAŞA**YAPIM TARİHİ: 19.YÜZYIL****BUGÜNKÜ SAHİBİ: ALARKO HOLDİNG****BUGÜNKÜ KULLANIMI: İŞLEVSİZ**

0 30m

Harita 3.29- 1997 tarihli halihazır haritada Ragıp Paşa Yalısı Taş Odası'nın bulunduğu arazi ve yakın çevresi konum planı (1)

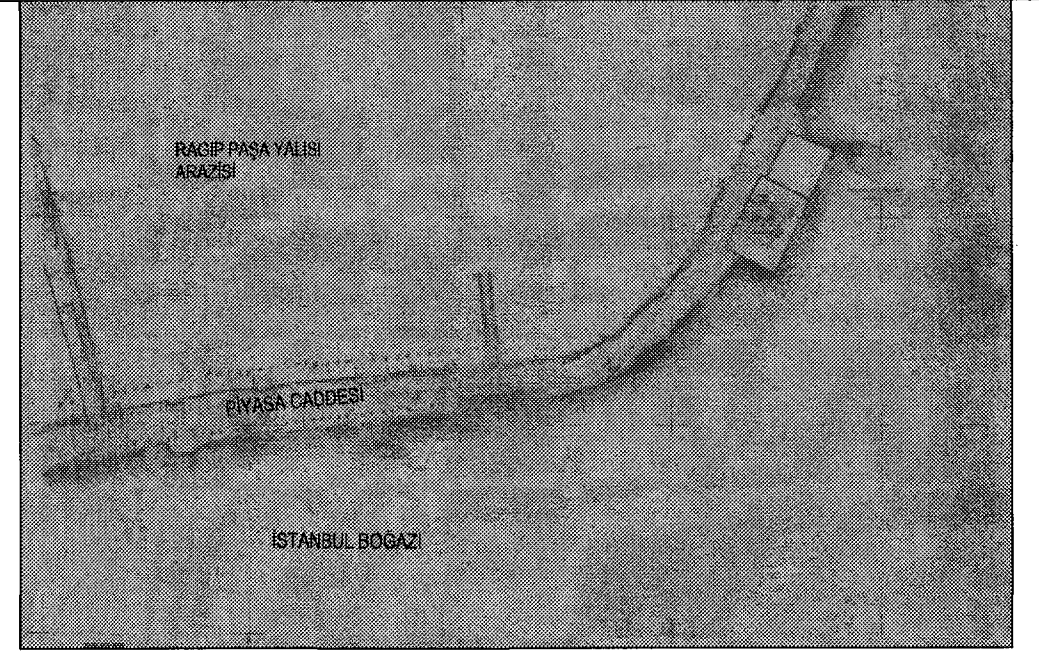
KUZEYBATI CEPHESİ**ARALIK 2003**

Taş Oda yapısının günümüzdeki mevcut durumu

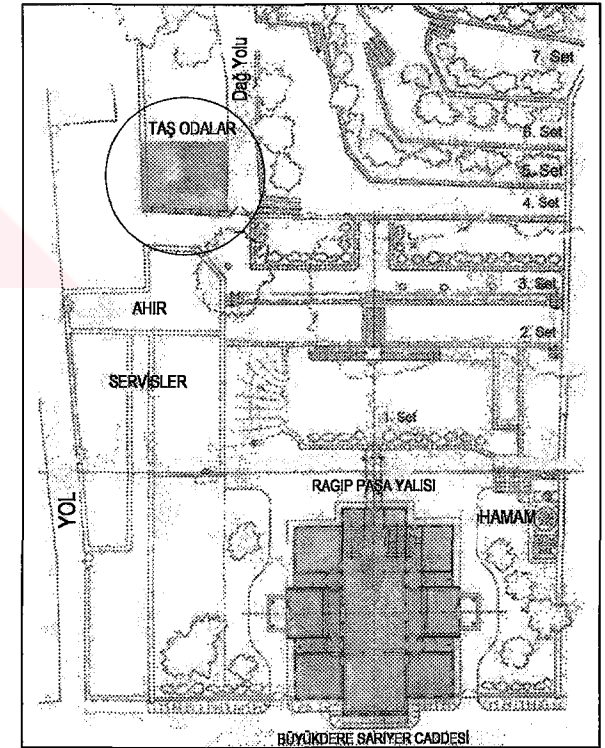
0 3m

RESTİTÜSYON PLANI

0 30m

Harita 3.30- Ragıp Paşa Yalısı arazisini gösteren 1926 tarihli harita (Atatürk Kitaphı Harita Arşivi İST-RUM AA35-1)

0 10m

Harita 3.31- 19.yy.'da Ragıp Paşa Yalısı Taş Odası ve yakın çevresi (Eldem, 1973).

KAYNAKÇA

Eldem, S. H., (1973), Türk Bahçeleri, Kültür Bakanlığı San'at Eserleri: 1, İstanbul, 70-73.
 Eldem, S. H., (1993), Boğaziçi Yalıları I, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, 319.

3.2.13 *Fethi Paşa Yalısı Harem ve Selamlık Bölümü Taş Odaları -Kuzguncuk-*

Konumu ve Tanımı

Fethi Paşa Yalısı Taş Odaları, Yalı arazisi ile Kuzguncuk Paşalimanı Caddesi'ni ayıran set altında bulunmaktadır. Yapının kuzeyinde Marmara Denizi, güneyinde Fethi Paşa Korusu, doğu ve batısında sahil boyunca devam eden yapılar bulunmaktadır (Harita 3.32).

Girişi yalı arazisi içinden olan taş odalar, ana yapı arkasındaki yolun dayandığı set altında konumlandığından “Set Altı Taş Odası” sınıflaması içindedir. Yalı, sahibinin kimliği nedeniyle, “Rodosizade Damad Fethi Paşa” Yalısı olarak da adlandırılmaktadır.

Tarihsel Özellikler

Rodosizade Damad Fethi Paşa (1801 İstanbul-1858 İstanbul) Tophane Müşiri Fethi Ahmed Paşa olarak tanınmıştır. İstanbul'da ilk müzeyi kuran Osmanlı müşiri ve Rodos'lu hafız olan Hafız Ahmed Ağa'nın oğludur. 1831'de tümgeneral olduktan sonra 1835'de Viyana'ya elçi, 1837'de İstanbul'a döndükten sonra Aydın valiliğine ve ardından da Paris elçiliğine atanmıştır. Abdülmecid'in kızkardeşi Atiye Sultan'la evlenerek 1840-1843 arası ticaret nazırlığı, Meclis-i Vâlâ reisliği, seraskerlik ve Tophane müşirliği görevinde bulunmuş, Türk müzecilik tarihinde kurucu ve öncü olarak 1847'de İstanbul Atmeydanı'nda ilk arkeolojik kazının başlamasını sağlamıştır (Sakaoğlu, 1994a) .

Fethi Paşa Yalısı olarak adlandırılan yapının ilk sahibi İsmet Bey'dir. Fethi Paşa bu yalıyı İsmet Bey'den almış ve onarımdan geçirmiştir. 1922 yılında Üsküdar yönündeki bölümü ve Kuzguncuk yönündeki büyük mutfak yangın geçirmiş, 1927'de onarılmıştır. Fethi Ahmed Paşa'dan sonra damadı İngiliz Said Paşa'nın torunu olan Şevket Mocan yalının sahibi olmuştur. En detaylı onarımını 1948'de geçiren yalı halen kullanılmaktadır (Bektaş, 1994).

Mimari Özellikler

19.yy.'a ait Eldem tarafından hazırlanan haritalarından (Eldem, 1993; Harita 3.33- 3.34) ve plan kurgusundan da görüldüğü gibi, harem-selamlık bölümlerinden oluşan yapının, selamlık bölümünde, doğu-batı doğrultularındaki girişleri karşılayan sofaların ardı ardına tekrarlanması, yapının orta sofalı plan tipine uygun biçimlenmesine neden olmuştur. Kagir bir subasman üzerinde iki katlı olan ahşap yapı, kırma çatı ile örtülmüştür. Kuzey-güney doğrultusundaki giriş cephesini şekillendiren pencereler dönemin barok etkilerini devam ettirmekte, değişik büyüklükteki odaları deniz cephesinde çıkma yaparak yapıya hareket kazandırmaktadır.

Yalının harem bölümüne giriş zemin katta kuzey, güney, doğu yönündeki ana girişlerden sağlanmaktadır. Orta sofalı plan özelliği gösteren yapı, plan kurgusundaki eğriselliklerle barok etkiyi vurgulamaktadır. İkinci katta bulunan oval orta sofa, 19.yy. batı etkilerinin vurgulandığı yalı ve sahil saraylarında uygulanan bir tasarım özelliği oluşturmaktadır.

Fethi Paşa Yalısı adını alan yapının, selamlık ve harem bölümlerinde ayrı ayrı bulunan ve ana yapının bir geçitle bağlantısı sağlanan taş odalar, konum olarak mevcut setin altında yer almaktadır. Selamlık bölümünü taş odası ile ilgili veri “Harita 3.33” ile sınırlı kalmıştır. Harem bölümüne ait taş oda yapısının restitüsyon planına göre (Katalog No: ÇY. STO-3), bağlantılı olduğu ana yapının kütsel büyüklük olarak %2 sini oluşturduğu görülmektedir.

Günümüzde halen mevcut olan taş oda yapısına ait detaylı plan şemasına ulaşamadığından, ancak restitüsyon çizimlerinden yola çıkarak, set altı taş oda yapıları ile benzer mekansal özellikler taşıdığı söylenebilir. Tek mekandan oluşan yapı yaklaşık 15 m²’lik bir alanı kaplamaktadır. Mekana giriş özgün durumunda, dışa açık tek cephe olan batı cephesindeki demir doğrama olduğu düşünülen kapıdan sağlanmış olmalıdır.

Düzgün planlamaya sahip mekanda saklama işlevi ile paralellik taşıyan hiçbir mekan ögesi bulunmamaktadır. Bu bağlamda, mekan kurgusu içinde saklama işlevine hizmet eden eleman bulunmamasına karşın, yapı, arazi içindeki konumu ve yapım sistemi özellikleri nedeniyle, saklama olgusuna uygundur.

Mekan içinde hareketli ve sabit eşya kullanımını etkileyen parapet yüksekliğinin bilinmemesi nedeniyle, iç mekanda kullanılan mobilya türü hakkında herhangi bir yorum yapılamamaktadır.

İç mekanda, yaklaşık 8 m² olan kullanım alanında, mekan öğelerinin varlığına göre yapılacak olan bir değerlendirme, taş odanın uzun süreli işlevler için tasarlanmadığını ortaya koymaktadır.

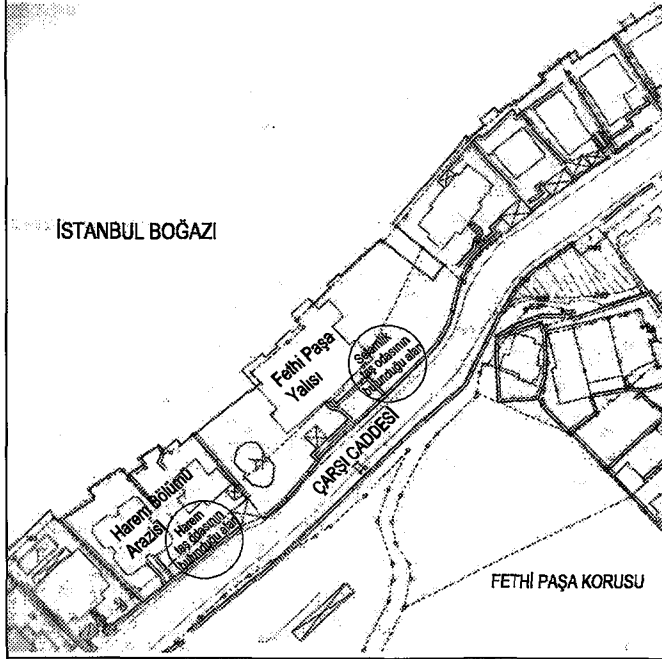
Dış cephe kurgusunda, giriş kapısı ve iki adet pencere olduğu görülen yapının benzer örnekler doğrultusunda, mekanın beşik tonozla örtüldüğü, pencerelerinde lokmalı demir parmaklık ve demir kapak kullanılmış olduğu düşünülmektedir.

Günümüzdeki Durumu

Mevcut taş odaların günümüzdeki işlevi ve korunma durumu hakkında bilgi edinilememiştir.

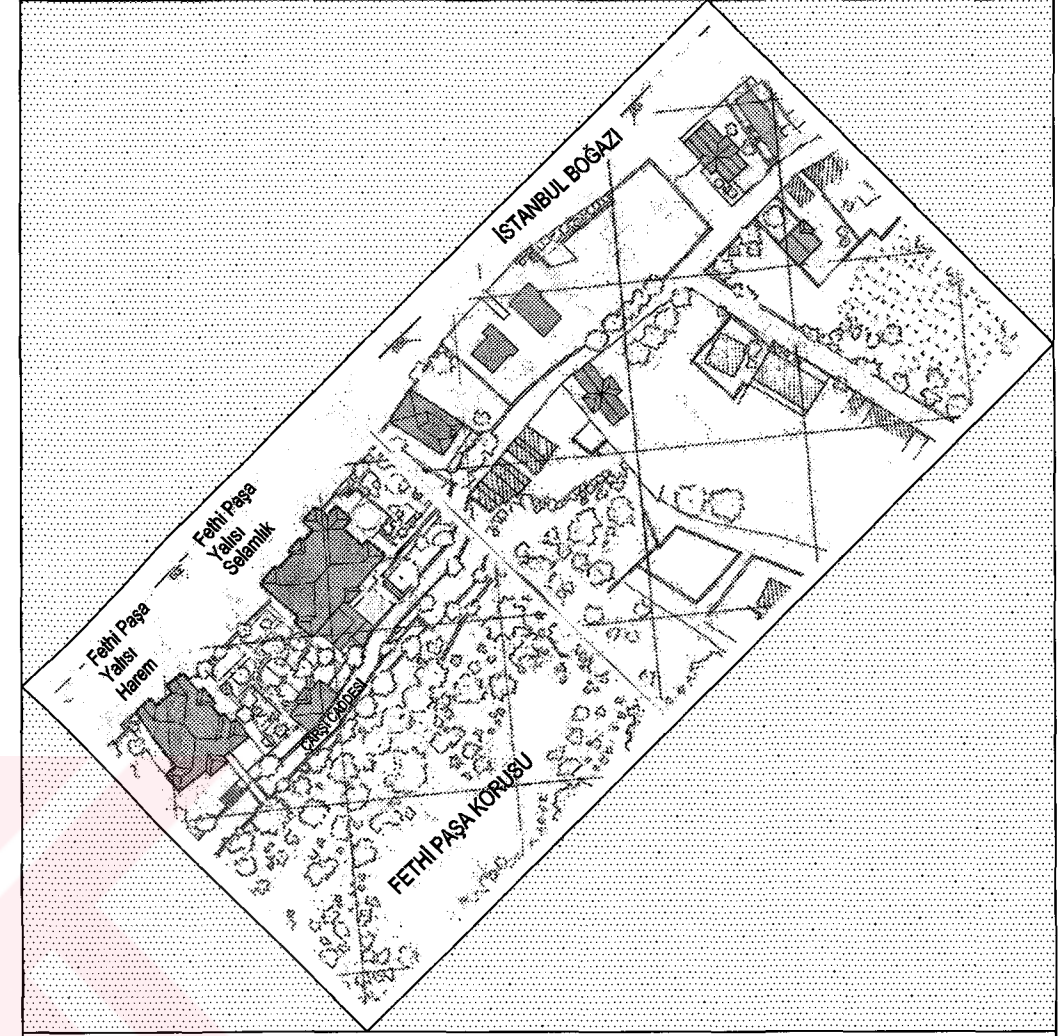
KATALOG No: ÇY. STO-3

ADI: FETHİ PAŞA YALISI TAŞ ODASI
ADRES: PAŞALIMANI C., No: 125 KUZGUNCUK
 PAFTA:F-22-d-21-b-4-a ADA: 512 PARSEL: 21
YAPTIRAN: RODOSİZADE FETHİ PAŞA
YAPIM TARİHİ: 19.YÜZYIL
BUGÜNKÜ SAHİBİ: MOCAN AİLESİ
BUGÜNKÜ KULLANIMI: BİLİNMIYOR (*)

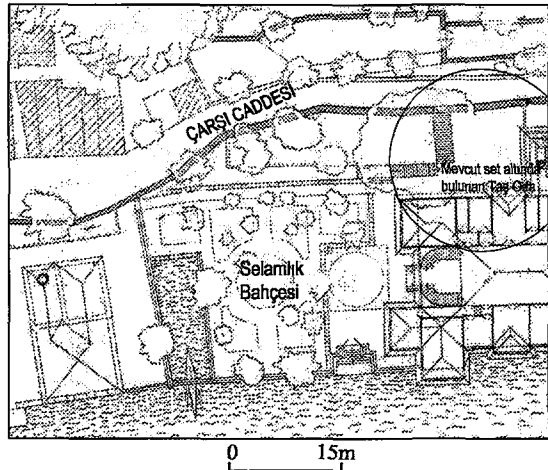

Harita 3.32- 1997 tarihli halihazır haritada Fethi Paşa Yalısı ve yakın çevresi konum planı (1)

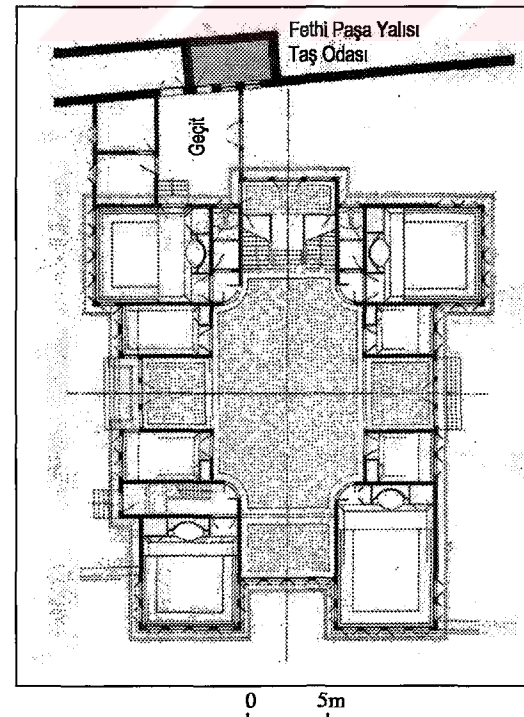
Fotoğraf çekilememiştir.

1. Harita 3.34- 19.yy.'da Fethi Paşa Yalısı ve yakın çevresi (Eldem, 1993).

Harita 3.33- Restitüsyon planına göre selamlık bölümünde ana yapı ve taş odanın konumu (Eldem, 1993).

Restitüsyon planına göre harem bölümünde ana yapı ve taş odanın konumu (Eldem, 1993).

* Fethi Paşa Yalısı'na girilemediğinden bilgi edinilememiştir.

KAYNAKÇA

Eldem, S. H., (1993), Boğaziçi Yalıları II, Vehbi Koç Vakfı Yayını, İstanbul, 240-245.

3.3 Taş Oda Yapılarının Mimari Özellikleri

3.3.1 Plan Özellikleri ve Mekan Kurgusu

Mimari özellik olarak korunaklı ve sağlam kagir yapılar olan taş odaların şekillenmesi, yeni mekan tanımlamaları yerine, İlk Çağ'dan beri var olan depo-ambar yapılarının işlevsel-mimari özelliklerinin, yeni eğilim ve arayışlara göre düzenlenmesi ile oluşmuştur. Yapıları meydana getiren öğeler, plan ve mekan anlayışında ayırt edici olmaktan çok tanımlayıcı özelliklerin devamı olarak yorumlanmalıdır.

3.2.1-3.2.13 alt başlıkları altında analitik değerlendirmesi gerçekleştirilen ve ana yapı ile bağlantısına göre (bağımsız, eklenti nitelikli ve set altı taş odaları) üç grupta incelenen taş odalar, mekan kurgusu ve kütle özellikleri açısından iki grup oluşturmaktadır: 1. Tek katlı taş odalar; 2. İki katlı taş odalar.

Kütle özellikleri ve mekan kurgusu olarak iki ayrı ana başlık altında gruplanan yapılar, ana yapıya göre oluşturulan yerleşim şemasıyla paralellik göstermektedir. Örneklerde de görüldüğü gibi, tek katlı taş odalar vaziyet planı konumu ve ana yapı ile ilişkileri açısından eklentili ve set altı grubunda bulunurken (bu bağlamda Şair Nabi Evi farklı bir planlama ortaya koymaktaysa da, ana yapı ile olan bağlantısı hakkında kesin bilgiler bulunmadığından, ulaşılan genel yargıyı bozacak nitelikte değildir), bağımsız konumda bulunan taş odalar, iki katlı mekan kurgusu ile değişmez bir özellik ortaya koymaktadır (Çizelge 3.3)

Mekan kurgusu olarak gerek tek katlı, gerekse iki katlı örneklerde tekrarlanan kare veya dikdörtgen bir mekan, tüm taş oda yapılarının ortak özelliğini oluşturmaktadır.

İki katlı taş oda örneklerinde, genellikle zemin ve üst kat tek mekanlı bir planlama sergilemektedir. Mekan kurgusunda, seki altı, seki üstü, ocak, niş, dolap gibi elemanların tümünün veya birkaçının bulunması mekan tanımlamasını da etkileyen bir nitelik oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışmamızda, bir veya birkaç mekan ögesinin bulunduğu mekan "ana mekan" tanımlamasına sahip olmuştur. İki katlı taş oda örneklerinde genellikle tanımlı ana mekan özelliklerinin üst katta toplandığı görülmekle birlikte, hiçbir öğeyi içermediği halde üst katta bulunması nedeniyle ana mekan olarak tanımlanma yoluna gidilmiş örnek de mevcuttur (Katalog No: BTO-2). Taş Oda yapılarında, farklı bir planlama özelliği olarak görülen, ana mekana eklenen yan mekanlar, incelenen örnekler arasında genelleme oluşturmamakla birlikte, Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası'nda olduğu gibi (Katalog No: BTO-1), mekan kurgusu ve plan özellikleri olarak diğer örneklerden farklı tasarım kurgusu ortaya koyan şemaya da rastlanmaktadır.

Genellikle üst katla aynı plan kurgusuna sahip zemin kat mekanının, ayrı girişleri olan depo veya servis amaçlı olarak kullanıldığı düşünülmektedir.

Ancak bu genel tasarım ilkelerine karşın; yapıldığı yüzyıl, sahibinin kimliği ve ana yapıya göre biçimlenme özellikleriyle bazı farklılıklar da dikkati çeker. Bu nedenle ayrıntılar göz ardı edilmeden, her birinin vaziyet planındaki konumu doğrultusunda yapılan bir gruplamaya göre (Bkz. s. 71-72) irdelenip değerlendirilmesi gerekmektedir.

1. BAĞIMSIZ TAŞ ODA YAPILARI: Yalıların denize bakmayan cephelerinde, konakların arka bahçelerinde konumlanan ve ana yapı ile olan ilişkisi nedeniyle “Bağımsız Taş Oda Yapıları” olarak adlandırılan örnekler; iki katlı kütsel özellikleri ve yaklaşık 50-250 m2 arasında olan oturma alanı ile basit bir saklama mekanından çok, konut görünümünü sergilemektedir. Ana yapı ile doğrudan bağlantıları olmayan bu yapılar, ana yapının %6 ile 22’si arasında değişen oranda bir alanı kaplamaktadır. Plan özelliği olarak genellikle zemin katta ve üst katta tek mekandan oluşan yapılar, her katta ayrı girişe sahiptir (Çizelge 3.3, Katalog No: BTO-1, BTO-2, BTO-3). Üst katta yer alan mekan, seki altı, seki üstü, ocak, niş, dolap vb. öğelerin birine veya birkaçına sahip olduğu halde, zemin katta bu öğelerin tekrarlanmadığı örnekler de görülmektedir. Çoğunlukla zemin katlarda mekan öğelerinden arındırılmış plan kurgusu, bu katların depo veya servis amaçlı kullanılmış olduklarını düşündürmektedir. Plan şemasında görülen bu farklılığın cephe özelliklerine yansımaması, kütsel bütünlüğün korunmasını sağlamıştır. Bağımsız Taş Oda yapıları içinde farklı bir planlama oluşturan tek örnek, III.Ahmed’in kızı Fatma Sultan’la evli olan Şehit Ali Paşa’ya ait yapının Taş Odası’dır. Bu yapı, kareye yakın bir ana mekanla buna eklenen yan mekanlardan oluşmaktadır. Kütsel büyüklüğü ve cephe özellikleri olarak benzer taş odalardan farklı nitelikler ortaya koyan bu yapının şekillenmesinde, arazi konumu ile birlikte, sahibinin sosyo-ekonomik durumunun etkinliği de önemli rol oynamış olmalıdır.

Seki Altı, Seki Üstü ve Ocak

Taş Oda yapılarının ana mekanında yer alan ve Türk Evi oda düzeninde de görülen seki altı-seki üstü, bağımsız taş oda sınıflaması içinde olan yapıların tümünde görülen bir mekan ögesi değildir. Çalışma kapsamında 7 adet bağımsız taş oda yapısı içinde, 2 adet yapıda seki altı-seki üstü bulunurken (Katalog No: BTO-1, MO. BTO-1), 2 adet yapının plan kurgusunda bu tür bir mekan ögesi görülmemiş (Katalog No: BTO-2, BTO-3); 3 adet yapıda ise tespit yapılamamıştır (Katalog No: ÇY. BTO-4, ÇY.BTO-5, MO. BTO-2). Seki altı-seki üstü öğelerini içeren yapılarda, öngörülen işleve göre farklılık göstereceği açık olmakla birlikte,

sedir kullanımına uygun tefriş seçenekleriyle, bir kişinin yaklaşık 2 m2'lik bir alandan yararlanabileceği düşünülmektedir.

Genellikle tüm yapılarda belirli bir zaman diliminin geçirildiğini gösterir nitelikte olan ocak, seki altı-seki üstü öğelerinin mevcut olmasıyla paralellik taşımaktadır. (Katalog No: BTO-1, MO. BTO-1). Seki altı-seki üstü öğeleri ile birlikte ocağın da bulunması, aynı mekan içinde saklama işlevine ek olarak oturma, dinlenme, toplanma, eğlenme...gibi farklı eylemlerin de gerçekleştirilmiş olduğunu düşündüren bir tasarımıdır.

Dolap ve Nişler

Tüm yapı gruplarında olduğu gibi, taş oda yapılarında da dolap ve niş saklama işlevini gerçekleştiren elemanlardır. Çalışma kapsamındaki 7 adet bağımsız taş oda yapısının tespit yapılabilen 3 adedinde, dolap tasarımına rastlanmamasına karşın planlama içinde, seki altı ve seki üstü öğelerinin varlığına bağlı kalınmaksızın niş kullanımı görülmektedir (Katalog No: BTO-1, BTO-2, MO. BTO-1) Yapı içindeki konumları, boyutları, sayıları her yapıya göre ve saklanacak eşyanın niteliğine göre farklılık göstermektedir.

Bağımsız taş odalarda nişlerin konumu, seki altı ve seki üstü öğelerinin varlığına bağlı kalınmaksızın tanımlanabildiğinden, yapı içindeki yerleri ile ilgili belirli bir tanımlama söz konusu değildir. Boyutlardaki çeşitlilik saklanacak/korunacak eşya türüne göre farklılık göstermekle birlikte, mimari biçimleniş olarak genellikle mekan içinde pencere alt ve üst kotlarını sınırlayan bir çizgi içinde kalarak görsel bütünlük oluşturmaktadır. Erken örneklerde 80x80x120, 80x?x70 cm ölçülerine rastlanırken, 19.yy. sonuna ait bir örnek olan Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası'nda özellikle yüksekliğin arttığı ve 130x240x50, 76x245x60 cm ölçülerinin kullanılmış olduğu görülmektedir (Katalog No: BTO-1, BTO-2). Çalışma kapsamındaki bağımsız taş oda yapılarında nişlerin özgün nitelikleriyle ilgili yeterli veriye ulaşılamamasına karşın, eşya kullanımı ile bağlantılı olarak, raflı ve kapaklı tasarıma uygun oldukları düşünülmektedir.

Mekan Örtüsü

Bağımsız taş oda sınıflamasına ait olan 7 adet yapının 4'ünde yapılan tespitlere göre, tümünün mekan örtüsünün tonoz olduğu, ancak yapının mimari ve işlevsel özelliğine bağlı olarak tonoz biçiminin değiştiği görülmektedir.

Mekan örtüsü olarak iki ayrı tonoz ya da kubbe-tonoz birlikteliği, seki altı özelliğinin veya mekana girişte ayrı bir işlevsellik taşıyan bir bölümün varlığını gösterir niteliktedir (Katalog No: BTO-3, MO. BTO-1). Beşik tonoz veya aynalı tonozla örtülü mekanların, Eldem

tarafından yapılmış olan tespitler ve restitüsyon denemeleri verileri doğrultusunda kiremit çatı örtüsü ile kaplı olduğu düşünülmektedir.

Düşey Bağlayıcı-Merdiven ve Giriş

İncelenen bağımsız taş oda yapılarının 4 adedinin iki katlı olduğu tespit edilmiş, diğer üçü hakkında bilgi edinilememiştir (Katalog No: BTO-1, BTO- 2, BTO-3, ÇY. BTO-5). Örnekler doğrultusunda, her kat, bağımsız bir birim oluşturmaktadır. Yapılarda zemin ve üst kata giriş amacıyla iki farklı kapıdan yararlanılmış olması, iç mekanda düşey bağlantı için merdiven kullanılmadığını göstermektedir. Bu nedenle, her kat dışardan ulaşılabilir niteliktedir. Merdivenin konumu açısından farklı bir örnek oluşturan Koca Hüsrev Paşa Yalısı'na ait Taş Oda yapısında da, her katta farklı girişlerin bulunması nedeniyle, aynı ilkenin geçerli olduğu, merdivenin iç mekanda özgün planlamaya ait olmadığı ancak restorasyon sonrası bir uygulama olduğu düşünülebilir (Katalog No: BTO-2).

Taş oda yapılarında mekan ögeleri olarak farklı biçimlenmeler ortaya konmasına karşın, inceleme yapılan 3 adet yapıda zemin ve üst kat girişlerinin, kuzeybatı-güneybatı, güneydoğu-kuzeybatı, güneydoğu-kuzeybatı cephelerine yönlendiği görülmektedir.

Giriş kapılarının mimari biçimleniş olarak, zeminde cephenin simetri ekseninde yer alırken; üst katta cephe aksından uzak, kolayca algılanması olanaksız konumda bulunması, saklama sorunu için adeta özenle tasarlanmış bir çözüm niteliğindedir.

2. EKLENTİ NİTELİKLİ TAŞ ODA YAPILARI: Eklentisi olduğu ana yapıya bitişik veya içinde tasarlanan, girişi dıştan ya da ana yapı içinden gerçekleştirilen, iki katlı, tek katlı veya salt tek mekandan oluşan örnekler, “Eklentili Taş Oda” grubunu oluşturmaktadır (Çizelge 3.3)

Bu bağlamda incelenen 3 adet yapının/mekanın verileri doğrultusunda, eklenti nitelikli taş odaların, ana yapı ile doğrudan bağlantılı oldukları söylenmelidir. Kütlesel büyüklükleri 20-85 m² arasında değişmekte, ana yapının yaklaşık %2 ile %6'sını oluşturmakta ve oturma düzeni olarak ortalama 10-15 kişinin kullanımına uygun olabilecek bir tasarım özelliği göstermektedir. Tek mekanlı olan örneklerde mekan içinde seki altı, seki üstü, ocak, niş, dolap öğelerinin arasında birinin veya birkaçının kullanılmış olduğu görülmektedir (Çizelge 3.3). Eklentili taş oda örnekleri içinde farklı tasarım özellikleri gösteren tek yapı, Şair Nabi Evi'ne ait Taş Oda yapısıdır. İki katlı olan bu yapı zemin ve üst katta ayrı tasarlanan girişleri ile “Bağımsız Taş Oda” yapıları ile benzer özellikler taşımasına karşın, Eldem'in tespitlerine sadık kalınarak “Eklentili Taş Oda” sınıflamasında incelenmiştir.

Eklenti nitelikli taş oda örneklerinde servis mekanının yeri, yapının mimari özelliklerine göre farklılık göstermektedir. İki katlı yapı örneğinde zemin kat servis amacı taşırken, tek katlı eklenti nitelikli taş odalarda da servis amaçlı bir yan mekana rastlanabilmektedir.

Seki Altı-Seki Üstü ve Ocak

Ana yapının eklentisi niteliğini taşıyan çalışma kapsamındaki 3 adet taş odanın 2'sinde seki altı-seki üstü özelliği bulunmazken, farklı bir planlama özelliği gösteren Şair Nabi Evi Taş Odası üst kat kurgusunda, seki altından direklikli bir seki üstüne geçildiği görülmektedir (Katalog No: ETO-1).

Taş oda yapılarına farklı bir işlevsellik kazandıran ocak, eklenti nitelikli taş odalarda genellikle yaşmaklı nitelikte tasarlanmış olup, iç mekan kurgusunda görsel etkinin kuvvetlendirildiğini ve dolayısıyla saklama işlevi ile birlikte toplantı vb. farklı eylemler için de yararlanılan mekanlar olduğunu ortaya koymaktadır (Katalog No: ETO-1, ÇY. ETO-3). Eldem'e ait restitüsyon denemelerinde, özgün işlevinin *meşkhane* olduğu vurgulanan Şair Nabi Evi Taş Odası ile ana mekan kurgusu içinde ocakla birlikte havuzun da tasarlanmış olduğu Yılanlı Yalı Harem Taş Odası, bu savı doğrular niteliktedir.

Dolap ve Nişler

Eklenti nitelikli taş odalarda saklama amaçlı öğeler olan dolap ve niş kullanımı, çalışma kapsamında bulunan 3 adet örnekte farklı özelliktedir. Yılanlı Yalı Harem bölümü ve Edib Efendi Yalısı'na ait taş odaların plan kurgusunda yalnızca niş kullanımına yer verilirken, farklı bir mekansal düzene sahip Şair Nabi Evi Taş Odası'nda dolap ve niş kullanımının birlikteliği görülmektedir (Katalog No: ETO-1, ETO-2, ÇY. ETO-3, Çizelge 3.3).

Nişlerin mekan içindeki konumu, Edip Efendi Yalısı Taş Odası'nda belirli bir düzen içinde bulunmazken, Yılanlı Yalı ve Şair Nabi Evi Taş Odalarında simetrik bir düzenleme içinde yer aldığı, pencere alt ve üst kotlarını sınırlayan bir çerçeve içinde kaldığı görülmektedir. Nişlerin saklanan eşya niteliğine göre farklılık göstereceği açık olmakla birlikte raflı ve kapaklı tasarım için uygun ölçüler taşıdığı düşünülmektedir.

Eldem'e ait restitüsyon denemelerine göre, Yılanlı Yalı Harem Taş Odası ve Şair Nabi Evi Taş Odası'nda, görsel etkinin artırılması amacıyla niş çevrelerindeki taş söve veya ahşap pervazlarla, dolap kapaklarında zengin motiflerin tekrarlandığı görülmektedir (Eldem, 1986; Erdenen, 1994).

Mekan Örtüsü

“Eklenti Nitelikli” olarak tespit edilen 3 adet taş odanın mekan örtüsünde beşik veya aynalı tonoz uygulanmıştır. Taş Oda örnekleri arasında mekan içinde iki ayrı tonozun birlikte kullanımına da rastlanmaktadır (Katalog No: ETO-2, ÇY. ETO-3) Şair Nabi Evi Taş Odası’na ait restitüsyon planlarında görülen çıtalı ahşap tavan yerini günümüzde aynalı tonoz mekan örtüsüne bırakmıştır. Ana yapı içinde konumlanmamış tek eklenti nitelikli taş oda olan Şair Nabi Evi Taş Odası’na ait çatı örtüsü, özgün durumunda testere dişli kirpi saçak üstünde kiremit ile sonlandırılmıştır (Eldem, 1968; 1986).

Düşey Bağlayıcı-Merdiven ve Giriş

Şair Nabi Evi Taş Odası dışındaki diğer Eklentili Nitelikli Taş Oda örnekleri, tek katlı ve tek mekanlı tasarım özelliğindedir. Genellikle girişi ana yapı içinden dolaylı olarak sağlanan taş odalar, sahip oldukları mekan kurgusu nedeniyle, ana girişin vurgulanmadığı ve gizlendiği bağımsız taş odalarla da benzer niteliktedir.

İki katlı bir örnek olan Şair Nabi Evi Taş Odası ise, zemin ve üst kat girişleri dıştan ve her katın ayrı birim olarak tasarlandığı bağımsız taş oda yapıları ile paralellik taşımaktadır. Bu bağlamda, Şair Nabi Evi Taş Odası, mekan kurgusu, cephe ve kütsel özellikleriyle farklı bir şemaya sahip olduğundan eklenti nitelikli taş oda yapılarından ayrı değerlendirilmelidir.

3. SET ALTI TAŞ ODALARI: Arazi konumu nedeniyle oluşan setlemelerin düzenlenmesi sırasında tasarlanan ve ana yapı ile doğrudan bağlantısı olmayan taş odalar “Set Altı Taş Odaları” olarak tanımlanmaktadır. Set altı taş odaları grubu içinde bulunan örneklerin verileri doğrultusunda, kütsel büyüklükleri 15-25 m² arasında değişen tek hacimli mekanlar oldukları, plan kurgularında seki altı-seki üstü, ocak, niş ve dolap öğelerinin bulunmadığı görülmektedir (Çizelge 3.3)

Mekan örtüsünün tonoz olduğu set altı taş odalarında, mekana giriş aksta olmayıp bir köşede tasarlanmış ve saklama işlevi ile paralellik taşıyan özelliktedir. Plan şemasında, servis amaçlı kullanılan ikinci bir mekana yer verilmemiştir (Katalog No: STO-1, STO-2, ÇY. STO-3).

Çizelge 3.3 Taş oda gruplarının üst kat mekan kurgusu ve cephe özellikleri

BAĞIMSIZ TAŞ ODALAR						
Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası, Eminönü Katalog No: BTO-1	Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası, Emirgan Katalog No: BTO-2	Memduh Paşa Köşkü Taş Odası, Kuruçeşme Katalog No: BTO-3	Tarabya Kasrı Taş Odası, Tarabya Katalog No: ÇY.BTO-4	Arnavutköy'de Taş Oda, Arnavutköy Katalog No: ÇY.BTO-5	Acımusluk'da Taş Oda, Cağaloğlu Katalog No: MO.BTO-1	Nispetiye Kasrı Taş Odası, Bebek Katalog No: MO.BTO-2

Notlar

Zemin kat planları için
Bkz. s. 79-126

1. Çalışma yapılamayan yapılarda cephe restitüsyonu benzer örnekler doğrultusunda çizilmiştir.

2. Plan ve cephe restitüsyonu S.H.Eldem'in tespitlerindeki boyutlar dan yararlanarak çizilmiştir.

3. İç mekanda tasarlanan dış cephesi olmayan eklenti nitelikli taş oda.

4. Günümüzde aynalı tonoz olan mekan örtüsü özgün durumunda ahşap tavanıdır.

EKLENTİ NİTELİKLİ TAŞ ODALAR		
Şair Nabi evi Taş Odası, Üsküdar Katalog No: ETO-1	Edip Efendi Yalısı Taş Odası, Üsküdar Katalog No: ETO-2	Yılanlı Yalı Harem Taş Odası, Bebek Katalog No: ÇY.ETO-3

SET ALTI TAŞ ODALARI		
Yılanlı Yalı Selamlık Taş Odası, Bebek Katalog No: STO-1	Ragıp Paşa Yalısı Taş Odası, Sarıyer Katalog No: STO-2	Fethi Paşa Y. Harem Taş Odası, Kuzguncuk Katalog No: ÇY.STO-3

Çizelge 3.4 Taş oda gruplarının mimari özelliklerinin sayısal analizi

Kat Adedi	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Tek katlı	5	% 38
İki katlı	5	% 38
Kat adedi bilinmiyor	3	% 24
Mekan Sayısı	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Tek mekanlı	8	% 61
Çok mekanlı	3	% 24
Mekan sayısı bilinmiyor	2	% 15
Oturma Alanı	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Alanı 60-200 m2 arasında	7 Bağımsız taş odalar	% 52
Alanı 20-50 m2 arasında	3 Eklenti nitelikli taş odalar	% 24
Alanı 15-25 m2 arasında	3 Set altı taş odaları	% 24
Alanı bilinmiyor	-	-
Mekan Örtüsü	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Ana mekan örtüsü aynalı tonoz	6	% 46
Ana mekan örtüsü beşik tonoz	6	% 46
Ana mekan örtüsü beşik ve aynalı tonoz	1	% 8
Ana mekan örtüsü bilinmiyor	-	-
Mekan Öğeleri	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Seki altı/ Seki üstü düzeni	3	% 24
Ocak	4	% 30
Niş	6	% 46
Dolap	-	-
Niş ve Dolap	2	% 15

3.3.2 Strüktür Özellikleri ve Malzeme Kullanımı

Duvarlar

Örneklerin tümü, yapının sahip olduğu saklama işlevinin bir gereği olarak sağlam/korunaklı kagir malzeme ile ve yığma sistemde yapılmıştır. Sürekli taşıyıcı olan duvarlar taş, tuğla ve bağlayıcının -örgü tekniği kurallarına göre- bir araya gelmesi ile oluşmuştur. Almaşık örgü tekniğindeki kagir dış duvarlar, saçak alt kotuna kadar devam etmektedir. Almaşık duvar örgüsünde kaba yonu taş ve tuğlanın birlikte kullanıldığı örnekler (Katalog No: BTO-1, BTO-3) olduğu gibi, kesme taş kullanılarak oluşturulan almaşık duvarlara da rastlanmaktadır (Katalog No: BTO-2).

Malzeme farklılığına dayanan almaşıklık, son devir Bizans mimarisi etkileri olarak yorumlanmasına karşın, Osmanlı mimarlığında 18.yy.'ın ikinci yarısından sonra da kullanılan bir özellik olmuştur. Bu bağlamda taş oda yapılarında görülen taş-tuğla almaşıklığının, doğrudan Bizans etkili bir uygulama olduğunu söylemek yanlış bir yargı olacaktır*.

Malzeme Kullanımı

Taş oda örneklerinin tümünde, kullanılan malzeme taş ve tuğla olmuştur. Taş ve tuğla kullanımı sağlam yapı yapma endişesini ortaya koyarken, almaşık örgü sistemi içinde tuğla malzeme ile oluşturulan herhangi bir bezemeye rastlanmamaktadır. Duvar yüzeyinin sıvalı olması bir uygulama özelliği olmayıp, tamamen sıvanmış örneklerin onarımlara ait bir sonuç oluşturduğu düşünülmelidir.

Taş oda yapılarında, moloz ve kaba yonu duvar örgüsü içinde kullanılan taş malzeme boyutlarında belirgin bir standartlaşmadan söz edilemez. Taş boyutlarının çeşitlendiği, yüksekliklerinin 18 ile 40 cm arasında değiştiği görülmekle birlikte, cephelerin taşıdığı öneme göre almaşık örgüye giren taş boyutu ve işlenmişlik özelliğinde farklı uygulamalara rastlanmaktadır (Katalog No: BTO-1, BTO- 2, STO-1).

Çalışma kapsamında incelenen yapılarda kullanılan taş malzeme genellikle kaba yonu olurken, daha geç tarihli örnekte (Katalog No: BTO-2) malzeme ölçüleri, biçim ve işleme tekniğinin, sahibinin toplumsal statüsünün de etkisiyle, daha özenli olduğu söylenebilir.

* Osmanlı mimarisini etkileyen tuğla/taş yapım tekniği, geç Bizans yapıları ile olan etkileşimin bir sonucu olarak kabul edilen uygulamadır. 14.yy.'ın ilk yarısında bu etkilenme doğrudan aktarılan örnekler olarak kendini göstermesine karşın, ikinci yarısından sonra belirgin bir yorumlama kazandığı ve duvar yapım tekniğinde bir aritmetik sistemin kurularak uygulandığı görülmektedir (Eyice, 1963).

Tuğla boyutlarının, 15x30, 12x26, 30x30 cm, kalınlığının 2.5, 3, 4 cm, tuğla kalınlığı/derz kalınlığı oranının ise yaklaşık 1/1 olduğu saptanmıştır (Katalog No: BTO-1, BTO-2, BTO-3, ETO-2). Tuğla malzeme taş oda yapılarında duvar örgüsü dışında, kemer ve testere dişi saçak örgüsünde, küfeki türündeki taş malzeme ise; söve, lento ve hatıl amaçlı kullanılmıştır.

Almaşık malzemeli yapılar günümüze kadar pek çok araştırmacı tarafından Bizans etkili olarak yorumlanmasına karşın, yapılarda kullanılan malzeme boyutu ve işlenmişlik düzeyi, 10-18.yy. yapıları ile benzer özellikler taşımaktadır. Almaşık duvar örgülü yapılarda moloz taş kullanımı 15.yy.'a tarihlenirken, kesme taşlı örneklerin 16-17.yy.'da uygulandığı 18.yy.'da ise kaba yonu olarak tanım kazandığı bilinmektedir (Batur, 1970).

Taş oda yapılarında kullanılmış olan tuğla boyutunda görülen 30-33 cm olan uzunluk ve 1/1 oranındaki tuğla/derz kalınlığı oranı 10.yy. yapıları ile benzerlik taşırken, 15x30, 30x30 tuğla boyutunun 14.yy. yapılarında kullanılmış olan ölçülere uygun olduğu görülmektedir. Taş oda yapılarının duvar örgüsünde kullanılan 2.5-3 cm derz kalınlığı ise ancak 18.yy. yapılarında uygulanmıştır (Ayverdi, 1966; Batur, 1970). Bu bağlamda, malzeme türüne ve boyutlarına bağlı kalınarak yapılacak bir tarihlendirmenin yanıltıcı olacağı şüphesizdir.

Örgü Sistemi/Almaşık Duvar Özelliği

Taş oda yapılarında, almaşıklık özelliğini oluşturan taş ve tuğla malzemenin 2/1 (2 sıra tuğla-1 sıra taş), 3/1 (3 sıra tuğla-1 sıra taş) sisteminde bir araya gelmesine karşın, bu sayısal ilişki belirli bir düzen ve kararlılık göstermez. Geç Bizans dönemi yapılarında görülen bir özellik olan almaşık örgü içinde, yatay sıraya dik yönde tuğla kullanımı, taş oda yapılarında uygulanmamıştır. Almaşık duvar örgü sisteminin bir ögesi olan derz kalınlığı ve biçimi mimari etkilerin tanımlanmasında yeterli verileri oluşturmaktadır. Bu anlamda, derz kalınlığının tuğla kalınlığına eşit olduğu ve yer yer sıvama harç kullanıldığı görülmektedir. Tüm bu değerlendirmelere karşın, yapılar üzerindeki mevcut katmanlaşmadan dolayı kesin sonuçlara varmak mümkün değildir.

Analitik incelemesi yapılan taş oda yapılarının, almaşık duvar özelliğindeki 2/1, 3/1 oran, taş - tuğla malzemenin kullanım şekli ve derz biçimlenmesi, Osmanlı mimarlığının 15.yy. sonrası özelliklerini yansıtırken; derz kalınlıklarının ise, Bizans dönemi yapılarıyla benzerlikler taşıdığı söylenebilir*.

* 2/1, 3/1 almaşıklık özelliği Osmanlı yapılarında en çok kullanılan sistem olmuştur (Batur, 1970). Sıvama derz özelliği de 14-15. yy.'da ikinci derecede önem taşıyan duvarlarda uygulanmıştır (Batur, 1970). Derz kalınlığının tuğla kalınlığına eşit olması ise Bizans almaşık duvarında 4.yy.'dan beri görülen bir özelliktir (Tunay, 1984, s.228-229).

Taşıyıcı Sistem

Kagir yapım şartlarının gereği, zemin kat ve üst kat arasında taşıyıcı sistem olarak farklılaşma görülmemektedir. İki katlı taş oda yapılarında da taşıyıcılık özelliği gösteren kagir duvarların zemin katlarda daha kalın ve yaklaşık 80-115 cm olduğu, üst katlarda ise kalınlıkların 75-100 cm arasında değiştiği saptanmıştır. Tek katlı örneklerde bu ölçünün 65 ile 104 cm arasında değiştiği görülmektedir.

Taşıyıcı duvar sistemi içinde ahşap hatıllı hiçbir örneğe rastlanmazken, hemen hemen her yapıda tekrarlanan demirin strüktürel amaçlı kullanımı, 18.yy. sonrası gelişen/değişen yapım sistemini sergilemektedir. Yapıyı iki veya dört yönden bağlayan demir mesnet, sistemin rijitliğini sağlayan ve yatay kuvvetlere karşı dayanımı artıran bir uygulamadır. Sütunlu seki altı özelliği taşıyan iç mekan uygulamalarının bulunduğu taş oda yapılarında (Katalog No: BTO-1), sütunları birbirine ve yapıya bağlayan çift yöndeki kare kesitli gergi demirleri bu amaçla kullanılmıştır.

Düşey taşıyıcı niteliğinde olan sütunlarda genellikle dairesel kesit uygulanmıştır. Yüksek kaide kullanımının görülmediği sütunlar; yekpare gövde ve sütun başlığından oluşmaktadır. Düşey taşıyıcı olarak sütun yerine ayak kullanılmış olan örnekte kaide kullanımı, sütunlu örneklerle benzer özellikler taşımaktadır (Katalog No: BTO-2).

Yapı içindeki yatay taşıyıcı elemanlardan birisi de kemerlerdir. Mekan içinde, seki altı ve seki üstü öğelerinin tanımlanması doğrultusunda kullanılmış olan kemerler, aynı zamanda sütunları birbirine ve yapıya bağlama amaçlıdır. Kemerlerde kullanılan malzeme tuğla, bağlayıcı eleman harçtır.

Tuğlanın cephelerde süsleme amaçlı bulunmaması, işlevsel gereklilik anlamında taşla birlikte hatıl veya kemer olarak kullanımı, karakteristik bir özellik oluşturmaktadır. 19.yy. sonlarına doğru ise cephede taş kullanımının tuğlaya oranla arttığı, tuğlanın ise tonoz, kubbe gibi eğrisel örtü sisteminde kullanılan tek malzeme olarak devam ettiği görülmektedir.

Döşeme ve Tavan

Tüm yapılarda yatay taşıyıcı elemanlardan biri olan döşemeler, yükleri yatay olarak aktarırken, pencere ve kapı üst lentosunda görülen kemer kullanımı da -dekoratif özellik taşımakla birlikte- üstteki yükü yatay olarak yan elemanlara aktaran yardımcı bir görev üstlenmektedir.

Çalışma kapsamındaki taş oda yapılarında döşeme malzemesi olarak, tuğla ve horasan harcı, mekan örtüsü olarak ise tasarım kurgusuna göre değişkenlik gösteren, aynalı tonoz ve beşik tonoz uygulanması görülmektedir (Çizelge 3.4).

Mekanların özgün döşeme kaplamasına ait herhangi bir ize rastlanmadığı gibi, günümüzde yapıların zemininde bulunan sıkıştırılmış toprak da, özgün kaplama malzemesinin türü ve yapım sistemi hakkında bir sonuca ulaşmayı sağlar nitelikte değildir.

Örtü Sistemi

Mekan örtüsünün gerçekleştirilmesindeki yöntem farklılıkları, yapının strüktürel kurgusuna ve mekan tanımlamasına göre değişim göstermektedir. Aynı plan kurgusuna sahip örneklerde aynı örtü sistemi uygulanarak; dikdörtgen ve kare mekanlarda beşik tonoz ya da aynalı tonoz kullanımı genellikle kazanmıştır. Bu bağlamda çalışma kapsamındaki yapılarda beşik tonoz ve aynalı tonoz uygulama oranı % 46'dır (Çizelge 3.4). Çatı örtüsünde ise, tonoz döşeme üstünde kiremit ile kaplı kırma çatı bulunduğu görülmektedir.

Günümüzde restorasyon çalışması yapılmış olan örneklerde tonoz döşemenin kırma çatı ile kapatılarak, kurşun veya bakır kaplandığı görülmektedir (Katalog No: BTO-2, BTO-3). Genellikle saçak silmesi altında uygulanmış olan testere dişli saçak, Bizans'dan itibaren uygulanmakla birlikte, 18.yy. öncesinden beri farklı işlevli yapılarda da uygulanan bir teknik olduğundan, taş oda yapıları için ayırt edici bir özellik taşımamaktadır (Binan, 1952).

Kapılar

19.yy. taş oda yapılarının giriş kapılarında ilk göze çarpan özellik, yarım daire veya basık kemer uygulamasıdır (Çizelge 3.5). Kapı açıklıklarını geçmede kullanılan kemerler strüktürel amaçlı olup, kalınlıkları duvar kalınlığına eşittir. Yarım daire ve basık kemer kullanımının, Osmanlı mimarisinde 14.yy. ilk yarısına kadar uzanan bir geçmişi varken (Ersen, 1986), 19.yy.'a tarihlenen taş oda yapılarındaki yarım daire kemer uygulamaları, Batı etkilerinin biçimlenmedeki rolü olarak yorumlanmalıdır.

Dış kapı boşluklarının mimari biçimlenmesinde genellikle yarlarda mermer veya taş söve, altta eşik görülür. Demir doğramalı olan bu kapılarda genişlik/yükseklik oranı bağımsız taş odalarda yaklaşık 2/3 olurken, eklenti nitelikli ve set altı taş odalarında bu oranın 1/2'ye yakın olması, tasarım kurgusunda daha büyük açıklığa ihtiyaç duyulabileceğini düşündürmesine karşın, çalışma yapılamayan ve mevcut olmayan örneklerin değerlendirilememesi nedeniyle bu tür bir genelleme yapılamamaktadır (Çizelge 3.5). Yapılarda tek mekanlı plan kurgusuna uygun olarak iç kapı boşluklarına rastlanmamaktadır.

Çizelge 3.5 Taş oda gruplarında giriş kapılarının biçim ve oranları

BAĞIMSIZ TAŞ ODALAR					
Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası, Eminönü Katalog No: BTO-1		Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası, Emirgan Katalog No: BTO-2		Memduh Paşa Köşkü Taş Odası, Kuruçeşme Katalog No: MO. BTO-3	
K1	$b/h = 1/1.64 = 0.60$	K1	$b/h = 1/1.44 = 0.69$	K1	$b/h = 1/1.60 = 0.62$

EKLENTİ NİTEL.TAŞ ODA.

SET ALTI TAŞ ODALARI

Şair Nabi Evi Taş Odası, Üsküdar Katalog No: ETO-1		Yılanlı Yalı Selamlık Bölümü Taş Odası, Bebek Katalog No: STO-1		Ragıp Paşa Yalısı Taş Odası, Sarıyer Katalog No: STO-2	
K1	$b/h = 1/1.75 = 0.57$	K	$b/h = 1/2 = 0.50$ (1)	K	$b/h = 1/2 = 0.50$ (2)

Notlar

0 1m

ÇY.BTO-4, ÇY.BTO-5, ÇY.STO-3 yerinde çalışma yapılamadığından,
MO.BTO-1, MO.BTO-2 günümüzde mevcut olmadığından,

ETO-2 iç mekanda konumlandığından,

ÇY.ETO-3 yerinde çalışma yapılamadığından ve özgün niteliklerini kaybetmiş olduğundan, çizilememiştir.

1. Mevcut kapının kemer ölçüsü restorasyon uygulamasına göre çizilmiştir.

2. Günümüzde yıkıntı durumunda bulunduğundan benzer örnekler doğrultusunda çizilmiştir.

Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası gibi tek bir örnekte yarım daire kemerli dış kapı özelliklerinin, iç kapı boşluğunda da tekrarlandığı görülmektedir.

Pencereler

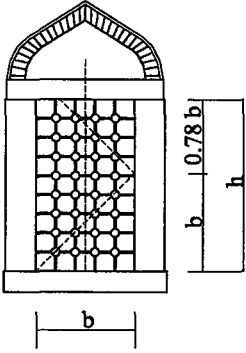
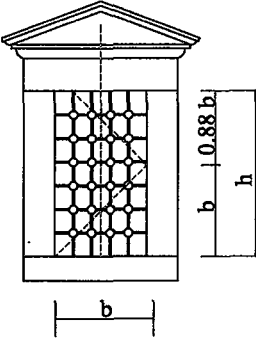
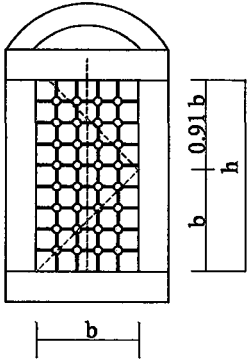
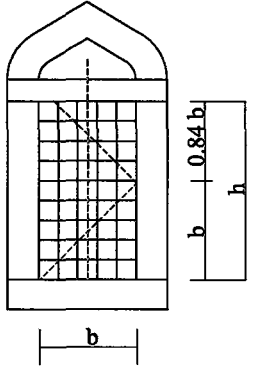
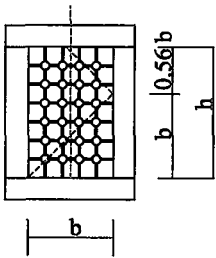
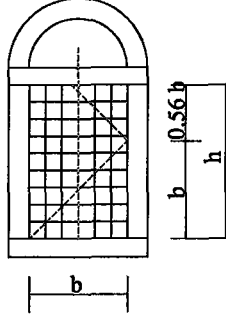
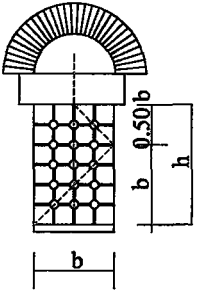
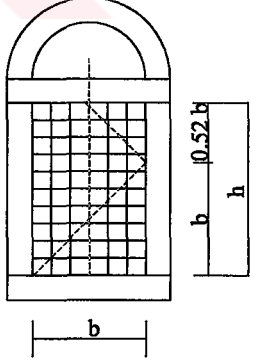
Taş oda yapılarına ait mekan kurgusunda tanımlanan işlevsel özellikler paralelinde, zemin katın depolama ve servis amaçlı ikincil mekanlara ayrılmış olduğu kabulüne dayanarak, bu kattaki pencerelerin boyut ve sayısında -üst kata oranla- bir azalma görüleceği düşünülmeye karşın, böyle bir uygulamaya rastlanmamıştır. Bunun bir nedeni, saklama amaçlı tasarlanmış olan taş oda yapılarının pencerelerinde kullanılmış olan demir kapaklar, diğer bir nedeni de, taş oda yapısı veya mekanının sokakla doğrudan ilişkili bulunmaması ve ana yapıya ait bahçe sınırları içinde konumlanmış olmasıdır.

Pencere boşluklarını oluşturan lentolu ve hafifletme kemerli açıklıklarda, kemer biçimleri çeşitlilik göstermektedir. Taş lento üzerinde kullanılmış hafifletme amaçlı strüktürel kemerler düz, basık, sivri ve yarım daire olmak üzere dört ayrı türdedir. Genellikle cephedeki dikdörtgen açıklık, üstte iki merkezli sivri kemer veya tek merkezli yarım daire kemer nitelikli bir hafifletme kemeri ile tamamlanmıştır (Çizelge 3.6). Üslupsal değişim paralelinde dış cephede üçgen alınlıklı örneklerle rastlansa da, genelleme oluşturacak çoğunlukta değildir. İç mekanda ise, yarım daire kemer kullanımı genellik kazanmaktadır.

Kemer biçimlenmesindeki değişimler Batı etkileri ile çeşitlilik gösterirken, pencere boşluklarının boyutlarında da aynı değişimlerin uygulandığı -yüksekliğin farklılaştığı/arttığı- örnekler görülmektedir. Taş oda gruplarının ana mekan pencere oranlarının, bağımsız taş oda yapılarında yaklaşık 1/2, eklenti nitelikli ve set altı taş odalarında ise 2/3 olması pencere boyutunun mekan boyutu ile orantılı olabileceği düşünülmeye karşın, çalışma yapılamayan ve mevcut olmayan örneklerin değerlendirilememesi nedeniyle bu tür bir genelleme yapılamamaktadır (Katalog No: ETO-1, BTO-1, BTO-2, BTO-3, Çizelge 3.4).

Taş oda yapılarında pencerelerin önemli bir bölümü, geçen zaman içinde özgünlüğünü kaybetmiş olmasına karşın, incelenen örneklerde pencere boşluğu sabit tutularak doğramaların eklendiği ve pencerelerin yapı üzerinde genel etkilerini kaybetmediği görülmektedir. Tüm yapıların pencere üstlerinde görülen kemer, dekoratif özellik taşımayıp hafifletme kemeri görevindedir. Dış cephede kemer örgüsünün gösterilmesi bazı yapılarda cephe özelliği haline gelirken, iç mekanda bu tür bir endişeye rastlanmamaktadır. Kemer biçimlenmesinde genel özellik haline gelen yarım daire ve iki merkezli sivri kemer uygulamalarında, kemer aynasının dolu olduğu ve tuğla malzemenin kullanıldığı, örgü sisteminde tuğlanın tam boyutuyla örgüye girdiği gözlenmektedir.

Çizelge 3.6 Taş oda gruplarında ana mekan pencere biçim ve oranları

BAĞIMSIZ TAŞ ODALAR					
Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası, Eminönü Katalog No: BTO-1		Hüsrev Paşa Yalısı Taş Odası, Emirgan Katalog No: BTO-2		Memduh Paşa Köşkü Taş Odası, Kuruçeşme Katalog No: BTO-3	
					
P2	$b/h = 1/1.78 = 0.56$	P1	$b/h = 1/1.88 = 0.53$	P1	$b/h = 1/1.91 = 0.52$
Acımusluk'da Taş Oda, Çağaloğlu Katalog No: MO. BTO-1					
					
P	$b/h = 1/1.84 = 0.54$				
EKLENTİ NİTELİKLİ TAŞ ODALAR			SET ALTI TAŞ ODALARI		
Şair Nabi Evi Taş Odası, Üsküdar Katalog No: ETO-1		Yılanlı Yalı Harem Taş Odası, Bebek Katalog No: ÇY. ETO-3		Yılanlı Yalı Selamlık Taş Odası, Bebek Katalog No: STO-1	
					
P2	$b/h = 1/1.56 = 0.64$	P	$b/h = 1/1.56 = 0.64$	P	$b/h = 1/1.50 = 0.66$ (1)
				Ragıp Paşa Yalısı Taş Odası, Sarıyer Katalog No: STO-2	
					
				P	$b/h = 1/1.52 = 0.65$ (2)

Notlar

0 1m

ÇY.BTO-4, ÇY.BTO-5 yerinde çalışma yapılamadığından,

MO.BTO-2 günümüzde mevcut olmadığından,

ETO-2 iç mekanda konumlandığından, çizilememiştir.

MO.BTO-1, ÇY.ETO-3, S.H.Eldem'in tespitlerindeki boyutlardan yararlanarak çizilmiştir.

1. Mevcut pencerenin kemer ölçüsü restorasyon uygulamasına göre çizilmiştir.

2. Günümüzde yıkıntı durumunda bulunduğundan benzer örnekler doğrultusunda çizilmiştir.

Saklama işlevi ile doğrudan ilintili olan parmaklık ve kapak uygulaması, özgün örneklerle göre, taş söveyi ortalayan rozetli demir parmaklık ve içte söveye dayanan milli demir kapak türündedir.

3.3.3 Cephe Biçimlenmesi ve Üslup Özellikleri

Taş oda yapılarının cephe düzenlemelerinde öncelikle gözlemlenen, pencere gruplarının yatay ve düşey aksta bir bütünlük oluşturduğudur. Bu özelliği ile cepheler, doluluk-boşluk, ritm-yineleme ilkelerine dayanan bir düzen oluşturarak, iç mekanda ışık ve gölgenin de pekişmesini sağlayan bir uygulama ortaya koymuştur. İki katlı bağımsız taş oda örneklerinde cephe düzeni, barok etki olarak da tanımlanan tüm yatay ve düşey çizgilerin dengelenmesi biçiminde kendini göstermektedir. Yatay doğrultular duvar örgü kompozisyonu/taş ve aralarındaki tuğla sıraları ile oluşturulurken, bu etki pencere ve pencere kemerlerinin biçimlendirdiği düşey çizgilerle dengelenmeye çalışılmıştır.

Taş oda yapılarının, almalı duvarlarında, örgü sisteminin genellikle düzenli olduğu, bir sıra taş-iki, üç sıra tuğla kurgusuyla uygulandığı ve malzemenin zeminden çatı altına kadar sistematik olarak sıralandığı görülmektedir. Bu genellemeye uymayan, görece daha geç tarihli örneklerde izlenen üslupsal farklılık ve özenli malzeme kullanımı, Batı etkilerinin yapıların iç bezeme özellikleri olmaktan çıkıp cephelerde izlenmeye başladığı yeni bir dönemin özellikleriyle paralellik taşımaktadır (Katalog No: BTO-2).

Taş oda yapıları, ana yapının eklentisi ve sahip oldukları ikincil işlev nedeniyle, anıtsal nitelikler taşımamaktadır. Aynı etkinin devamı olarak, giriş cephesini vurgulayıcı özellikler görülmez. Cephe mimarisindeki başlıca bezeme ögesi, pencere ve kapılarda tekrarlanan ve hem taşıyıcı hem de dekoratif özellik taşıyan kemerlerdir. Bunun dışında, vazgeçilemeyen bir bezeme elemanı bulunmamaktadır (Çizelge 3.5- 3.6).

18.yy. sonundan itibaren kagir yapılarda tipik cephe özelliklerinden biri olarak kabul edilen gösterişli taş konsollara ise, incelenen taş oda yapılarının hiç birinde rastlanmamıştır. Konut mimarisinde mahremiyet olgusu etkisiyle biçimlenen dışa kapalı zemin kat ile üst katta çıkmalarla dışa açılma ve manzaraya yönelme gibi özellikler, bu yapılara özgü karakteristiklerden sayılmaz.

Geleneksel konutlarda pencere düzeni, ait oldukları mekanın boyutları, işlevi, statüsü gibi etkenlere bağlı olarak belirlenmektedir. Bu özellik taş oda yapılarında da tekrarlanmış, cephelerdeki pencere düzeni yapının önemine ve boyutuna göre farklılıklar göstermiştir. Zemin katlarda, arazi konumundan dolayı sağır yüzeylerin egemen olup pencerelerin kimi

zaman basit birer delik olarak düzenlenmiş örneklerine rastlanabildiği gibi, üst kat pencereleri ile aynı boyutlara sahip pencerelerin tekrarlandığı da görülmektedir (Çizelge 3.3).

Giriş cephesinde pencere sayısı, pencere-kapı gruplanmaları yapının boyutuna göre değişkenlik gösterirken, her yapıya ve mimari özellikleri nedeniyle her kata ait giriş düzenlemelerini iki grupta toplamak mümkündür.

1. Giriş cephesinin aksında pencere-kapı-pencere gruplanması (Katalog No: BTO-2, BTO-3, ÇY. BTO-4);
2. Giriş cephesinin aksında bulunmayan kapı-pencere gruplanması (Katalog No: BTO-1, ETO-1, STO-1, STO-2, ÇY. STO-3).

Giriş cephesinde uygulanan pencere-kapı-pencere gruplanmasında, saklama ve koruma endişesiyle, pencerelerin üst kotlara açılma gereği duyulmamıştır. Yapının konum olarak arazi içinde korunaklı olması yanında, demir kapak ve parmaklıkların da koruma ve saklamaya uygun biçimlenmeler olduğu görülmektedir.

Bu tür, pencere-kapı-pencere gruplamasının yalnızca taş oda yapılarında uygulanan bir düzenleme olmadığı, Bizans mimarlığı döneminden kalan ve Osmanlı mimarlığında da 14.yy.'dan beri tek hacimli yapılardaki bir uygulama olduğu bilinmektedir (Ersen, 1986).

Giriş cephesi aksında bulunmayan kapı ve pencere modülü ise yine yapının saklama işlevine ters düşmeyen, fonksiyonla paralellik taşıyan bir uygulamadır.

Üslup özelliği açısından bezemeden uzak, oldukça yalın görünümlü olan taş oda yapılarının dış cephelerinde, erken tarihli örneklerde hiç bir bezeme elemanına rastlanmazken, Batılılaşmanın iyice benimsendiği 19.yy. sonunda barok ve ampir özellikli bezemelerin kullanıldığı görülmektedir. Bezeme elemanları ve seçilen duvar örgü sisteminin sadece ön cephede değil, yapının diğer cephelerinde de uygulanmış olması, kütsel bütünlüğün tamamlandığını, yapıların kendi başlarına anlamsal bütünlük içerdiğini göstermektedir.

Tüm taş oda yapılarının iç mekanlarında görülen barok üslup özellikleri ise, yalnızca bezeme elemanları ile sınırlı kalmıştır. Daha önce yapılmış çalışmalardan bilinen ve günümüze ulaşmamış bu bezemeleri, duvar ve tavanlardaki kalemşi bitkisel motifler taşıyan panoların oluşturduğu düşünülmektedir. Yapıların özgün durumunda aynı bezeme motiflerinin dolap ve niş kapaklarında da kullanılmış olduğu şüphesizdir. Seki altı-seki üstü bulunan örneklerde; sütun başlıklarında, pencere iç sövelerinde, kubbe altı iç silmelerinde “s” kıvrımlı profiller, kullanılmış olan bezeme elemanlarıdır. Tüm bu özelliklere göre, taş oda yapılarının dış cephelerinde sahip oldukları yalın üsluba karşın, iç mekanda Batı etkileri taşıyan zengin bezeme elemanlarıyla donatılmış oldukları düşünülmektedir.

3.3.4 İç Mekan Düzenlemeleri

Mimarlıkta iç mekanın biçimlenmesi işlevselliğe bağlı olmakla birlikte, mekanı çevreleyen yüzeyler ve estetik değerler, biçimi etkileyen koşulları oluşturmuştur. Değişkenlerin oranları ve ilişkilerine bağlı olarak oluşturdukları etki, algılama, vb. ana başlıklar mekana nitelik kazandıran soyut değerler olmuştur. Mekanın doğru tanımlanması kişi üzerinde güven duygusu oluştururken, yanlış şekillenmesi güvensizlik, korku ve endişe duygularına neden olabilmektedir. Bir örtü altına alınarak oluşturulan mekan tasarımında elemanlarla kurulan oranlı ilişki, malzeme etkileri, ışık ve renk algılamasının artırılması veya azaltılması türündeki soyut değerlerle, mekanda zenginlik ve özgünlük elde edilebilmektedir.

3.3.4.1 Anıtsal Etki ve Oran

Doğal veya yapay ortam içinde insanın yönünü, durumunu belirleme ve çevresindeki sabit değerlere göre karşılaştırma yapabilmesi amacıyla izlediği yol genel anlamda ölçme işlemidir. İçinde bulunulan yapay çevrenin tanımlanabilmesi, o yapay ortamın çeşitli parçalarının birbiri ile ve ortamın/yapının bütünü ile oluşturduğu uyumlu beraberliğin ölçülmesi ile sağlanır. Bu ölçme işlemi doğrudan “oran” sözcüğünün tanımına ulaşılmasını sağlamaktadır. Mimari’de *“Bir yapının çeşitli parçalarının birbirleri ve yapının bütünü ile meydana getirdikleri uyumlu ölçü ilişkileri”* (Hasol, 1998) olarak tanımlanan ve mimarlık eleştirilerinin kavramsal konusunu oluşturan oran, 1. Yapının fiziksel çevre ile ilişkisi; 2. Yapının kendisini meydana getiren elemanlarla ilişkisi; 3. Kullanıcının ölçüleri ile olan ilişkisi anlamında değerlendirilmesi gereken bir olgudur.

Bu bağlamda, taş odaların mimari biçimlenişlerindeki farklılığa karşın, mekan kurgusu olarak tüm yapılarda benzer özelliklerin tekrarlandığı görülmektedir. Tasarım ve uygulama/malzeme ilişkisi sonucu, işlevsellik ile orantılı bir birliktelik oluşturarak güven ve korunma duygusunun yaratılması, yapılarda bir anlamda doğru mekan tanımlamasına ulaşıldığını göstermektedir.

Taş oda yapılarında oran kavramının irdelenmesi günümüzde yapıyı meydana getiren elemanlar ve kullanıcı ölçüleri ile olan ilişkileri bağlamında gerçekleştirilebilmektedir. Fiziksel çevre ile olan ilişkisi özgün niteliklerde meydana gelen değişimler nedeniyle somut sonuçlara ulaşabilecek özellikler taşımamaktadır. Malzemelerin birlikteliğinde insan faktörünün göz ardı edilmemesi, yapıların anıtsal nitelik kazanmasından çok, kullanıcı boyutuna yakın mekanlar yaratılmasını sağlamıştır. Bu nedenle taş oda yapıları, kullanıcı ile malzeme ve oran olarak uyum sağlayan, mimari yapısının oluşturduğu iç ve dış etkilerle

yabancılaşmayan özellikler taşımaktadır. Yapılardaki geometrik düzenin işlevsellikle ilişkisi, rasyonel nitelik taşıyan mekanların elde edilmesini sağlamıştır.

3.3.4.2 Malzeme Etkisi

Yapı üretimi/maddi çevre yaratılması ve üretilen yapının ayrıntılı tanımlanabilmesi için, yapı biçimlenmesini sağlayan malzeme özelliklerinin ayrıntılı tanımlanmasını gerektirir. Yapının ya da herhangi bir eşyanın şekillenmesinde, öncelikle hangi amaç için kullanılacağı önem taşır. Bu nedenle yapı ve eşyanın amacına uygun malzeme kullanımı bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumsal yaşamın evreleri boyunca, yapının amacına uygun malzeme seçimi ve uygulama teknikleri güncel koşullara göre belirlenmiştir. Taş oda yapılarının gerçekleştirildiği evrede tuğla, taş, demir ve bağlayıcı eleman olarak harç, kullanılan malzemelerdir.

Taş oda yapılarında yığma sistemde yapılmış duvar ve özellikle kemer-tonoz ögelerinde kullanılmış olan tuğla; basınca karşı direnç gösteren bir malzeme olmasıyla birlikte, estetik açıdan görünür yüzeylerde özel bir doku etkisi meydana getirmiştir. Tuğla malzemenin boyutlarındaki standartlık nedeniyle sıva ile örtülü olmayan yüzeylerde (günümüzde iç mekanlardaki yapının terkedilmişliğine bağlı olarak ortaya çıkan sıvasız duvarlarda) özellikle cephelerde modüler etki yaratabileceği düşünülmekle birlikte, yapıların genel kütsel özelliklerinin bütünü ele alındığında bu tür bir modüler etki yaratma endişesi bulunmadığı görülmektedir. Kapı ve pencere boşluklarında taşıyıcı sistemin gereği olarak tekrarlanan tuğla kemerler; yapım sistemini belirleyici özellikte olmaları ile birlikte, aynı zamanda mekan içinde kemerli kapı-pencere boşluklarında yönlendirici etki oluşturmaktadır.

Taş, basınca yüksek direnç göstermesi, herhangi bir bağlayıcı olmaksızın ayakta kalabilmesi, yüzeylerinin işlenmeye uygun olması ve doku-görüntü zenginliği nedeniyle, anıtsal yapılarda değişmez bir malzeme olmuştur. Madde etkisi olarak, en başta sığınmaya elverişli bir boşluk yaratma ve çevreleme etkisiyle birlikte içten dışa, dıştan da içe ulaşımı engelleyici/caydırıcı nitelikler taşıması, taş oda yapılarının işlevselliğine cevap veren bir malzeme türü olduğunu ortaya koymaktadır.

Yapının strüktürel bir bütün oluşturması bağlayıcıların kullanılmasıyla ilgilidir. Harç, yapının direncini artırma özelliği yanında yüzeyi örtme, koruma, güçlendirme ve güzelleştirme amacını da taşımaktadır. Taş oda yapılarının iç mekanında görülen harç, günümüzde de, malzemeleri bir arada tutan strüktürel bir bütün oluşturma özelliği taşımaktadır. Yapıların özgün durumunda ise, yüzeyi örtme ve güzelleştirme amacını da taşımış olduğu söylenebilir.

Taş oda yapılarındaki diğer bir malzeme olan metal; sabit parmaklık, pencere kapakları ve menteşeleri, kemer gergileri ve çiviler, taşıyıcı strüktür içinde kendini göstermektedir. Bu yapılarda metal türü olarak demirin uygulanması dönemin bir özelliği olmakla birlikte, sağlamlık ve koruma ilkesinden ödün vermeyen bir davranış da sergilenmektedir.

3.3.4.3 Renk ve Işık Etkisi

Renk *“ışığın eşya üzerine çarpmasıyla yansıyan ışınların niteliğine göre gözde oluşan duyumlardan her biri”* (Hasol, 1998) tanımına uygun olarak, ışık ile birlikte incelenmesi gereken bir konudur.

Mimarlıkta renk etkisi: 1. Algılanma yoluyla elde edilen renk duygusu/doğrudan renkli malzeme kullanımı; 2. Aydınlatıcı renkli ışıklar/dolaylı yollardan elde edilen renk etkisi gibi iki farklı kavram olarak karşımıza çıkar (İzgi, 1999).

Genel olarak renk etkisi ışık kaynağına ve onu yansıtan yüzeye bağlı olurken; iç mekan tasarımında, renk ve biçim ilişkisinin uyumu ile algılanan renk duygusunun psikolojik sonuçları etkendir (Erzen, 1999).

Taş oda yapılarının mekan tasarımında uygulanan renk etkisi, dolaylı yollardan aydınlatıcı renkli ışık kullanımından uzaktır. Bu tür uygulamalar, renkli camlar kullanılarak yapılan tepe pencereli yapılar için söz konusu olurken, tepe penceresinin görülmediği taş oda yapılarında böyle bir etkiden söz etme imkanı yoktur. Günümüze ulaşan örneklerde renk kullanımına ait bir veriye ulaşılamamakta ancak, yapıların özgün durumunda renk ve ışık etkisinin mekansal kullanım olarak farklılık gösterdiği düşünülmektedir. Buna örnek olarak taş oda yapılarında az aydınlatılmış bir seki altı bölümünden daha aydınlık seki üstüne geçiş, bu mekanın ışıkla vurgulanmış olduğunu göstermektedir. Renk ve biçim ilişkisinin kurulduğu düşünülen ana mekanda, bezeme elemanlarında kullanılmış olan renk etkisinin, algılanma yoluyla elde edilen renk duygusuna karşılık gelen bir uygulama olduğu ve aynı zamanda önemli hacmin vurgulanarak öncelik oluşturma amacını taşıdığı söylenebilir.

3.4 Mekan Kurgusu Olarak Taş Oda Ana Mekanlarının Geleneksel Türk Odasıyla Karşılaştırılması

Türklerin göçebe kültürü ve barınma alışkanlıklarının ev mekanını da etkilemesi nedeniyle, oda, içinde her türlü eylemin gerçekleştirildiği bir mekan olmuştur. Odanın elemanlarında belirleyici öge göçebelik ilkeleri olmakla birlikte, yapının toplumsal konumu da önemli bir etken olmuş; “Türk Odası” diye tanımlanan mekanın şekillenmesinde öncelik kazanan elemanlar, köy evleri, saray ya da resmi yapılar için çok değişmeyerek, farklı yorumlarla tekrarlanmıştır. Oda kullanımında gözlenen hiyerarşik düzen, içindeki sabit elemanların kullanım şekline de yansımış; ancak kullanıcı kimliği de -sabit ve hareketli- tüm elemanların biçimlenmesinde önemli bir etken olmuştur. Konutun, öteden beri toplumsal hiyerarşinin göstergesi niteliğinde olması ve taş oda yapılarının da konutlarla olan işlevsel birliktelikleri, aynı “statü belirleyici” konumda bulunmalarını sağlamıştır. Farklı tanımlamalara ve farklı fonksiyonlara cevap veren konut ve taş oda yapılarının mekan kurgusu bağlamında irdelenmesi, Türk odasıyla taş oda ana mekan kurgusunun çok farklı özellikler taşımadığını ortaya koymaktadır. Bu durum, farklı iki yapıda birbirine eş veya benzer eylemlerin gerçekleştirilmiş olduğunu; dolayısıyla eylem ve ihtiyaçların mekanı şekillendirme prensibinin doğruluğunu kanıtlar niteliktedir.

Türk evinde yaşamsal eylemlerin gerçekleştirildiği üst kat, aynı zamanda karakteristik özellikler taşıyan tasarım kurgusunun gözlemlendiği kat niteliğindedir. Üst katta bulunan odalar, yaşamsal eylemlerin gerçekleştirildiği mekanlardır. Bu mekanların biçimlenmesinde kültürel değişimlerin etkisi göz ardı edilemezken, oda kurgusunda temel olan ana ilke, kendi başlarına belirli eylemleri karşılayabilmeleri olmuştur. Mekansal düzenlenmeler kültürel değişimlerin gereklerine göre şekillenmiş, bu şekillenme sonucu odayı meydana getiren ögeler, odanın kullanım şeklini belirlemiştir. Tüm yapının taşıyıcı düzeni, oda boyutunu, biçimini, pencere kapı ve iç-dış ilişkilerini belirlemekle birlikte rasyonel bir iç düzenin kurulmasını da etkilemiştir. Günümüzde de, mimari yapılarda irdelenmesi halen devam eden işlevsellik ve strüktür özellikleri arasındaki rasyonel ilişki, tüm yapılarda olduğu gibi taş oda yapılarında da ihmal edilemez bir nitelik taşımaktadır.

Türk odasında görülen temel ilke, kullanma alanının insan boyutları ile bağlantılı olmasıdır. Bu anlamsal boyut çerçevesinde mekan içinde düzenlenen kapı, pencere boşlukları ve kullanma alanlarının birbiri ile ilişkilerinde hep belirli bir oranın korunduğu görülmektedir. Oda biçiminin ortaya çıkmasında ve boyutların belirlenmesinde rol oynayan başlıca etkenler, eylem ve malzeme olmuştur. İç düzenin kuruluşunda diğer bir etken de, iç ve dış çevre ile olan ilişkilerdir. Bu anlamdaki genel uygulama, egemen düşünce yapısının da etkisiyle, iç-dış

ilişkilerin en aza indirilmesi doğrultusunda olmuştur. Pencereelerde kapak kullanımı, kapının alçaltılması, ilişkilerin sınırlandırılması için yapılmış olan uygulamalardır. Bu sınırlama da ana etkenlerden biri de, kolay ısıtılma ve sıcak kalmayı sağlamaktır. Zemin katlarda görülen bir özellik olan pencerelerin küçültülmesi ve yaklaşık 2/3 oranının uygulanması, dış çevre ile ilişkileri kısıtlarken güvenlik ve gizlilik nedeniyle kapak ve kafes kullanımını da gerektirmiş, üst kat pencerelerinde ise genellikle uygulanan 1/2 oranı, ışığın ve görüşün en iyi nitelikte olmasını sağlamıştır. Mekan kurgusunda pencerelerin bir cephe üzerinde toplanması yönlenecek etki oluşturmaktadır.

Taş odalarda da aynı mekansal kurgu özelliklerinin devam ettiği görülmektedir. Mekan kurgusu olarak taş oda yapılarının her katı bağımsızdır ve dışardan giriş sağlayan ayrı kapıları vardır. Zemin kat ve üst kat olarak tasarlanan iki katlı örneklerde genellikle zemin kat, ayrı girişiyle sadece depolama ve saklama amaçlı kullanım özelliği taşıırken, üst katın saklama ve depolama işlevi ile birlikte sosyal içerikli çeşitli toplantılara da cevap verdiği düşünülmektedir.

Taş oda mekanı içinde kullanıcı ile kullanma alanının birbiri ile ilişkili olduğu, her iki olgunun da birbirine yabancılaşmayan bütünlük gösteren özellikler taşıdığı düşünülmektedir. İç mekanda kullanıcı ile bütünleşen bu yapıların, dış çevre ile olan ilişkilerini sınırlama gerekliliği duyulmamış, bu düşünce pencere boyutlarına da yansyarak iki katlı örneklerde zeminde ve üst katta aynı pencere büyüklüğünün devamlılığına neden olmuştur (Katalog No: BTO-2).

Türk Evinde odanın kuruluşundan itibaren mahremiyet duygusu egemen olmasına karşın, zaman içinde sosyo-kültürel değişimlerin de etkisiyle, pencereli yüzey sayısı ve dolayısıyla dış mekanla olan ilişki artırılmaya çalışılmış, bu durum yapıya karakteristik özellik kazandıran öğeler olan pencere ve kapıların şekillenmesinde çeşitlilik kazanmalarına neden olmuştur. Yapının veya odanın dış çevreye yönelmesi amacıyla yararlanılan çıkmalar, aynı zamanda bir duvar üzerinde çok sayıda pencerenin yerleşmesine de olanak sağlayacak nitelikte olmuştur (Küçükerman, 1996). Yapılardaki dış çevre ile bütünleşmeyi sağlayan bu mimari özellik simgesel olarak, yapı sahibinin yaşamsal endişelerinin fiziksel olarak dışa vurumu şeklinde yorumlanmalıdır.

Taş Oda yapılarında ise “dış çevre ile bütünleşme endişesi” salt pencere boyutları ile sınırlı kalmış, Türk Evi’nin kütleli özelliklerini oluşturan gösterişli çıkmalar, taş oda yapılarında şekillenmemiştir. Diğer bir ayırıcı özellik ise, pencere biçimlenmesinde görülmektedir. Özellikle üst sınıf konutlarında 19.yy. başlarına kadar görülen tepe pencereleri, taş oda

yapılarının hemen hiçbirinde uygulanmamıştır. Türk Evi'nde pencereyi oluşturan elemanlardan biri olan demir parmaklıkların yeri, dış sövede ve ahşap kapakların arkasında yer alırken, taş odalarda demir kapağın genellikle içte kullanılmış olması müdahale gerektiren durumda kolaylık sağlanması amacıyla olmalıdır.

Türk evinde kendi başlarına birer ünite olan odaların dışarı açılan tek kapısı vardır. Oda genel şema olarak iki bölümden oluşmuştur. Kemerli bir kapıdan ilk bölüme (seki altı), buradan da kemerli bir geçişle daha büyük ve tavanı da daha yüksek olan ikinci bölüme (seki üstü) girilir. Odaya giriş kapısı, yalın ve insan boyutu ile orantılı olup üç yönden pervaz, altta da eşikle çevrelenmiştir. Pencere yüzeyi ise, girişin karşısında veya ona dik duvar üzerinde bulunmaktadır. Aynı şekilde içinde yüklük ve dolaplar bulunan ocak duvarı da girişe dik bir konumda yer alabilmektedir. Alçıdan davlumbazlı ocağın bulunduğu duvarda yine alçıdan hücreler vardır. Süslemelerde ise, malakari ve kalemişi tekniği yer yer görülen özellikler arasındadır.

Türk evinde odaya giriş önemle ele alınarak girişler dolapla bütünleştirilmiştir. Oda içinin dışarıya karşı örtülmek istenmesi nedeniyle dolap ve kapı, kuruluş-kavram olarak birbirlerini etkilemiş; odaya giriş kapısının, mekanın gizlilik özelliğini bozmayacak bir yerde olmasına özen gösterilmiştir. Aynı zamanda kapıdan dolayı oda içinin soğumaması ve görünmemesi amacıyla direklik bölümünde uygulanan dekoratif bir koruyucu ile kapanmıştır. Tek kanatlı olan kapı, odanın önemine göre kimi örneklerde kemer, pervaz, kitabe ve taç başlık ile yüksek gösterilmeye çalışılırken, 18.yy.'dan sonra kapı ve pencere üst kotunun bütünlük taşıması, cephe estetiği endişesiyle birlikte, iç mekanda da görsel etkinin hakim olduğunu ortaya koymaktadır. Dış mekanla görsel ilişki kurmak temel amaç haline gelirken, girişin oda ekseninde bulunmaması çelişkili bir davranış sergilemiş; aynı şekilde odanın bir duvarında ocağın konumlanmış olması bu cephede açılacak pencere sayısını sınırlandırmıştır (Küçükerman, 1996).

Taş odaların zemin katında bulunan mekanına, genellikle aksta olan kemerli bir kapıdan girilir. Türk odasındaki tüm özelliklerin tekrarı olarak, kapı iki yanda söveli, üstte lento ve altta eşikle çevrelenmiş olarak malzeme farklılığı taşımaktadır. Kapı kanadı yalın ve insan boyutunda, anıtsal özellik taşımaktan uzaktır. Yapının mimari biçimlenişinden kaynaklanan nitelikler dışında, pencerelerin plan şemasındaki yeri girişe göre belirli bir özellik taşımamakta, işlevselliğe bağlı olarak, demir parmaklık ve demir kapağın birlikte kullanımı görülmektedir. Zemin katta saklama amaçlı kurgulanmış olan raf ve dolaplarla ilgili kesin bir yargıya varılamazken, niş genellikle tekrarlanan bir eleman olmuştur.

İki katlı taş oda örneklerinin üst katındaki mekansal biçimlenme, tipik özellikler göstermektedir. Türk Odası ve mekan kurgusundaki tanımlamalara uygun olarak, taş odalarda da, mekana giriş aksta olmayan bir kapı ile gerçekleştirilmektedir. Kapı yine iki yanda söveli, üstte lento ve altta eşikle çevrelenmiştir. Üst katta da giriş kapısı anıtsal özelliklerden uzak, sade bir biçimlenmeye sahiptir. Seki altı-seki üstü öğelerinin bulunduğu taş oda yapılarında, seki altında pencere açıklığına rastlanmazken, seki üstünde görece olarak pencere boşluklarının girişe dik duvar üzerinde konumlandığı örneklerle rastlanmaktadır (Katalog No: BTO-1, MO. BTO-1, ETO-1).

Türk evi içinde ayakkabı ile dolaşılması ve ayakkabıların evin belirli yerinde bırakılması nedeniyle odanın zorunlu elemanı olan pabuçluk/seki altı ve seki üstü, 16.yy.'dan sonra konut mimarlığına yerleşmiştir. Seki üstünde yer alan oturma ve yatma eyleminin gerçekleştirildiği sedir, oda zemininden yaklaşık 30 cm. yukarda yapılarak, aynı zamanda oda içinde bir alt kotta hareket alanı sağlayan boş orta mekanın oluşmasını sağlamıştır. Sedin konum olarak odanın pencere tarafında bulunması, oturanlar tarafından kapıya ve odanın içine hakim olunmasını sağlayan bir özellik olmuştur. Odanın ısınması için ocak, tandır veya mangal kullanılmış, ocaklar genellikle seki üstünde tasarlanmıştır. Peç ve sobalar konum olarak kendi başına duvara yaslı, gömülü veya yüklük içine gizlenmiş; yüklük, dolap ve raf ise ocağın iki yanında toplu olarak yer almışlardır. Ocak ve yüklüklerin bir araya gelişlerinde oluşturdukları estetik düzen aynı zamanda oda içinde bir dekor yaratılmasını sağlamıştır (Eldem, 1986). Geleneksel Türk odasında dolapların işlevselliği oldukça önem taşımış, bu nedenle dolaplar planda belirleyici bir öğe olmuş, seki altı ve seki üstü bölümünde gruplandırılmıştır. Odaya ait saklanacak eşyalar hücre, dolap ve yüklüklerde korunmuş, yüklükler aynı zamanda şilte, yorgan ve yastık gibi eşyaların saklanması amacıyla da kullanılmıştır. 17.yy.'dan itibaren bu işlev için musandralardan yararlanılmıştır. Yüklük, dolap, musandra, sergen eşya koymak amacı ile yapılmış, giyim eşyaları ise bohça ve sandıklarda saklanmıştır (Günay, 1998). 18.yy.'dan sonra ise, sabit olmayan boydan boya dolaplar kullanılmaya başlanmış, önceleri sade üslupta olan dolap cepheleri 18.yy.'da barok, 19.yy.'da ampir üslubun etkisiyle şekillenmiştir.

18.yy.'a kadar şekillenmesini tamamlayan pabuçluk/seki altı ve seki üstü, ahşap konutlarda strüktür nedeniyle az rastlanan bir özellik olmuştur. Bu özellik daha çok taş odalarla, Fener, Balat bölgesindeki kagir yapılarda görülen bir uygulamadır. Pabuçluk/seki altı ve seki üstü bölümünün her yapıda gösterişli bir görünüm taşımadığı, kemerli direklik kısmının bazı yapılarda yalnızca bir kot farkı yapılarak geçildiği örnekler de bulunmaktadır. Çalışma kapsamındaki taş oda örneklerinin % 23'ünde görülen seki altı-seki üstü öğesinin uygulanma

yöntemi olarak bir basamak şeklinde oda boyunca uzandığı gibi, kapı önündeki alanda da yer aldığı örneklerine rastlanmaktadır (Katalog No: ETO-1, STO-1).

Odanın önemli bir birleşeni olan ocağın konumu, 15.yy.'ın ikinci yarısı ile 16.yy.'da kesinlik kazanarak, mekan tasarımının önemli bir belirleyicisi haline gelmiştir. Ocağın bulunduğu duvarın önünde sedir yan kollukları devam edebildiği gibi, mermerden geniş bir eşik yapıldığı da olmuştur. Ocak yüküklerle bir arada bulunmadığı zaman, duvar hücre ve dolaplarla zenginleştirilmiştir. Ocağın zaman içinde görsel etki olarak önem kazanmasıyla, odanın bir duvarında anıtsal etki yarattığı ve simgesel özelliği nedeniyle de, statü belirleyici olduğu görülmektedir.

Türk odasında en fazla özen gösterilen yerlerden birisi de tavanlardır. Tavanların hacim kurgusu ile doğrudan ilişkili olması nedeniyle mekansal değişimler tavana da doğrudan yansımış ve genellikle giriş kısmının tavanı ana mekandan ayrılmıştır. Oda iç bezemelerinde mekansal değişimler göz ardı edilmeden tavanlarda alçı uygulanırken, dolap ve pencere kapakları, kapılar, ahşap bölmeler vb. ahşap yüzeyler üzerindeki dekorasyon, farklı bir bezeme türü oluşturmuştur.

Taş odalarda ise seki üstü ve ocak değişmez bir özellik oluşturmamaktadır. Seki üstü ve ocağın birlikte bulunduğu örnekler olduğu gibi, ocak veya seki üstünün uygulanmadığı yapılar da bulunmaktadır. Seki altı ve seki üstünün uygulandığı örneklerde mekanın şekillenmesi tavanda da devam etmiş, seki üstü tavanı yükselttilerek vurgulanmıştır. Ocak, yapıların işlevsel özellikleri nedeniyle sürekli tekrarlanan bir eleman niteliğinde olmamış, çalışma kapsamındaki örneklerin, ancak % 30'unda ocak kullanımına rastlanmıştır. Dolayısıyla ocağın iki yanında toplu olarak bulunan niş ve raf, sürekli uygulanan tasarım özelliği değildir. İncelenen taş oda yapılarının % 38'inde görülen nişler, plan kurgusunda genellikle mekan içinde simetrik konumlanmaktadır. Mekan öğeleri arasında sıralanan dolap örneğine ise, restitüsyon denemeleri dışında rastlanmamıştır. Hacim kurgusu ile doğrudan ilişkili olan tavan, taş odalarda da mekansal değişiklikleri yansıtan özellikte olmuştur. Günümüzde hacimsel değişikliklerin vurgulanmasına ait izler bulunmakla birlikte iç bezemeler hakkında bir veriye ulaşmak mümkün değildir. Seki altı ögesinin görüldüğü yapılarda bu mekanın tavanı ile seki üstü tavanının aradaki sütunlu ve kemerli geçişle ayrıldığı, seki üstü olarak adlandırılan mekanın yükseltilmiş mekan örtüsü ile vurgulandığı, tek katlı ve tek mekanlı taş odalarda ise bu tür bir endişenin olmadığı ve tek mekanlı taş odanın yine tek bir örtü ile kapatılmış olduğu görülmektedir.

Batı etkileri ile Türk odası düzeninde görülen temel yaklaşım, mekanın dış çevreye yöneltilmesi amacıyla uygun olarak pencere boyutlarının değişimi olmuştur. 18-19.yy.'da alt sıra pencerelerin büyümesi ile tepe pencereleri giderek ortadan kalkmış ve tavan yüksekliği alçalarak oda boyutu değişmiştir. 17-18.yy.'da sedir yüksekliğine uygun olarak 42-50 cm olan parapet yüksekliği, 19-20.yy.'da 60-70 cm'e çıkmış, tepe pencereli düzen ortadan kalkınca odayı yatay olarak bölen ve çepeçevre dolaşan rafla birlikte, odalara köşeden giriş özelliği yavaş yavaş ortadan kalkmıştır. İç düzendeki bu değişim cepheyi de etkileyen bir özelliktir (Uluengin, 1995).

Kendi başına bir bütün olan odanın biçimlenmesi 18.yy. sonrası değişimleri ile plan ve iç düzenleme açısından farklı esaslara dayandırılmıştır. Türk odasını Avrupa'dan ayıran temel özellik, mobilyasız oluşudur. İçlerinde hafif veya ağır taşınır eşya bulundurmamak yerine, her türlü ihtiyaç duvarla bağlantısı olan veya gömme mobilyalarla sağlanmıştır. Duvarla ilişkisi olmayan yatak, sofra gibi ortada kullanılan eşyalar ise kullanılmadığı sürece dolap ve yüklüklere yerleştirilmiştir. Duvarlarda tablolar bulundurulmamış, bazı yazı kitabeleri, kavukluk, çubukluk veya silah gibi parçalar kullanılmıştır. Aynı oda günün farklı zamanlarında yeme, yatma, ibadet gibi çeşitli işlevlere cevap vermiş olmakla birlikte, büyük evlerde belirli işlevler için ayrılmış odalardan da yararlanılmıştır.

Taş odalar mimari biçimleniş olarak Batı etkilerini de taşıyan yapılardır. Dış mekana yönelmek amacıyla pencerelerin büyümesi, dönemin özelliği olması nedeniyle bu yapılarda da tekrarlanmıştır. Yapıların tasarlanmasında temel neden, saklama/koruma olduğundan, tepe pencereli uygulamalara taş odaların hiçbirinde rastlanmamıştır. 18-19.yy. yapılarında Batılı etkilerin uygulanmaya başlanması nedeniyle, taş oda mekanında da sedire uygun bir biçimlenme görülmemektedir. Duvarlarda kullanılma ihtimali olan kavukluk, çubukluk vb. elemanlar hakkında yorum yapabilecek veri, günümüzde bulunmamaktadır.

4. FENER EVLERİ

4.1 Fener Beyleri ve Saklama İle İlgili Düzenlemeler Açısından İstanbul Fener Evleri

Haliç'in batısında konumlanan Fener semtinin kuzeybatısında Balat, güneyinde Ayakapı, batısında ve güneybatısında Fatih'e bağlı mahalleler yer almakta, bu mahallelerin Eminönü ile bağlantısı günümüzde Mürsel Paşa Caddesi ile yapılmaktadır.

Osmanlı öncesi *Fanarion* adını taşıyan Haliç kıyısının en önemli deniz fenerinin bulunduğu bu semte, *Porta Fari* veya *Porta del Faro* adlarını alan ve Fener Kapısı anlamına gelen kapıdan girilmekteydi (Akın, 1993). Fener kapısının bulunduğu Haliç bölgesindeki ilk yerleşme M.Ö. 7.yy.'a kadar uzanmaktadır (Deleon, 1999).

İstanbul'un fethinden önce Mora, Ege Adaları ve Avrupa'ya göç etmiş olan Bizans'ın soylu ailelerini fetihten sonra da Rumlar takip ederek İstanbul'dan göç etmişlerdir. Fatih'in İstanbul'u ticari ve kültürel merkez haline getirme amaçlı çalışmaları nedeniyle, kentte inanç ve ticaret özgürlüğü ilan edilince, göç eden Rum ve Bizans aileleri geri dönerek Fener bölgesine yerleşmişlerdir (Sakaoğlu, 1994). İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesi ve patriğin Rum halkın dini ve siyasi lideri olmasının ardından Fener bölgesi, bütün Ortodoks aleminin öncelikli yerleşim bölgesi olmuş, temsil ettiği değerlerin çeşitliliği nedeniyle simgesel özellik kazanmış olan bu bölge, varlıklı Musevilerle Rumların oturdukları bir yer haline gelmiştir.

İstanbul'un fethinden sonra geri dönerek yerleşen ilk gayrimüslim cemaat olan Rumlar, kendilerini Bizans'ın devamı olarak kabul ederek aristokrat konumlarını korumuşlar, yerleşim yerleri ise Balat, Fener, Yavuz Selim, Cibali arasındaki bölge olmuştur. Özellikle Fener, Patrikhane nedeniyle dini merkez olmuş, aynı zamanda, Ege'li ve İstanbul'lu eşraftan oluşan sivil yapısı ile de önem kazanmıştır. Bu kesim genellikle patriğin merkezi etrafında yoğunlaşan tüccarlar ve Avrupa ile ilişkileri sağlayan memurlardan oluşuyordu. Bu kimliklerden biri olan ve Babıali'de tercümanlık yapmak üzere memuriyet alan ilk Rum (Panayoti Nikusius)'un tayin edilmesi de, 1657 yılına tarihlenmektedir. Karlofça Antlaşması sırasında önemli hizmetlerde bulunan diğer önemli bir isim olan Alexandros Mavrokordatos'dan sonra gayrimüslimlerin tercümanlık işini yürütmesi değişmez bir kural haline gelmiş, çevirmenlik ve ticaretle uğraşan Rumlar zamanla zenginlik kazanmışlardır. Görevlerini sadakatle yapan ve yabancı dilleri sayesinde uluslararası ilişkilerde etkin olan Fener'li beyler, zaman içinde padişah tarafından farklı memuriyetlere de tayin edilmişlerdir. Eflak ve Boğdan beylikleri de bu görevler arasında bulunmaktaydı. Beyler,

1711-1821 tarihleri arasında Osmanlılara bağlı Eflak ve Boğdan voyvodalıklarını yönetmişler, ayrıca Osmanlı maliyesi, gümrük işleri ve diplomatik yazışmalarda görev almışlardır. 17.yy.'da dış siyasi ilişkilerin artmasıyla Fenerlilere daha fazla ihtiyaç duyulmaya başlanmıştır. Bu imtiyazlı konumları arttıkça sadrazam ve padişah üzerinde etkili olmaya ve yönlendirmeye başlamışlar, zamanla daha da ilerleyerek donanma, tersane, ordu tercümanlığını içeren ikincil tercümanlığı elde etmişlerdir. Beylerin görevlendirme esaslarına bağlı olarak, her üç senede veya daha kısa aralıklarla değiştirilmeleri nedeniyle, Eflak'tan 40; Boğdan'dan 36 bey ismi adı bilinmektedir. Fener beylerinin sadakatle sürdürdükleri görevleri, zamanla sistem aleyhine çalışmaya başlayan davranışlara dönüşmüş, idam cezası ile sonlandırılan bu davranış süreci (Derleme, 1977b), 18.yy. sonunda, II. Mahmud'un yerli halktan voyvoda ataması ile son bulmuştur (Sakaoğlu, 1994).

Romanya'da, ağır vergiler ve sert yönetim nedeniyle çöküntüye neden olan Fenerli Beyler, İstanbul'da aşırı lüks içinde yaşamışlardır. Fener'in tanınmış aileleri, 18.yy.'ın ikinci yarısından itibaren zenginliklerinin de artmasıyla Fener'i terk ederek, Boğaziçi'nde yaptırdıkları saray ve köşklere yerleşmeye başlamışlar; özellikle Kuruçeşme, Arnavutköy, Tarabya ilk tercihleri arasında yer almıştır (Derleme, 1977b)*.

Boğaz kıyılarında yaşamlarını sürdüren Fenerlilerin, günlük yaşamlarında, Frenk tüccarlarıyla evliliği tercih etmelerinin sonucu, Fransız gelenekleri Fenerli ailelere de yerleşmiş, yaşam tarzlarında karşılıklı etkileşimi sergiler hale gelmişlerdir. 18.yy.'ın ikinci yarısından sonra Boğaziçi'ne yerleşen Fenerli ailelerin evine Avrupalıların rahatça girebiliyor olması, evlerdeki yaşam şeklini tanımlayan izlenimlerin aktarılmasını sağlamıştır. Bu örneklerden biri olan Boppe'nin anlatımından Fenerli beylerin evinde sürdürülen yaşam tarzı hakkında bilgi edinilmektedir; "*Fransız usulü hazırlanan akşam yemeği ardından sahilde gezinti, kayıkla denize açılma ile geçer. Akşam birinci katta büyük salonda yataklar açılır. Ertesi gün ava gidilir, her türlü şeyden tad alınır, kadınlar her fırsatta abartılı ve süslü giyinirlerdi*" (Boppe, 1998).

* Ortaköy'de bulunan Musevi ve Ermeni yalıları 19.yy. içinde yavaş yavaş kamulaştırılarak yerlerine Sultan Sarayları yapılmıştır. Kuruçeşme'den sonra görülen yalılar Eflak ve Boğdan beylerinin yalıları olup Arnavutköy'e kadar uzanır. Kalimaki, Muruzi, Karatodori, Düzoğlu, Muzurus yalıları, adı geçen beylere ait yalılar olduğu görülmektedir. Boğaz'ın devamında Emirgan semtinde barok süslü Rum yalıları içinde Karatodori, Vlakos, Kristaki oldukça zengin aileler arasında bulunmaktaydı. Tarabya'daki Fenerli beylerin yalılarına ise Hacı Osman bayırı ve Bülbül deresinden ulaşıldı. Bunlar Mavrokordato, Mavroyeni, Bizani, İpsilanti ve Muruzi'lere ait yalılarıdır. Yalılar daha sonra Alman, Fransız, İngiliz ve Rus elçiliklerine geçmiştir (Eldem, 1996).

Bu beyler, 1821'den sonra da elçilik ve tercümanlık görevini sürdürmüş olmalarına karşın, Tanzimattan sonra yavaş yavaş İstanbul'u terk ederek, Yunanistan ve Avrupa'nın diğer bölgelerine yerleşmişlerdir.

Fener'le Ayvansaray arasında yer alan ve fetihten sonra Makedonya ile İspanya'dan gelen Musevilerin yerleştiği bölgelerden birisi de Balat'tır. Rumca saray anlamına gelen *Palatıyon*'dan türeyen Balat, Bizans dönemine kadar uzanan bir Musevi mahallesidir. Bizans'ın Rumca konuşan Musevileri 1492 yılından sonra, İspanya'dan göç eden ve 2. Beyazıt'ın davetiyle gelen Sefarad Musevileri arasına karışmışlardır. Osmanlıların kenti almasıyla bölge, Ermeni ve Musevi cemaatin yaşama mekanı olmuş, 1894 depremi ve birbirini takip eden yangınlar sonrası semtin zengin kesimi Galata'ya taşınmıştır. İsrail Devleti'nin kurulmasından sonra büyük çoğunluğu göç eden halkın geri kalanı, 1960 sonrası Taksim ve Şişli civarına taşınmışlardır (Derleme, 1998). Kendi içinde mahallelere ayrılan Balat; Dış Balat, İç Balat, Kasturya ve İştıpol mahallelerinden oluşmaktadır (Akın, 1993).

Sahil surlarının Balat'ta bulunan iç kısmındaki yerleşim, ticaret merkezini oluşturmaktadır. Bu bölge aynı zamanda sinagog ve kiliselerin de toplandığı bir bölgedir. Kasturya bölgesi ise, Tekfur sarayı çevresini kapsarken, İştıpol bölgesi olan Kariye Camisi ve çevresi Balat'ın yukarı mahallelerini meydana getirmektedir. Balat'ın çeşitli mahallerine dağılmış Musevi ailelerinin özellikle varlıklı olanları, eğimli bir alanda yer alan ve merdivenle ulaşılan Kasturya bölgesinde yoğunlaşmışlardır (Akın, 1993). II.Mahmut zamanında düzenlenen Bostancıbaşı Defteri'nde kaydı bulunan Balat binaları arasında yer alan konut arsalarının Yahudilere ait olduğu görülmektedir (Deleon, 1999).

Yerleşme alanları sınırlı olan ve Tanzimat'ın ilanından sonra yeni yasal haklara kavuşan gayrimüslim kesim, Tanzimat'ın ilanına kadar "zimmi" adıyla anılmıştır. Zimmi adını alan gayrimüslimlerin genel hukuk, yönetime katılma, din ve evlilik alanında Müslümanlardan ayrı ve aşağı konumda oldukları Ahkam Defterleri kayıtlarından da görülmektedir. 5 Mart 1744 tarihli kayıt; *Bebek'te, Müslümanların sakin oldukları cami civarında, zimmilerin yer satın almak veya kiralamak suretiyle oturmalarına müsaade olunmamasına, oturanların bu yerleri eski sahiplerine iade etmelerine veya Müslümanlara satmalarına dair* bir hükmü içerirken (Derleme, 1977c), 17-26 Kasım 1744 tarihli bir başka kayıt; *İstanbul'da bostan olarak kullanılan yerin zimmiler tarafından kilise yapılmasına izin verilmemesine ve kanuna muhalif olarak yapılan yerlerin yıkılmasına dair* bir ilamı içermektedir. 5 Aralık 1744 tarihinde ise, İstanbul'da Katip Kasım mahallesinde gayrimüslimlerin camiye yakın

olmayan evlerde oturmalarına ve bu evleri zimmilere satmalarına mani olunmamasına dair bir hüküm çıkarılmışken (Derleme, 1977c), 5-14 Aralık 1745'de İstanbul'da zulüm kasdıyla Rum reayasına baskı yapılmamasına ve zulmetmek isteyenlerin önlenmesine dair bir kararın uygulanmasına başlanması, Tanzimat'ın ilanına kadar gayrimüslimlere yapılan baskıları göstermektedir (Derleme, 1977c). Bu kayıtlara ek olarak, gündelik hayatta, gayrimüslimlerin mahkemede şahitlikleri ikincil olmuş, ticaret hakkı ve izni almak için Müslümanlara göre daha fazla vergi ödemişler, asker ve devlet memuru olamamışlardır. Hristiyan kimliklerini koruyarak üstlenecekleri devlet görevleri yalnızca, yabancı dil gerektiren danışmanlık ile 18.yy. sonrasında voyvodalık ve tercümanlıktan ibaret kalmıştır. Bunlarla birlikte, kaldırırmda yürüyememe, ata binememe, belli renkte giysi ve kürk giymelerinin ise izne bağlı olması simgesel olarak aşağı olduklarını gösteren uygulamalar olarak değerlendirilebilir (Bozkurt, 1989).

Osmanlı İmparatorluğu'nda 18.yy.'ın ilk yarısında başlayan batıya yönelik toplumun her kesimini etkilerken, Rum toplumunun hem Osmanlı hem de Batılı ülkeler arasında ön plana çıkmasını sağlamıştır. Tanzimat ve Islahat Fermanı sonucu Rum toplumu Osmanlı vatandaşlığını kazanmış, ticari alandaki etkinlikler sonucu refah düzeylerinin artması, yapı alanında farklı şekillenmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Adını Fener semtinden alan ve farklı bir yapı türü olarak karşımıza çıkan Fener Evleri, yaşam biçimindeki değişimin, yapı alanındaki biçimlenmenin ve yeni üslup arayışlarının şekillenmesi olarak yorumlanmaktadır.

Fener Evi olarak adlandırılan bu yapılar, 18.yy. İstanbul sivil mimarisinde önemli bir yer oluşturmaktadır. Hemen hepsi 18.yy.'a tarihlenen bu örnekler, de Beylie, Gautier, Gurlitt, Eldem, Eyice ve Kuban tarafından yapılan çalışmalarda farklı biçimlerde yorumlanmıştır.

Bu yorumların ilkinin oluşturan ve 20.yy. başında General L.de Beylie tarafından yapılan Bizans konutu tanımlaması, 18.yy.'da yapılmış olan bu yapılar için o döneme kadar süren Bizans evinden etkilenme olasılığını doğru olarak kabul etmeyi yeterli kılmamaktadır (Eldem, 1986). Gurlitt'e göre, "*Haliç sahilinde Bizans surlarının dışında olan bu yapılar zengin ailelerin daimi konutlarıdır. Daha önce dar bir parsel üzerinde bulunmaktayken, sonraları arka cephelerine yapılan ahşap yapı ile genişletilmiş ve merdiven ilave edilmiştir*". Gurlitt'in tespitlerine göre, Fener evleri bir avlu ile çevrilidir, yan ve arka cepheler, teknik olarak ön cepheye göre daha özensiz yapılmışlardır. Tümünde görülen ortak özellik ise üst katta misafir odası, alt katta oturma odasının bulunmasıdır (Gurlitt, 1999). Gurlitt'e ait bu tanımlamalar, doğrudan kabuller yerine, yapıların mimari

özelliklerinin ortaya konduğu çalışmalar doğrultusunda kesinlik kazanacak yorumlamalardır.

Gautier'e tarafından yapılan Fener evi tanımında ise; *"...Bu evlerin çoğunda, merdiven biçiminde kesilmiş konsollar ya da kıvrıntılı dirseklere dayalı güzel balkonlar vardır; daha eski olan başka evler yarı kale, yarı sivil yapı olan küçük ortaçağ konaklarını hatırlatır. Bu evlerin duvarları bir muhasaraya karşı gelecek kalınlıktadır, demir kepenklerinden kurşun geçmez, koca koca parmaklıklar daraltılmış pencereleri korur, kornişler kimi evlerde mazgal gibidir..."* anlatımında da olduğu gibi, yapıların korunaklı olmaları özellikle vurgulanmış bir niteliktir (Gautier, 1990).

Eldem ise, Fener evleri için Bizans dönemi yapılarına gönderme yaparak, bu evlerin Galata'da bulunan Ceneviz yapılarına benzediğinden söz etmekte ve bu özellik dışında Bizans ile bağlantı kuramamaktadır. Tanımlamaya göre, *17. yy. sonu ile 18. yy. başında yapılmış olan bu yapılar, Fener Beylerine ait yalıların taş oda, meşkhane ve hazneleri niteliğinde yapılardır.* Rum mimarların yapı tekniğini göstermelerine karşın, bezeme ve mekan biçimlenişi yönünden Osmanlı yapıları ile büyük benzerlikler taşımaktadır (Eldem, 1986).

Eyice'ye ait yorumlamada, bu yapıların Rum ileri gelenlerine ait kagir yapılar oldukları, içlerinin Türk üslubunda, bezeme olarak zengin ev ve konak yapılarına benzediklerinden bahsedilmektedir (Eyice, 1975).

Kuban ise, bu evlerin Osmanlı tarihinde önemli roller oynamış Fenerli büyük Rum ailelerinin daha büyük konut komplekslerinden arta kalan ve o evlerin selamlık ya da divanhanesi olarak kabul edilecek yapılar olduklarını ileri sürmektedir. Yazar, taş-tuğla almaşık duvar tekniği ile yapılan ve ağır konsollar üzerinde çıkmaları, aynalı tonozlu tavanı, dönemin barok bezeme özelliklerini taşıyan taş merdivenli bu yapıların, yine dönemin özelliği olan seçmeci bir üslupta olduklarını belirtir (Kuban, 1998).

Çoğunlukla "Fener Evleri" diye adlandırılan bu yapılar, J.Pervititch tarafından hazırlanan haritalarda da görüldüğü gibi, Cıbalı-Ayvansaray arasında konumlanmaktadır. Fener Evleri'nin bulunduğu bölgedeki yapılanmanın değişimini algılamakta yararlandığımız Matrakçı Nasuh'un 1535 tarihli haritası, dönemin yerleşim planı ve anıtsal yapılarını gösteren en önemli tarihi kaynaktır (Kuban, 1996). 1550 yılına tarihlenmiş olan Sebastian Münster'e ait eski haritadan başlayarak günümüz halihazır 1/1000 ölçekli haritalarında belgelenen değişim ve tespitlere göre, 1550'den (Münster haritası) 1764 (J.B Renen

haritası) dönemine kadar Cibali-Ayvansaray arasında sur dışında herhangi bir yapılanma görülmezken, 1764'den başlayan seyrek bir yapılanmanın 1863 tarihli C.Stolpe haritasında genişlediği izlenmekte, 1945 tarihli Pervititch haritasında ise sur duvarı dışında ve sur duvarına bitişik evlerin yoğunluğunun arttığı görülmektedir.

Araştırmacıların farklı görüşleri doğrultusunda, yapılar üzerindeki katalog çalışması sonuçlarından da görüleceği gibi, Fener Evleri adını alan yapıları mekan düzenlemeleri ve konumlanma özellikleri açısından iki gruba ayırmak mümkün olmaktadır:

1. İlk grubu oluşturan Fener Evleri, iki katlı olup, çok mekanlı plan özelliği gösteren yapılardır. Konumlanma özelliği olarak mevcut parsel sınırları içinde bağımsız yerleşim düzenindedirler, mekansal kurguları nedeniyle ev işlevini yerine getirebilecek niteliktedir. Çalışmada, bu gruba giren Fener Evi türünden 1 örnekle yetinilmiştir (Katalog No: F1).
2. İkinci grup ise, yine iki katlı olmakla birlikte, her katta tek mekan özelliği gösteren planlamaya sahiptir (Katalog No: F2, F3, F4, F5, F6). Konumlanma özelliği olarak, bağımsız örneklerden farklılık gösterdiği, aynı mimari nitelikleri taşıyan örneklerle bitişik düzende bir arada bulunduğu görülmektedir. Bu duruma getirilen açıklayıcı birkaç yoruma göre, eklentisi oldukları ahşap ana yapıların birbirlerine olan yakınlıkları nedeniyle, bir anlamda selamlık niteliğinde olan bu kagir yapıların da bitişik konumda yapılma zorunluluğu üzerinde durulmuştur (Eldem, 1986). Ancak mevcut haritaların verisi doğrultusunda (Bkz. s.156), eklentisi oldukları ana yapılarla ilgili bir bilgiye ulaşma imkanı olmamıştır. Bu gruplamaya dahil olan yapılar, mekansal özellikleri ve öğelerindeki sınırlamalar nedeniyle bir ev tanımlamasından çok, evin eklentisi durumundadırlar (Çizelge 4.1-4.2)

Çalışmamızda taş oda yapıları ile gösterdikleri mimari ve mekansal benzerlikleri nedeniyle, karşılaştırma amaçlı incelenen Fener Evleri'ni 2. gruba giren, iki katlı/tek mekanlı yapı örnekleri oluşturmaktadır.

Çizelge 4.1 Fener Evlerinin vaziyet planındaki konumu

Macarlar Yokuşu'nda Bulunan Kagir Yapı, Balat Katalog No: F1 133 m2	Fodlacı Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Fatih Katalog No: F2 42 m2	Alişan Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Kumkapı Katalog No: F3 56 m2
Sveti Stefan Bulgar Kilisesi G.doğusunda Bulunan "A" Kagir Yapısı, Fener Katalog No: F4 48 m2	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi G.doğusunda Bulunan "B" Kagir Yapısı, Fener Katalog No: F5 48 m2	Ioannes Prodromos Metokhion K. G.doğusunda Bulunan kagir Yapı, Balat Katalog No: F6 80 m2

Çizelge 4.2 Fener Evlerinin vaziyet planı özelliklerinin sayısal analizi

Arazinin Topografik Durumu	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Düz	4	% 66
Setli	2	% 33
Bilinmiyor	-	-
Ana Yol ile İlişkisi	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Doğrudan bağlantılı	5	% 83
Bağılantısız	1	% 16
Bilinmiyor	-	-
Ana Yapı ile İlişkisi	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Ana yapı ile doğrudan bağlantılı	-	-
Ana yapı ile bağlantısız	-	-
Bilinmiyor	6	% 100
Kütsel Büyüklük	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Ana yapının % 10 dan büyük	-	-
Ana yapının % 10 dan küçük	-	-
Bilinmiyor	6	% 100
■ Fener Evi ■ Ana Yapı ■ Ana Yol		

Notlar

F2, F3, F4, F5, F6 yapılarının ana yapıları ile ilgili veriye ulaşılammıştır.

F1 yapısının mekan kurgusu özellikleri nedeniyle konut amaçlı tasarlandığı düşünülmektedir.

4.2 FENER EVLERİ KATALOĞU

- 4.2.1 Macarlar Yokuşu'nda Bulunan Kagir Yapı, Balat (F1)
 - 4.2.2 Fodlacı Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Fatih (F2)
 - 4.3.3 Alişan Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Kumkapı (F3)
 - 4.3.4 Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'nin Güneydoğusunda Bulunan "A" Kagir Yapısı, Fener (F4)
 - 4.3.5 Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'nin Güneydoğusunda Bulunan "B" Kagir Yapısı, Fener (F5)
 - 4.3.6 Balatkapı Ioannes Prodromos Metokhion Kilisesi Güneydoğusunda Bulunan Kagir Yapı, Balat (F6)
-

4.2.1 Macarlar Yokuşu'nda Bulunan Kagir Yapı -Balat-

Konumu ve Tanımı

Balat ilçesinde Macarlar Yokuşu'nda bulunan almaşık duvar örgülü kagir yapı, tepelik bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Yapının batısında Molla Aşki Camisi, güneyinde setli bir arazi, kuzey ve doğusunda betonarme yapılar bulunmaktadır (Harita 4.1).

Yapı, setli bir arazinin üst kotunda yer aldığından kolayca algılanabilecek özelliktedir. Doğu cephesinde bulunan zemin kat girişi, Sultan Çeşmesi Caddesi'ne kadar uzanan araziden sağlanırken, üst kat girişi kuzey cephesindeki Macarlar Yokuşu adını alan sokaktan yapılmaktadır. İki katlı almaşık duvar örgülü kagir yapı, tuğla örgülü kemerli pencereleri, taş konsollu çıkması ile çevre yapılanmasından ayrılan nitelikler taşımaktadır (Şekil 4.1).

Tarihsel Özellikler

Yapının sahibi ve yapıldığı dönem kesin olarak bilinmemektedir. Yapının Tekfur Sarayı'na olan yakınlığı ve yapı arazisi içinde Bizans kalıntılarının bulunmuş olması nedeniyle bu yapının da son devir Bizans devlet adamı Theodore Methokides'in sarayına ait olduğu düşünülmektedir (Özgümüş, 2001). Daha kesin sonuçlara ise malzeme analizleri ile ulaşılabileceği göz ardı edilmemelidir.

1928 tarihli Pervititch haritasından da görüldüğü üzere yapı, harabe olarak adlandırılan setli bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Yapının güney bölümünün üç katlı, kuzey bölümünün ise iki katlı tasarlanmış olması çatıda bir kalkan duvarının kullanılmasına neden olmuştur (Harita 4.2).

Mimari Özellikler

Yapı içinde yapılan kısmi rölöve çalışmasına göre, zemin kat ve üst katın ayrı girişleri olan birbirinden bağımsız plan şemasına sahip olduğu görülmektedir. Zemin kat beşik tonozla örtülü ve tek mekanlı bir planlanma özelliğindedir (Şekil 4.3). Mekan içinde seki altı, seki üstü, dolap, niş, ocak gibi mekan öğeleri bulunmamaktadır. Çevre yaşayanlarının ahır olarak adlandırdıkları mekanın özgün durumunda da depo amaçlı kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Zemin katın işlevsel özelliği nedeniyle mekan içinde hareketli ve sabit eşya kullanımı ile ilgili bir yorum yapma olasılığı yoktur.

Kuzey cephesinden (Şekil 4.2) gerçekleştirilen üst kat girişinde yer alan giriş kapısı, özgün nitelik taşımayıp, mevcut pencerenin kapıya dönüştürülmesi sonucu elde edilmiştir.

Yapının restitüsyon denemesine göre, girişin günümüzde yıkılmış olan kuzey cephesinde yıkıntı durumunda bulunan noktadan sağlanmış olduğu düşünülmektedir. İç mekan özellikleri eklentiler nedeniyle değişikliğe uğradığından özgün plan şeması ancak restitüsyon denemesi niteliğinde kalmıştır. Yapı içindeki tespitler doğrultusunda plan şemasının bir koridor ve bu koridora açılan mekanlardan meydana geldiği görülmektedir. Yapıda seki altı, seki üstü, dolap, niş, ocak gibi elemanlara rastlanmamasına karşın kütsel özelliği ve plan kurgusuna göre konut niteliği taşıdığı veya daha büyük bir kompleksin parçası olduğu düşünülebilir.

Dörtgen planlamaya sahip üst katta saklama işlevi ile paralellik taşıyan dolap ögesi bulunmamaktadır. Yerden yüksekliği 40 cm, 110x150x60 cm ölçülerinde olan nişin, iç mekanı çevreleyen pencere alt ve üst kotları ile bütünlük oluşturduğu, genel karakteristik yapısı ile ilgili herhangi bir belge olmamasına karşın kapaklı ve raflı tasarıma uygun olduğu görülmektedir (Katalog No: F1).

Yapının genel karakteri ile ilgili değerlendirme yapmayı sağlayacak, duvar yüzeyleri ve pencere alanları arasındaki oranın 8/1 olduğu ve bu oranın yapıyı korunaklı bir tasarıma uygun hale getirdiği görülmektedir.

Üst kat plan şemasında 1K2, 1K3, 1K4 mekanlarının eklerden arındırıldıktan sonra elde edilen yaklaşık 32 m² alanda, yaklaşık 35 cm olan parapet yüksekliğinin sedirli oturuş için uygun olduğu ve mekanın 17 kişiye hizmet verebileceği varsayılmaktadır.

Günümüzdeki Durumu

Mevcut yapının zemin katı işlevsiz, üst katı ise konut amaçlı kullanılmaktadır. Fonksiyon nedeniyle yapı içinde oluşturulan ekler özgün plan şemasının değişmesine neden olmuştur. Üst kat planında mekan içinde bölücü duvar kullanımı, dış cepheye açılan pencereler ve bazı özgün pencerelerin kapatılmış olması mekan kurgusu ile ilgili doğru tanımlamaların yapılmasını engellemektedir. Yapı arazisi içinde ve yapıya eklenti niteliğini taşıyan tek katlı yapılar, zaman içinde oluşmuş 20.yy. ekleridir.

Şekil 4.1 Güney cephesi

Şekil 4.2 Kuzey cephesi

Şekil 4.3 Bodrum kat iç mekanda tonoz

4.2.2 Fodlacı Sokak'da Bulunan Kagir Yapı -Fatih-

Konumu ve Tanımı

Fatih ilçesi Fodlacı Sokak'da bulunan almasıık duvar örgülü kagir yapı, düz bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Yapının kuzey, güney ve doğusunda betonarme yapılar, kuzeybatısında Sultan Selim Camisi bulunmaktadır (Harita 4.3).

Yapı yol üzerinde ve düz bir arazide bulunduğundan kolayca algılanabilecek özelliktedir. Yapının girişi kuzeydoğu cephesindeki Fodlacı Sokak'dan sağlanmaktadır. İki katlı almasıık duvar örgülü kagir yapı, tuğla örgülü kemerli pencereleri ile çevre yapılanmasından ayrılan nitelikler taşımaktadır (Katalog No: F2, Şekil 4.4).

Tarihsel Özellikler

Yapının sahibi ve yapıldığı dönem kesin olarak bilinmemektedir. 1929 tarihli Pervititch haritasında da görüldüğü üzere yapı, harabe olarak adlandırılan bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Yapının çevresinde işlevsiz araziler ile kuzeybatısında Sultan Selim Camisi görülmektedir (Harita 4.4). Ayverdi tarafından hazırlanan 19.yy. haritalarında ise yapı ile ilgili hiçbir tanımlamaya rastlanmamaktadır.

Mimari Özellikler

Yapının, analitik incelemesine göre, 490x750 m oturma alanı, üst katta da aynı ölçüde tekrarlanmaktadır. Zemin kat girişi kuzeydoğu cephesinde bulunan demir kapıdan sağlanmakta ve yapı içindeki bir merdivenle üst kata ulaşılmaktadır. Katlar, iç mekanda düşey bağlayıcı ile ulaşılan nitelikte olduklarından bağımsız birimler halinde tanımlanmamaktadır.

Zemin kattaki ahşap kirişli üst döşeme, mekan örtüsünü de oluşturmaktadır. Tek mekanlı bir planlamaya sahip olan zemin kat içinde seki altı, seki üstü, dolap, niş, ocak gibi mekan öğeleri bulunmamaktadır. İncelenen örnekler arasında farklı bir tasarım örneği sergilemesi nedeniyle zemin kat mekanının depo yerine servis işlevli düşünülmesi daha uygun görülmüştür. Zemin kattan ahşap merdivenle ulaşılan üst kat, beşik tonoz örtülü ve tek mekanlı planlamaya sahiptir. Mekanda seki altı, seki üstü, dolap, niş, ocak gibi elemanlar bulunmamaktadır (Katalog No: F2).

Düzgün dörtgen planlamaya sahip zemin katta saklama işlevi ile paralellik taşıyan mekan ögesi yoktur. Yapının genel karakteri ile ilgili değerlendirme yapmayı sağlayacak, duvar

yüzeyleri ve pencere alanları arasındaki oranın zemin katta 7/1, üst katta 8/1 olduğu ve bu oranın yapıyı korunaklı bir tasarıma uygun hale getirdiği görülmektedir (Şekil 4.5).

Mekan içinde hareketli ve sabit eşya kullanımı ile ilişkili parapet yüksekliğinin zemin katta 65 cm, üst katta 66 cm olan parapet yüksekliğinin sedir kullanımına uygun olmadığı, ancak hareketli eşya için uygun bir tasarım olduğu gözlenmektedir (Şekil 4.6).

Zemin katta ve üst katta 22 m² olan kullanım alanının hizmet ettiği birey sayısı, günümüz koşullarına ve işlevsel farklılıklara göre yapılan bir değerlendirme ile çeşitlilikler göstereceği açık olmasına karşın, sedir kullanımına uygun bir odada bu alanın yaklaşık 14 kişiye hizmet edeceği düşünülmektedir.

Mevcut kagir yapı kütleli özelliği, plan kurgusu ve çevre verilerine göre konut işlevli olabileceği gibi bir kompleksin parçası olarak da tasarlanmış olabilir .

Günümüzdeki Durumu

Halen konut olarak kullanılan yapıda, zaman içindeki işlevsel değişiklikler nedeniyle oluşan bozulmalar genel karakteristik yapıyı etkilemiştir. Zemin kat planına eklenen ıslak hacimler, üst katta mekan elde etmek amacıyla yapılan bölücü duvar eklentileri yapının plan kurgusunu değiştiren etkenler olmuştur.

Şekil 4.4 Güneydoğu cephesi

Şekil 4.5 Kuzeybatı cephesi

Şekil 4.6 Üst kat iç mekan

4.3.3 Alişan Sokak'da Bulunan Kagir Yapı -Kumkapı-

Konumu ve Tanımı

Kumkapı ilçesinde Alişan Sokak'da bulunan almalıık duvar örgülü kagir yapı, düz bir arazi üzerinde Marmara Denizi'ne paralel konumlanmıştır. Yapının kuzey, doğu ve batısında betonarme yapılar, güneyinde sahil surları bulunmaktadır (Harita 4.5).

Yapı yol üzerinde ve düz bir arazide bulunduğundan kolayca algılanabilecek özelliktedir. Yapının zemin kat girişı güney cephesindeki Alişan Sokak'dan sağlanırken, üst kat girişı kuzey cephesinde bulunan ve günümüzde kullanılamaz durumda olan yapıya ait olduğı sanılan merdiven kalıntılarından sağlanmaktadır (Şekil 4.7). İki katlı almalıık duvar örgülü kagir yapı, tuğla örgülü kemerli pencereleri, taş konsollu çıkması ile çevre yapılanmasından ayrılan nitelikler taşımaktadır.

Tarihsel Özellikler

Yapının sahibi ve yapıldığı dönem kesin olarak bilinmemektedir. 1924 tarihli Pervititch haritasından da görüldüğü üzere yapı, harabe olarak adlandırılan bir arazi üzerinde konumlanmış ve Bizans yapısı olarak adlandırılmıştır. Yapının kuzeyinde Ermeni Patrikhanesi, doğusunda yine Bizans dönemine ait olarak tanımlanan yapılar bulunmaktadır (Harita 4.6).

Mimari Özellikler

Yapıyla ilgili rölöve çalışmasına göre, ayrı girişleri olan zemin kat ve üst katın birbirinden bağımsız plan kurgusuna sahip olduğı görülmektedir. 715x852 m oturma alanına sahip yapı, zemin katta beşik tonozlu mekan örtüsü ile tek mekanlı bir planlamaya sahiptir. Mekan içinde seki altı, seki üstü, dolap, niş, ocak gibi mekan öğeleri saklama işlevi ile paralellik taşıyan elemanlar bulunmamaktadır. Beşik tonoz örtülü, tek mekanlı planlama özelliğı gösteren üst katta ise, seki altı, seki üstü ve niş öğeleri yer almaktadır. İki adet nişin, yerden yüksekliğı 90 cm, 82x150x50 cm ölçülerinde, iç mekanı çevreleyen pencerelerle bütünlük oluşturduğu görülmektedir. Mevcut ölçüler, nişlerin kapaklı ve korunan malzemeye bağılı bir değerlendirmeye göre, raflı olabileceğini düşündürmesine karşın, kullanım amacının, yerleşim profilindeki etnik ve dini çeşitliliğe dayanarak farklılıklar taşıyabileceğı göz ardı edilmemelidir (Katalog No: F3).

Düzgün planlamaya sahip sağlam ve korunaklı olan yapıda, cephe oluşumunda da aynı korunaklı tasarım sürdürülmüştür. Yapının genel karakteri ile ilgili değerlendirme yapmayı

sağlayacak, duvar yüzeyleri ve pencere alanları arasındaki oranın zemin katta 6/1, üst katta 3/1 olduğu ve bu oranın yapıyı korunaklı bir tasarıma uygun hale getirdiği görülmektedir.

Zemin katta ve üst katta 31 m² olan kullanım alanının hizmet ettiği birey sayısı, günümüz koşullarına ve işlevsel farklılıklara göre yapılan bir değerlendirme ile çeşitlilikler göstereceği açık olmasına karşın, parapet yüksekliğinin 35 cm olan ölçüsünün sedir kullanımına uygun tasarlanmış olduğu ve bu alanın yaklaşık 18 kişiye hizmet edeceği düşünülmektedir. Zemin kat mekanının ise özgün durumunda depo amaçlı kullanılma olasılığı nedeniyle sedir ya da hareketli eşya düzeni ile ilgili bir yorumlamaya gerek duyulmamıştır.

Yapının kütleli özelliği ve plan kurgusundaki mekan öğelerinin değerlendirmesine göre, konut işlevi için yeterli olmadığı ancak bir yapının ya da kompleksin parçası olduğu düşünülmektedir.

Günümüzdeki Durumu

Halen mevcut olan yapı işlevsizdir. Yapıda zaman içindeki işlevsel değişiklikler nedeniyle oluşan bozulmalar, genel karakteristik yapısını etkilemiştir. Zemin kat planına eklenen ıslak hacimler, güney cephesinde özgün ölçülerini kaybetmiş kapı ve pencereler ile üst kat iç mekanında kırılan sütunlar yapı ile ilgili bozulmaları oluştururken, sürekli dış etkiye açık olması bu süreci hızlandıran bir etken olmaktadır (Şekil 4.8).

Şekil 4.7 Kuzey cephesi

Şekil 4.8 Üst kat iç mekan

4.3.4 Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'nin Güneydoğusunda Bulunan "A" Kagir Yapısı

-Fener-

Konumu ve Tanımı

Fatih ilçesinde Mürsel Paşa Caddesi üzerinde bulunan almaşık duvar örgülü kagir yapı, Haliç'e paralel bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Yapının kuzeydoğu ve güneydoğusunda yeşil alan ve Haliç, kuzeybatısında Svefi Stefan Bulgar kilisesi, güneybatısında sur duvarı kalıntısı ile yer yer betonarme yapılanmalar bulunmaktadır (Harita 4.7).

Yapı, trafiğin yoğun olduğu Mürsel Paşa Caddesi üzerindeki düz bir arazide bulunduğundan kolayca algılanabilecek özelliktedir. İki katlı kagir yapı üzeri yer yer sıvalı, mevcut pencereleri kapatılmış olarak yeşil alan içinde terk edilmiş görünüme sahiptir.

Tarihsel Özellikler

Yapının sahibi kesin olarak bilinmemekle birlikte 18.yy. sonrasında yapıldığı düşünülmektedir. 1929 tarihli Pervititch haritasındaki konumuna göre, Mürsel Paşa Caddesi üzerindeki sur kalıntısının karşısında bulunmaktadır. Yapının kuzeydoğusunda ve yapıya bitişik olarak konumlanmış 3 katlı bir yapı ile batısındaki demir atölyesi günümüzde mevcut değildir. Yapının bulunduğu arazide yine günümüzde mevcut olmayan başka bir atölyenin varlığı görülmektedir (Harita 4.8).

Mimari Özellikler

Yapı analitik çalışmasına göre, 678x875m oturma alanına sahiptir ve bu ölçü üst katta da devam etmektedir. Zemin kat girişi kuzeydoğu cephesinde açılan bir kapıdan (Şekil 4.10), üst kat girişi ise aynı zamanda yapının yan cephesini oluşturan güneydoğu cephesinde, yapıya eklenmiş olan merdiven aracılığı ile gerçekleştirilmektedir (Şekil 4.9). Dolayısıyla zemin kat ve üst kat ayrı girişleri olan birbirinden bağımsız birimler halinde tanımlanmaktadır (Katalog No: F4).

Düzgün dörtgen planlamaya sahip zemin kat beşik tonoz, üst kat aynalı tonoz örtülü olup, tek mekanlı planlamaya sahiptir. 35 m² alana sahip zemin katta seki altı, seki üstü, dolap, niş, ocak öğeleri bulunmamasına karşın, üst katta seki altı, seki üstü ve niş öğeleri bulunmaktadır (Şekil 4.11). Saklama işlevi ile paralellik taşıyan nişlerin mekan içinde seki altında konumlandığı görülmektedir. Yerden yüksekliği 40cm ve 76x160x74 cm ölçülerinde iki adet nişin iki kapaklı ve raflı tasarıma uygun olduğu düşünülmektedir.

Yapının genel karakteri ile ilgili değerlendirme yapmayı sağlayacak, duvar yzeylei ve pencere alanları arasındaki oranın zemin katta 8/1, st katta 5/1 olduğu ve bu oranın yapıyı korunaklı bir tasarıma uygun hale getirdiği görülmektedir.

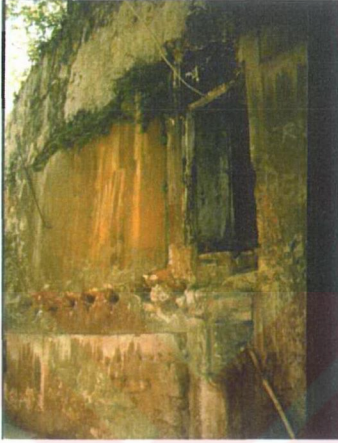
İşlevsel özelliği ve mekan ögelerinin varlığı ile ilgili bir değerlendirmeye göre zemin katta uzun süreli vakit geçirilecek eylemlerin yapılamayacağı kesinlik taşımakla birlikte yaklaşık 16 kişinin kullanımı için uygun olduğu düşünülmektedir.

Zemin katta olduğu gibi st katta yaklaşık 36 m² olan kullanım alanının hizmet ettiği birey sayısının, günümüz koşullarına ve işlevsel farklılıklara göre yapılan bir değerlendirme ile çeşitlilikler göstereceğinin açık olmasına karşın, parapet yksekliliğinin zemin katta sedir kullanımına uygun olmadığı, 70 cm olan ölçünün ancak hareketli eşya için uygun bir tasarım olduğu gözlenmektedir.

Günümüzdeki Durumu

Yapı günümüzde herhangi bir işleve sahip değildir. Yapıda zaman içindeki fonksiyonel değişiklikler nedeniyle oluşan bozulmalar, genel karakteristik yapıyı da etkilemiş, zemin kat planına giriş amaçlı açılan boşluk, st katta mevcut pencerelerin kapatılması ve mekana giriş amaçlı yeni bir boşluk açılması yapının plan kurgusunu değiştiren uygulamalardır.

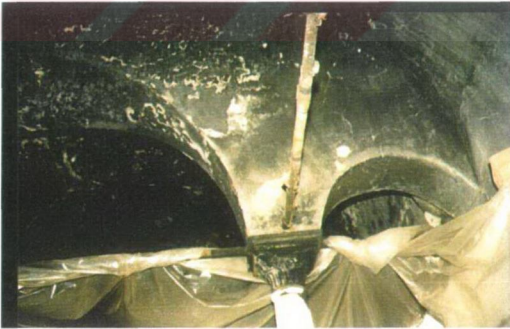
**SVETİ STEFAN BULGAR KİLİSESİ GÜNEYDOĞUSUNDA KATALOG No: F4
BULUNAN “A” KAGİR YAPISI –FENER-**

Şekil 4.9 Güneydoğu cephesi

Şekil 4.10 Kuzeydoğu cephesi

Şekil 4.11 Üst katta seki altı ve seki üstünü ayıran kemerli geçiş

4.3.5 Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'nin Güneydoğusunda Bulunan “B” Kagir Yapısı

-Fener-

Konumu ve Tanımı

Fatih ilçesinde Mürsel Paşa Caddesi üzerinde bulunan almaşık duvar örgülü kagir yapı, düz bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Yapının kuzeydoğu ve güneydoğusunda yeşil alan ve Haliç, kuzeybatısında Svefi Stefan Bulgar kilisesi, güneybatısında sur duvarı ve yer yer betonarme yapılanmalar bulunmaktadır (Harita 4.9).

Yapı, Mürsel Paşa Caddesi üzerinde yoğun bir trafik aksı üzerinde bulunmaktadır. İki katlı kagir yapı üzeri yer yer sıvalı, mevcut pencereleri kapatılmış görünümüyle yeşil alan içinde adeta terk edilmiş bir görünüme sahiptir.

Tarihsel Özellikler

Yapının sahibi bilinmemekle birlikte, yapım teknikleri ve malzeme boyutları nedeniyle 18.yy.'a ait bir yapı olduğu düşünülmektedir. 1929 tarihli Pervititch haritasında da görüldüğü gibi, yapı Mürsel Paşa Caddesi üzerinde sur kalıntısının karşısında bulunmaktadır. Yapının batısında ve yapıya bitişik olarak konumlanmış 3 katlı bir yapı ile doğusunda atölye işlevli bir yapı günümüzde bulunmamaktadır (Harita 4.10).

Mimari Özellikler

Yapının analitik çalışmasına göre, zemin katta 660x800 m olan oturma alanı üst katta da aynı ölçüde devam etmektedir. Yapıya, zemin katta kuzeydoğu cephesinde eklenti nitelikli açılan bir kapıdan girilmektedir. Üst kat girişi ise yine yapının kuzeydoğu cephesinden sağlanmaktadır (Şekil 4.13). Birbirinden bağımsız girişler zemin kat ve üst kat birimlerinin de bağımsız mekanlar olarak tanımlanmasına neden olmaktadır (Katalog No: F5).

Düzgün dörtgen planlamaya sahip olduğu düşünülen zemin kat mekanı içinde tespit yapılamadığından ortaya konan veriler gözlem niteliğinde kalmaktadır. Bu bağlamda zemin katta seki altı, seki üstü, dolap, niş, ocak gibi mekan öğeleri bulunmadığı, plan verileri nedeniyle depo veya servis işlevli olduğu düşünülmektedir.

Aynı dörtgen planlamanın tekrarlandığı tek mekanlı aynalı tonoz örtülü üst katta (Şekil 4.12), seki altı, seki üstü bulunmamakla birlikte, giriş kapısının açıldığı bölümün bir anlamda seki altı nitelikli bölümü meydana getirdiği görülmektedir. Diğer mekan öğeleri olarak tanımlanan dolap yeri, niş ve ocak bulunmaktadır. Saklama işlevi ile paralellik taşıyan dolap ögesine ait bir iz bulunmamasına karşın, b.300 cm d.84 cm olarak

tasarlanmış olan bölümün dolap yeri olabileceği düşünülmektedir. Ocağın iki yanında simetrik konumlanan ve iç mekanı çevreleyen pencere alt ve üst kotları ile bütünlük oluşturan nişler, yerden yüksekliği 40 cm ve 95x142x40 cm ölçülerindedir. Günümüzde mevcut izlere göre nişlerden birisinin yan binaya geçişi sağlayan kapı amaçlı kullanıldığı, günümüzde ise bu geçişin kapatılmış olduğu görülmektedir.

Yapının genel karakteri ile ilgili değerlendirme yapmayı sağlayacak, duvar yüzeyleri ve pencere alanları arasındaki oranın 4/1 olduğu ve bu oranın yapıyı korunaklı bir tasarıma uygun hale getirdiği görülmektedir.

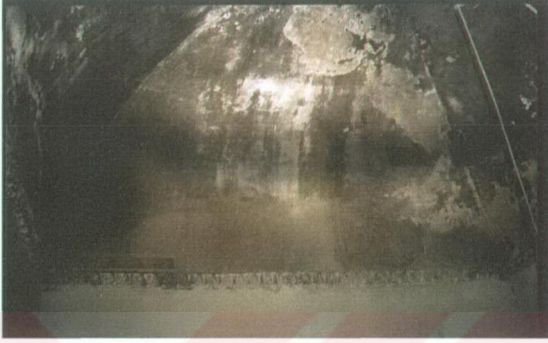
Mekan içinde hareketli ve sabit eşya kullanımı ile ilişkili parapet yüksekliğinin zemin katta sedir kullanımına uygun olmadığı, üst katta ise yaklaşık 40 cm olan ölçünün sedir kullanımı için uygun bir tasarım olduğu gözlenmektedir. Yapı içinde uzun bir zaman geçirildiğinin göstergesi olan ocağın ise mevcut yapı örneklerinin verilerine göre yaşmaklı olduğu düşünülmektedir.

Zemin katta ve üst katta yaklaşık 28 m² olan kullanım alanının hizmet ettiği birey sayısı, günümüz koşullarına ve işlevsel farklılıklara göre yapılan bir değerlendirme ile çeşitlilikler göstereceği açık olmasına karşın, sedir kullanımına uygun bir odada bu alanın 8 kişiye hizmet edeceği düşünülmektedir.

Günümüzdeki Durumu

Yapı günümüzde işlevsizdir. Zaman içinde işlevsel değişiklikler nedeniyle oluşan bozulmalar genel karakteristik yapısını etkilemiştir. Zemin kat planına eklenen giriş kapısı, üst katta nişlerin fonksiyon değiştirerek pencere veya kapı olarak kullanımı yapının plan kurgusunu değiştiren etkenler arasındadır.

**SVETİ STEFAN BULGAR KİLİSESİ GÜNEYDOĞUSUNDA KATALOG No: F5
BULUNAN “B” KAGİR YAPISI –FENER-**

Şekil 4.12 Üst katta aynalı tonoz mekan örtüsü

Şekil 4.13 Kuzeydoğu cephesi

4.3.6 Ioannes Prodromos Metokhion Kilisesi'nin Güneydoğusunda Bulunan Kagir Yapı -Balat-

Konumu ve Tanımı

Fatih ilçesinde Mürsel Paşa Caddesi üzerinde bulunan taş duvar örgülü kagir yapı, düz bir arazi üzerinde konumlanmıştır. Yapının kuzeydoğu ve güneydoğusunda yeşil alan ve Haliç, kuzeybatısında Balatkapı İoannes Prodromos Metokhion Kilisesi, güneybatısında yer yer betonarme yapılanmalar bulunmaktadır (Harita 4.11).

Yapı Mürsel Paşa Caddesi üzerinde Haliç'e paralel bir arazide üzerinde bulunduğundan kolayca algılanabilecek özelliktedir. İki katlı kagir yapı üzeri yer yer sıvalı, mevcut pencereleri kapatılmış görünümüyle yeşil alan içinde terk edilmiş bir görünüme sahiptir.

Tarihsel Özellikler

Yapının sahibi kesin olarak bilinmemekle birlikte, incelenen benzer örnekler doğrultusunda 18.yy.'da yapıldığı düşünülmektedir. 1929 tarihli Pervititch haritasında da görüldüğü gibi, yapı Mürsel Paşa Caddesi üzerinde Rum Kilisesi Kütüphanesi ve Misafirhanesi yanında bulunmaktadır. Yapının batısında ve yapıya bitişik olarak konumlanmış 3 katlı kagir yapı ise günümüzde bulunmamaktadır (Harita 4.12).

Mimari Özellikler

Yapının analitik çalışmasına göre, zemin katta 795x1050 m oturma alanının üst katta da aynı ölçüde devam ettiği görülmektedir. Yapıya zemin katta Mürsel Paşa Caddesi üzerinde bulunan, günümüzde kapatılmış olan kapıdan girilmektedir. Üst kat girişi ise yapının kuzeydoğu cephesinden dışta bulunan merdivenle gerçekleştirilmektedir (Şekil 4.15). İncelenen örnekler doğrultusunda zemin kat ve üst kat mekanlarının birbirinden bağımsız birimler halinde tanımlanması gerektiği düşünülmektedir (Katalog No: F6).

Düzgün dörtgen planlamaya sahip olan zemin kat mekanında ait tespit yapılamadığından, bu kata ait veriler gözlem sınırında kalmaktadır.

Aynı dörtgen planlamanın tekrarlandığı aynalı tonozla örtülü tek mekanlı planlamaya sahip olan üst katta seki altı, seki üstü, ocak, niş mekan öğelerinin tümü bulunmaktadır. Saklama işlevi ile paralellik taşıyan dolap ögesine ait bir iz bulunmamasına karşın, b.425cm d.60 cm olarak tasarlanan bölümün dolap için kurgulanmış olduğu düşünülmektedir. Mekan içinde simetrik konumlanan 4 adet nişin yerden yüksekliği 50 cm, 124x145x35 cm ölçülerinde pencere alt ve üst kotları ile görsel bir bütünlük oluşturduğu, işlevsel özelliklerine bağlı

olarak kapaklı ve raflı tasarım için uygun olabileceği görülmektedir. Seki altında bulunan yerden yüksekliği 50 cm, 37x145x25 cm ölçüsünde 2 adet nişin ise, yerleşim yoğunluğundaki etnik farklılık nedeniyle, çeşitli amaçlar için tasarlanmış olabileceği düşünülmektedir.

Yapının genel karakteri ile ilgili değerlendirme yapmayı sağlayacak, duvar yüzeyleri ve pencere alanları arasındaki oranın 4/1 olduğu ve bu oranın yapıyı korunaklı bir tasarıma uygun hale getirdiği görülmektedir.

Mekan içinde hareketli ve sabit eşya kullanımı ile ilişkili parapet yüksekliğinin zemin katta sedir kullanımına uygun olmadığı, yaklaşık 65 cm olan ölçünün sedir kullanımı için uygun bir tasarım oluşturmadığı gözlenmektedir. Yapı içinde uzun bir zaman geçirildiğinin göstergesi olan ocak elemanının ise yaşmaklı olabileceği düşünülmektedir.

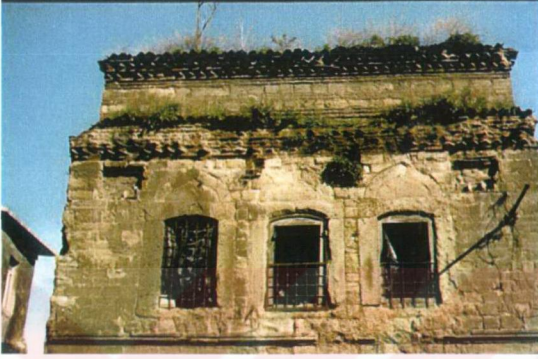
Zemin katta ve üst katta yaklaşık 50 m² olan kullanım alanının hizmet ettiği birey sayısı, günümüz koşullarına ve işlevsel farklılıklara göre yapılan bir değerlendirme ile çeşitlilikler göstereceği açık olmasına karşın, sedir kullanımına uygun bir odada bu alanın 20 kişiye hizmet edeceği düşünülmektedir.

Günümüzdeki Durumu

Günümüzde işlevsiz olan yapıda, zaman içindeki işlevsel değişiklikler nedeniyle oluşan bozulmalar genel karakteristik yapısının etkilenmesine neden olmuştur (Şekil 4.14). Zemin kat planına eklenen giriş kapısı, üst katta giriş kapısının değiştirilmesi yapının plan kurgusunu değiştiren etkenler olmuştur.

IOANNES PRODRAMOS METOKHION KİLİSESİ
GÜNEYDOĞUSUNDA BULUNAN KAGİR YAPI –BALAT-

KATALOG No: F6

Şekil 4.14 Mürsel Paşa Caddesi'nden üst kat görünüşü

Şekil 4.15 Kuzeydoğu cephesi

4.3 Fener Evlerinin Mimari Analizi

4.3.1 Plan Özellikleri ve Mekan Kurgusu

Çalışma kapsamında incelenen ve “Fener Evi” adını alan kagir yapılar iki katlı, zemin ve üst katta tek mekanlı hacimlerden oluşan dörtgen plana sahiptir (Çizelge 4.3). Zemin kat tonoz örtülü bir mekan olup, dış çevreyle gerek pencereler gerekse giriş olarak doğrudan ilişkilidir. Dıştan merdivenle ulaşılan üst kat seki altı, seki üstü, ocak, niş, dolap gibi mekan öğelerinin tümünü ya da birkaçını içerdiğinden “ana mekan” olarak kabul edilebilecek niteliktedir. Yapıya veya ana mekana giriş, çalışma kapsamında olan 6 adet yapının 4’ünde görüldüğü gibi, aksta olmayan bir kapı ile gerçekleştirilmektedir. Tek hacimli planlamaya sahip olan üst kat mekan kurgusunda genellikle görülen bir özellik, direklikli seki altından seki üstüne geçilmesidir. Mekanın mimari özelliğine göre çeşitlilik gösteren örtü, çoğunlukla aynalı tonozdur. Ocak ve dolap gibi öğeler her yapıda tekrarlanan bir öğe olmamakla birlikte, niş değişmez bir eleman niteliğindedir.

Üst kat ile aynı dörtgen planlamaya mekan sahip zemin/bodrum kat, seki altı, seki üstü, ocak, niş, dolap gibi kurgusal elemanlara sahip değildir ve görece daha az açıklıklı, daha çok korunaklı bir yapılanma sergilemektedir. Ne zemin, ne de üst katlarda ıslak hacim birimlerine rastlanırken, ıslak hacim görülen örneklerin Fener beylerine ait evlerin selamlığı olarak değil, doğrudan konut amaçlı kullanılmış olabileceği düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında incelenen örneklerin tümünde tanımlanmış olan ana mekan içinde tuvalet, mutfak gibi servis mekanlarına rastlanmamaktadır. İki katlı olan bu örneklerde zemin katta yer alan mekanların, üst kata göre dışa açıklığı az, ayrı girişleri olan servis ya da depo amaçlı kullanılan mekanlar olduğu düşünülebilir.

Seki Altı- Seki Üstü ve Ocak

Fener Evleri’nde, Türk evinin özelliklerinden olan, sütunlu ve kemerli seki altından seki üstüne geçiş, yapıların % 50’sinde görülen bir özelliktir (Katalog No: F3, F4, F5, F6, Çizelge 4.4). Mekana girişte genellikle penceresiz tasarlanan seki altından sütunlu seki üstüne geçilmekte, seki üstünde simetrik olarak konumlanan pencere boşlukları, mekansal kurguda değişmez özellik oluşturmaktadır. Seki üstünün diğer bir öğesi olan ocak, her yapıda tasarlanan bir eleman değildir. Ocaklı ve direklikli seki üstü/ana mekan, çalışma kapsamındaki yapıların ancak % 33’ünde bulunduğundan genelleme yapma olanağı yoktur (Katalog No: F5, F6, Çizelge 4.4).

Seki altında mekana giriş amaçlı kullanılan kapı dışında çoğunlukla herhangi bir öge bulunmamaktadır. Seki altında niş ve pencereli tasarım özelliği gösteren örnek bulunmakla birlikte bu plan kurgusu genel mimari tarz oluşturmamaktadır (Katalog No: F3).

Fener Evleri'nde mekan ögeleri arasında rastlanan ve yaşmaklı tasarım özelliği gösteren ocak, bu yapılarda belirli bir zaman diliminin geçirildiğini gösterir niteliktedir (Katalog No: F5, F6).

Dolap ve Niş

Tüm yapılarda saklama, koruma, sergileme eyleminin gerçekleştirildiği elemanlar olan dolap ve nişler, uygulanma oranı olarak çalışma kapsamındaki yapıların % 83'ünde görülmektedir (Katalog No: F3, F4, F5, F6, Çizelge 4.4). Yapı içindeki konumları itibarıyla genellikle seki üstünde bulunmakla birlikte, sayıları, mekan içindeki dağılımları ve boyutları her yapıya göre farklı niteliktedir. Yerden yükseklikleri 40-90 cm arasında değişen ve 37x145x25 cm ile 124x145x35 cm (bxhxd) arasında ölçülere sahip olan nişler, çoğunlukla yapıların sağır iki yan cephesinde, seki üstünde konumlanmıştır. Az görülen bir uygulama olarak, nişlerin seki altında tasarlandığı birkaç yapı örneğine de rastlanmaktadır (Katalog No: F3, F4, F6).

Nişler, mimari biçimleniş yönünden taş oda yapılarında olduğu gibi, mekan içinde pencere alt ve üst kotlarını sınırlayan bir çizgi içinde kalarak görsel bütünlük sağlamaktadır. Eldem'in Fener Evleri'ne ait restitüsyon denemelerinde de görüldüğü gibi, saklanan veya sergilenen eşya türüne göre raflı ve kapaklı tasarım için uygun ölçüler taşımaktadır.

Mekan Örtüsü

Analitik incelemesi yapılan tüm Fener Evleri yapılarının mekan örtüsü tonozdur. Mekan kurgusu içinde genellikle uygulanan yöntem, seki altı ve seki üstünde iki ayrı tonozun kullanılmasıdır. Tonoz türünün aynalı tonoz ve beşik tonoz olduğu mekanlar, üstte kırma çatı ve kiremit çatı örtüsü ile kaplıdır. Mekan örtüsündeki iki ayrı tonoz birlikteliğinin, seki altı ve ana mekanın vurgulanması amacını taşıyan ve yapının prestijine göre farklılıklar gösteren uygulamalar olduğu düşünülmelidir (Katalog No: F3, F4, F5, F6, Çizelge 4.4).

Çizelge 4.3 Fener Evlerinin mimari üst kat mekan kurgusu ve cephe özellikleri

Macarlar Yokuşu'nda Bulunan Kagir Yapı, Balat Katalog No: F1	Fodlacı Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Fatih Katalog No: F2	Alişan Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Kumkapı Katalog No: F3
Sveti Stefan Bulgar Kilisesi G.doğusunda Bulunan "A" Kagir Yapısı, Fener Katalog No: F4	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi G.doğusunda Bulunan "B" Kagir Yapısı, Fener Katalog No: F5	Ioannes Prodhomos Metokhion K. G.doğusunda Bulunan Kagir Yapı, Balat Katalog No: F6

Çizelge 4.4 Fener Evleri mimari özelliklerinin sayısal analizi

Kat Adedi	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Tek katlı	-	-
İki katlı	6	% 100
Mekan Sayısı	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Tek mekanlı	5	% 83
Çok mekanlı	1	% 17
Oturma Alanı	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Alanı 100 m2'den büyük	1	% 17
Alanı 40-80 m2 arasında	5	% 83
Mekan Örtüsü	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Ana mekan örtüsü aynalı tonoz	3	% 50
Ana mekan örtüsü beşik tonoz	3	% 50
Mekan Öğeleri	Uygulanan Adet	Uygulama Oranı
Seki altı/ Seki üstü düzeni	3	% 50
Ocak	2	% 33
Niş	5	% 83
Dolap	-	-
Niş ve Dolap	1	% 17

Notlar

1. Yapıda çalışma yapılamadığından benzer örnekler doğrultusunda çizilmiştir.

0 5m

Düsey Bağlayıcı-Merdiven ve Giriş

Fener Evi örneklerinin tümünde, her kat bağımsız bir birim oluşturmaktadır. Yapıların zemin ve üst katına giriş amaçlı ayrı kapılardan yararlanılmış olması, iç mekanda düşey bağlantı amacıyla merdiven kullanımını gerektirmemiştir. Dolayısıyla her kat dıştan merdivenle ulaşılabilir niteliktedir.

Fener Evleri, mekan kurgusundaki elemanlar olarak farklı biçimlenmeler göstermelerine karşın, yapı girişinin zemin katta ve üst katta çoğunlukla kuzeydoğu cephesinden gerçekleştirilmesi ortak bir biçimlenmenin varlığını ortaya koymaktadır. Genelleme oluşturmamakla birlikte, zemin katta doğu ve güney, üst katta kuzey ve doğu cephelerinin de giriş amaçlı kullanıldığı görülmektedir. Her katta farklı girişleri olan yapılarda giriş kapısının yeri çalışma kapsamındaki örneklerde, zemin katta yapının simetri aksında olmasına karşın, üst katta, arka ya da yan cephede yapı aksından uzak ve algılanamayacak özelliktedir.

4.3.2 Strüktür Özellikleri ve Malzeme Kullanımı

Duvarlar

Fener Evleri'nin tümü kagir malzeme ile ve tamamen yığma sistemde yapılmıştır. Sürekli taşıyıcı niteliğinde olan duvarlar, taş ve tuğla malzemenin birlikte kullanımı ile meydana gelmiştir. Almalı duvar sistemi tüm cephe boyunca saçak alt kotuna kadar devam etmekle birlikte, bir cephenin salt kaba yonu taş malzeme kullanılarak oluşturulduğu örneğe rastlamak da mümkündür (Katalog No: F6). Duvar örgüsünde ahşap hatıllı sisteme, gelişen yapım tekniklerinin kullanılır hale gelmesi nedeniyle 1-2 örnek dışında rastlanmamaktadır (Katalog No: F1, F3).

Bizans ve erken Osmanlı mimarlığında da görülen bir uygulama olan almalı duvar özelliği, Fener Evleri yapılarında da kendini göstermiş olmakla birlikte, malzeme boyutları ve teknik uygulama olarak farklı biçimlenmeler ortaya koymaktadır (Bkz. s. 134).

Malzeme Kullanımı

Fener Evleri'nde taşıyıcı özellik gösteren tüm duvarlarda kullanılan malzeme, taş, tuğla ve bağlayıcı eleman olan harç ile sınırlıdır. Kullanılmış olan kaba yonu ve moloz taş ölçüsü standart özellikte olmayıp, değişkenlik göstermektedir. Taş yükseklikleri genellikle 16-17 cm olurken, genişlikleri 30-34 cm arasındadır. Malzemenin kullanılan yere göre boyutunun

ve işlenmişlik düzeyinin farklılık göstermesi, yapıların tanımlanmasında karakteristik özellik oluşturmaktadır. Taş malzemenin işlenmişlik düzeyi yapının önem derecesini belirlerken, kullanılan tuğla malzemenin boyutu ile ilgili tespitler, dönemin genel özelliklerinin belirlenmesinde etkin olmaktadır.

Fener Evleri'nde yaklaşık 14x28, 15x30 cm boyutlarında olan tuğla malzemenin kalınlığı yaklaşık 3 cm'dir. Bu ölçüleriyle, aynı döneme tarihlenmekte olan diğer sivil mimarlık yapıları ve taş odalarla da örtüşen özellikler göstermektedir. Yapılarda tuğla bezeme ve devşirme malzeme kullanımına rastlanmazken, cephelerde yer yer görülen sıva izleri, daha yakın döneme tarihlenen onarım özellikli ekler olduğunu düşündürmektedir.

Örgü Sistemi/Almaşık Duvar Özelliği

Fener Evleri yapılarında almaşık duvar örgü sisteminde görülen yineleme oranı 2/1, 3/1, derz ve tuğla kalınlığı oranı 1/1'dir. Yapılarda genellikle almaşık duvar örgüsü uygulanmış olmasına karşın, ön cephede taş örgü, yan ve arka cephelerde düzgün olmayan ve kısmen sıvalı almaşıklık özelliği taşıyan örnekler görülmektedir (Katalog No: F6). Bu veriler doğrultusunda Fener Evleri, almaşıklık oranındaki tutarsızlık ve tuğla-derz ilişkisi açısından son dönem Bizans yapıları ile benzer özellikler taşımasına karşın, bu tür uygulamaların 17.yy. sonu, 18.yy. başı Osmanlı yapılarında da tekrarlandığı bilinmektedir (Bkz. s.135).

Fener Evleri adını alan yapıların tümünde sağır olan yan duvarlar iç mekanda ocak, dolap veya niş gibi yapı elemanlarının konumlanması amacıyla kullanılmıştır. Yan cephelerde görülen özellik, düzensiz almaşık örgü ve yer yer tekrarlanan sıvama derz uygulamasıdır.

Mekana giriş kapısının ve dolayısıyla iç mekanda seki altının da cephesini oluşturan arka cephelerde, düzensiz ve yer yer sıvama derzli almaşık örgünün tekrarlanmış olduğu görülmektedir.

Taşıyıcı Sistem

Kagir yapı ve yığma sistem gereği zemin kat ve üst kat arasında taşıyıcı sistemde farklılaşma görülmemektedir. Duvar kalınlığı zeminde ve üst katta her yapı için farklı değerler almasına karşın, zeminde yaklaşık 70-115 cm, üst katta 50-115 cm değerleri arasındadır.

Horasan harcının bağlayıcı eleman olarak kullanıldığı duvar örgü sisteminde ahşap hatıllı bir tek yapı örneğine rastlanırken, genellikle demirin strüktürel amaçlı taşıyıcı sistem

içinde yer alan uygulamalarına rastlanmaktadır. Bu yapıım tarzı, 15.yy.'da Osmanlı mimarlığında başlayan strüktürel demir kullanımının, Fener Evleri adını alan yapılarda da devam ettiğini göstermektedir.

Demir eleman genellikle kullanım özelliği açısından, duvar içinde bağlayıcı görevindedir. Taşıyıcı sistem gereği kapı üst lentosunda demir kullanılan bir tek yapı örneğine rastlanmasına karşın, bu tür uygulama genellikle kazanmamaktadır. Fener Evleri'nde kullanılan demir strüktür, yapıyı tek yönde veya iki yönde yatay hareketlere karşı bağlamak amacıyla, dıştan mesnetleme özelliğindedir (Katalog No: F2, F4, F6).

Duvarlar dışındaki diğer düşey taşıyıcı eleman, seki üstü ve seki altını ayıran sütunlardır. Bu elemanlar yekpare sütun gövdesi ile kolon başlığı ve kaidesinden oluşmaktadır. Farklı uygulama olarak sütun kaidesinin bulunmadığı ve sütunun doğrudan zemine oturduğu yapı örneği de bulunmaktadır (Katalog No: F6). Sütunlar arasındaki bağlantıyı sağlayan kemerler, strüktürel amaçlı olup tonoz örtüden gelen yükleri yatay yönde taşıyarak duvarlara veya zemine iletme amacındadır. Bu kemerler aynı zamanda, seki altı ve seki üstü birimlerinin tonoz döşemelerini ayırarak mekansal algılanmayı vurgulamaktadır. Taşıyıcı kemerlerde görülen genel özellik, kemer açıklığının kemer yüksekliğine oranının yaklaşık 1/2 olmasıdır (Katalog No: F3, F4, F6). Sütunları birbirine ve yapıya bağlayan, çift yönde kullanılmış gergi demirleri, kare kesitli olup genellikle 4/4-6/6 cm ölçüsündedir. Mermer veya taştan yapılmış olan sütunlarda devşirme malzeme kullanımına rastlanmamaktadır.

Döşeme ve Tavan

Yatay taşıyıcı özellik gösteren döşemelerin çalışma prensibinde olduğu gibi Fener Evleri'nde de konsollar ve yükleri yatay olarak ileten kemerler, yük aktarımında kullanılan elemanlardır. Analitik incelemesi yapılan örneklerde döşemeler, zemin katta beşik tonozludur. Tonoz örgüsünde kullanılan tuğla ve horasan harçlı yapıım sistemi, üst kat döşemesinde de görülen bir özelliktir. Mekan biçimlenmesine bağlı olarak çeşitlilik gösteren aynalı tonoz veya beşik tonoz türü, aynı zamanda mekansal vurgulamayı sağlayan bir uygulamadır. (Katalog No: F4, F5, F6).

Fener Evleri yapılarında ayırt edici özellik olarak tanımlanan konsollar, çalışma kapsamındaki örneklerin 2'sinde mevcuttur. Her zaman ön cephede konumlanan özel profilli taş konsollar, yapı üzerinde üçgen çıkma veya paralel çıkma niteliğinde olup mekanı genişletmekten çok, yapıya hareket kazandırmaktadır. Ayırt edici nitelikte

olmasına karşın, değişmez özellik olarak değerlendirilemeyecek çıkmalar, yapıya kütsel hareket kazandırırken, mekan içinde yönlendirme yaparak dış mekana açılım sağlamaktadır (Katalog No: F1, F3). Çıkmaların temel amacı, mekan içinde daha fazla ışıktan yararlanma olmayıp, cepheyi ve yapının tümünü hareketlendirmektir.

Yapıların iç mekanında özgün döşeme kaplaması ve tavan bezemesine ait detaylı bir veriye ulaşılamazken, yer yer özgün bezemeye ait izlere rastlanan örnekler de bulunmaktadır (Katalog No: F2, F5, F6).

Örtü Sistemi

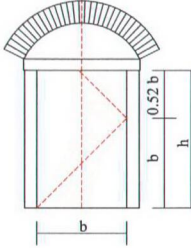
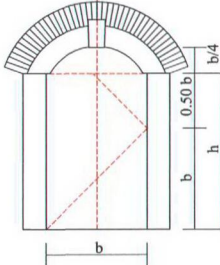
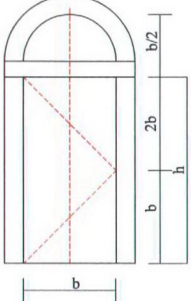
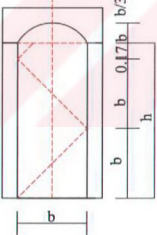
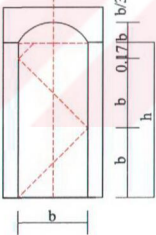
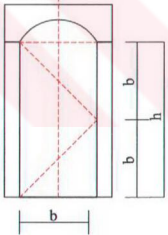
Tüm mekanlarda görülen tonoz döşeme uygulanması, mekanın mimari biçimlenişine göre farklılık taşımaktadır. Genellikle dikdörtgen plan kurgusunda, aynalı tonoz ve beşik tonozun uygulanma oranı eşittir (Çizelge 4.4). Restitüsyon denemelerine göre, tonoz döşeme üzerinin kırma çatı ve alaturka kiremit ile örtülmesi, yapıların mimari özelliğini oluşturan uygulama olarak kabul edilmektedir. Çatı örtüsünün kirpi saçak üzerinde yükseltilmiş bir parapet ile gizlenmesi, cephe kurgusunun değişmez niteliği durumundadır. Günümüzdeki örneklerin çoğunda, kirpi saçak üzerinde yükseltilmiş parapet örneklerinin bozulduğu ve çatının doğrudan kirpi saçak üzerine oturduğu örnekler de görülmektedir (Katalog No: F5, F6).

Kapılar

Fener Evleri'ne ait giriş kapıları, yarlarda taş söve altta taş eşikle çevrilidir. Demir doğramalı olan bu kapılarda genellikle genişlik/yükseklik oranı yaklaşık 1/2'dir (Çizelge 4.5). Kapı taş lentosu üzerinde pencerelerde olduğu gibi, strüktürel amaçlı kemer kullanılmıştır. Dış cephede kemer örgüsünün görünür halde bulunması, cephe özelliği haline gelirken, iç mekanda kemer örgüsü genellikle sıva ile kapatılmıştır. Cephelerdeki kemer uygulaması; kemer aynasının dolu, kemer örgüsünde ise, tuğlanın tam boyutta örgüye girdiği bir niteliktedir. Bağlayıcı olarak horasan harcının kullanıldığı kemer biçimlenmelerinde, yarım daire ve basık kemer türleri uygulanmıştır.

Üst kat ve alt katta genellikle kuzeydoğu cephesinde konumlanmış olan giriş kapıları tek kanatlı ve demir doğramalıdır.

Çizelge 4.5 Fener Evlerinde giriş kapılarının biçim ve oranları

Macarlar Yokuşu'nda Bulunan Kagir Yapı, Balat Katalog No: F1	Fodlacı Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Fatih Katalog No: F2	Alişan Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Kumkapı Katalog No: F3
		
K1 $b/h = 1/1.52 = 0.65 (1)$	K1 $b/h = 1/1.50 = 0.66$	K2 $b/h = 1/2 = 0.50$
Sveti Stefan Bulgar Kilisesi G.doğusunda Bulunan "A" Kagir Yapısı, Fener Katalog No: F4	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi G.doğusunda Bulunan "B" Kagir Yapısı, Fener Katalog No: F5	İoannes Prodromos Metokhion K. G.doğusunda Bulunan Kagir Yapı, Balat Katalog No: F6
		
K2 $b/h = 1/2.17 = 0.46 (2)$	K2 $b/h = 1/2.17 = 0.46 (2)$	K2 $b/h = 1/2 = 0.50$

Notlar

1. Zemin katta kapı olduğu düşünülen boşluk
2. Yapıya ait giriş kapısı günümüzde mevcut olmadığından benzer örnekler doğrultusunda çizilmiştir.

0 1m

Pencereler

İki katlı olan tüm Fener Evleri yapılarında zemin katın ikincil mekanlara ayrılmış olduğu kabul edilmektedir. Bu kabul doğrultusunda, alt kat pencere oranlarının üst kata göre farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu farklılık mekansal özellikten kaynaklandığı gibi, yapıların dış mekanla doğrudan bağlantılı olması sebebiyle de paralellik taşımaktadır.

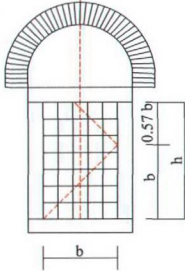
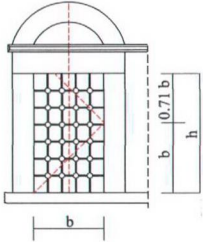
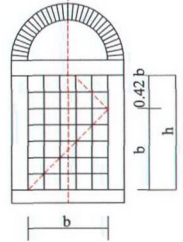
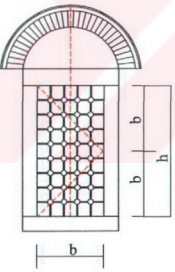
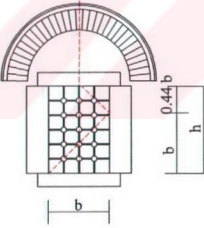
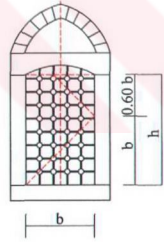
Yapıların cephelerinde görülen duvar örgüsü değişimine uygun olarak, pencere düzenlemesinde de, ön cephede daha özenli ve simetrik bir düzenlenmeye gidilmiş, aynı zamanda katlar arasındaki farklılık pencere boyutları ile de vurgulanmıştır. Pencere biçimlenmesinde dışta taş söve ve lento, içte ise sıva olan örneklerle rastlanırken, içte profilili taş söve kullanılmış olan yapıların farklı önem derecesine sahip olduğu düşünülmektedir. Pencere doğramalarında ise herhangi bir veri elde edilememiş, demir parmaklık bulunan tüm örneklerde demir kapak tespit yerlerine rastlanmıştır.

Pencere biçimlenmesi çeşitlilik göstermesine karşın, genellikle dikdörtgen, lento üstü kemerli ve kemer aynası dolu, tuğla ya da taş örgülü olurken, farklı uygulamalarda kemer aynasının sıvalı örneklerine de rastlanmaktadır (Katalog No: F2, F6). İncelenen yapıların tümünde pencere üst kemerlerinin, yarım daire veya basık kemer olduğu, dekoratif özellik taşımayıp strüktürel anlamda hafifletme kemeri amaçlı yapıldığı görülmektedir. Kemer biçimlenmesinde kemer aynasının dolu ve tuğla malzemenin örgüye tam boyutuyla girmesi genel özellik oluşturmaktadır. Kemer örgüsünde genellikle tuğla kullanılmasına karşın, taş veya taş-tuğla almasıklığı sergileyen yapı örnekleri de bulunmaktadır (Katalog No: F6).

Pencerelerdeki genişlik/yükseklik oranı katlar arasında farklılık göstermekte, bu oran üst katta yaklaşık 1/2 ile 3/5 arasında olurken, zemin katta küçüldüğü ve 5/7 oranına yakın olduğu görülmektedir (Çizelge 4.6). Bitişik düzende konumlandığı düşünülen yapı örneklerinin çoğunda yan cephelerde pencere bulunmazken, ayrı düzende yapılmış olan Fener Evi yapılarında ön cephede uygulanan pencere özelliklerinin yan cephelerde de tekrarlandığı uygulamalara rastlanmaktadır. Tüm Fener Evi yapılarının, ana yapısı ile bir avlu oluşturduğu söylenen arka cephelerinde pencere boşluğu yoktur.

Fener Evleri'nde pek çok yapı elemanı günümüzde özgünlüğünü kaybetmiştir. Bu nedenle pencere biçimlenmesi ile ilgili kesin veriler sunmak mümkün değildir. Ulaşılan örnekler doğrultusunda pencere boşluklarının özgün ölçülerini koruduğu, doğrama ve kanatlarının değişime uğradığı görülmektedir. Ahşap doğrama özgün nitelikler sergilemezken, taş

Çizelge 4.6 Fener Evlerinde ana mekan pencere biçim ve oranları

Macarlar Yokuşu'nda Bulunan Kagir Yapı, Balat Katalog No: F1	Fodlacı Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Fatih Katalog No: F2	Alişan Sokak'da Bulunan Kagir Yapı, Kumkapı Katalog No: F3
		
P2 $b/h = 1/1.57 = 0.63$ (1)	P1 $b/h = 1/1.71 = 0.58$ (2)	P2 $b/h = 1/1.42 = 0.70$ (1)
Sveti Stefan Bulgar Kilisesi G.doğusunda Bulunan "A" Kagir Yapısı, Fener Katalog No: F4	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi G.doğusunda Bulunan "B" Kagir Yapısı, Fener Katalog No: F5	İoannes Prodhromos Metokhion K. G.doğusunda Bulunan Kagir Yapı, Balat Katalog No: F6
		
P3 $b/h = 1/1.98 = 0.50$	P1 $b/h = 1/1.44 = 0.69$ (3)	P2 $b/h = 1/1.60 = 0.62$

Notlar

0 1m

1. Günümüzde demir parmaklıklar mevcut değildir.
2. Kemer örgüsü sıvalıdır.
3. Zemin kat penceresi

söveyi ortalayan lokmalı demir parmaklık ve içte söveye tespit edilen milli demir kapak, yapılara ait özgün detaylar olarak değerlendirilmektedir.

4.3.3 Cephe Biçimlenmesi ve Üslup Özellikleri

Fener Evleri adını alan yapıların tümünde, ön cephenin vurgulanması ve bezeme elemanlarının ön cephede kullanılmış olması genel özellik oluşturmaktadır. Yan ve arka cepheler, aynı malzeme ve boşluk oranının tekrarlanmadığı gösterişsiz ve ikincil derecede önem taşıyan cepheler konumundadır.

Zeminden çatıya kadar olan yapısal değerlendirmede, zemin katların mümkün olduğu kadar dışa kapalı olduğu gözlenmektedir. Bu kattaki pencere oranlarının küçülmesi, duvar kalınlığının artması aynı zamanda kapı ve pencerelerde kullanılan demir kapak ve parmaklık, korunma gereksinimini de karşılayacak nitelikte uygulamalardır. Zemin kat ile birinci kat ayırımı gösterişli taş konsollarla belirgin hale gelirken, konsol bulunmayan yapılarda taş silme kullanıldığı görülmektedir (Katalog No: F6). Konsollu çıkma ve silmelerde malzeme olarak özel profil taşı eleman kullanılmıştır. Üst katta görülen özel profil taşı konsollar, genellikle cephe oluşturma endişesi ile uygulanmış, iç mekanda genişlik sağlayacak nitelik ve özellikler taşımaktan uzaktır. Çıkmayı taşıyan taş konsollar yapıda, cephe oyunlarının yanı sıra gösterişli bir görünüm elde edilmesini de sağlamaktadır.

Cephe düzeni olarak, üst kat pencere oranlarının zemin kata göre büyüdüğü, demir kapak ve parmaklıkların üst katlarda da tekrarlanması ile görsel bütünlük sağlandığı görülmektedir. Pencere üstlerinde kullanılan kemerler, yarım daire ve basık kemer türü olarak çeşitlilik göstermektedir.

Yapılarda cephe malzemesi olan taş ve tuğla, almalı duvar örgüsü özelliğinde bir araya gelmiştir. Almalılık özelliğinin genellikle ön cephede daha özenli, yan ve arka cephelerde düzensiz bir örgü şeklinde devam ettiği görülmektedir. Ön cephede taş duvar örgüsünün uygulandığı farklı bir örnek ise, yapı sahibinin sosyal statüsü ile ilgili değerlendirmeler olarak gözlenmektedir (Katalog No: F6).

Fener Evi yapılarının cephelerinde, herhangi bir bezeme elemanı kullanılmamıştır. Yan ve arka cephelerde de aynı uygulamanın devam ettiği görülmektedir. Plan şemasında hakim olan simetrik etki, taş konsollarla vurgulanan ve çıkmalı tasarlanan ön cephelerde de devam etmiş, orta aksın vurgulanarak önem kazanması sağlanmıştır.

İç mekanda ise, gerek yerinde yapılan tespitlerden, gerekse mevcut çalışmalardan yararlanılarak, duvarlarda kullanılmış olan kalem işi ve alçı panoların, bezeme elemanlarını oluşturduğu görülmektedir. Dönemin Batı etkileri ile şekillenen bezeme motifleri, bitkisel ve eğrisel özellikler taşımaktadır. Dolap ve niş kapaklarına ait günümüzde herhangi bir tespit yapılamamışsa da mevcut çalışmalara göre, bitkisel motiflerin kapaklarda da kullanılmış olduğu düşünülmektedir. Birkaç yapı örneğinde mekan kurgusu içinde mevcut olan ocak, yaşmaklı türde çeşitlenme gösterirken, genellikle tüm yapılarda görülen ve planlama özelliğini oluşturan seki altı-seki üstünü ayıran kemerli sütunlar, kompozit sütun başlıkları ile tek bezeme elemanı olarak kabul edilir niteliktedir.

Cephe özelliği olarak tüm yapılar kirpi saçak ile sonlandırılmaktadır. Yapılmış olan restitüsyon denemelerine göre, üstte tonoz döşemeyi örten kırma çatı bulunmaktadır. Aynı kirpi saçak, çatı parapetinin olmadığı örneklerde saçak ucunda da tekrarlanarak genel bir karakter oluşturmuştur (Katalog No: F5).

4.3.4 İç Mekan Düzenlemeleri

4.3.4.1 Anıtsal Etki ve Oran

Bir yapının sahip olduğu fiziksel özelliklerin kullanıcı üzerinde oluşturduğu soyut etkinin başarılı olması öncelikle kullanıcının değer ölçüleriyle örtüşmesine bağlıdır. Bu değerler daha önce de değinildiği gibi üç ana grupta toplanabilmektedir (Bkz. s.143). 1.Yapının fiziksel çevre ile ilişkisi 2. Yapının kendisini meydana getiren elemanlarla ilişkisi 3. Kullanıcının ölçüleri ile olan ilişkisi.

Fener Evleri adını alan yapılar da, taş oda yapılarında olduğu gibi dış mekan ile olan ilişkileri açısından günümüzde belirli bir sınıflama yapmayı sağlayacak nitelikler taşımamaktadır. Ancak, ulaşılabilen eski resim ve haritalar aracılığı ile, mevcut ana akslar ve diğer yapılarla boyutsal ilişkileri açısından bir değerlendirme yapmak mümkün olmaktadır.

Fener Evleri yapılarında kullanıcı ile ilişkiyi etkileyen aynı zamanda yapıya anıtsallık etkisi kazandıran ve kullanıcı üzerindeki etkisi tartışmasız kabul edilen genişlik-yükseklik arasındaki oran, tüm örneklerde farklı sayısal değerler taşımaktadır. İç mekan düzenlemesinde yapıların hem kütsel hem de mekansal etkisi insan ölçüleriyle bütünleşirken, işlevsellik boyutuyla da bir bütün oluşturmaktadır.

Fener Evleri'nde elemanların birbiriyle ilişkisi, yapıların anıtsal nitelik kazanmasından çok, kullanıcı boyutuna yakın, ezici olmayan mekanlar meydana getirmektedir.

4.3.4.2 Malzeme Etkisi

Yapı üretimi/maddi çevre yaratılması ve üretilen yapının ayrıntılı tanımlanabilmesi için, sistemin biçimlenmesini sağlayan malzeme özelliklerinin ayrıntılı tanımlanması gerekir. Yapının işlevsel amacına uygun olarak şekillenmesinde ve kullanıcı üzerindeki etkisinde mimari form ve malzemenin ayrılmaz birlikteliği mevcuttur. Dolayısıyla uygun malzeme seçimi, somut ve soyut etkilerin temel kaynağı durumundadır.

Güncel koşullar, yöresel ve maddi belirleyiciler doğrultusunda uygun tekniklerin de bir araya gelmesiyle gerçekleştirilen Fener Evleri yapılarında, tuğla, taş, demir ve bağlayıcı eleman değişmez yapı malzemesini oluşturmaktadır.

Fener Evleri yapılarında; duvar, kemer ve tonoz ögelerinde kullanılmış olan tuğla, taşıyıcı özelliği yanında, estetik açıdan farklı yüzey şekillenmeleri meydana getirerek, kapı ve pencere boşluklarında değişmez özellik gösteren tuğla kemerler ile, mekan içinde yönlendirici nitelik oluşturulmuştur.

Fener Evlerinin şekillenmesinde taş, genel etki olarak, sağlam ve dayanıklı olması nedeniyle çevreyici, engelleyici, koruyucu nitelikler taşımaktadır.

Bağlayıcıların kullanılmasıyla strüktürel bir bütün oluşturan harç, yapının direncini artırma özelliği yanında yapı yüzeyini örtme, koruma, güçlendirme ve güzelleştirme amacını da taşımaktadır.

Fener Evi yapılarında görülen diğer bir yapı malzemesi olan metal kullanımı, sabit parmaklık, pencere kapakları ve menteşeleri, kemer gergileri, çiviler ve taşıyıcı strüktür içinde yer alan elemanlar olarak görülmektedir. Bu uygulamalarda metal türü olarak demir kullanımı dönemin bir özelliği olmakla birlikte, pencere ve kapı boşluklarında da tekrarlanması öncelikle sağlamlık ve koru(n)ma ilkesine dayanan bir uygulamadır.

4.3.4.3 Renk ve Işık Etkisi

Yapıların iç mekan kurgusundaki mimari biçimlenmelerin, renk ve ışık faktörünün de katılımıyla kullanıcı üzerindeki etkisi, günümüzde de tartışmasız kabul edilen bir kavram haline gelmiştir.

Kişi üzerindeki renk etkisi iki yolla, 1.Direkt algılama 2. Renkli ışık yardımıyla dolaylı olarak gerçekleşmektedir (Bkz. s.145). Oluşan renk duygusu mekan algılamasında farklı psikolojik sonuçların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Fener Evleri yapılarının mekan tasarımında uygulanan renk etkisinin, taş oda yapılarında da olduğu gibi, aydınlatıcı renkli ışık niteliğinde olmayıp, iç mekanda oluşturulan renkli bezeme öğelerinin direkt ışıkla aydınlatılmasına dayandırıldığı düşünülmektedir. Yine taş oda yapılarında olduğu gibi, az aydınlatılmış bir seki altı bölümünden daha aydınlık seki üstüne geçiş bu mekanların değişmez özelliği haline gelmiştir. Renk ve biçim ilişkisinin yoğunluk kazandığı seki üstü, aynı zamanda vaktin büyük çoğunluğunun geçirildiği yer, bir anlamda da ana mekan tanımlamasına sahip olması nedeniyle, vurgulanma niteliği taşıyan mekan konumundadır. Bu nedenle kullanılmış olan bezeme öğelerinde yer, ışık ve renk etkisinin öncelikli ve özenli seçilmiş olduğu düşünülmelidir.

4.4 Saklama Düzenlemeleri Açısından Fener Evlerinin Taş Odalarla Karşılaştırılması

Konutlarda saklama ve depolama işlevi, barınma gereksiniminin duyulduğu ilk günlerden itibaren başlamıştır. Bu eylem tarihsel gelişim süreci içinde ekonomik, sosyal ve kültürel etkilerin çerçevesinde kalarak farklılık göstermiştir.

İlk Çağ'dan beri yaşamsal özellik taşıyan yiyecek ve silah türündeki eşyaların barınaklara yakın çevrelerde saklandığı görülmektedir. İleri tarihlerde saklanacak eşyalar artarken, saklama mekanları da hem konum hem de mimari özellikleri olarak çeşitlenmiştir.

Bu bağlamda incelenen Fener Evleri ile taş oda yapılarının, mimari biçimlenmeler açısından benzerlikler taşımalarına karşın, aynı işlevsel özelliği gösteren yapılar oldukları hakkında bir söylem, ulaşılan belgelerin ve genel mimari analizlerin farklılığı nedeniyle doğru bir yargı olmayacaktır.

Fener Evleri, mimari özellik olarak taş oda yapıları ile uyum göstermelerine karşın, genel anlamda mimari biçimlenmelerinde, sosyo-kültürel gelişimlerin yaşandığı dönemin, karmaşık ve siyasal olaylarının birlikteliği etken olmuştur.

Özel ve kamusal olgularının yerleşmeye başladığı 18.yy. başlarında, Haliç surları dışında konumlanan Fener Evleri, Mora, Taşoz, Samatros ve İzmir'den gelen soylu Rumların yerleştikleri Fener semtinde şekillenen yapılar olmuştur. Büyük ailelerden olan, her birinde zenginlik ve akrabalık nedeniyle soyluluk unvanları bulunan Rumlar, bir yandan mümkün olduğu kadar zenginliklerini göstermeye çalışırken, öte yandan Osmanlı

toplumu içinde azınlık durumunda olmaları, Müslüman kitlesi içinde bir anlamda kaybolmuş durumda bulunmaları nedeniyle fiziksel ve psikolojik güvene ihtiyaç duymuşlardır.

18.yy. sonunda artan kargaşa ve ayaklanmalar ile 19.yy. başındaki Yunan isyanı, bu durumdan Müslüman olmayan toplumların da etkilenmesine neden olurken, yaşanan toplumsal huzursuzluklar ve sürekli çıkan yangınlar, bu huzursuz ortamda, güvenliğe gereksinim duyan, bir mekan gereksinimini de ortaya çıkarmıştır.

Fener Evleri'nin biçimlenmesindeki ana etken; özel alan kavramının kişiler arasında gelişmesi ve bu düşüncenin beraberinde getirdiği mülkiyet-gizlilik endişeleri olurken, davranışlara yansımaları; lüks tüketime artan düşkünlük ve bu alışkanlıkların dışa vurumu olarak şekillenmiştir. Bu biçimlenme Osmanlı yaşam biçiminin özümsemesi ve devamında Osmanlı kültürüyle Batı kültürünün bir anlamda birleşiminin sonucu oluşmuştur.

Fener Evi adını alan yapılar, salt korunaklı olmaları nedeniyle bütün olarak taş oda tanımlaması içine alınamayacağı gibi, Fener aristokrat ailelerinin konutları olarak sınıflamak da mümkün değildir. Yapılarda birincil işlevin güvenlik olduğu şüphesiz kabul edilmekle birlikte zaman içinde işlev değişikliğine uğradığı, toplantı ve eğlence amaçlı kullanımının ağırlık kazanmış olduğu da düşünülmelidir.

Saklama ve depolama işlevine cevap vermeleri açısından irdelendiğinde Fener Evi'nin, iç mekanda saklama amaçlı ayrı mekanlar olmaksızın, mimari biçimlenmeleri nedeniyle kendi başlarına bu işlevi yerine getirebilecekleri görülmektedir.

Zemin katta tasarlanan mimari mekan kurgusu, gerekli aydınlatmanın sağlanması amacıyla mevcut olan giriş kapısı ve pencere boşlukları dışında tamamen dışa kapalıdır. Bu katta strüktürel özelliklerden kaynaklanan ve üst kata görece daha kalın tasarlanmış duvar kalınlıkları, mekan içinde bulunan kişi ya da eşyanın dış mekandan soyutlanmasını ve gerekiyorsa korunmasını sağlayacak özelliktedir. Duvarların ve boşlukların saklama veya korunmayı sağlayacak özellikleri dışında, plan şemasında kapaklı/kapaksız niş, dolap, vb. elemanlar bulunmamaktadır. Bu özelliği nedeniyle Fener Evi'nde zemin katlar, taş oda yapılarında olduğu gibi saklama işlevine ancak mekanın tümü olarak cevap verebilecek niteliktedir.

İki katlı tasarlanan Fener Evi'nde üst kat mekan kurgusu, seki altı, seki üstü, ocak, niş elemanlarının varlığı ve konumlanma özellikleriyle bazı taş oda yapıları ve dolayısıyla

Türk evi odası ile benzer niteliklere sahiptir. Taş oda yapılarında mekan içinde özel bir tasarım gerektiren saklama amaçlı elemanların bulunmaması, Fener evleriyle de örtüşen bir planlama özelliği olarak görülmektedir. Mekanda yer alan basit niş ve dolap elemanlarını her iki yapıda da görmek mümkündür. Kalın kagir duvarlar, demir kapaklı ve parmaklıklı pencereler ve demir giriş kapısı, yapının sabit veya hareketli elemanlarla değil, bir bütün olarak saklama işlevi için kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Fener Evi'nin saklama mekanı olarak işlevlendirilmiş olması, kesin verilere dayandırılmadığından ancak varsayımdan öteye gidemeyecek bir yaklaşımdır. Yapı içinde konumlanan niş, dolap gibi elemanlar, Türk Evi'nin hemen her odasında yer alan özelliklerdendir ve tüm yapılarda saklama-depolama eylemine gösterilen önemin kanıtıdır. Bu bağlamda, mekansal öğelerin farklı yapı türlerinde tekrarlanması aynı işlevsel özellikleri sürdürdüklerinin bir kanıtı olamaz.

Taş oda ve Fener Evleri yapılarında, saklama eyleminin gerçekleştirildiği dolap, niş vb. gibi yapı elemanlarının plan kurgusunda bulunmasında önemli etkenlerden biri de, belirli bir mimari bütünlük ve estetik kaygı duygusundandır. Osmanlı İmparatorluğu'nda yönetim sisteminin tek merkezli olmasına karşın, farklı kültürlerin bir arada bulunduğu kozmopolit bir özellik taşıması, İmparatorluk altında birleşen etnik gruplanmalara ait yapılarda, gerek mimari, gerek estetik unsurlar söz konusu olduğunda, farklılık gösteren kültürlerin, farklı etkiler ortaya koyduğu/koyacağı kesindir. Buna karşın işlevsel ve kültürel farklılıkların fiziksel biçimlenişinde, yapıların mevcut örneklerden etkilenmemesi olanaksızdır. Bu nedenledir ki, 19.yy. ortalarında Fener semtini ziyaret eden Louis Enault bu yapıların, *Rodos'da Chevalier sokağından çıkmış*, yapılar görünümünde olduklarından bahsetmektedir (Arseven, 1989).

5. DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

İlk Çağ'dan beri incelenegelen çeşitli uygarlıkların yaşam kültürüne ait izler, zaman içinde birbirini aşan akılcı ve rasyonel ölçütlere sahip mekanlar yaratıldığını göstermektedir.

Yüzyıllar boyunca, konutların biçimlenmesinde toplumların sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı yanında fiziksel çevre özellikleri de önemli bir etken olmuştur. Konutların ilk örneklerini oluşturan ve tek birim olan mekanlarda tüm ihtiyaçlar bir arada sürdürülürken, ortak düşmanlardan korunma, çeşitli araç ve gıdaları koruma eylemi, yerleşik yaşama geçilmesinin ardından konut tasarımında farklı biçimlenmelerin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Her yapı türünün biçimlenmesinde etken olan toplumsal sınıflanmalar öncelikle maddesel, veya başka bir deyişle ekonomik koşulların ürünüdür. Bu bağlamda çalışmanın aşamalarını da oluşturan ve ilkel toplumdan günümüz toplumuna kadar süregelen mimariyi etkileyen değişimler, insanlar arasındaki üretim ilişkilerinin farklılaşması sonucu oluşmuştur*.

Toplumsal tabakalaşmanın etkilediği mekan biçimlenmesinde, sanayileşmenin ilerlemesiyle farklılaşmaların azaldığı ve buna karşın ekonomik değerlerin uygulanabilirliği etkilediği görülmektedir. Günümüzde de yaşayan bu toplumsal yapı ve çevresinde geliştirdiği mimari eylemlerin değişimi, tabakalaşma sisteminde özümseyen -ekonomik ve kültürel- bir dengelenme yerine örnek alma, öykünme veya özenme olarak yorumlanmaktadır.

Etkisi ne olursa olsun ve hangi maddesel koşulların ürünü olursa olsun, her mimari mekan amaç doğrultusunda denetlenen bir çevre oluşturmak, kullanıcıların belirli eylemlerine yanıt verirken, görece olarak istenmeyen durumları da önlemek amacındadır.

Toplumsal yapının etkilediği mimari biçimin, oluşum ve mekansal değişiminde, kendisinden önce inşa edilen yapılardan ve mimari tabakalaşmadan etkilenmemiş olması kaçınılmazdır. Yeniliğin gerekliliği bilinci hakim olmakla birlikte, gerek mimari elemanlarda gerek mekan kurgulamasında ihtiyaçların tam olarak karşılanmasını sağlayan değişmez özellikler yıllarca uygulanagelmiş, bir anlamda fonksiyon/yarar olgusu her mimari yapının temel amacı olmuştur. Bu amacı destekler bir örnek olarak; İngiliz düşünür John Stuart Mill'in geliştirdiği yararcılık öğretisine göre (Hançerlioğlu, 1977) "yararlı olan, kişide hoşlanma duygusu uyandırır; yararlı olan iyidir" savı, insan eylemleri paralelinde gelişen mimari yapıların da, yararcılık öğretisi ile örtüştüğünü göstermektedir.

Söz konusu çıkarımlar anlamında doktora çalışmasının konusunu oluşturan; insan eylemleri paralelinde şekillenen saklama mekanları ve taş odalar, -mimarlık ve toplum bilimleri gibi-

* Toplumsal sınıflanmalar için Bkz. Hançerlioğlu, 1977.

farklı fakat iç içe geçmiş disiplinlerin ortak çalışma konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle çalışmanın genel sonuçlarını mimari ve toplumsal anlamda oluşturmak, çalışma sürecinde izlenen yöntem ile paralellik taşımaktadır.

Neolitik dönemden 19.yy.'a kadar uzanan süreçte saklama mekanları bağlamındaki mimari yapılanmanın, tek bir tip plan kurgusu olarak ifadesi imkansızdır. Bu mekan ve yapıların şekillenmesinde; toplumsal yapı, sosyal sınıflama, ekonomik ve kültürel etkenler ne olursa olsun, çeşitli kültür odakları ve mimari yapı gruplarında, ortak noktalar sürekliliğini korumuştur.

Toplumsal Sonuçlar

İlk Çağ insanları davranış türü olarak toplu eylemi seçmiş olduklarından üretim, savaş, tören ve eğlencelerinde de aynı birliktelik devam etmiştir. Bu ortak davranış biçimi, saldırı ve ele geçirmeye dayalı ekonominin gelişmesinde, hep gruplar arası mücadelelerin sürmesine neden olmuştur.

Yerleşik yaşama geçilmesinin ardından davranış biçimi, eylemler ve ihtiyaçların belirlediği yapı türlerinde, benimsenen birliktelik duygusu -konut, saray ve cami türü yapılarda- birbirinden çok farklı olmayan bir plan kurgusu sergilemiş; toplu eylem, saklama mekanlarının da öncelikle ortak kullanım alanlarında yer almasına neden olmuştur.

Bilindiği gibi Anadolu'da Selçuklular zamanında önem kazanan yönetimin hakimiyeti ve belirlenen idari sistem biçiminin dışına çıkılmaması koşulu, Osmanlı döneminde de benimsenerek uygulanmıştır. Osmanlı döneminde bir yandan yönetenlerin yönetilenler üzerindeki hakimiyeti belirgin bir şekilde hissedilirken, diğer yanda dini örgütlenme ve tarikat gruplarının da artan etkisiyle, farklı arayışlara girildiği görülmektedir. Özellikle dini yapılarda farklı mekan tanımlarına neden olan bu düşünce şeklinin biçimlendirdiği mekanlar 16.yy.'a kadar devam etmiştir. Selçuklular döneminde gelişen ve Osmanlı döneminde kentin odak noktası haline gelen ticaret yapıları, yönetimin sürekli denetimi altında olmasına karşın kişisel birikimleri de olanaklı kılan ve aynı zamanda uygun saklama mekanlarının biçimlendiği yapılar olarak yer almıştır. Buna karşılık yönetime ait özel mekanların öncelik ve önem kazandığı, toplumsal yapı üzerinde artan bir baskı ile hissedilmektedir.

Feodal yönetim biçiminin uyguladığı baskı, Batılılaşma sürecinde; devletin yasal ve kurumsal düzeni, toplumun sosyo-kültürel yapısı ve kentin mimari biçimlenişi gibi üç değişik alandaki hareketlenme ile hafiflemeye başlamıştır. Ekonomik ve askeri alandaki gereksinimler, Batı uygarlığını tanıma ve anlama isteği doğrultusunda, öncelikle saray çevresinde geçerli olan yaşam değerlerinin, ardından da mimari arayış ve değişimlerin başlangıcını oluşturmuştur.

Bezeme ve yapısal olmayan ayrıntılarda başlayan değişim; giderek kışla, eğitim kurumları gibi majör yapılarla yeni yapı türlerinin inşası hareketine dönüşmüştür.

Tanımlanan yeni süreçte Boğaziçi yerleşim alanı, sosyal alanlardaki düzenlemelerin; taş odalar ve Fener Evleri de, düzenleme ve değişimin maddi simgeleri olarak ortaya çıkmıştır. Bu simgelere tanım kazandıran özellikler şöyle sıralanabilir:

1. Taş oda ve Fener Evleri'nin biçimlenmesinde de önemli ölçüde rolü olan toplumsal yaşam ilişkileri içinde, özel yararın genel yararlarla uyum sağlaması gerekliliği vardır. Saklama mekanlarının tarihsel gelişiminde söz edilen yapı ve/veya mekanlar bu yargıyı doğrular niteliktedir. İncelenen yapı grubu -taş odalar- ise, özel yarar sağlayan gruplamaya girmekte ve genel yarar sağlama endişesi ve zorunluluğu bulunmamaktadır.
2. Taş odalar anlamsal olarak, ana yapı içindeki konumu çeşitlenen her türdeki saklama mekanlarını ifade etmelerine karşın, "Taş Oda" terimine 18.yy. ikinci yarısından önce ve 19.yy. sonrasında arşiv kaynaklarında rastlanmamış olması, saklama mekanları genellemesi içinde bu yapıların kendilerine özgü/özel bir statü kazandığını ortaya çıkarmaktadır.
3. Taş odaların biçimlenmesi psikolojik ve fiziksel bir zorunluluğun sonucu olmuştur. Mimari yapıların insan eylemlerine göre şekillenmesi gibi, saklama eylemi de insan psikolojisine bağlı bir davranıştır. Saklama mekanları, bu bağlamda insan psikolojisinin fiziksel biçimlenişi olarak yorumlanmalıdır. Bu mimari yapı ve/veya mekan türünün etkenleri, çalışma kapsamında da değinildiği gibi, sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel koşullara bağlı kalmıştır. Taş odalar bu biçimlenmenin/değişimin yalnızca bir yüzyıllık örneğini sergilemiş, şekillenmesi toplumsal kademelenmeyi belirleyen her türlü etkene bağlı kalmakla birlikte, fiziksel zorunluluğun (ahşap konutlar ve yangınlar) da bir sonucu olmuştur.
4. Taş odaların, kozmopolit bir yapılanmaya sahip olan İstanbul'da, tek bir etnik gruba mal edilmesi söz konusu değildir. Kültürel etkileşim ve sınıfsal atlamaların söz konusu olduğu toplumsal yapı, bu tür bir ayrımı olanaksız kılmaktadır. Mülkiyet değişimlerinin yaşandığı Boğaziçi yalılarında ise, taş odaların yapımına ait bir tarihlendirmede bulunmaya çalışmak, eldeki verilerin yetersizliği nedeniyle çelişkili sonuçlara neden olmaktadır. Örneğin yalılara ait taş odalar gayrimüslim sahipleri tarafından yapılmış olabileceği gibi, mülkiyetin değişiminden sonraki bir uygulama olduğu kuşkusunu da yaratmaktadır. Fakat, sahibinin gayrimüslim olduğu Boğaziçi yalılarında ait örneklerde ve müslüman yerleşiminin yoğun olduğu Beyazıt çevresi konaklarında taş odanın varlığı, bu tür bir ayırımda bulunmanın gereksizliğini kendiliğinden ortaya koymaktadır.

5. Fener Evleri ise, ideolojik değişimin etnik boyutu olarak tanım kazanmıştır. Bu yapılar anlamsal ve mimari olarak Balkanlarda benimsenen bir modelin (kule ev) tekrarı niteliğindedir. Doğrudan saklama amaçlı tasarlanmayan Fener Evleri, fonksiyon olarak Balkanlardaki kule evlerin mevcut işlevini -ait oldukları yapı veya kompleksi koruma amaçlarını- sürdürmüşlerdir. Kesin veriler elde edilmemiş olmakla birlikte Haliç'te sahil boyunca sıralanan ve Bostancıbaşı Defterleri'ne göre gayrimüslimlere ait olduğu bilinen yalıların eklentisi konumunda tasarlanmış Fener Evleri, mevcut yapı kompleksini koruma tanımıyla paralellik göstermekte; ancak yapıldıkları yüzyıl ve konumları nedeniyle doğrudan koruma ve savunma amaçlı olmayıp, bir anlamda ana yapıya girişte selamlık ya da kısa ve geçici süreli alıkoyma amacını taşımaktadır. Sahiplerinin etnik kökeni nedeniyle belli bir korunma psikolojisinin varlığı ve gündelik yaşama getirilen kısıtlamaların Tanzimat'a kadar devamlılığı bu yapı türünün varlığını gerekli kılmıştır. Bu bağlamda taş odalarla karşılaştırma amaçlı incelenen Fener Evi yapılarının da, kendi başlarına konut olarak kullanım için yeterli niteliklere sahip olmadığı, Haliç sahilindeki yapıların eklentisi ve bir kompleksin parçası olacağı şüphesizdir. Ancak bu yapıların da taş odalarla benzer işlevsel özelliklere sahip olduğu, yeterli belge bulunmadığından, kesin biçimde söylenemez. Dolayısıyla Fener Evi adını alan yapı grubunun varlığı hakkında öngörülebilecek söylemlerden biri, “*yeter neden ilkesi*”^{*} olarak ileri sürülen mantık kuralı ile paralellik taşımaktadır.

Mimari Sonuçlar

Saklama amaçlı yapılar olan taş odalar, İlk Çağ'dan beri varolan bir modelin türevi olup Anadolu, Balkanlar ve Güney Eyaletlerinde de görülen uygulamaların; ekonomik, kültürel, etnik, dini ve coğrafi etkilere bağlı olarak farklılaşan örnekleridir. Genel yapılanma olarak saklama fonksiyonu için tasarlanan bu mekanlar, yapım sistemindeki ve terminolojideki farklılıklar nedeniyle özellikle Güney Anadolu'da hazna, togana, serdab, Karadeniz'de serender, Güney Eyaletlerinde mahzen, magare, serdab, neem, Balkanlarda sığınak... gibi çeşitli adlar almışsa da, hep aynı işlevli mekanların tanımlanması amacındadır. Bu işlev çoğunlukla mutfakla bağlantılı genel depolama ve saklamayı içermektedir. Balkanların yerel konut tipi olan korunaklı kule evler ise, öncelikle Arnavutluk'ta uygulanan ardından Batı Anadolu'ya yayılan çiftlik sahibi feodal ailelerin saklama mekanı anlamında tasarlanmayan ve savunma niteliği taşıyan konutlarıdır.

^{*} “*Alman düşünürü Leibniz tarafından ileri sürülen bu ilke, yeterli bir varlık nedeni bulunmadan hiçbir şeyin varolamayacağını ya da her varolanın mutlaka yeterli bir varlık nedeni bulunduğunu dile getirir*” (Hançerlioğlu, 1977)

Osmanlı kültürünü Balkanlarda ve Güney Eyaletlerinde devam ettiren yönetici sınıfa ait konutlarda ise genel depolama niteliğinden farklı, değerli eşyaların saklanması amaçlı mekanların tasarlanmış olduğu düşünülmelidir. Bu bağlamda İstanbul'da tanım kazanan ve doğrudan saklamaya yönelik tasarlanmış bir yapı grubu olan taş odalar, zaman içinde özgün işlevine ek olarak farklı fonksiyonları da içinde barındırmıştır.

İmparatorluk coğrafyası içinde ekonomik ve sosyal değişimlerin öncelikle başkent İstanbul'da yaşanması, yönetimin çevresindeki sosyal yapılanmanın simgesi olan ve "taş oda" adını alan saklama mekanlarının da, İstanbul'da yoğunlaşmasının nedenidir. Yaşanan kültürel değişimlerin paralelinde ideolojinin maddesel üretimini simgeleyen bu yapılar, elit sınıfın göstergesi olmakla birlikte korunaklı yapılanmaları ile yönetimin süregelen baskısını da yansıtır niteliktedir.

Taş odaların tanımlanmalarını sağlayan en belirgin özellikleri, bağımsız bir yapı türü olmamaları ve ait oldukları ana yapı ile genel yerleşim şeması içindeki ilişkileridir. Bu tanımlamaya göre:

1. Her taş odanın bir ana yapısı vardır ve her biri bu ana yapının (sahibinin) ismine göre anılmaktadır;
2. Vaziyet planı özelliği olarak arazi içindeki konumu, sayısı ve ana yapı ile bağlantısı belirgin bir kararlılık göstermemektedir. Mevcut haritaların değerlendirilmesine göre, genellikle yapıların arka bahçelerinde konumlandıkları ve ulaşım aksı ile doğrudan bağlantıları olmadığı görülmektedir. Ana yapı ile olan ilişkileri açısından bağımsız bir yapı olarak tasarlandıkları gibi, mevcut yapının içinde kagir bir mekan halinde veya arazi eğiminin değerlendirilmesiyle set altında kurgulandığı örneklere de rastlanmaktadır;
3. Yukarıda tanımlanan mimari biçime özgü kararsızlık, taş oda sayısında ve kütleli büyüklüğünde de geçerlidir. Hüsrev Paşa Yalısı örneğinde görüldüğü üzere, geniş bir arazi içinde kurgulanan yapının tek bir taş odası olabildiği gibi, aynı nitelikte diğer bir yapı olan Yılanlı Yalı'da harem ve selamlık bölümünde iki ayrı taş odanın tasarlanmış olması da mümkündür. Dolayısıyla taş oda sayısı ve kütleli büyüklüğünün, ana yapının mimari özellikleri ve sahibinin varlığı ile doğrudan ilintili olmadığı görülmektedir;
4. Taş odaların mimari biçimlenme ve sayısındaki çeşitlenme, bağımsız, eklenti nitelikli ve set altı olmak üzere üç türde tasarlanan uygulamalarında da ortaya çıkmaktadır. Ancak seçilen türün yine, ana yapının mimari özellikleri ve sahibinin varlığından bağımsız şekillendiği, bu bağlamda taş odaların, konumu, sayısı ve türü ile ilgili kararların salt kişisel tercih olduğu düşünülmektedir;

5. Sağlam mimari kurgu, koruma eğilimi ve cephelerdeki bütünlüğe karşın, anıtsal özellik taşımamaktadırlar;

6. Taş odalar, genel anlamda içinde yaşam sürdürülen bir yapı türü değildir, ancak saklama işlevine ek olarak bazı başka işlevler yüklenmeleri, yapılarda belirli bir sürenin geçirilmesine neden olmuştur. Mekanların saklama özellikleri ile ilgili detaylı veri olmamasına karşın, iki katlı örneklerin zemin katlarında günlük kullanıma ait depolama yapıldığı ya da bir yangın tehdidi sırasında ana yapıdan değerli eşyaların hızla nakledilmesi amacıyla boş bırakılmış olabileceği varsayılırken, üst katlar özel aksesuar türü veya mesleki nitelikteki eşyaların korunması ve belli sürelerde kullanılması amacıyla tasarlanmış olmalıdır. Bu bağlamda taş odaların birden fazla işleve cevap vermeleri anlamsal çelişki içeren bir tanımlamaya sahip olmalarının da nedenidir;

7. Aynı şekilde taş odaların “meşkhane” işlevi ile kullanıldıklarına ilişkin olarak: Yapıların bugünkü durumları yeterli veri sağlamadığından ve kaynaklarda da -içerdiği gizlilik amacı bağlamında- herhangi bir yazılı bilgiye rastlanmadığından dolayı, kesin bir yargıya varmak olası değildir.

8. Taş odalar; genellikle kagir sistemde yapılmış bir veya iki katlı, bir ya da iki mekanlı plan şemasına sahip olmaları açısından, bir vakıf yapısı niteliğindeki Osmanlı dönemi “sıbyan mektepleri” ile benzer özellikler gösterebilir de, taş odaların “saklama”, sıbyan mekteplerinin “eğitim” işlevli tasarlanmış olmalarına ek olarak, taş odaların ana yapı arazisi içinde çeşitlilik gösteren konumlanma özelliği, sıbyan mekteplerinde külliye içinde ya da bağımsız konumlanma, çeşme veya sebیل üzerinde yapılanma gibi oldukça farklı nitelikler sergiler. İşlev gereği korunaklı yapılan taş odaların cephelerinde görülen çıkmasız, tepe penceresiz ve dıştan merdivenli düzen, sıbyan mekteplerinde yerini çıkmalı, tepe pencereci, katlar arasındaki ulaşımın iç mekandan sağlandığı merdiven düzenine bırakır. Bu uygulama sistemi işlevsel farklılık taşıyan iki yapı grubu arasında, mimari özelliklerin de çeşitlenme göstereceğini açıkça ortaya koymaktadır.

Taş odalar için yapılmış olan “önceden varolan modelin tekrarı” kabulü, anlamsal olarak Fener Evi ile de paralellik taşımaktadır. 18.yy.’da zengin ve aristokrat Rum ailelerinin simgesi haline gelen bu yapılar, yeni bir mimari tarz oluşturmak yerine Balkanlar’da Orta Çağ’dan beri uygulanan kule ev tarzının devamı niteliğindedir. Mimari anlamdaki devamlılık, kule evlerde birincil konumda olan koruma ve korunma işlevselliğinin de devamıdır.

Fener Evleri, ait oldukları ana yapı ile oluşturdukları genel yerleşim şeması içindeki ilişkilerine göre:

1. Yapıların belirli bir grubunda bağlantılı olunan bir ana yapı zorunluluğu görülmemektedir. Bu bağlamda incelenen Fener Evleri iki gruba ayrılmıştır. Ana yapısı bulunmayan bir grup Fener Evi'nin, mekan kurgusunda görülen farklılaşmalar nedeniyle konut niteliğini taşıdığı, diğer bir grup olarak tanımlanan ve ana yapısı ile bir avlu içinde konumlanan Fener Evleri'nin ise, ana yapı ile ilişkili eklenti yapı niteliğinde tasarlandığı düşünülmektedir.

Bu bağlamda çalışma kapsamında incelenen eklenti nitelikli her Fener Evi'nin bir ana yapısının bulunma gerekliliği vardır. Günümüze kadar ileri sürülen çeşitli varsayımlar sonucunda, ana yapılarının Haliç sahiline, eklenti nitelikli Fener Evlerinin de yola yakın konumlandığı düşünülmektedir. Ana yapıların bir avlu aracılığı ile bağlantı kurmuş olabileceği eklenti yapı niteliğindeki Fener Evleri'nin tümünde yan cephelerin sağır olması, bitişik düzende yapılanma olasılıklarını arttırmaktadır. Ancak ana yapıların günümüze ulaşmaması, Fener Evi olarak adlandırılan yapıların da zaman içinde değişikliğe uğramaları nedeniyle kesin yargıya varılamamaktadır;

2. Vaziyet planı özelliği olarak arazi içindeki konumu, sayısı belirgin bir kararlılık göstermektedir. Mevcut haritaların değerlendirilmesi ve cephe özelliklerine göre, Fener Evi adını alan yapılar dış mekanla doğrudan ilişkilidir. Ana yapı ile konumlanma özelliğinde kesin veriler elde edilmemesine karşın, tüm örnekleri iki katlı tasarlanmıştır. Her Fener Evi'nin bir ana yapısının bulunma olasılığı, aynı kararlı yapılanmanın sürdürüldüğünü göstermektedir;

3. Sağlam mimari kurguları, genellikle bezemesiz cephe düzeni, yer yer kimi örneklerde görülen sade fakat korunaklı çıkmalara karşın cephelerde bütünlük yoktur. Ön cephe, özenli işçilik ve üslup özellikleri ile öne çıkarken, diğer cephelerin farklılaştığı, özensiz ve üslup birliği aranmaksızın tasarlandığı görülmektedir;

4. Çalışma kapsamında incelenen Fener Evleri, içlerinde belirli bir sürenin geçirilmesine karşın, gerçek anlamda konut niteliği taşımamaktadır.

5. Günümüze kadar yapılmış çeşitli araştırmalara göre, Fener Evi ile benzer özelliklere sahip olduğu vurgulanan Osmanlı dönemi "sıbyan mektepleri" ise, -taş odalarda olduğu gibi- Fener Evi ile oluşturduğu işlevsel farklılıklara ek olarak, konumlanma özelliği (külliye içinde ya da bağımsız, çeşme veya sebül üzerinde) ve mimari yapılanmaları (bir ya da iki katlı, bir veya iki mekanlı) nedeniyle Fener Evi'nden ayırt edilebilen ancak, birkaç yapı örneğinin çıkmalı tasarlanan cephe düzenleriyle de, Fener Evi ile benzer nitelikler taşıyan bir yapı grubu olarak dikkati çeker.

Tanımlanan iki farklı yapı grubunun sahip olduğu ortak özellikler; dönemin yapım sistemi, yapıların işlevsel benzerlikleri ve sosyal değişimin mimariye yansımaları olarak değerlendirilmelidir. Bu bağlamda yapılarda görülen ortak özellikler

- Her katta bağımsız ve genellikle tek hacimli plan kurgusu;
- Genellikle ana yapıdan bağımsız tasarlanan örneklerinde, mekan kurgusu nedeniyle, dış cephede katlar arası ulaşımı sağlayan merdiven;
- Bezemesiz dış cephe;
- Dış cephede almalı örgünün hakim olduğu kagir duvarlar;
- Demir doğramalı kapılar ve pencere kapakları;
- Kırmızı çatı ve kiremit örtü;

olurken, iç mekanlardaki ortak özellikler

- Tek hacimli mekan kurgusu içinde ıslak hacimlere yer verilmemesi;
- Genellikle iç mekanda tekrarlanan niş ögesinin, hem dekoratif hem de strüktürel amaçlı farklı işlevsel nitelikler sahiplenerek yapılarda yer alması;
- Mekan ögesi olarak genellikle beşik tonoz veya aynalı tonoz örtüden yararlanılması;
- Günümüze ulaşmayan ancak, eski resim ve projelerden elde edilen veriler doğrultusunda bezemeli iç mekanlar

biçiminde sıralanmaktadır.

Mekânı oluşturan seki altı/seki üstü, ocak, niş, dolap gibi ögelerin varlığı, her iki yapı grubunda da kararlı bir düzen göstermediğinden, tanımlayıcı özellikler açısından değerlendirilememektedir.

Taşıyıcı sistem kurgusundaki benzerlikler ise, gelişen yapım sisteminin yapılarda uygulanması nedeniyle döneme ait bir özelliktir. Almalı duvar, demir kapak, taşıyıcı amaçlı demir kullanımı dini ve sivil yapılarda birbirine geçişi oluşturan özelliklerdendir. Yalın cephe düzenlemelerine karşın, iç mekanda rastlanan bezemeler, Batı etkilerinin sivil mimarideki gelişimini ortaya koymaktadır.

Her iki yapı grubunda da benzer özelliklerin tekrarlanması, farklı kültür gruplarının oluşturduğu mimari yapılarda kendinden önceki kaynaklardan yararlandığını ve etkileşim nedeniyle evden anıtsal yapıya; mekansal düzenlemeler, yapım tekniği ve bezeme ağırlıklı bir üslup birliğinin kurulduğunu göstermektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, E., (1999), "İlk Çağ Öncesi Gezginlik", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Ed.: Y. Sey, Tepe Mimarlık Kültür Merkezi Yayını, İstanbul, 18-36.
- Abdülaziz Bey, (2000), Osmanlı Adet, Merasim ve Tabirleri, Haz.: K. Arısan ve D. Arısan Günay, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 20, İstanbul.
- Afyoncu, E., (1994), "Defterhane", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 9: 100-104.
- Ahunbay, M., (1997a) "Kilise", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Yem Yayın, İstanbul, 3: 1010-1014.
- Ahunbay, M., (1997b) "Sinagog", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Yem Yayın, İstanbul, 3: 1672.
- Ahunbay, Z., (1993), "Damad İbrahim Paşa Darülhadişi", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı- Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 3: 546-547.
- Akbayar, N. ve Sakaoğlu, N., (1999), Osmanlı'da Zenaatten Sanata, Creative Yayıncılık, İstanbul.
- Akın, G., (1984), "Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki Tarihsel Ev Tiplerinde Anlam", İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Akın, N., (2001), Balkanlar'da Osmanlı Dönemi Konutları, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Akın, N., (1995), "Balkanlar'da Osmanlı Evleri Üzerine Görüşler", 9.Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Kültür Bakanlığı Yayını 1073, Ankara, 1: 55-59.
- Akın, N., (1993), "Fener", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 3: 279-281.
- Akın, N., (1993), "Balat", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2: 212-218.
- Akok, M., (1969), "Konya Alaeddin Köşkü, Selçuk Saray ve Köşkleri", Türk Etnografya Dergisi, Kültür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, XI: 47-73.
- Akazan, F., (1963), "Türk Han ve Kervansarayları", Türk Sanatı Tarihi Araştırma ve İncelemeleri, İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi, Türk Sanatı Tarihi Enstitüsü, İstanbul, 1: 133-167.
- Aktaş, N. ve Halaçoğlu Y., (1992), "Başbakanlık Osmanlı Arşivi", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı Vakıf Yayınları, İstanbul, 5: 122-126.
- Akurgal, E., (1995), Hatti ve Hitit Uygarlıkları, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir.
- Alatur, Ç., (1992), "Taş Oda", Arredamento Dekorasyon, 39: 50-63.
- Alioğlu, F., (2000), Mardin Şehir Dokusu ve Evler, Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, İstanbul.
- Altınay, A. R., (1931), Hicri On Birinci Asırda İstanbul Hayatı (1000-1100), İstanbul Devlet Matbaası.
- Altınay, A.R., (1987), Onuncu Asr-ı Hicride İstanbul Hayatı (1200-1255), Haz.: A. Uysal, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayını: 791, Kaynak Eserleri Dizisi: 10, Ankara.
- Altınay, A. R., (2003), Sokollu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 119, İstanbul.
- Anhegger, M., (1987), Topkapı Sarayı'nda Padişah Evi (Harem), Sandoz Kültür Yayınları: 9, İstanbul.

- Arel, A., (1982), Osmanlı Konut Geleneğinde Tarihsel Sorunlar, Ege Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları: 11, İzmir.
- Arel, A., (1986), “Aydın Bölgesinde Ayanlık Dönemi Yapıları”, Ege’de Mimarlık Sempozyumu Bildiriler, Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Yayını, İzmir, 148-164.
- Arık, R., (2000), Kubad Abad, Türkiye İş Bankası Yayını: 541, İstanbul.
- Arseven, C. E., (1943), Sanat Ansiklopedisi, Maarif Matbaası, İstanbul.
- Arseven, C. E., (1955-1958), Türk Sanatı Tarihi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayını, İstanbul.
- Arseven, C. E., (1989), Eski İstanbul, Çelik Gülersoy Vakfı, İstanbul.
- Artan, T., (1994), ‘Eyüp’ün Bir Diğer Çehresi: Sayfiye ve Sahilsaraylar’, Eyüp: Dün/Bugün, Haz.: T. Artan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 3, İstanbul, 106-115.
- Artan, T., (1994a), “Beşiktaş Sarayı”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 2: 171-173.
- Artan, T., (1998), “Orta Halliliğin Aynası”, 18.yüzyıl Kadı Sicilleri Işığında Eyüp’te Sosyal Yaşam, Ed.: T. Artan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 53, İstanbul, 51-59.
- Aslanapa, O., (1984), Türk Sanatı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Ayverdi, E. H., (1966), Osmanlı Mimarisinin İlk Devri I, İstanbul Fetih Cemiyeti: 57, İstanbul.
- Barkan, Ö.L ve Ayverdi, E.H., (1970), İstanbul Vakıfları Tahrir Defteri 953 Tarihli (1546), İstanbul Fetih Cemiyeti, İstanbul Enstitüsü Yayını: 61, İstanbul.
- Baş, A., (1995), “Beylikler Dönemi Hanlarında Uygulanan Plan Şeması”, 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Kültür Bakanlığı Yayını: 1703, Ankara, 1: 275-288.
- Batur, A., (1970), “Almaşık Duvar ve Osmanlı Almaşık Duvarı Üzerine Genellemeler”, Anadolu Sanatı Araştırmaları: 2, İstanbul, 135-227.
- Batur, A., (1993), “Alman Elçiliği Yazlık Köşkleri”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 2: 210-211.
- Batur, A. ve Gülersoy, Ç., (1994), “Dolmabahçe Sarayı”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı-Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 2: 89-96.
- Baysun, C., (1971), “Musâdere, Muşadara”, İslam Ansiklopedisi, İstanbul Milli Eğitim Basımevi, 8: 669-671.
- Behar, C., (2003), Aşk Olmayınca Meşk Olmaz, Geleneksel Osmanlı/Türk Müziğinde Öğretim ve İntikal, Yapı Kredi Yayınları: 1086, Sanat: 46, İstanbul.
- Bektaş, C., (1994), “Fethi Ahmed Paşa”, Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 3: 299.
- Belge, M., (1997), Boğaziçi’nde Yahılar, İnsanlar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bellaire, M., (1972), “Mahzen” İslam Ansiklopedisi, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 7: 189-194.
- Bilgin, İ., (1995), “Manisa Sarayı”, 9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Kültür Bakanlığı Yayını: 1703, Ankara, 1: 369-373.
- Bilgin, Z., (1986), “Az Tanınan Bir Mimarlık Örneği: Foça ve Yöresi Mimarlığı”, Ege’de Mimarlık Sempozyumu Bildiriler, Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Yayını, İzmir, 80-105.

- Binan, M., (1952), Türk Saçak ve Kornişleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını, İstanbul.
- Boppe, A., (1998), XVIII. Yüzyıl Boğaziçi Ressamları, Çev.: N. Y. Celbiş, Pera Turizm ve Ticaret A.Ş. Alaattin Eser Kitaplığı: 13, İstanbul.
- Bozkurt, G., (1989), Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukuki Durumu (1839-1914), Türk Tarih Kurumu Yayınları VII/107, Ankara.
- Cahen, C., (1979), Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler, Çev.: Y. Moran, E Yayınları Tarih Dizisi: 1, İstanbul.
- Cerasi, M., (1999), "18.Yüzyıl Osmanlı Kenti", Cogito, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 19: 200-215.
- Cerasi, M., (1999), Osmanlı Kenti, Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. Yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi, Çev.: A. Ataöv, Yapı Kredi Yayını, Toplumsal Tarih Araştırmaları: 2, İstanbul.
- Creswell, K.A.C., (1979), Early Muslim Architecture I-II, Hacker Art Books, Newyork.
- Ceylan, O., (1989), "Geleneksel Türk Osmanlı Çarşı Yapılarının Oluşumu, Gelişimi ve Yakın Doğu Kùltürleri İle Olan Etkileşimleri", Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Cezar, M., (1977), Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık, İş Bankası Kùltür Yayınları: 28, İstanbul.
- Cezar, M., (1985), Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını: 9, İstanbul.
- Cezar, Y., (1977), "Bir Ayanın Muhallefatı", Belleten, Türk Tarih Kurumu Yayını: 161, Ankara, XLI: 41-78.
- Çambel, H. ve Braidwood, J. R., (1981), "Çayönü Kazısı ve Hılar Mağaraları", II.Kazı Sonuçları Toplantısı, Kùltür Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, 121-125.
- Darga, M., (1985), Hitit Mimarlığı 1, Yapı Sanatı, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 3221, İstanbul.
- Derleme (1977a), "Milname", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 8: 317.
- Derleme (1977b), "Fenerliler", İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 4: 547-550.
- Derleme (1977c), İstanbul Ahkâm Defterleri İstanbul'da Sosyal Hayat 1 (1755-1765), İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Araştırmaları Merkezi: 2, İstanbul Külliyyatı IX, İstanbul.
- Derleme (1993), "Acımusluk Sokağı Sarnıcı", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kùltür Bakanlığı- Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 1: 64-65
- Derleme (1998), *Balat ve Fener Rehabilitasyonu (İstanbul Tarihi Yarımadası) Analiz ve Düzenleme Önerileri*, Fatih Belediyesi, Avrupa Birliği, Unesco Dünya Mirası Merkezi, Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü.
- Derleme (1999), "Hüsrev Mehmet Paşa", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Kùltür Sanat Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 1: 598-599.
- Derman, U., (1994), "Divitdar" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırma Merkezi, İstanbul, 9: 450-451.

- Deleon, J., (1999), Balat ve Çevresi (İstanbul'un Fethi ve Haliç Çevresi), Remzi Yayınevi, İstanbul.
- Dernschwam, H., (1992), İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü, Çev.: Y. Önen, Kültür Bakanlığı Yayını: 885, Dünya Edebiyatı: 5, Ankara.
- Doğan, M.N., (1999), "Nabî (Yusuf, Urfalı)", Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık A.Ş., İstanbul, 2: 334-335.
- Ed-Dûrî, A., (1994), "Divan", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 9: 376-381.
- Eldem, S.H., (1968), Rölöve I, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Mimarlık Bölümü Rölöve Kürsüsü Yayını, İstanbul.
- Eldem, S.H., (1973), Türk Bahçeleri, Kültür Bakanlığı Yayını, Türk Sanat Eserleri: I, İstanbul.
- Eldem, S.H., (1974), Köşkler ve Kasırlar II, Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yayını, İstanbul.
- Eldem, S.H., (1986), Türk Evi Osmanlı Dönemi II, İstanbul, Türkiye Anıt ve Çevre Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul.
- Eldem, S.H., (1993), Boğaziçi Yalıları I-II, Vehbi Koç Vakfı Yayını, İstanbul.
- Eldem, S.H., (1996), "Boğaziçi Anıları", İstanbul Armağanı: 2 Boğaziçi Medeniyeti, Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları: 26, İstanbul, 39-51.
- Eldem, S.H. ve Akozan, F., (1983), Topkapı Sarayı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Emir, S., (1994), Erken Osmanlı Mimarlığında Çok İşlevli Yapılar: Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zaviyeler, Akademi Kitabevi, İstanbul.
- Erdenen, O., (1994), Boğaziçi Sahilhaneleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını: 12, İstanbul.
- Erdoğan, M., (1958), "Türk Bahçeleri", Vakıflar Dergisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü, IV: 162-182.
- Erdmann, K., (1961), Das Anatolische Karavansaray des 13. Jarhunderts, Berlin.
- Erginbaş, O., (1953), Diyarbakır Evleri, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul.
- Ersen, A., (1986), "Erken Osmanlı Mimarisinde Cephe Biçim Düzenleri ve Bizans Etkilerinin Niteliği", İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Erzen, J., (1999), "Osmanlı Estetiği", Osmanlı Teşkilatı, Ed. G. Ersen, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 5: 39-48.
- Eyice, S., (1963), Son Devir Bizans Mimarisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 999, İstanbul.
- Eyice, S., (1975), "Tarihte Haliç", İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi İstanbul Geoteknik Su ve Çevre Mühendisliği Sorunları Araştırma Grubu Sempozyumları No:1, İstanbul.
- Eyice, S., (1981), "Silifke ve Çevresinde İncelemeler", VIII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri, Ankara, 865-886.

- Farooqi, S., (1998), Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla, Çev.: E. Kılıç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 48, İstanbul.
- Fleischer, C., (1997), Tarihçi Mustafa Âli, Tarih Vakfı Yurt Yayınları: 37, İstanbul.
- Gautier (1990)., İstanbul, Çev. N.: Berk, İsis, İstanbul.
- Germaner, S., (1997), “Bazilika”, Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Yem Yayın, İstanbul, 1: 207.
- Godard, A., (1936), LesAnciennes Mosquées de L’Iran, Ahrat-e İran I
- Goodwin, G., (1971), A History of Otoman Architecture, Thames and Hudson, London.
- Grabar, O., (1998), İslam Sanatının Oluşumu, Çev.: N. Yavuz, Yapı-Kredi Kültür Sanat Yayını: 19, İstanbul.
- Gurlitt, C., (1999), İstanbul’un Mimari Sanatı, Çev.: R. Kızıltan, Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara.
- Günay, R., (1998), Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri, Yapı-Endüstri Merkezi Yayını, İstanbul.
- Güran, C., (tarihsiz), Türk Hanlarının Gelişim ve İstanbul Hanları Mimarisi, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara.
- Hakim, B. S., (1986), Arabic-Islamic Cities Building and Planning Principles, KPI Limited, London.
- Hançerlioğlu, O., (1977), Felsefe Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- İbni Batuta, (1983), İbni Batuta Seyahatnamesi I-II, Çev.: M. Çevik, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- İbni Bibi, (1941), Anadolu Selçuki Tarihi, Çev.: N. Gençosman; F.N.Uzluk, Uzluk Yayınevi, Ankara.
- İnalcık, H., (2000), Osmanlı İmparatorluğu’nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-1600, Çev. Halil Berktaş, Ed. Halil İnalcık, Eren Yayınları, İstanbul.
- İmamoğlu, V., (1992), Geleneksel Kayseri Evleri, Türkiye Halk Bankası, Ankara.
- İzgi, U., (1999), Mimarlıkta Süreç, Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Karaca, Z., (1996), İstanbul’da Osmanlı Dönemi Rum Kiliseleri, Yapı Kredi Yayını: 7, İstanbul.
- Kiel, M. (1990), Studies on The Ottoman Architecture of the Balkans, Galliard Ltd., Norfolk.
- Koç, H., (1999), “Ragıp Paşa (Koca)”, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Yayını, İstanbul, 3: 443-445.
- Koçu, R. E., (1961), “Ev, Ahşap Ev”, İstanbul Ansiklopedisi, 10: 5402.
- Koçu, R. E., (1967), Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü, Ankara.
- Konyalı, İ. H., (1942), İstanbul Sarayları, Burhaneddin Matbaası, İstanbul
- Ko’s, K., (1995), İstanbul; Şehir Tarihi ve Mimarisi, Çev.: N. Güngörmüş, Kültür Bakanlığı Yayını:1748, Sanat-Sanat Tarihi Dizisi 108-7, Ankara.
- Köker, O., (2001), “Osmanlı Zenginleri Servetlerini Nasıl Kullanırdı”, Toplumsal Tarih Dergisi, 89: 51-54.
- Kuban, D., (1990), Mimarlık Kavramları, Yem Yayın, İstanbul.

- Kuban, D., (1995a), *Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- Kuban, D., (1995b), *Türk Hayatlı Evi*, Eren Yayıncılık, İstanbul.
- Kuban, D., (1996), *İstanbul Bir Kent Tarihi*, Çev.: Z. Rona, Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, İstanbul.
- Kuban, D., (1998), *Kent ve Mimarlık Üzerine İstanbul Yazıları*, Yem Yayın, İstanbul.
- Kuran, A., (1964), *İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami*, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayını: 1, Ankara.
- Küçükerman, Ö., (1996), *Kendi Mekanının Arayışı İçinde Türk Evi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul.
- Megalommatis, Cosmas, *Turkish-Greek Relations And The Balkans*, Cyprus.
- Mellart, J., (2003), *Çatalhöyük- Anadolu'da Bir Neolitik Kent*, Çev.: G. B. Yazıcıoğlu, Yapı Kredi Yayını, İstanbul.
- Mert, Ö., (1991), "Ayan", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 4: 195-198.
- Moutsopoulos, N., (1967), *The Popular Architecture of Verria, Atina*,
- Moutsopoulos, N., (1968), *Notre Heritage Architectural, Thessalonique*.
- Moore, W.E., (1970), *Social Change*, New York.
- Maury, B., (1983), *Palais Et Maisons Du Caire*, Institut Français D'archeologie Orientale.
- Mutlu, B., (1996), *Mimarlık Tarihi*, Mimarlık Vakfı Enstitüsü, İstanbul.
- Müller-Wiener, W., (2001), *İstanbul'un Tarihsel Topografyası*, 17. Yüzyıl Başlarına Kadar Byzantion-Konstantinopolis-İstanbul, Çev.: Ülker Sayın, Yapı Kredi Yayınları: 1419, İstanbul.
- Nauman, R., (1975), *Eski Anadolu Mimarlığı*, Çev.: B. Madra, Türk Tarih Kurumu Yayını, IV. Dizi- Sa. 9, Ankara.
- Orhunlu, C., (1998), "Hazine", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 17: 130-133.
- Ödekan, A., (2000), "Mimarlık ve Sanat Tarihi", *Türkiye Tarihi I*, Cem Yayınevi, İstanbul, 1: 363-494.
- Ödekan, A., (1997), "Kapalıçarşı", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, 3: 943-944.
- Özer, B., (1986), *Yorumlar*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- Özgümüş, F., (2001), "İstanbul'da, Geç Antik ve Bizans Dönemi Yeni Buluntularının Korumaya Yönelik Değerlendirmesi", *TAÇ Vakfı'nın 25.yılı Anı Kitabı*, Ed.: H. Sezgin, Türkiye Anıt ve Çevre Değerlerini Koruma Vakfı, İstanbul.
- Özkaya, Y., (1999), "Merkezi Devlet Yapısının Zayıflaması Sonuçları: Âyânlık Sistemi ve Büyük Hanedanlıklar", *Osmanlı Teşkilatı*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 6: 165-173.
- Özün, M. N., (1965), "Mahzen", *Osmanlıca-Türkçe Sözlük*, İnkılap ve Aka Kitabevileri, İstanbul, 273.
- Pamuk, Ş. (2003), *Osmanlı-Türkiye İktisadi Tarihi 1500-1914*, Koç Kültür Sanat ve Tanıtım Tic. A.Ş., İstanbul.
- Pakalın, M. Z., (1983), *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

- Pasıc, A., (1994), *Islamic Architecture in Bosnia and Hercegovina*, Çev.: E. İhsanoğlu, ,Yıldız Yayıncılık, İstanbul.
- Philippides, D., (1984), *Grek Traditional Architecture Kythere*, Translated. Philip Ramp, Athens, Melisa Publishing House,
- Raymond, A., (2000) *Osmanlı Döneminde Arap Kentleri*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Revault, J., (1984), *Palais, Demeures Et Maisons De Plaisance a Tunis Et Dans Ses Environs*, Edisud, Charly-Yves Chaudoreille.
- Reyhanlı, T., (1983), *İngiliz Gezginlerine Göre XVI. Yüzyılda İstanbul'da Hayat (1582-1599)*, Turizm ve Kültür Bakanlığı Yayınları: 554, Sanat Eserleri Dizisi: 4, Ankara.
- Rice, T. T. (1998), *Bizans'ta Günlük Yaşam*, Çev.: B. Altınok, Göçebe Yayınları, İstanbul.
- Richter, G., (1984), *Yunan Sanatı*, Çev.: B. Madra, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Roth, L., (2000), *Mimarlığın Öyküsü*, Çev.: E. Akça, Kabalcı Yayınevi: 6, İstanbul.
- Rousseau, J.J., (1982), *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı*, Çev.: R.N. İleri, Say Yayınları, İstanbul.
- Rumpf, A., (1949), *Yunan ve Roma Sanatı*, Çev.: J. İnan, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını: 419, İstanbul.
- Saboviç, İ., (1995), "Sarayevo Osmanlı ve Avusturya Mimarilerinin Kent Dokusunun Oluşumuna Etkileri", Yıldız Teknik Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Sakaoğlu, N., (1978), *Divriği'de Ev Mimarisi*, Kültür Bakanlığı Yayınları: 274/8, İstanbul.
- Sakağolu, N., (1993), "Topkapı Sarayı Şimşirlik ve Kafes Kasırları", Milli Saraylar 1993, Ankara, 9: 86-95.
- Sakaoğlu, N., (1994a), "Fethi Ahmed Paşa", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 3:289-299.
- Sakaoğlu, N., (1994), "Fenerliler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, İstanbul, 3: 288-289.
- Sakaoğlu, N., (1999), "Edib Efendi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yapı Kredi Yayını, İstanbul, 1: 395-396.
- Savaş, S., (1993), "Sivas Valisi Dağıstanlı Ali Paşa'nın Muhallefatı", *Belleten*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, XV/19: 249-291.
- Seçkin, N. (1998), *Topkapı Sarayı'nın Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma 1453-1755*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları: 163, Ankara.
- Sezgin, H., (1979), *Türk ve İslam Mimarisine Toplu Bakış*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayını: 5, İstanbul.
- Sezgin, H., (1994), "Edib Efendi Yalısı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 3: 130.
- Söylemezoğlu, K., (1954), *İslam Dini İlk Camiler ve Osmanlı Camileri*, Yayıncı yok, Yayın yeri yok.
- Sözen, M., *Tarihsel Gelişimi İçinde Türk Sanatı*, Akşit Kültür Turizm, Sanat, Ajans ve Ticaret Ltd.şti, İstanbul. tarih yok.

- Sözen, M., (1971), Diyarbakır'da Türk Mimarisi, Diyarbakır'ı Tanıtma ve Turizm Derneği Yayını: 21, İstanbul.
- Sözen, M., (1990), Devletin Evi Saray, Sandoz Kültür Yayınları: 12, İstanbul.
- Sözen, M. ve Eruzun, C., (1992), Anadolu'da Ev ve İnsan, Creative Yayıncılık ve Tanıtım Ltd., Yayın Yeri yok.
- Sözen, M. ve Tanyeli U., (1999a), "Barhana", Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 35.
- Sözen, M. ve Tanyeli U., (1999b), "Bedesten", Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 39.
- Sözen, M. ve Tanyeli U., (1999c), "Saray", Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul, 210.
- Şahinbaşkan, C., (1953), "Yunanistan Hazine Binaları", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Şehsuvaroğlu, H., (a), "İstanbul Bahçeleri", Asırlar Boyunca İstanbul, 169-170.
- Şehsuvaroğlu, H., (b), "İstanbul'da Erkek Kıyafetleri", Asırlar Boyunca İstanbul, 177-180.
- Şehsuvaroğlu, H., (c), Boğaziçi'ne Dair, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını, İstanbul.
- Tanyeli, U., (1990), "Topkapı Sarayı Üçüncü Avlusu'ndaki Fatih Köşkü (Hazine) ve Tarihsel Evrimi Üzerine Gözlemler", Topkapı Sarayı Müzesi Yıllığı, İstanbul, 4: 150-201.
- Tanyeli, U., (1993), "Babıali", Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Yayını, İstanbul, 9: 519-522.
- Tanyeli, U., (1998), "Bir Tarihlendirme Denemesi", İstanbul Tarih Vakfı Yayını, İstanbul, 25: 52-57.
- Tanyeli, U., (1999), "Anadolu'da Bizans, Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Dönemlerinde Yerleşme ve Barınma Düzeni", Tarihten Günümüze Anadolu'da Konut ve Yerleşme, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 405-470.
- Tuğlacı, P., (1991), İstanbul Ermeni Kiliseleri, Özgür Basım Yayın Sanayi, İstanbul.
- Tunay, M., (1984), "Türkiye'deki Bizans Mimarisinde Taş ve Tuğla Tekniğine Göre Tarihlendirme", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Taşcıoğlu, Ö., (1998), "Kuruçeşme", Dünden Bugüne Beşiktaş, Ed.: N. Akbayer, Beşiktaş Belediye Başkanlığı Yayını: 42, İstanbul, 42.
- Uluengin, N., (1995), Sosyo-Kültürel Değişmelerin Geleneksel Türk Evi Tasarımına Etkileri", Kongre Kitabı, Kültür ve Mekan, Türk Mühendis ve Mimarlar Odaları Birliği Mimarlar Odası Bursa Şubesi, Bursa, 248-254.
- Uzunçarşılı, İ. H., (1941), Osmanlı Devleti Teşkilatına Medhal, Türk Tarih Kurumu Yayını: VIII/10, İstanbul.
- Uzunçarşılı, İ. H., (1945), Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı, Tarih Vakfı Yayını: VIII/15, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. H., (1977), "Osmanlılar Zamanında Saraylarda Musiki Hayatı", Belleten, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, XLI: 70-114.

- Uzunçarşılı, İ. H., (1982), Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları XIII, Ankara, 4: 305.
- Uzunçarşılı, İ. H., (1983), Osmanlı Tarihi, Türk Tarih Kurumu Yayınları XIII, Ankara, 2: 607.
- Uzunçarşılı, İ. H., (1988), Osmanlı Devleti Teşkilatında Kapıkulu Ocakları, Cebeci, Topçu, Top Arabacıları, Humbaracı, Lağımçı Ocakları, Kapıkulu Süvarileri, Türk Tarih Kurumu Yayınları: 2, Ankara.
- Ünsal, B., (1963), Topkapı Sarayı Arşivinde Bulunan Mimari Çizimler Üzerine, Güzel Sanatlar Akademisi Türk sanatı Tarihi Enstitüsü Yayınları 1, İstanbul.
- Ünsal, B., (1973), Mimari Tarihi, İ.D.M.M.A. Yayınları: 53, İstanbul.
- Ünver, S., (1957), Edirne Sarayı, Türk Tarih Kurumu Yayını: VII/30, Ankara.
- Ünver, S., (1995), “Fatih’in oğlu Bayezıd’ın Su yolu Haritası Dolayısıyla 140 sene Önceki İstanbul”, İstanbul Risaleleri I, İstanbul, Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayını: 19, İstanbul, 152-154.
- Yalçinkaya, A., (1999), “Mustafa Efendi”, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Kültür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2: 295.
- Yılmaz, R., (1999), “Ali Paşa (Damat, Şehit, Silahdar)”, Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi, Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 1: 225-226.
- Yücel, E., (1998), “Hekimbaşı Behçet Efendi Yalısı”, Düünden Bugüne Beşiktaş, Ed.:N. Akbayan, Beşiktaş Belediye Başkanlığı Yayını: 42, İstanbul, 110-111.
- Warren, J.ve Fethi, İ., (1982), Traditional Houses in Baghdad, Coach Publishing House Ltd., England.

EKLER

EK 1	Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası Rölövesi, Eminönü (BTO-1)	218
EK 2	Macarlar Yokuşu'nda Bulunan Kagir Yapı Rölövesi, Balat (F1).....	219
EK 3	Sveti Stefan Bulgar Kilisesi'nin Güneydoğusunda Bulunan "A" Kagir Yapısı Rölövesi, Fener (F4)	220
EK 4	Başbakanlık Osmanlı Arşivi D.BŞM.MHF Muhallefat Defteri Kayıtları	221
	Tarihsiz, Belge No: 13609, Merhum Çelebi Efendi'nin Eşya Listesi	222
	Tarihsiz, Belge No: 13624, İsmi Belli Olmayan Konağın Taş Odasındaki Eşyaların Listesi	227
	7.10.1213/1797 tarihli, Belge No: 13062, Eflak Voyvodası Magnol Konstantin'in Eşya Listesi	230
	21.9.1191/1775 tarihli, Belge No: 12836, Boğdan Voyvodası Ligor'un Eşya Listesi	234
	1251/1835 tarihli, Belge No. 13553, Beyzade Mehmet Ağa'nın Taş Odası'ndaki Eşyaların Listesi	238
EK 5	Başbakanlık Osmanlı Arşivi D.BŞM.MHF Muhallefat Defteri Kayıtları'nda Adı Geçen Eşya ve Diğer Terimler Sözlüğü	255

EK 1 Şehit Ali Paşa Konağı Taş Odası Rölövesi, Eminönü (BTO-1)

EK 2 Macarlar Yokuşu'nda Bulunan Kagir Yapı Rölövesi, Balat (F1)

**EK 3 Sveti Stefan Bulgar Kilisesi’nin Güneydoğusunda Bulunan “A” Kagir Yapısı
Rölövesi, Fener (F4)**

EK 4 Başbakanlık Osmanlı Arşivi D.BŞM.MHF Muhallefat Defteri Kayıtları

Tarihsiz, Belge No: 13609, Merhum Çelebi Efendi'nin Eşya Kistesi	222
Tarihsiz, Belge No: 13624, İsmi Belli Olmayan Konağın Taş Odasındaki Eşyaların Listesi	227
7.10.1213/1797 tarihli, Belge No: 13062, Eflak Voyvodası Magnol Konstantin'in Eşya Listesi	230
21.9.1191/1775 tarihli, Belge No: 12836, Boğdan Voyvodası Ligor'un Eşya Listesi	234
1251/1835 tarihli, Belge No. 13553, Beyzade Mehmet Ağa'nın Taş Odası'ndaki Eşyaların Listesi	238

NO.13609 Merhum Çelebi Efendi'nin terekesine dair Mabeyn Odası içinde, Divanhane'de sofada,Harem'de Taş Odada ve diğer odalarda bulunan mefruşat, v.s. eşya.

Sim Buhurdan	3 adet	Haremde taş odada mevcut zevce-i menkuhası Afife Hatunun gadr deyu iddia' eylediği
Gülabdân	3 adet	
Sim Tepsi Sagir	2 adet	
Şamandıra	1 adet	
Sim Sagir Tas	2 adet	
Fağfur Kase	2 adet	
Köhne sade Kadife	16 adet	Yine haremde... Odada mevcut mezbure Afife Hatun'unbenimdir deyu iddia' eylediği
Yastık		
Minder	6 adet	
Yemeni Mak'at	4 adet	
Şilte	4 adet	
Pencere Perdesi	7 adet	
Sagir Yemeni Yasdik ?	?	Yine...sagir odada merkûm Afife Hatun gadr deyu iddia'eyledi .
Ayna	1 adet	
Kebe	1 adet	
Yüklükde Yorgan	4 adet	
Sim Kalkan Sade	1 adet	
Köhne Kadife Yasdik	8 adet	
Minder	3 adet	Tahta anbarda mezbûre hatunun gadr deyu iddia eylediği
Köhne Mak'at	1 adet	
Köhne Yorgan	3 adet	
Kırmızı Şilte	1 adet	
Yasdık	12 adet	
Minder	5 adet	
Şilte	2 adet	Diğer odada yine zevci Fatma Hatun'un gadr deyu
Güyüm	1 adet	
Tarak	1 adet	
Ocak Yaşmağı	1 adet	
Ayna	1 adet	
Kadife Yasdik Yüzü	9 adet	
Şilte Kırmızı	4 adet	
Yemeni Mak'at	4 adet	
Yemeni Yorgan	4 adet	
...Seccade	1 adet	
Köhne kadife Yasdik	30 adet	
Köhne Şilte	1 adet	
Libas	?	
Evani-i Nuhas	50 adet	
Köhne Kadife Yasdik	11 adet	
Minder	4 adet	
Yemeni Mak'at	2 adet	
Kırmızı Şilte	4 adet	
Döşek	2 adet	
Köhne Baş Yastığı	2 adet	
Köhne Yorgan	1 adet	
İskemle	1 adet	
Matbah-ı evani-i tencere ve sahan ve kapak ve...tencere	100 adet	
Köhne Eğer	1 adet	
Yağız Tükmen Atı	1 adet	
Divanhane'de mevcut	5 adet	
Fatma Hatun'un minder		

Handwritten notes in Ottoman Turkish script, likely a list of items and their quantities, corresponding to the table above. The text is written in a cursive style and includes various annotations and signatures.

Handwritten mathematical derivations in Arabic script, showing various algebraic manipulations and fractions. The text is written on a grid background.

...	1 adet	
Sarı Germisud kapama	1 adet	
Kırmızı saçaklı çuka kerrake	1 adet	
Siyah...Müstamel Şal	1 adet	
Köhne...penbe	1 adet	
Al Germisud kaplı Merhum biniş	1 adet	
...Yelpaze	1 adet	
Köhne ve müstamel alaca entari	5 adet	
don	3 adet	
Gömlek	2 adet	
Çuka çakşır	1 adet	
Boğça	2 adet	
Ayna vasat	1 adet	
Köhne pencere perdesi	9 adet	
Köhne...		
Kahve ibrik	3 adet	
Sagır tas	1 adet	
Pirinç taktuka	1 adet	
...	1 adet	
Maşraba	1 adet	
İskemle	1 adet	
Kapu perdesi	1 adet	
Yemeni yasdık	18 adet	Divanhanede sofada mevcud mefruşat
Yemeni mak'at	3 adet	
Minder	6 adet	
İskemle	1 adet	
Yemeni yorgan	6 adet	Taşrada merdiban başında yüklükde mevcud
Baş yasdık	5 adet	
Kebe	1 adet	
İhram	1 adet	
Köhne yemeni yasdık	16 adet	Diğer odada mevcud
Yemeni mak'at	4 adet	
Minder	6 adet	
Köhne...seccade	3 adet	
Simli kılıç	1 adet	
Sim Gulabdan ma' buhurdan	1 adet	
Sim sikke buhurdan ma' gulabdan	1 adet	
Sim Gaddare ma'Tabkur	1 adet	
Sim Raht başlığı	1 adet	
Kaliçe...	1 adet	
Köhne Bargir gömleği	1 adet	
Sakızkari köhne peşgir	1 adet	
köhne berber takımı ma'ustura	1 adet	
Köhne boyama	2 adet	
Tabkur	1 adet	
Nühas Mangal	1 adet	
Köhne beledi yasdık	10 adet	...oda mevcud
Minder	5 adet	
Mangal	1 adet	
Kilim	1 adet	
Sim tarak	7 adet	
Kahve ibriç, 1 kebir	6 adet	
Fağfur fincan	1 adet	

Handwritten notes in Arabic script, likely a list or inventory, written on a piece of paper. The text is written in a cursive style and includes various words and phrases, possibly related to the items listed in the table on the left. The notes are organized into several lines, with some words underlined or grouped together. The handwriting is clear and legible.

Abdest ibriği	2 adet	
Abdest Sini	1 adet	
Minder köhne	1 adet	
Sini	4 adet	
Güğü	2 adet	
Kazgan	1 adet	
Nühas fenar	1 adet	
Maşa	1 adet	
Köhne beledi yasdık	8 adet	Diğer... Odada
Minder	4 adet	
köhne seccade	2 adet	
...	1 adet	
Şemendure	5 adet	
Nühas mangal		

Handwritten notes in Turkish, likely a list of items and their quantities, written in a cursive script. The text is partially obscured by a large red 'X' watermark.

BELGE No: 13609' DA SIRALANAN EŞYALARIN TOPLAM LİSTESİ

Buhurdan	4 adet	Boğça	2 adet
Gülabdan	3 adet	Kahve ibriği	9 adet
Tepsi	2 adet	Taktuka	1 adet
Tas	3 adet	İhram	1 adet
Kase	2 adet	Kılıç	1 adet
Yastık	169 adet	Kaliçe	1 adet
Mak'ad	22 adet	Peşgir	1 adet
Şilte	20 adet	Ustura	1 adet
Pencere Perdesi	7 adet	Mangal	7 adet
Ayna	2 adet	Kilim	1 adet
Kebe	3 adet	Fincan	1 adet
Yorgan	24 adet	İbrik	2 adet
Kalkan	1 adet	Sini	1 adet
Minder	40 adet	Kazgan	1 adet
Gügüm	3 adet	Fenar	1 adet
Tarak	8 adet	Maşa	1 adet
Ocak yaşmağı	1 adet		
Yasdık yüzü	9 adet		
Seccade	6 adet		
Evani-i nuhas	50 adet		
Döşek	2 adet		
İskemle	4 adet		
Sahan-kapak-tencere	100 adet		
Eğer	1 adet		
At	1 adet		
Tuğra	8 adet		
Kise	2 adet		
Şal	2 adet		
Kağıd	1 adet		
Devad	1 adet		
Tefsir ve cildler	7 adet		
Od kutusu	1 adet		
Vakfiye	1 adet		
Zer-i mahbub	840		
Cedid Gurus	105		
Germisud	10 adet		
Fındık altını	2725		
Macar altını	8 adet		
Maşraba	7 adet		
Çalar saat	1 adet		
Kiçe	1 adet		
Kürk	2 adet		
Kontuş	2 adet		
Kapama	2 adet		
Raht	2 adet		
Çakşur	2 adet		
Mest	3 adet		
Kerrake	1 adet		
Biniş	1 adet		
Yelpaze	1 adet		
Entari	5 adet		
Don	3 adet		
Gömlek	3 adet		

NO.13624 İsmi Zikr edilmemiş, konakda Taş Odada bulunan ve kime ait olduğu belli olmayan muhallefat eşyası. Konak Kısım

Kebir sim şamedan	3 adet	Mercanlı... Taam kaşığı	30 adet
Sim kabareli...sofrası	3 adet	Hatayi tepsi Pûşidesi	2 adet
Tombak gülâbdan buhurdan	2 adet	Fote	1 adet
Sim gülâbdan	1 adet	Yaldızlı pirinç tepsi	2 adet
Buhardan	40 adet	İşleme zarf makraması	16 adet
Yaldızlı sim kavuk taşlı gülâbdan buhurdan	2 adet	...mardini mükessir maa hatayi sofa	1 adet
sim leğen ibrik	5 adet	Fote	1 adet
Sim dühan tablası	15 adet	Peşkir maa sofa ve fote	3 adet
Tombak leğen ibrik	1 adet	Makrama sade işleme	9 adet
Mücevher taşlı maa kaşık	3 adet	Bağçe aleti	9 adet
Tombak ve minekâri hokka maa kaşık	16 adet	Sade turfe takımı	bir mikdar
		İşleme havlı	42 adet
Sim kaşık	2 adet	Mardini fote	4 adet
Şeridli beyaz ihram	3 adet	Sade havlı	40 adet
Kehribar imameli...	23 adet	Bargir raht maa başlık ve reşme	6 adet
Sûzenî şali seccade	2 adet	ve gaddare rikâb ve...ager ve sim	
Defa sûzenî seccade	2 adet	ve hareli kesme	
...seccade	2 adet	Debbus	2 adet
Köhne sûzenî çuka seccade	1 adet		
Köhne Benaluka seccade	3 adet		
Benakuka : sof,çuka	1 adet		
Sim askı,maa ibrik	2 adet		
İşleme hare kahve makraması	5 adet		
İşleme şeridli beyaz hare kahve makraması	10 adet		
Sûzenî şâli kahve makraması	4 adet		
Sakızî kahve makraması	53 adet		
Tepsi puşidesi	10 adet		
Mücevher zarf maa fincan	3 adet		
Sim süzgi	1 adet		
Sade altın zarf	1 adet		
Tombak zarf tepsi,maa fincan	1 adet		
Yaldızlı sini	3 adet		
Sini	18 adet		
Birûn kase	4 adet		
Hoşab kasesi	5 adet		
Tabak	70 adet		
Bardak	50 adet		
Mangal	1 adet		
Nühas..	14 adet		
Mercanlı kaşık	14 adet		
Sadr-ı âzam ve Şeyhü'l-islam için kaşık	6 adet		
Tabak	2 adet		
Doğrama kaşık	4 adet		
Tırnak kaşığı	9 adet		
Fote	1 adet		
Köhne Pûşide	2 adet		
Şorba kasesi	2 adet		
Elmastraş bardak	9 adet		
Sagır şerbet kasesi	20 adet		
Dühan tablası	5 adet		
Tabak	2 adet		

بسم نیکو خلق و نیکو کاران و نیکو عباد
 زین کار و عین اگر رسم موه
 ۹۰ جنوری ۱۳۰۰
 ۳۷

[illegible]

BELGE No: 13624' DE SIRALANAN EŞYALARIN TOPLAM LİSTESİ

Şam'edan	6 adet	Bağçe aleti	9 adet
Buhurdan	44 adet	Havlı	85 adet
Gülabdan	1 adet	Debbus	2 adet
İbrik	12 adet	Şalvar	7 adet
Dühan tablası	20 adet	Sandık	5 adet
Kaşık	82 adet	Kahve kutusu	2 adet
İhram	3 adet	Maşraba	2 adet
Seccade	10 adet	Tepsi	4 adet
Kahve makraması	72 adet	Zenne entarisi	4 adet
Fincan ve zarfı	4 adet	Çiçekli hırka	2 adet
Sini	21adet	Çay takımı	1 adet
Kase	33 adet	Madeni sürahi	2 adet
Tabak	74 adet	Boğça	1 adet
Bardak	59 adet	Bez perde	5 adet
Mangal	2 adet	Teber	1 adet
Fote	5 adet	Tüfenk	1 adet
Puşide	4 adet	Kanarya kafesi	2 adet
Makrama	25 adet	Fanus	1 adet
		Dürbin	1 adet
		Aba	1 adet

NO.13062 Eflak voyvodası sabık Hançerlioğlu Magnol Konstantin begin Büyük Yeni Han'da pazarganlık hizmetinde olan Mike'nin mütemekkin olduğu odada zuhur idüb sadır olan Ferman-ı ali mucibince ma'rifet-i şer' ile tahrir olunan eşyanın defteridir.

Edhan şışeleri olur Üstübeç	2 adet	Leh Çiti top	4 adet
Bağa Üstübeç	4 adet	Kıbrısı Bez Top	6 adet
Bağa Kuti	1 adet	Bogasi Bez Top	2 adet
Sim Zencir Kösdek	2 adet	İşleme Dölbend Taam Makraması	6 adet
Urusun Üstübeç	2 adet	Atlas üzere yeşil işleme oda	1 adet
Saksonya Anberdan	1 adet	mefruşatı	
Şirmâhi Kuti	2 adet	Yüsklü Canfes Cibinlik	1 adet
...Akçe Kisesi	1 adet	İşleme Diba Tennure Puşidesi	1 adet
Altun Çenberli...Kuşak	1 adet	İşleme Kapu perdesi	2 adet
Tombak Üstübeç	1 adet	Satrancı Kadife parça	1 adet
Tombak Kubur	1 adet	Basma Germisud Entarilik	1 adet
Tahta Anberdan	1 adet	İşleme Atlas Parça	1 adet
Sagir Mikraz	4 adet	İşleme Atlas Entarilik	1 adet
Sürmedan	1 adet	Basma Canfes Yorgan yüzü	1 adet
İrfan Kabzalı Bıçak 1 adet	1 çatal	İşleme Canfes İskemle puşidesi	2 adet
İncü Nişaneli ufak daneli ...	1 adet	Basma Canfes İskemle puşidesi	3 adet
Mercan Sübhâ		Göz kadife üzere kalemdan	3 adet
Yeşim Kuşak taşı	1 adet	İşleme İskemle Puşidesi	
Tombak Gılaflı Çakı	1 adet	Sandık Kabzalı Bıçak 12 Bıçak	12 Çatal
Kovan Dürbin	5 adet	Çakı	1 adet
Geçme Dürbin	5 adet	Bez Perde	36 adet
Sagir Mir'at	1 adet	Çit Şilte Ma'kad	12 adet
Saksonyakari sablı Mir'at	1 adet	Çit Tencere Perdesi	15 adet
Futur Semendire Bağa Üstübeç	1 adet	Çuka Kapu perdesi	1 adet
... Kisede bir mikdar kefere sikkesi		Tiftikli Kiçe Yorgan	1 adet
Tombak çemberli Enfiye Kutusu	1 adet	Kemha perde	2 adet
İrfan Üstübeç	1 adet	Kemha yasdık	1 adet
Mînakâri Kuti	1 adet	Beyaz Bez Şilte Puşidesi	2 adet
Gılaflı Edhan Şışeleri	1 adet	Hatayi...perde	2 adet
Şirmahi Mangal Tarağı maa kise	1 adet	Çarşab	12 adet
Şışhaneli Daneli Mercan Sübhâ	1 adet	Bez Makrama	41 adet
Firengi Ma'den Şamedan	1 adet	Bez Peşkir	1 adet
Sahtiyan Üstübeç	1 adet	Cedid Kalıçe Seccade	16 adet
Bürüncek Mirvaha	3 adet	Kalıçe Gaşıyye	1 adet
Buruç Top	1 adet	Elvan İhram	22 adet
Bürüncek Bez Top	7 adet	Yünlü İhram	1 adet
Bürüncek Yağlık	9 adet	Yorgan	5 adet
Basma Bürüncek Top	1 adet	Yatak Sargısı	1 adet
İngiliz Bezi Top	7 adet	Uşakkari Yeşil Sandık	1 adet
Abani Yağlık	4 adet		
Leh Çiti oda mefruşatı takım	2 adet		

[illegible]

...tahrir olunmak üzere hazine-i amireye nakil olunan

Derunlarında eşya mevzu'...	3 adet	İş bu sandıklar bundan sonra tahrir ve defteri takdim olunmak üzere olmağla şerh verildi.
Kadife kaplı sagir sanduk derununda üzerlerinde yafta ve mûhûr olarak altun memlu kırmızı atlas kise	8 adet	İş bu kiselerde olan altunlar sahib-i Ağyar Efendi muvacehesinde tağdad olunarak darphane-i amireye teslim olunmuş olmağla şerh verildi.

Eflak Voyvodası sabık Hançerlioğlu Konstantin'in Arnabud Karyesinde akındı burnunda vaki muhterik olan yalısının mahzeninde mevcut bulunub ma'rî fet-i şer'le canib-i miri için zabt ve tahrir olunan eşyasının defteridir.

Fağfur ve Saksonya ve Billur	1 adet	Canfes Şilte	2 adet
Evani memlu sandık		Çit Şilte	1 adet
Billur Edhan şişeleri ve sagir sandıkça	6 adet	Penbe Memlu yasdık gılaflı	5 adet
Bala Hokka-i Revgan Pištahta	1 adet	Kaliçe Siyak	3 adet
Devat		Firengi Kaliçe	1 adet
Kilid olur sagir tahta sandık	1 adet	Beckari tabak ve billur bir mikdar	1 adet
Kûre	1 adet	üstübeç olur sandıkça	
Yaldızlı Legen	2 adet, 1 kalaylı	Firengi...sandıkça	1 adet
Yaldızlı İbrik	2 adet, 2 kalaylı	Hendese Alâtı olur tahta sandık	2 adet
		Enfiye olur tahta sandık	2 adet

Dölger Alatı olur Sandıkça	1 adet
Pirinç dökme mangal maa tahta	2 adet
Bala tahta pirinç dökme mangal	1 adet
Yaldızlı...	1 adet
Yaldızlı Kavukluk Tahtası	1 adet
Kantar	2 adet
Ecza Eleği	1 adet
Mai ve Kırmızı Canfes Minderli	
Yaldızlı Sandelye	11 adet, 1 adet kebir
Mai canfes minderli sade kebir sandalye	2 adet
Çit Müsta'mel yasdık yüzü	88 adet
Çit ve işleme bez ma'kad	12 adet
Çit perde	4 adet
Uşakkari köhne yasdık yüzü	2 adet
Hatayi ve çit yasdık yüzü	6 adet
Çuka ma'kad	3 adet
Yünlü ve sade ihram	5 adet
Sükendi mak'adlık kapı çuka	1 adet
Çuka ve... Perde	2 adet
Nar çiçekli ihram mak'ad	3 adet
Mütenevvi yorgan	13 adet
Kemha Kutni yorgan	5 adet
Rumi kitap sandık	1 adet
Def'a rumi kitap camlı dolab	1 adet
Çuka kapu perdesi	5 adet
Ayine ve Avize olur Kebir tahta anbar	1 adet
Kebir Mir'at	1 adet
Vasat Mir'at	3 adet
Billur Asma Fanus	7 adet
Dıvar Fanusu	2 adet
Timur Hevye Takım	1 adet
Billur Şikest Avize	5 adet
Firengi bez ve mak'ad saçakları	1 adet
ve hırdavat saire olur kebir anbar	

بعد خبر اولی اور دین عتہ عامہ بہ نقل اولیٰ

دودنلرله ایسا موعنی سبب
 قطع قیو نیر منه قیو نوله او دوز ارنه
 باده دوسر اورد و قیو نوله قیو نوله
 اطله
 ان کوریه لرده او دوزن قیو نوله
 قیو نوله او دوزن قیو نوله
 قیو نوله او دوزن قیو نوله

[illegible]

BELGE No: 13062' DE SIRALANAN EŞYALARIN TOPLAM LİSTESİ

Üstübeç	10 adet	Gaşıyye	1 adet
Kuti	3 adet	İhram	28 adet
Kösdek	2 adet	Yatak sargısı	1 adet
Anberdan	2 adet	Sandık	7 adet
Kubur	1 adet	Sandıkça	9 adet
Mıkraz	4 adet	Devat	1 adet
Sürmedan	1 adet	Kure	1 adet
Kabzalı bıçak	3 adet	Leğen	2 adet
Çakı	2 adet	İbrik	2 adet
Yeşim kuşak taşı	1 adet	Mangal	3 adet
Dürbin	5 kovan, 5 geçme	Kantar	2 adet
Çatal	13 adet	Ecza eleği	1 adet
Mir'at	6 adet	Sandalye	13 adet
Enfiye kutusu	1 adet	Yasdık yüzü	106 adet
Edhan şişesi	1 adet	Kitap	1 sandık
Sübha	1 adet	Camlı kitap dolabı	1 adet
Şam'edan	1 adet	Asma fanus	7 adet
Mirvaha	3 adet	Dıvar fanusu	2 adet
Bez top	28 adet	Avize	5 adet
Yağlık	13 adet	Hevyet takım	1 adet
Oda mefruşat takım	2 adet	Şilte	3 adet
Cibinlik	1 adet	Kaliçe siyak	3 adet
Tennure puşidesi	1 adet	Kaliçe siyak	3 adet
Kapu perdesi	8 adet	Yorgan	24 adet
Entarilik	2 adet	Çarşab	12 adet
Yorgan yüzü	1 adet	Makrama	41 adet
İskemle puşidesi	8 adet	Peşkir	1 adet
Perde	46 adet	Mak'ad	30 adet
Yasdık	1 adet	Seccade	16 adet

NO.12836 Boğdan Voyvodası Lig or'un İstanbul Fener Kapsısı haricindeki hanesi ile Kuruçesme'deki çeşme'deki sahilhanesinde zabt ve tahrir olunan terekesinin müfredatı.

...yasdik	12 adet	
Makad	3 adet	
Koltuk yasdigi	2 adet	
Minder	3 adet	
Basma	13+22 adet	
Harita cild	1 adet	
Dayaz bez tencere perdesi	4 adet	
Çit şilte	1 adet	
Çarşab	1 adet	
Yorgan	2 adet	
Baş yasdigi	1 adet	
Minakari kuti	1 adet	
Dürbin vasat	1 adet	
Kehribar imame	1 adet	
Ak yakut yüzük	1 adet	
Enfiye kutusu	2 adet	
Simlice bıçak	1 adet	
Gümüş saat	1 adet	
...yasdik	6 adet	Sofada Mevcud Olan
Minder	1 adet	
Mak'ad	1 adet	
Beyaz Kadife Yasdik	12 adet	Diğer Odada Mevcud Mefruşat
Cibin ma'kad	4 adet	
Minder	1 adet	
Sagir...	1 adet	
İrfan kuti	1 adet	
Aynalı kebir çekmece dolab	1 adet	
Beyaz bez tencere perdesi	5 adet	
Aba kapu perdesi	1 adet	
Çalar saat	4 adet	Diğer Oda Derununda
Ma'kad	1 adet	
Minder	1 adet	
Yorgan	2 adet	
Şilte	1 adet	
Çarşab	1 adet	
Baş yasdigi	1 adet	
Kadife yasdik	23 adet	Diğer Oda
Koltuk yasdigi	2 adet	
Ma'kad	4 adet	
Köşe ma'kadı	2 adet	
Ayna	2 adet	
İskemle	1 adet	
Dürbin	2 adet	
Yorgan	2 adet	
Çarşab	1 adet	
Yüz yasdigi	1 adet	
Baş yasdigi	1 adet	
Şilte	3 adet	
Tabak	2 adet	
Çay ibriği		
Billur bardak	5 adet	
Sim kaşık	1 adet	
Tahta sandık	1 adet	
Kebir çekmece dolab	1 adet	

فوقه بنو اوغور
بنده ديدم سايه ليدور و بور ناك قورجيشنه نام مدينه كانه سا جفان و درونده موجود
شتر خدور ابدن خط مديونيه سرفايش و غلام باجي و سبانه انا فوله مديونيه
افانه خيشنه مديونيه و قورجيه

فوقه بنو اوغور
بنده ديدم سايه ليدور و بور ناك قورجيشنه نام مدينه كانه سا جفان و درونده موجود
شتر خدور ابدن خط مديونيه سرفايش و غلام باجي و سبانه انا فوله مديونيه
افانه خيشنه مديونيه و قورجيه

بنده ديدم سايه ليدور و بور ناك قورجيشنه نام مدينه كانه سا جفان و درونده موجود
شتر خدور ابدن خط مديونيه سرفايش و غلام باجي و سبانه انا فوله مديونيه
افانه خيشنه مديونيه و قورجيه

بنده ديدم سايه ليدور و بور ناك قورجيشنه نام مدينه كانه سا جفان و درونده موجود
شتر خدور ابدن خط مديونيه سرفايش و غلام باجي و سبانه انا فوله مديونيه
افانه خيشنه مديونيه و قورجيه

بنده ديدم سايه ليدور و بور ناك قورجيشنه نام مدينه كانه سا جفان و درونده موجود
شتر خدور ابدن خط مديونيه سرفايش و غلام باجي و سبانه انا فوله مديونيه
افانه خيشنه مديونيه و قورجيه

بنده ديدم سايه ليدور و بور ناك قورجيشنه نام مدينه كانه سا جفان و درونده موجود
شتر خدور ابدن خط مديونيه سرفايش و غلام باجي و سبانه انا فوله مديونيه
افانه خيشنه مديونيه و قورجيه

بنده ديدم سايه ليدور و بور ناك قورجيشنه نام مدينه كانه سا جفان و درونده موجود
شتر خدور ابدن خط مديونيه سرفايش و غلام باجي و سبانه انا فوله مديونيه
افانه خيشنه مديونيه و قورجيه

[illegible]

Evrak Memlu sagir sanduka	1 adet	...kebir nūhas sini...	1 adet
Şikest çekmece	1 adet	...efrenci... sandık	1 adet
Tavus tüyü sineklik	1 adet	Pirinç şam'edam	10 adet
Evrak mevzuu sanduka	1 adet	Timur mangal	1 adet
Sim telli memlu	1 adet	Kahve değirmeni	1 adet
Sim telli mevzuu sandık	1 adet	Mangal tahta sini	1 adet
Saksonya ve billur ve mesmuu' çiçek		Ocak timuru	Bir mikdar
		...kebir	20 adet
Duhan şişesi memlu sanduk	10 adet	Boğdan Voyvodası Magnoi Ligor ve buranın	
Vasat ve kebir bardak	9 adet	Fener kapusu haricinde kain hanesi	
Saksonya şam'edanı	1 adet	derununda mevcut olub...ideri Fermarı-	
Nūhas kazan	1 adet	Aileri mucibinde ma'rifet-i şer' ve sergilam	
Leğen maa kafes	2 adet	Baki Ruhi Süleyman Ağa ma'rifetiyle	
Güğüml...	1 adet	zabt ve tahrir olunan tezkeresinin ...	
Nūhas tepsi	1 adet	defteridir.	
Selaniki kiçe	1 adet	Aynalı piştah talı iskemle	1 adet
Şali mak'ad ve çuka ma'kad	16 adet	Kebir ve vasat billur fa'nus avize	18 adet
Şali ve çuka köşe mak'ad	5 adet	Fanus fener	4 adet
Çuka kapı perdesi	1 adet	Asma çalar saat	2 adet
Şali pencere perdesi	7 adet	Şişe kanadil	Bir mikdar
Köhne kadife yasdık	16 adet	...kavanos	2 adet
Sandık çekmece	1 adet	Tasvirat	Bir mikdar
...sandık	1 adet	Sim hokkalı sandık	1 adet
Kebir ve vasat perde	20 adet		
Sagir ayna	12 adet		
Kalkan	2 adet		
Sim yaldızlı nūhas kalkan	2 adet		
Billur avize maa takım	3 adet		
Endaze sandukası	1 adet		
Nūhas...	1 adet		
Şikest kurşun	Bir mikdar		
Şişe kuş kafesi	1 adet		
Kebir mütenevvi	18 adet		
Eğer sade	2 adet		
...cild	300 adet		
Pirinç küre	1 adet		
Kurşun...	13 adet		
Bez maa kubur	Bir mikdar		
Minder	6 adet		
Beyaz memlu yasdık k gılaflı	17 adet		
Köhne kadife yasdık	7 adet		
Minder	4 adet		
Çuka mak'ad	3 adet		
Köhne selâ niki...	1 adet		
Nūhas mangal	3 adet		
Mangal kapağı	8 adet		
Kazgan	1 adet		
Kurşun...	29 adet		
Kurşun tepsi	1 adet		

بدانہ و بودی سفورده بودند که قادیان خارجین کاندہ جانج و درون منجور بود
سر سفورده بودند که قادیان خارجین کاندہ جانج و درون منجور بود
افغانه نکره نکره سفورده بودند

آدم خورده بودی کبر و وسط مانور مانور آصم بلور سر وادل حنجره خوانی
۱۲ ۱۸

صورتی مجسم سم قتمی اورا و بلور شکسته کجی لودز و درون منجور
بر مقدار ۱۲

اورا و بلور شکر بلور شکر بلور شکر بلور شکر بلور شکر بلور شکر بلور شکر
۱۲ ۱۸

کار و اعدان کتبی فضی کتبی کتبی کتبی کتبی کتبی کتبی کتبی کتبی
۱۲ ۱۸

صورتی مجسم سم قتمی اورا و بلور شکسته کجی لودز و درون منجور
بر مقدار ۱۲

صورتی مجسم سم قتمی اورا و بلور شکسته کجی لودز و درون منجور
بر مقدار ۱۲

صورتی مجسم سم قتمی اورا و بلور شکسته کجی لودز و درون منجور
بر مقدار ۱۲

صورتی مجسم سم قتمی اورا و بلور شکسته کجی لودز و درون منجور
بر مقدار ۱۲

صورتی مجسم سم قتمی اورا و بلور شکسته کجی لودز و درون منجور
بر مقدار ۱۲

صورتی مجسم سم قتمی اورا و بلور شکسته کجی لودز و درون منجور
بر مقدار ۱۲

صورتی مجسم سم قتمی اورا و بلور شکسته کجی لودز و درون منجور
بر مقدار ۱۲

صورتی مجسم سم قتمی اورا و بلور شکسته کجی لودز و درون منجور
بر مقدار ۱۲

BELGE No: 12836' DA SIRALANAN EŞYALARIN TOPLAM LİSTESİ

Yasdık	169 adet	Tepsi	2 adet
Ma'kad	62 adet	Kiçe	1 adet
Minder	37 adet	Perde	20 adet
Basma	45 adet	Kalkan	4 adet
Harita	1 adet	Avize	21 adet
Pencere perdesi	26 adet	Kurşun	bir miktar
Şilte	8 adet	Kuş kafesi	1 adet
Çarşab	6 adet	Mütenevvi	18 adet
Yorgan	11 adet	Eğer	2 adet
Kutü	2 adet	Cıld	300 adet
Dürbin	3 adet	Kure	1 adet
Ziynet eşyası	2 adet	Yasdık gılaflı	17 adet
Bıçak	1 adet	Mangal	4 adet
Çekmece dolabı	5 adet	Mangal kapağı	8 adet
Kapu perdesi	1 adet	Tepsi	1 adet
Çalar saat	5 adet	Sini	2 adet
Ayna	14 adet	Kahve değirmeni	1 adet
İskemle	3 adet	Fenar	4 adet
Tabak	2 adet	Asma çalar saat	2 adet
Bardak	14 adet	Şişe kanadil	bir miktar
Kaşık	1 adet	Kavanoz	2 adet
Sandık	5 adet	Tasvirat	
Boğça	3 adet	Döşek	2 adet
Sanduka	3 adet	Cibinlik	2 adet
Şam'edan	11 adet	Seccade	2 adet
Kazan	2 adet	Kontuş	1 adet
Gügüm	1 adet	Yemeni	2 adet
Legen	2 adet		

NO.13553 Dergah-ı ali kapucubaşilarından Silivri Veli Beyzade Mehmed Ağa'nın Zeyrek kurbünde Timurhane Mahallesinde muhterik hanesinin arsasında Taş Odada mevcut eşyası .

Nühas takım Evani tahmini	100	
Kıymet		
Nühas mangal	3 adet	
Nühas leğen	5 adet	
Maa ibrik	10 adet	
Nühas leğen cameşoy	2 adet	
Polad tepsi kebir sagir	13 adet	
Hilali gaddare	1 adet	
Pirinç Şamedan	9 adet	
Çalar saat	1 adet	
Sedefli çekmece	1 adet	
Yazu çekmecesı	1 adet	
Ma'den kase	2 adet	
Ecnas Duhan çubuğu	15 adet	
Tombak Buhurdan	1 adet	
Nühas tepsi	3 adet	
Balta	1 adet	
Nühas sini	7 adet	
Terazu maa derahim	1 adet	
Billur kase maa tabak sagir	1 adet	
Nühas güğüm	12 adet	
Nühas kazgan	1 adet	
Yün memlu minder	6 adet	
Beledi yasdık	5 adet	
Yaldızlı kapak maa sahan	6 adet	
Tüfenk	4 adet	
Yün tahmini	200	
Elvan tabak	20 adet	
Nargile şişesi	1 adet	
Sürahi	1 adet	
Dühan şişesi	1 adet	
Elvan Kase	3 adet	
Ma'cun Tası	1 adet	
Tombak zarf	7 adet	
Revgan-ı zeyt	5	
Bir mikdar hurdası ahara		
Bir mikdar kerase		
Limon Eşcarı	20 adet	
Minder parça	3 adet	Anadoluhisarı'nda sahilhanesinde mevcut eşyası
...yasdık	4 adet	
...memlu çatma köhne yasdık	8 adet	
Minder	4 adet	
Fes örtüsü	pullu 1, işleme 1	Silivri'den mübaşirinin gönderdiği eşya deru
furuht Haleb... Anteri	2 adet	nunda müteallık olub furuht olunarak...eşya
...ma anteri	1, şalvar 1	
Furuht Kutni anteri	1 adet	
Furuht...boy hırkası	1 adet	
Hekir anteri	1, şalvar 1	
Altıparmak anteri	1 adet	
Fote abdest	1 adet	
Hilali bez parça	3 adet	
Furuht...bez parça	2 adet	
Bu dahi işleme makrama	5 adet	
Zümrüd Yüzük	1 adet	
Furuht astar kürk kabı	1 adet	

درگاه عالی قیومی باشندند. سوره علی و علی بن ابی طالب زبیر بن عوف بن ابی سفیان
عمرق هارند عومند هاس اولده عیود انشیسی ۹۷ هـ

[illegible][illegible]

۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

تیسری ۱۶۷
چوتھی ۱۶۸
پانچویں ۱۶۹
اٹھارویں ۱۷۰
نواں ۱۷۱
دسواں ۱۷۲
ایک سو ۱۷۳
ایک سو پچاس ۱۷۴
دو سو ۱۷۵
دو سو پچاس ۱۷۶
تین سو ۱۷۷
تین سو پچاس ۱۷۸
چار سو ۱۷۹
چار سو پچاس ۱۸۰
پانچ سو ۱۸۱
پانچ سو پچاس ۱۸۲
چھ سو ۱۸۳
چھ سو پچاس ۱۸۴
سات سو ۱۸۵
سات سو پچاس ۱۸۶
آٹھ سو ۱۸۷
آٹھ سو پچاس ۱۸۸
نہ سو ۱۸۹
نہ سو پچاس ۱۹۰
ایک سو ۱۹۱
ایک سو پچاس ۱۹۲
دو سو ۱۹۳
دو سو پچاس ۱۹۴
تین سو ۱۹۵
تین سو پچاس ۱۹۶
چار سو ۱۹۷
چار سو پچاس ۱۹۸
پانچ سو ۱۹۹
پانچ سو پچاس ۲۰۰
چھ سو ۲۰۱
چھ سو پچاس ۲۰۲
سات سو ۲۰۳
سات سو پچاس ۲۰۴
آٹھ سو ۲۰۵
آٹھ سو پچاس ۲۰۶
نہ سو ۲۰۷
نہ سو پچاس ۲۰۸
ایک سو ۲۰۹
ایک سو پچاس ۲۱۰
دو سو ۲۱۱
دو سو پچاس ۲۱۲
تین سو ۲۱۳
تین سو پچاس ۲۱۴
چار سو ۲۱۵
چار سو پچاس ۲۱۶
پانچ سو ۲۱۷
پانچ سو پچاس ۲۱۸
چھ سو ۲۱۹
چھ سو پچاس ۲۲۰
سات سو ۲۲۱
سات سو پچاس ۲۲۲
آٹھ سو ۲۲۳
آٹھ سو پچاس ۲۲۴
نہ سو ۲۲۵
نہ سو پچاس ۲۲۶
ایک سو ۲۲۷
ایک سو پچاس ۲۲۸
دو سو ۲۲۹
دو سو پچاس ۲۳۰
تین سو ۲۳۱
تین سو پچاس ۲۳۲
چار سو ۲۳۳
چار سو پچاس ۲۳۴
پانچ سو ۲۳۵
پانچ سو پچاس ۲۳۶
چھ سو ۲۳۷
چھ سو پچاس ۲۳۸
سات سو ۲۳۹
سات سو پچاس ۲۴۰
آٹھ سو ۲۴۱
آٹھ سو پچاس ۲۴۲
نہ سو ۲۴۳
نہ سو پچاس ۲۴۴
ایک سو ۲۴۵
ایک سو پچاس ۲۴۶
دو سو ۲۴۷
دو سو پچاس ۲۴۸
تین سو ۲۴۹
تین سو پچاس ۲۵۰
چار سو ۲۵۱
چار سو پچاس ۲۵۲
پانچ سو ۲۵۳
پانچ سو پچاس ۲۵۴
چھ سو ۲۵۵
چھ سو پچاس ۲۵۶
سات سو ۲۵۷
سات سو پچاس ۲۵۸
آٹھ سو ۲۵۹
آٹھ سو پچاس ۲۶۰
نہ سو ۲۶۱
نہ سو پچاس ۲۶۲
ایک سو ۲۶۳
ایک سو پچاس ۲۶۴
دو سو ۲۶۵
دو سو پچاس ۲۶۶
تین سو ۲۶۷
تین سو پچاس ۲۶۸
چار سو ۲۶۹
چار سو پچاس ۲۷۰
پانچ سو ۲۷۱
پانچ سو پچاس ۲۷۲
چھ سو ۲۷۳
چھ سو پچاس ۲۷۴
سات سو ۲۷۵
سات سو پچاس ۲۷۶
آٹھ سو ۲۷۷
آٹھ سو پچاس ۲۷۸
نہ سو ۲۷۹
نہ سو پچاس ۲۸۰
ایک سو ۲۸۱
ایک سو پچاس ۲۸۲
دو سو ۲۸۳
دو سو پچاس ۲۸۴
تین سو ۲۸۵
تین سو پچاس ۲۸۶
چار سو ۲۸۷
چار سو پچاس ۲۸۸
پانچ سو ۲۸۹
پانچ سو پچاس ۲۹۰
چھ سو ۲۹۱
چھ سو پچاس ۲۹۲
سات سو ۲۹۳
سات سو پچاس ۲۹۴
آٹھ سو ۲۹۵
آٹھ سو پچاس ۲۹۶
نہ سو ۲۹۷
نہ سو پچاس ۲۹۸
ایک سو ۲۹۹
ایک سو پچاس ۳۰۰
دو سو ۳۰۱
دو سو پچاس ۳۰۲
تین سو ۳۰۳
تین سو پچاس ۳۰۴
چار سو ۳۰۵
چار سو پچاس ۳۰۶
پانچ سو ۳۰۷
پانچ سو پچاس ۳۰۸
چھ سو ۳۰۹
چھ سو پچاس ۳۱۰
سات سو ۳۱۱
سات سو پچاس ۳۱۲
آٹھ سو ۳۱۳
آٹھ سو پچاس ۳۱۴
نہ سو ۳۱۵
نہ سو پچاس ۳۱۶
ایک سو ۳۱۷
ایک سو پچاس ۳۱۸
دو سو ۳۱۹
دو سو پچاس ۳۲۰
تین سو ۳۲۱
تین سو پچاس ۳۲۲
چار سو ۳۲۳
چار سو پچاس ۳۲۴
پانچ سو ۳۲۵
پانچ سو پچاس ۳۲۶
چھ سو ۳۲۷
چھ سو پچاس ۳۲۸
سات سو ۳۲۹
سات سو پچاس ۳۳۰
آٹھ سو ۳۳۱
آٹھ سو پچاس ۳۳۲
نہ سو ۳۳۳
نہ سو پچاس ۳۳۴
ایک سو ۳۳۵
ایک سو پچاس ۳۳۶
دو سو ۳۳۷
دو سو پچاس ۳۳۸
تین سو ۳۳۹
تین سو پچاس ۳۴۰
چار سو ۳۴۱
چار سو پچاس ۳۴۲
پانچ سو ۳۴۳
پانچ سو پچاس ۳۴۴
چھ سو ۳۴۵
چھ سو پچاس ۳۴۶
سات سو ۳۴۷
سات سو پچاس ۳۴۸
آٹھ سو ۳۴۹
آٹھ سو پچاس ۳۵۰
نہ سو ۳۵۱
نہ سو پچاس ۳۵۲
ایک سو ۳۵۳
ایک سو پچاس ۳۵۴
دو سو ۳۵۵
دو سو پچاس ۳۵۶
تین سو ۳۵۷
تین سو پچاس ۳۵۸
چار سو ۳۵۹
چار سو پچاس ۳۶۰
پانچ سو ۳۶۱
پانچ سو پچاس ۳۶۲
چھ سو ۳۶۳
چھ سو پچاس ۳۶۴
سات سو ۳۶۵
سات سو پچاس ۳۶۶
آٹھ سو ۳۶۷
آٹھ سو پچاس ۳۶۸
نہ سو ۳۶۹
نہ سو پچاس ۳۷۰
ایک سو ۳۷۱
ایک سو پچاس ۳۷۲
دو سو ۳۷۳
دو سو پچاس ۳۷۴
تین سو ۳۷۵
تین سو پچاس ۳۷۶
چار سو ۳۷۷
چار سو پچاس ۳۷۸
پانچ سو ۳۷۹
پانچ سو پچاس ۳۸۰
چھ سو ۳۸۱
چھ سو پچاس ۳۸۲
سات سو ۳۸۳
سات سو پچاس ۳۸۴
آٹھ سو ۳۸۵
آٹھ سو پچاس ۳۸۶
نہ سو ۳۸۷
نہ سو پچاس ۳۸۸
ایک سو ۳۸۹
ایک سو پچاس ۳۹۰
دو سو ۳۹۱
دو سو پچاس ۳۹۲
تین سو ۳۹۳
تین سو پچاس ۳۹۴
چار سو ۳۹۵
چار سو پچاس ۳۹۶
پانچ سو ۳۹۷
پانچ سو پچاس ۳۹۸
چھ سو ۳۹۹
چھ سو پچاس ۴۰۰
سات سو ۴۰۱
سات سو پچاس ۴۰۲
آٹھ سو ۴۰۳
آٹھ سو پچاس ۴۰۴
نہ سو ۴۰۵
نہ سو پچاس ۴۰۶
ایک سو ۴۰۷
ایک سو پچاس ۴۰۸
دو سو ۴۰۹
دو سو پچاس ۴۱۰
تین سو ۴۱۱
تین سو پچاس ۴۱۲
چار سو ۴۱۳
چار سو پچاس ۴۱۴
پانچ سو ۴۱۵
پانچ سو پچاس ۴۱۶
چھ سو ۴۱۷
چھ سو پچاس ۴۱۸
سات سو ۴۱۹
سات سو پچاس ۴۲۰
آٹھ سو ۴۲۱
آٹھ سو پچاس ۴۲۲
نہ سو ۴۲۳
نہ سو پچاس ۴۲۴
ایک سو ۴۲۵
ایک سو پچاس ۴۲۶
دو سو ۴۲۷
دو سو پچاس ۴۲۸
تین سو ۴۲۹
تین سو پچاس ۴۳۰
چار سو ۴۳۱
چار سو پچاس ۴۳۲
پانچ سو ۴۳۳
پانچ سو پچاس ۴۳۴
چھ سو ۴۳۵
چھ سو پچاس ۴۳۶
سات سو ۴۳۷
سات سو پچاس ۴۳۸
آٹھ سو ۴۳۹
آٹھ سو پچاس ۴۴۰
نہ سو ۴۴۱
نہ سو پچاس ۴۴۲
ایک سو ۴۴۳
ایک سو پچاس ۴۴۴
دو سو ۴۴۵
دو سو پچاس ۴۴۶
تین سو ۴۴۷
تین سو پچاس ۴۴۸
چار سو ۴۴۹
چار سو پچاس ۴۵۰
پانچ سو ۴۵۱
پانچ سو پچاس ۴۵۲
چھ سو ۴۵۳
چھ سو پچاس ۴۵۴
سات سو ۴۵۵
سات سو پچاس ۴۵۶
آٹھ سو ۴۵۷
آٹھ سو پچاس ۴۵۸
نہ سو ۴۵۹
نہ سو پچاس ۴۶۰
ایک سو ۴۶۱
ایک سو پچاس ۴۶۲
دو سو ۴۶۳
دو سو پچاس ۴۶۴
تین سو ۴۶۵
تین سو پچاس ۴۶۶
چار سو ۴۶۷
چار سو پچاس ۴۶۸
پانچ سو ۴۶۹
پانچ سو پچاس

برمنده از گزسته
بی دانشکاری
۱
افضل محمد حسن محمد حسن محمد حسن
۹۹ و ۱۰۰

[illegible][illegible][illegible]

Mısır Kapukethüdası mustafa Nazif Efendinin vefatına mebnî Asitanede Ayasofya-i Kebir kurbünde konağında mevcut bulunub tahrir olunan eşyasıdır.

Kiyyah minder memlu	4 adet	Selamlıkda alt katta Kethuda odasında mevcud
...memlu yasdık	14 adet	
çuka erkan	1 adet	
Perde	5 adet	
Şam'edan çuka	2 adet	
Kapu perdesi	1 adet	
Nizam eğeri	1 adet	Hareme nakil
Tüfenk	1 adet	
Minder kiyyah memlu	3 adet	Oda-i mezkurda muttasıl sofada
Yasdık	4 adet	
Yün memlu minder	4 adet	Selamlıkda yukaru katda ocaklı odada
Yün memlu çatma yasdık	12 adet	
Cibin koltuk	2 adet	
Kilim	1 adet	
Çuka perde kebir	1 adet	
Çalar saat	1 adet	
Avize	1 adet	Haremüne sandık odasına nakil sofada olan
Kiyyah memlu minder	4 adet	Alt katda mabeyn odasında
Yün memlu çatma yasdık	10 adet	
Çuka koltuk	3 adet	
Çuka erkan	2 adet	
Kiçe	1 adet	
Perde	5 adet	
İskemle	1 adet	
Minder	2 adet	
Tahta sandık memlu	1 adet	
...sandık	2 adet	
Kutni	1 adet	Eşya-i mezkure biraderi Kamil Efendiye verilmiştir. Biraderi merhum Şakir Efendi'nin kerimesi Hadiçe Hanım'ın yukaru katda mabeyn odasında
Döşek	4 adet	
Şilte	3 adet	
Yüz yasdığı	7 adet	
Minder şiltesi	3 adet	
Yorgan	5 adet	
Koltuk Yasdığı	8 adet	
İhram	8 adet	
Çatma yasdık yüzü	12 adet	
Tabak	5 adet	
Polad tepsi	2 adet	
Kandil Fanusu	3 adet	
Sedefli Feraş	1 adet	
Sedefli İskemli	1 adet	
Nühas Leğen	1 adet	
Ayna	1 adet	
Olta Kiçesi	1 adet	

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a continuation of the inventory or a related document. The text is written in a cursive script and includes various names and descriptions of items, such as "Minder", "Yasdık", "Çuka", "Kilim", "Çuka perde", "Çalar saat", "Avize", "Kiyyah", "Yün", "Çatma", "Çuka koltuk", "Çuka erkan", "Kiçe", "Perde", "İskemle", "Minder", "Tahta sandık", "Kutni", "Döşek", "Şilte", "Yüz yasdığı", "Minder şiltesi", "Yorgan", "Koltuk", "İhram", "Çatma", "Tabak", "Polad tepsi", "Kandil Fanusu", "Sedefli Feraş", "Sedefli İskemli", "Nühas Leğen", "Ayna", and "Olta Kiçesi".

Yün memlu minder	3 adet	Haremde alt katda mukayyidlik odasında	
Cibin yasdık	9 adet		
Koltuk	2 adet		
Cibin Mak'ad	2 adet		
Perde	4 adet		
Seccade	1 adet		
Kapu perdesi	1 adet		
Kiçe	1 adet		
Yazu kadifesi	10 adet		
Döşek	1 adet		
Şilte	1 adet		
Yasdık	1 adet		
Yorgan	1 adet		
Yün minder	2 adet		Câmekan Odasında
Kıyyah yasdık	4 adet		
Cibin mak'ad	1 adet		
Çuka perde	1 adet		
İhram	1 adet		
Yün minder	4 adet	Muhterik Arsaya Nazır Odada	
Yasdık yün cibin	9 adet		
Kiçe	1 adet		
İhram	1 adet		
Koltuk	1 adet		
Kapu perdesi	2 adet		
Minder yün	3 adet		Def'a alt katda saray divarına nazır odada
Çatma yasdık	9 adet		
Siyak mak'ad	2 adet		
Koltuk	2 adet		
Kapu perdesi	1 adet		
Parça kilim	1 adet		
Nühas leğen	3 adet	Aralık odaya nakil	
Yün minder	3 adet		
Cibin yasdık	8 adet	Haremde yukaru katda muhterik arsaya nazır aralık odada	
Koltuk	2 adet		
İhram	1 adet		
Kapu perdesi	1 adet		
Pirinç mangal	1 adet		
Def'a pirinç mangal	1 adet		
Nühas mangal	1 adet		
Def'a pirinç mangal maa tahta	3 adet		
Minder yün	1 adet		
Erkan	1 adet		
Cibin mak'ad elvan	9 adet		Aralık Odaya muttasıl köşedeki odada iki aded anbarda
Cibin perde elvan	12 adet		
Cedid kırmızı ihram	5 adet		
Çuka perde maa sa'ban	7 adet		
Battaniye	2 adet		
İngiliz kiçesi	1 adet		
İngiliz gezisi parça	2 adet		
Döşek	3 adet		
Şilte	4 adet		
Erkan	3 adet		
Beyaz İhram	2 adet		
Cibin koltuk	5 adet		
Minder şiltesi	2 adet		
Yorgan cibin	1 adet		
Sofada iyine	2 adet		

[illegible]

[illegible]

۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰
 ۲۰۱
 ۲۰۲
 ۲۰۳
 ۲۰۴
 ۲۰۵
 ۲۰۶
 ۲۰۷
 ۲۰۸
 ۲۰۹
 ۲۱۰
 ۲۱۱
 ۲۱۲
 ۲۱۳
 ۲۱۴
 ۲۱۵
 ۲۱۶
 ۲۱۷
 ۲۱۸
 ۲۱۹
 ۲۲۰
 ۲۲۱
 ۲۲۲
 ۲۲۳
 ۲۲۴
 ۲۲۵
 ۲۲۶
 ۲۲۷
 ۲۲۸
 ۲۲۹
 ۲۳۰
 ۲۳۱
 ۲۳۲
 ۲۳۳
 ۲۳۴
 ۲۳۵
 ۲۳۶
 ۲۳۷
 ۲۳۸
 ۲۳۹
 ۲۴۰
 ۲۴۱
 ۲۴۲
 ۲۴۳
 ۲۴۴
 ۲۴۵
 ۲۴۶
 ۲۴۷
 ۲۴۸
 ۲۴۹
 ۲۵۰
 ۲۵۱
 ۲۵۲
 ۲۵۳
 ۲۵۴
 ۲۵۵
 ۲۵۶
 ۲۵۷
 ۲۵۸
 ۲۵۹
 ۲۶۰
 ۲۶۱
 ۲۶۲
 ۲۶۳
 ۲۶۴
 ۲۶۵
 ۲۶۶
 ۲۶۷
 ۲۶۸
 ۲۶۹
 ۲۷۰
 ۲۷۱
 ۲۷۲
 ۲۷۳
 ۲۷۴
 ۲۷۵
 ۲۷۶
 ۲۷۷
 ۲۷۸
 ۲۷۹
 ۲۸۰
 ۲۸۱
 ۲۸۲
 ۲۸۳
 ۲۸۴
 ۲۸۵
 ۲۸۶
 ۲۸۷
 ۲۸۸
 ۲۸۹
 ۲۹۰
 ۲۹۱
 ۲۹۲
 ۲۹۳
 ۲۹۴
 ۲۹۵
 ۲۹۶
 ۲۹۷
 ۲۹۸
 ۲۹۹
 ۳۰۰
 ۳۰۱
 ۳۰۲
 ۳۰۳
 ۳۰۴
 ۳۰۵
 ۳۰۶
 ۳۰۷
 ۳۰۸
 ۳۰۹
 ۳۱۰
 ۳۱۱
 ۳۱۲
 ۳۱۳
 ۳۱۴
 ۳۱۵
 ۳۱۶
 ۳۱۷
 ۳۱۸
 ۳۱۹
 ۳۲۰
 ۳۲۱
 ۳۲۲
 ۳۲۳
 ۳۲۴
 ۳۲۵
 ۳۲۶
 ۳۲۷
 ۳۲۸
 ۳۲۹
 ۳۳۰
 ۳۳۱
 ۳۳۲
 ۳۳۳
 ۳۳۴
 ۳۳۵
 ۳۳۶
 ۳۳۷
 ۳۳۸
 ۳۳۹
 ۳۴۰
 ۳۴۱
 ۳۴۲
 ۳۴۳
 ۳۴۴
 ۳۴۵
 ۳۴۶
 ۳۴۷
 ۳۴۸
 ۳۴۹
 ۳۵۰
 ۳۵۱
 ۳۵۲
 ۳۵۳
 ۳۵۴
 ۳۵۵
 ۳۵۶
 ۳۵۷
 ۳۵۸
 ۳۵۹
 ۳۶۰
 ۳۶۱
 ۳۶۲
 ۳۶۳
 ۳۶۴
 ۳۶۵
 ۳۶۶
 ۳۶۷
 ۳۶۸
 ۳۶۹
 ۳۷۰
 ۳۷۱
 ۳۷۲
 ۳۷۳
 ۳۷۴
 ۳۷۵
 ۳۷۶
 ۳۷۷
 ۳۷۸
 ۳۷۹
 ۳۸۰
 ۳۸۱
 ۳۸۲
 ۳۸۳
 ۳۸۴
 ۳۸۵
 ۳۸۶
 ۳۸۷
 ۳۸۸
 ۳۸۹
 ۳۹۰
 ۳۹۱
 ۳۹۲
 ۳۹۳
 ۳۹۴
 ۳۹۵
 ۳۹۶
 ۳۹۷
 ۳۹۸
 ۳۹۹
 ۴۰۰
 ۴۰۱
 ۴۰۲
 ۴۰۳
 ۴۰۴
 ۴۰۵
 ۴۰۶
 ۴۰۷
 ۴۰۸
 ۴۰۹
 ۴۱۰
 ۴۱۱
 ۴۱۲
 ۴۱۳
 ۴۱۴
 ۴۱۵
 ۴۱۶
 ۴۱۷
 ۴۱۸
 ۴۱۹
 ۴۲۰
 ۴۲۱
 ۴۲۲
 ۴۲۳
 ۴۲۴
 ۴۲۵
 ۴۲۶
 ۴۲۷
 ۴۲۸
 ۴۲۹
 ۴۳۰
 ۴۳۱
 ۴۳۲
 ۴۳۳
 ۴۳۴
 ۴۳۵
 ۴۳۶
 ۴۳۷
 ۴۳۸
 ۴۳۹
 ۴۴۰
 ۴۴۱
 ۴۴۲
 ۴۴۳
 ۴۴۴
 ۴۴۵
 ۴۴۶
 ۴۴۷
 ۴۴۸
 ۴۴۹
 ۴۵۰
 ۴۵۱
 ۴۵۲
 ۴۵۳
 ۴۵۴
 ۴۵۵
 ۴۵۶
 ۴۵۷
 ۴۵۸
 ۴۵۹
 ۴۶۰
 ۴۶۱
 ۴۶۲
 ۴۶۳
 ۴۶۴
 ۴۶۵
 ۴۶۶
 ۴۶۷
 ۴۶۸
 ۴۶۹
 ۴۷۰
 ۴۷۱
 ۴۷۲
 ۴۷۳
 ۴۷۴
 ۴۷۵
 ۴۷۶
 ۴۷۷
 ۴۷۸
 ۴۷۹
 ۴۸۰
 ۴۸۱
 ۴۸۲
 ۴۸۳
 ۴۸۴
 ۴۸۵
 ۴۸۶
 ۴۸۷
 ۴۸۸
 ۴۸۹
 ۴۹۰
 ۴۹۱
 ۴۹۲
 ۴۹۳
 ۴۹۴
 ۴۹۵
 ۴۹۶
 ۴۹۷
 ۴۹۸
 ۴۹۹
 ۵۰۰
 ۵۰۱
 ۵۰۲
 ۵۰۳
 ۵۰۴
 ۵۰۵
 ۵۰۶
 ۵۰۷
 ۵۰۸
 ۵۰۹
 ۵۱۰
 ۵۱۱
 ۵۱۲
 ۵۱۳
 ۵۱۴
 ۵۱۵
 ۵۱۶
 ۵۱۷
 ۵۱۸
 ۵۱۹
 ۵۲۰
 ۵۲۱
 ۵۲۲
 ۵۲۳
 ۵۲۴
 ۵۲۵
 ۵۲۶
 ۵۲۷
 ۵۲۸
 ۵۲۹
 ۵۳۰
 ۵۳۱
 ۵۳۲
 ۵۳۳
 ۵۳۴
 ۵۳۵
 ۵۳۶
 ۵۳۷
 ۵۳۸
 ۵۳۹
 ۵۴۰
 ۵۴۱
 ۵۴۲
 ۵۴۳
 ۵۴

Şaki Setri	4 adet	Yukarı katda nerediban başında Yeşil hasır tavanlı odada
Çuka Setri	8 adet	
Mai Şali Kaplı Boy..Kürk	1 adet	
Dürbin	2 adet	
Battaniye	1 adet	
Hırvani Siyah	1 adet	
İngiliz gezisi parça	1 adet	
Şam Çitarisi	1 adet	
Nevresim	1 adet	
Şal kemer	1 adet	
Ezrak	2 adet	
Köhne Başlık	1 adet	
Minder yün	2 adet	
Sakızkari Yasdık	6 adet	
Koltuk	1 adet	
Şilte	1 adet	
Mak'ad	1 adet	
Şilte sargısı	1 adet	
Uşak ve Gördes Seccade	2 adet	
Cibin Perde	3 adet	
Taş İskemle	1 adet	
Minder	4 adet	Oğlunun Bağçe Üzerinde Oda
Mak'ad Cibin	3 adet	
Yasdık	13 adet	
Beyaz Perde	6 adet	
Koltuk	4 adet	
Kına	1	
Yüz Yasdığı	2 adet	
Minder	2 adet	Deniz Üzerinde Yeşil Odaya Muttasıl Odada
Yasdık Cibin	6 adet	
Mak'ad	1 adet	
Perde	6 adet	
Erkân	2 adet	
Koltuk	5 adet	
...Nargile	2 adet	
Sade Sim	1 adet	
Tabak Takımı	2 adet	
İskemle	1 adet	
Duhan boğça	10 adet	
Sagır çuval Cilbe duhan	1 adet	
Divanhanede Tevcih	7 adet	
Şilte	1 adet	
Duhan	3 adet	
Bir mikdar kitap		
Minder	2 adet	Bağçe üzerinde mabeyn odasında
Yasdık Cibin	6 adet	
Mak'ad	1 adet	
Erkan	4 adet	
Koltuk	5 adet	
Perde	4 adet	
Bala Takım çuka	5 adet	
Bardak	2 adet	
Kase	4 adet	
Fanus	1 adet	
Tabak	4 adet	
Çay...	2 adet	

۱۰۰
 ۱۰۱
 ۱۰۲
 ۱۰۳
 ۱۰۴
 ۱۰۵
 ۱۰۶
 ۱۰۷
 ۱۰۸
 ۱۰۹
 ۱۱۰
 ۱۱۱
 ۱۱۲
 ۱۱۳
 ۱۱۴
 ۱۱۵
 ۱۱۶
 ۱۱۷
 ۱۱۸
 ۱۱۹
 ۱۲۰
 ۱۲۱
 ۱۲۲
 ۱۲۳
 ۱۲۴
 ۱۲۵
 ۱۲۶
 ۱۲۷
 ۱۲۸
 ۱۲۹
 ۱۳۰
 ۱۳۱
 ۱۳۲
 ۱۳۳
 ۱۳۴
 ۱۳۵
 ۱۳۶
 ۱۳۷
 ۱۳۸
 ۱۳۹
 ۱۴۰
 ۱۴۱
 ۱۴۲
 ۱۴۳
 ۱۴۴
 ۱۴۵
 ۱۴۶
 ۱۴۷
 ۱۴۸
 ۱۴۹
 ۱۵۰
 ۱۵۱
 ۱۵۲
 ۱۵۳
 ۱۵۴
 ۱۵۵
 ۱۵۶
 ۱۵۷
 ۱۵۸
 ۱۵۹
 ۱۶۰
 ۱۶۱
 ۱۶۲
 ۱۶۳
 ۱۶۴
 ۱۶۵
 ۱۶۶
 ۱۶۷
 ۱۶۸
 ۱۶۹
 ۱۷۰
 ۱۷۱
 ۱۷۲
 ۱۷۳
 ۱۷۴
 ۱۷۵
 ۱۷۶
 ۱۷۷
 ۱۷۸
 ۱۷۹
 ۱۸۰
 ۱۸۱
 ۱۸۲
 ۱۸۳
 ۱۸۴
 ۱۸۵
 ۱۸۶
 ۱۸۷
 ۱۸۸
 ۱۸۹
 ۱۹۰
 ۱۹۱
 ۱۹۲
 ۱۹۳
 ۱۹۴
 ۱۹۵
 ۱۹۶
 ۱۹۷
 ۱۹۸
 ۱۹۹
 ۲۰۰

minder	2 adet	Halilesi hanımın Haremde Odasında
Yasdık Cibin	6 adet	
Yüz Yasdığı	2 adet	
Koltuk	4 adet	
Erkan	3 adet	
Mak'ad maa Puşide	1 adet	
Perde	5 adet	
Çalar saat	1 adet	
Minder	2 adet	Halifesi Sofada
Yasdık Cibin	7 adet	
Mak'ad	1 adet	
Perde	4 adet	
Koltuk	2 adet	
Kına	1 adet	
İyine	1 adet	
Elvan Kase	11 adet	Kilarda Mevcud
Tabak Elvan	38 adet	
Şam'edan (2 ma2den, 2 piriñç)		
Sagır Tencere	6 adet	
Nühas Sagır Sini	1 adet	
Sarı abdest Leğen, 1 ibrik	1 adet	
Kebir Piriñç Sini	1 adet	
Sürahi	1 adet	
Şamedan Şişesi	2 adet	
Polad Tepsi	1 adet	
Minder	2 adet	Haremde bağçe üzerinde Odada
Yasdık Cibin	7 adet	
Mak'ad	1 adet	
Perde	6 adet	
Erkan	2 adet	
Koltuk	2 adet	
Sandık	2 adet	İbrahim Paşa'ya gidecek 2 cariyesinin
Çekmece	2 adet	
Takım yatak	3 adet	
Sandık	6 adet	Halilesi Hanımın Olarak haber verilen
Anbar	2 adet	
Tabak ve Bardak	3 adet	
Tabak Takım Anbar	3 adet	
Yatak Abadi	2 adet	Oğlu merhumun Halilesinin
Sandık	3 adet	
Çekmece	1 adet	
Sandık	1 adet	Şakir Efendinin Kerimesinin
Çarkes... Hareme 1 nefer, 8 sini		
Çarkes Nevres Hareme 1 nefer sini		
Çarkes sinem 1 nefer, 12 sini		
Pazarda Çarkes... 1 nefer, 20 sini		
Pazarda Zenciye 1 nefer		
Minder	2 adet	Deniz Üzerinde Odada
Yasdık Cibin	6 adet	
Mak'ad	1 adet	
Perde	6 adet	
Çarkes Tal'at 1 nefer, 11 sini		
Oğlunun Çarkes Yaver 1 nefer, 11 sini		
Çarkes Reşid 1 nefer, 13 sini		

Handwritten notes in Ottoman Turkish script, likely a list or inventory of items, including mentions of 'Halilesi Hanımın Haremde Odasında' and 'Halifesi Sofada'.

Handwritten notes in Ottoman Turkish script, continuing the list or inventory, mentioning 'Kilarda Mevcud' and 'Haremde bağçe üzerinde Odada'.

[illegible]

Minder	1 adet	Halile Oda-i Mezkur İttisalinde Sofada
Mak'ad	1 adet	
İngiliz Kiçesi	1 adet	
Perde	4 adet	
Kapu Perdesi	1 adet	Halile Mezburda Küçük Odada
Minder	1 adet	
Çatma Yasdık	3 adet	
Kırmızı Çuka mak'ad	1 adet	
Selanikkari kiçe	1 adet	Halile Sofa-i Mezburda Kılar Odasında
Siyah ihram	1 adet	
Sagir	9 adet	
İskemle	3 adet	
Sim leğen maa ibrik	2 adet	
Sarı abdest leğen	1 adet	
Havi	9 adet	
Pirinç mangal maa tahta	1 adet	
Mücevherli Nizam sim seyî	1 adet	
Doğru Nizam altun seyf	1 adet	
Roze taşlı mineli kuti	1 adet	
Roze taşlı mine tureli kuti	1 adet	
Cedid fes kebir(1 müstamel, 1 kebir)	4 adet	
Askı	5 adet	
Çorab bağı	6 adet	
Hoca tarihi cild	1 adet	
Fetva cild	1 adet	
Mushaf-ı Şerif cild	1 adet	
Beyaz çarşab	1 adet	
...Şal	2 adet	
Def'a Nim Fermayış	1 adet	
Beyaz şal	1 adet	
Beyaz çarşab	1 adet	
...Şal	1 adet	
Altun hançer	1 adet	
Laciverd kabzalı hançer maa köstek	1 adet	
Def'a Mushaf-ı Şerif cild	1 adet	
Efrenc...	1 adet	
Kebir dürbin , 1 sagir	3 adet	
Sofra takımı	1 adet	
Bir mikdar mühür mumu		
Hırka	1 adet	
Anteri	1 adet	
Yelek	1 adet	
Mineli kuti	1 adet	
Altun kuti	1 adet	
Elmas çenberli mor mineli kuti	1 adet	
Yaldız altun	7 adet	
Altun harclı.. Tesbih	1 adet	
Çuka takımı minekari...	9 adet	
Köhne kürk 1 boyun, 1 kakum		
Muşamba beyaz	1 adet	
Mai çukaya kaplı...kürk	1 adet	
Köhne...nafe kürk	1 adet	
Mai ...kaplı...kürk...	1 adet	
Geziye kaplı yakalı vaşak kürk	1 adet	

Handwritten notes in Ottoman Turkish script, likely a list or inventory, written in a cursive style. The text is arranged in several columns and includes various items and quantities, such as "1 adet", "2 adet", "3 adet", etc., corresponding to the items listed in the table on the left. The script is dense and characteristic of 18th or 19th-century Ottoman documents.

Mai...kaplu yakasu..nafesi	1 adet	...kürk tulum	2 adet
Kurşuni çukaya kaplu... Samur kürk	1 adet	Kakum tulum	1 adet
		Sim nargile (2 hilali, 1 sim)	7 adet
Mor setriye kaplu samur nafesi kürk	1 adet	Çifte mineli kehribar imame	7 adet
		Mineli kapak kehribar imame	6 adet
Gümüşi geziye kaplu kakum	1 adet	Kapak taşlı kehribar imame	8 adet
Darçini setriye kaplu servi	1 adet	Elvan kehribar imame	26 adet
Şali cübbe	1 adet	Berber takımı	1 adet
...kaplu kakum kürk	1 adet		
...kürk	1 adet		
Çukaya kaplu...yaka kürk	1 adet		
Çitari geziye kaplu..samur nafes	1 adet		
Gümüşi geziye kaplu samur nafes	1 adet		
Mor şali setre(1 laciverd,1 siyah)	4 adet		
Çuka kahverengi setre	1 adet		
Elvan çuka yelek	5 adet		
Yakası tilkû kaplu çuka...	1 adet		
Pantolon çuka	4 adet		
çuka setre	6 adet		
Kokulata	2 adet		
Sofra takımı			
Abdest takımı	1 adet		
Sofra taam takımı	1 adet		
Çuka nevresim 3 başlık	3 adet		
Şali nevresim	1 adet		
Bosnakari Gaşiiye	1 adet		
Selankkari seccade	2 adet		
Selanikkari Gaşiiye	3 adet		
Selanikkari kadim gaşiiye	1 adet		
Cedid havi kebir	5 adet		
Elvan seccade	6 adet		
Sof Ferace	4 adet		
Sof biniş	2 adet		
Şali çakşır 1 çuka	1 adet		
Al şali kaput	1 adet		
...şalvar	1 adet		
kitap	15 adet		
Gezi kürk kabı	1 adet		
iki aded sanduk derununda kitap	2 adet		
Çuka cebken	1 adet		
Yakası sırmalı...	1 adet		
...çuka kokulata	1 adet		
cerkes carıye	2 adet		
pantolon çuka	1 adet		
cübbe 1 şalvar,1 anteri	2 adet		
Hırkalı setri çuka	1 adet		
Al kokulata	1 adet		
Resim kokulatası	1 adet		
Atik resim takımı	5 adet		
Karahisarkari hançer 1 sim	1 adet		
Elvan atik gaşiiye	8 adet		
Çay takımı çekmece	1 adet		

Minder	6 adet	Haremde alt katda sokak üzerinde sandık
Çatma yasdık	14 adet	odasında muttasıl
Çuka mak'ad	3 adet	
Şilte	3 adet	
Erkan	1 adet	
Yüz yadığı	4 adet	
Koltuk	2 adet	
Perde çuka	7 adet	
Selanikkari kiçe	1 adet	
İyine	2 adet	
Pirinç mangal maa tahta	1 adet	
Kapu perdesi	2 adet	
Minder	6 adet	Bağçe Üzerinde Odada
Köhnne İhram yasdık	15 adet	
Mak'ad	3 adet	
Kiçe	1 adet	
Çalar saat	1 adet	Harem sofasında tahta...
Minder	3 adet	Horhor Caddesi Üzernde olan cedid odada
Yasdık Frenk...	6 adet	
Koltuk	2 adet	
Mak'ad	1 adet	
İyine	2 adet	
Maşa	2 adet	
Sandalye	12 adet	
Kına	2	
Koltuk	4 adet	
Pencere perdesi nevresim	5 adet	
İngiliz kiçesi	1 adet	
Kapu perdesi içi	1 adet	
Taşra kapu perdesi	1 adet	
Perde nevresim	7 adet	Sofasında
İngiliz kiçesi	1 adet	
Kapu perdesi	1 adet	
Minder	6 adet	Bağçe İttisalinde
İhram köhne	3 adet	
Yasdık	13 adet	
Kiçe köhne	1 adet	
Minder	1 adet	Sokak Üzerinde
Yasdık İhram köhne	3 adet	
Mak'ad	1 adet	
Kiçe	1 adet	
Minder	2 adet	Cariye Odasında
Yasdık	4 adet	
Mak'ad	1 adet	
Minder	1 adet	Kahve Ocağında
Yasdık İhram köhne	3 adet	
Mak'ad İhram köhne	1 adet	

Handwritten notes in Ottoman Turkish script, likely a list or inventory, with some numbers and names visible. The text is written in a cursive style, typical of Ottoman documents. Some legible words include "Minder", "Koltuk", "Yasdık", "Köhnne", "İhram", "Kiçe", "Çalar", "Maşa", "Sandalye", "Kına", "Pencere", "İngiliz", "Taşra", "Perde", "Bağçe", "Sokak", "Cariye", "Kahve".

[illegible]

Minder	2 adet	Selamlık Bağçede Limonluk Köşkünde
Yasdık	6 adet	
Mak'ad	2 adet	
Perde nevresim	8 adet	
İngiliz kiçe	1 adet	
Soba	1 adet	
Kapu perdesi	1 adet	
Şilte	2 adet	
Külliyat-ı Nabi cild	1 adet	
Minder	8 adet	Selamlıkda Sokak Üzerinde Büyük Odada
Çatma Yasdık	17 adet	
Koltuk	4 adet	
Erkan	2 adet	
Çuka mak'ad	3 adet	
Çuka perde	12 adet	
İngiliz kiçesi	1 adet	
Kapu perdesi	2 adet	
Minder	1 adet	Duhani Odasında
Yasdık	4 adet	
Mak'ad	1 adet	
Kapu perdesi	1 adet	
Minder	2 adet	Bağçe Üzerinde Mabeyn tarafında Odada
Düğme canfes mak'ad	1 adet	
Yasdık	6 adet	
Koltuk	2 adet	
Yüz yasdığı	2 adet	
İngiliz kiçesi	1 adet	
Nevresim perde	7 adet	
İyine	1 adet	
Maşa	2 adet	
Saat	1 adet	
Çiçek şişesi	2 adet	
Kapu perdesi	1 adet	
Minder	2 adet	Mabeyn Yolunda Olan
Mak'ad	1 adet	
Çatma yasdık	6 adet	
Köhne İngiliz kiçesi	1 adet	
Kapu perdesi	1 adet	
Minder	2 adet	Selamlık Sofasında
Mak'ad	1 adet	
Yasdık	6 adet	
Perde	7 adet	
Çalar saat	1 adet	
Minder	1 adet	Selamlıkda Alt Katta
Yasdık	5 adet	
Mak'ad	1 adet	
Kiçe	1 adet	
Perde	3 adet	
Kapu perdesi	1 adet	
Minder	5 adet	Diğer Küçük Odada
Yasdık	12 adet	
Mak'ad	3 adet	
Kiçe	1 adet	
Perde	1 adet	

Handwritten notes in Ottoman Turkish script, likely a list or inventory, with some numbers and names visible. The text is written in a cursive style, typical of Ottoman documents. Some legible words include "Minder", "Yasdık", "Mak'ad", "Perde", "Koltuk", "Erkan", "Çuka mak'ad", "Çuka perde", "İngiliz kiçesi", "Kapu perdesi", "Duhani Odasında", "Bağçe Üzerinde Mabeyn tarafında Odada", "Mabeyn Yolunda Olan", "Selamlık Sofasında", "Selamlıkda Alt Katta", and "Diğer Küçük Odada".

BELGE No: 13553' DE SIRALANAN EŞYALARIN TOPLAM LİSTESİ

Mangal	11 adet	İyine	19 adet
Leğen	14 adet	Zar	5 adet
İbrik	16 adet	Ezrak	1 adet
Tepsi	23 adet	Bakrac	1 adet
Gaddare	1 adet	Hoşab kaşığı	7 adet
Şam'edan	15 adet	Tozluk	1 adet
Çalar saat	8 adet	Burun tası	1 adet
Saat	5 adet	Yumurta	1 adet
Saat zarfı	1 adet	Süzgi	2 adet
Çekmece	8 adet	Kuti	15 adet
Kase	31 adet	Dolama	20 adet
Buhurdan	1 adet	Heyye	1 adet
Balta	1 adet	Mühür	3 adet
Sini	68 adet	Fincan	55 adet
Tabak	91 adet	Tarak	1 adet
Güğüm	22 adet	Kalemtraş	4 adet
Kazgan	2 adet	Cildli kitap	
Minder	151 adet	Kösdek	2 adet
Yasdık	385 adet	Mühür mumu	4 adet
Sahan	6 adet	Pusula	1 adet
Tüfenk	5 adet	Mikraz	1 adet
Şişe	7 adet	Mukataa	1 adet
Sûrahi	2 adet	Künye	2 adet
Tas	3 adet	Maşaallah	1 adet
Zarf	98 adet	Gülabdan	1 adet
Anteri	9 adet	Dürbin	5 adet
Hırka	3 adet	Şal	8 adet
Fote	4 adet	Çatal	1 adet
Bez parça	5 adet	Tabanca	1 adet
Makrama	5 adet	Çubuk	6 adet
Yüzük	2 adet	Kürk	27 adet
Kürk kabı	1 adet	Servi	2 adet
Erkan	23 adet	Çarşab	3 adet
Perde	211 adet	Gömlek	3 adet
Eğer	1 adet	Kukula	1 adet
Koltuk	63 adet	Resim	1 adet
Kilim	2 adet	Resim tahtası	6 adet
Avize	1 adet	Setri	19 adet
Kiçe	12 adet	Çitari	1 adet
İskemle	17 adet	Kemer	1 adet
Sandık	15 adet	Başlık	1 adet
Kutni	1 adet	Kına	6 adet
Döşek	4 adet	Nargile	9 adet
Şilte	28 adet	Boğça	10 adet
Yorgan	31 adet	Duhan	4 adet
İhram	29 adet	Puşide	1 adet
Fanus	4 adet	Tencere	6 adet
Ayna	1 adet	Sini	72 adet
Olta Kiçesi	1 adet	Sûrahi	1 adet
Ma'kad	69 adet	Ambar	5 adet
Seccade	7 adet	Yatak abadi	2 adet
Yazı kadifesi	10 adet	Kır bargir Re's	1 adet
Battaniye	4 adet	Havi abdest	5 adet

Hokka	1 adet	Ferace	4 adet
Fote	3 adet	Biniş	2 adet
Kise	2 adet	Çakşır	1 adet
Tesbih	4 adet	Kaput	1 adet
Havi	9 adet	Şalvar	2 adet
Kandil	11 adet	Kitap	17 adet
Seyf	2 adet	Cebken	1 adet
Askı	5 adet	Pantolon çuka	1 adet
çorab bağı	6 adet	Resim takımı	5 adet
Fermayış	1 adet	Çay takımı	1 adet
Hançer	2 adet	İmame	47 adet
Yelek	1 adet	Berber takımı	1 adet
Cübbe	2 adet	Tulum	3 adet
Kokulata	1 adet	Limon eşcarı	151 adet
Sofra takımı		Çekdirme	1
Abdest takımı	1 adet	Soba	1 adet
Nevresim	16 adet	Maşa	2 adet
Gaşiyye	10 adet	Cezbe	6 adet
		Fincan	35 adet

EK 5

Başbakanlık Osmanlı Arşivi D.BŞM.MHF “Bab-ı Defteri Baş Muhasebe Kalemî Muhallefat Halifesi-Defterleri Kataloğu” Kayıtları'nda Adı Geçen Eşya ve Diğer Terimler Sözlüğü

Abadi (Aba) : Kalın ve kaba bir yünlü kumaş.

Altıparmak : Bir cins yol yol kumaş

Anberdan : Amberden yapılmış olan.

Anteri : Entari

Asel : Bal

Bala (bağa) : Kaplumbağa kabuğu.

Balâ : Yüksek, yüce.

Bargir : Beygir, yük beygiri.

Beckari : Viyana işi.

Beledi : Yerli kumaş, çit bezi.

Benaluka : Benaluka işi.

Biniş : Yüksek tabakanın ve bilhassa ulemanın giydiği bir çeşit cübbe.

Buhurdan : İçinde tütsü yakılan kap.

Buruç : Hindistan'ın batı sahilinde Kambay körfezine dökülen Nardaba ırmağının ağzında, dokuma ve fildişi ile ün yapmış şehir.

Bürüncek : Ham ipekten pek az miktarda keten ipliği katılarak dokunan yazlık bir kumaş.

Câmeşuy : Çamaşır

Canfes : Bir çeşit ipekli kumaş.

Cibin : Tülden örtü

Çatma : Sağlam dokunmuş, kabartma çiçekli ipek kadife kumaş türü.

Çitâri : Bir teli ipek iki veya üç teli pamuk nakış dokumalı bir çeşit kumaş.

Çuka : Bir çeşit yünlü kumaş.

Debbûs : Topuz

Derahim : Dirhem, parçalar.

Devat : Mürekkebi ve kalem koymak için yeri olan ve beldeki kuşağa sokularak taşınan alet.

Dibâ : Lüks bir ipekli kumaş.

Dolama : Çuhadan önü açık olarak yapılan ve üstüne kuşak bağlanan giysi.

Dühan : Tütün

Ecnas : Cinsler, türler.

Edhan : Sürünecek güzel kokulu yağlar.

Efrenc : Firenk, Avrupalı.

Erkân : Bir kurulun ileri gelenleri.

Evâni : Kablar, mutfak takımı.

Fağfur : Porselenden yapılmış, çin işi yarı şeffaf her türlü kap kacak .

Ferace : Üst esvabı. İki cins tarafından da kullanılır.

Fermayış : Ismarlama.

Fote (Futâ) : Peştamal

Futur : Mantarlar.

Füruht : Satım, satış, ticaret.

Gaddare : Ağzı tamamen ve uç tarafının sırtı yarıya kadar keskin irice eğri bir çeşit kesici silah.

Gaşıyye (Gâşiye) : Hayvan örtüsü, haşa.

Germisüd : Kumaş türü.

Gezi : Hare taklidi, eski bir ipek kumaş.

Gülabdan : İçine gül suyu konan kap.

Hare : Kendinden dalgalı dokunan bir çeşit kumaş.

Hatayi : Bir ipekli kumaş çeşidi.

Havi : İçine alan.

Hezâri : Tahta kesmeye yarayan alet.

Hırvâni : Yakası sırmalı çuhadan üst elbisesi.

Hilâlî : Hilal ile, yeni ay ile ilgili.

İhram : Sedire veya yere serilen yün yaygı.

Kakule : Bir çeşit ot.

Kakum : Kuzey memleketlerinde bulunan, gövdesi beyaz, kuyruğu siyah gelinciğe benzeyen hayvan.

Kaliçe : Halı.

Kaput : Kalın, kaba kumaştan dikilen palto.

Karsak : Afrika'da bulunan uzun ve sivri kulaklı bir cins küçük tilki.

Kavuk : Yüksekçe ve ekseriye içi pamuklu, üzerine sarık sarılan bir serpuş.

Kazgan : Kazan

Kebe : Kalın keçe.

Kefere (kefene) : Semercilerin kullandıkları araç.

Kemha : Çözüğü ve atkısı ipek, üst sıra atkısında ayrıca altın alaşımlı gümüş veya doğrudan doğruya gümüşlü kılardanla dokunmuş ipek kumaş.

Kerasete : (Keraste :Kereste)

Kerrake : İnce softan yapılan hafif bir cübbe.

Kesme : Savaşta atlara giydirilen zırh.

Kiçe (kiçi) : Kûçük

Kiyyah : (Kıyye : Okka-400 dirhem)

Kiyyah : (Kiyah : ot)

Kontuş : Yüzü harç işlemeli ve kontuş kesimi yakalı ve dar kollu bir çeşit kürk.

Kubur : Silah çantası, sadak.

Kûre : Demirci ocağı.

Kuti (Kutnî) : Çözgüsü ince ipek, atkısı iki pamuk, bir ipekten olan enine yollu kalın kaba kumaş.

Mak'at : Minder üzerine örtülen çuka vs. kumaşlardan yapılan ön kenarı saçaklı örtü.

Makrama : Kenarı işlemeli mendil, havlu, peşkir.

Memlu : Dolu, doldurulmuş

Mesmuu' : (mesmu' : dinlenir)

Mıkraz : Makas

Mir'at : Ayna

Mukataa : Belli bir kira karşılığı birine bırakılan, bağ,bahçe arsa haline konulan ekim toprağı için verilen vergi.

Müstamel : Kullanılmış.

Müteallık : (Müteal : yüksek, yüce).

Mütenevvi' : Çeşit, çeşit.

Nâfe : Tilki,samur,tavşan vs. hayvanların göbek tarafından çıkan kürk.

Nühas : Bakır.

Piştahta (peş-tahta) : Tüccar ve sarrafların para saymak için kullandıkları akçe tahtası.

Polad : Çelik

Poşide : Örtü

Raht : Binek atlarına vurulan takım.

Re's : Canlı hayvan.

Reşme : At başlığının, atın burnunun üstünden dolaştırılan zincir.

Revgân : Yağ

Rikâb : Üzengi

Sa'ban : (Sa'b : Güç,zor)

Sahtıyan : Serpilerek boyanmış ve cilalanmış deri.

Seraser : Çözgüsü ipek, atkısında altın alaşımlı gümüş tel veya doğrudan doğruya gümüş tel kullanılarak dokunan kumaş.

Setri : (Setire : Örtü)

Seyf: Kılıç

Sof : Yünden ve keçi kılından dokunmuş kumaş.

Sofra : Göbeğinde daire biçiminde çiçekli bölüm olan halı.

Sûzeni : Bir çeşit ince kumaş.

Sübha : Doksan dokuzlu tesbih.

Sürmedan : Sürme kabı.

Şâlî : Keşmir keçisi kılı veya tiftikten mamûl ince kumaş.

Şamandıra : Kandil içinde fitili tutan düzenek.

Şamedan : Mumluk

Şir-mâhi : Çatal, kaşık, bıçak sapı yapımında kullanılan balina dişi.

Tabkur : Eğer üstünden aşırılarak bağlanan kolan.

Taktuka : Çaprazlama ok kılıfı.

Tal'at : Yüz, surat.

Teallik : (Teali : Yükselme)

Teber : Balta, meşin kesen alet, dervişlerin taşıdığı kesici hilal şeklinde alet.

Tennûre : Kolsuz, yakası yırtmaçlı bel yeri kırmalı bir çeşit uzun entari.

Terazu : Terazî.

Tombak : Bakır ve pirinçten yapılan eşyanın civa yaldızı ile yaldızlanan çeşidi.

Turfe : Hediyeelik eşya.

Zergerdan : Orta boyda ayakkabı kalıbı.

Zeyt : Zeytinyağı.

Kaynakça

Koçu, R.E., (1967), Türk Giyim Kuşam ve Süsleme Sözlüğü, Ankara.

Pakalın, M.Z., (1983), Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul.

Savaş, S., (1993), "Sivas Valisi Dağıstanlı Ali Paşa'nın Muhallefatı", Belleten, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, XV/19: 249-291.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi 21.03.1967

Doğum yeri Ankara

Lise 1977-1983 Kadıköy Kız Lisesi

Lisans 1983-1987 Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü

Yüksek Lisans 1987-1989 Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve-Restorasyon Programı

Doktora 1999-2004 Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı Rölöve-Restorasyon Programı

Çalıştığı kurum(lar)

1990-1991 Türkiye Anıt ve Çevre Değerlerini Koruma Vakfı

1993-1998 Kıran Mimarlık

1999-Devam ediyor Mersin Üniversitesi Mimarlık Bölümü Araştırma
Görevlisi